

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

ШЕЙКО ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 332.1:334.012.64(477)

**СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ**

Спеціальність 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник –
доктор економічних наук,
професор Вахович І.М.

Луцьк - 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ	11
1.1. Сутність малого підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку регіону	11
1.2. Концептуальні підходи до дослідження регіональних аспектів стимулювання розвитку малого підприємництва	28
1.3. Зарубіжний досвід регіональної політики стимулювання розвитку малого підприємництва	52
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	80
2.1. Методичні підходи до регіонального виміру розвитку малого підприємництва	80
2.2. Передумови розвитку малого підприємництва у регіонах України	90
2.3. Оцінка впливу малого підприємництва на соціально-економічний розвиток регіонів України	116
2.4. Інтегральна оцінка розвитку малого підприємництва у регіонах України	128
Висновки до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РЕГІОНІ	135
3.1. Факторна модель розвитку малого підприємництва в регіоні	135
3.2. Стратегічні засади стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України	146
3.3. Імпортозаміщення у системі стимулювання розвитку малого підприємництва	162
Висновки до розділу 3	189
ВИСНОВКИ	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток малого підприємництва і належні умови для реалізації підприємницьких ініціатив є невід’ємною складовою високого рівня соціально-економічного розвитку країни і її регіонів. Надзвичайно важлива роль і цінність малого підприємництва зумовлена його потенціалом забезпечення економічного зростання на інноваційних засадах, створення робочих місць, реалізації підприємницьких здібностей, підвищення добробуту і якості життя населення. Проте, можливості його розвитку в регіонах України не використовуються повною мірою, а несприятливе підприємницьке середовище, наявні міжрегіональні диспропорції, вразливість малого підприємництва до різноманітних дестабілізуючих факторів і обмеженість його ресурсів свідчать про необхідність активізації розробки і удосконалення механізмів стимулювання його розвитку на регіональному рівні.

Значний внесок у дослідження питань, пов’язаних з вивченням проблем, перспектив розвитку малого підприємництва та механізмів його стимулювання, зробили провідні вітчизняні та закордонні вчені, зокрема, С.Б. Бейгул, Л.Д. Буряк, А.І. Бутенко, З.С. Варналій, І.М. Вахович, Л.І. Воротіна, Т.А. Говорушко, О.В. Долгальова, Е.М. Забарна, В.В. Зянько, Г.М. Кампо, О.І. Кирпот, Т.М. Кошелева, О.В. Кужель, Д.В. Ляпін, А.С. Мохненко, Ю.О. Ольвінська, В.О. Орлова, Н.С. Поповенко, Т.В. Романова, Л.В. Ускова та ін.

Разом з тим, не у повній мірі дослідженими залишаються питання концептуальних засад стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні; визначення передумов його розвитку та впливу на соціально-економічний стан регіонів; регіонального виміру розвитку малого підприємництва; вибору стратегічних орієнтирів та обґрунтування пріоритетних напрямів його розвитку з врахуванням внутрішньо - та міжрегіональних диспропорцій; обґрунтування перспектив розвитку внутрішнього ринку і реалізації в регіонах України політики імпортозаміщення шляхом створення малих імпортозамінних виробництв.

Тому, на сучасному етапі розвитку регіональної економіки України нагальною є розробка теоретичних та прикладних засад стимулювання розвитку малого підприємництва. Складність, недостатня вивченість та невирішеність на теоретичному, методологічному та прикладному рівнях цієї проблеми зумовили вибір теми дослідження, підтверджують його актуальність, визначають мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у Луцькому національному технічному університеті та є складовою частиною науково-дослідних держбюджетних тем, зокрема: «Механізми фінансового забезпечення сталого розвитку України та її регіонів» (номер державної реєстрації 0115U002200, 2015 р.), де використано теоретико-методологічні розробки автора щодо обґрунтування імпортозалежності регіонів України, що загрожує усім складовим сталого розвитку, перспективних напрямів та інструментів її подолання шляхом стимулювання розвитку малого підприємництва (довідка про впровадження № 103-19-33 від 25.01.2016 р.), «Обґрунтування комплексної програми розвитку туристично-рекреаційної сфери у транскордонних регіонах» (номер державної реєстрації 0112U000291, 2012-2014 рр.), де використано розробки автора щодо систематизації інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні, в т.ч. формування «полюсів росту» на основі надання територіям особливого статусу «ігрових зон», «зон рекреаційного спрямування», визначення впливу різноманітних факторів підприємницького середовища на розвиток малого підприємництва туристично-рекреаційної індустрії на основі застосування кореляційно-регресійного моделювання (довідка про впровадження № 104-19-33 від 25.01.2016 р.); «Механізми фінансової стабілізації та підвищення капіталізації регіонів в умовах децентралізації України» (№203-16 д/б, 2016-2018 рр.), де використано теоретико-методологічні розробки автора щодо обґрунтування впливу малого підприємництва на капіталізацію регіону (довідка про впровадження № 296-19-33 від 24.02.2016 р.).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у обґрунтуванні теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій щодо стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні.

Досягнення мети дослідження зумовило необхідність визначення і розв'язання таких основних завдань:

- обґрунтувати сутність малого підприємництва та визначити його роль у соціально-економічному розвитку регіону;
- обґрунтувати концептуальні підходи до дослідження регіональних аспектів стимулювання розвитку малого підприємництва;
- дослідити зарубіжний досвід регіональної політики стимулювання розвитку малого підприємництва;
- розробити методичні підходи до регіонального виміру розвитку малого підприємництва та провести аналіз рівня його розвитку у регіонах України;
- розробити факторну модель розвитку малого підприємництва регіону;
- визначити та обґрунтувати стратегічні засади стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України;
- обґрунтувати доцільність реалізації політики імпортозаміщення у системі стимулювання розвитку малого підприємництва.

Об'єктом дослідження є процес стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні засади стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено загальнонаукові та фундаментальні положення і принципи сучасної економічної теорії. Для розробки теоретико-методологічних та прикладних засад стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні у роботі використано системний підхід, що враховує динамічну функціональну залежність між станом цілого та розвитком і збалансованістю його складових елементів, та сукупність методів, які забезпечують його реалізацію, а саме:

- логічного узагальнення, синтезу, аналізу та порівняння – для визначення сутності малого підприємництва і обґрунтування його впливу на соціально-економічний стан регіонів; обґрунтування концептуальних підходів до стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні; обґрунтування особливостей стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах розвинених країн світу; розробки методичних підходів та проведення оцінки передумов та рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України; розробки факторної моделі розвитку малого підприємництва; систематизації інструментів реалізації регіональних стратегій розвитку малого підприємництва та політики імпортозаміщення (розділи 1, п.1.1-1.3; 2, п.2.1–п.2.4; 3, п.3.1-3.3);

- економіко-статистичні методи – для обробки статистичних даних при проведенні оцінки передумов та рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України (розділ 2, п.2.2-2.3);

- стратегічного аналізу – для позиціонування регіонів за рівнем та передумовами розвитку малого підприємництва, рівнем імпортозалежності та формування матриць вибору стратегій розвитку малого підприємництва та стратегій подолання імпортозалежності (розділ 3 п.3.2, 3.3);

- програмно-цільовий метод – при розробці механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні, обґрунтуванні доцільності формування полюсів росту та реалізації політики імпортозаміщення у регіонах України (розділ 3, п. 3.2, 3.3);

- моделювання – для розробки факторної моделі розвитку малого підприємництва (розділ 3, п.3.1);

- графічні та картографічні методи – при поданні наглядного зображення результатів теоретичного аналізу, оцінки та прогнозування (розділи 1 - 3).

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі та нормативні акти України щодо стимулювання розвитку малого підприємництва, аналітичні матеріали Верховної Ради, Кабінету Міністрів України, Національного Банку України; наукові праці провідних вітчизняних та закордонних вчених в сфері регіональної

економіки та стимулювання розвитку підприємництва; статистичні матеріали; аналітичні розрахунки автора, виконані у процесі проведення дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів.

вперше:

- розроблено регіональну модель розвитку малого імпортозамінного виробництва, яка базується на позиціонуванні регіонів за рівнем імпортозалежності та визначає регіональні пріоритети спеціалізації малих підприємств, що стало передумовою формування стратегічної карти розвитку підприємництва в регіоні;

удосконалено:

- підходи до обґрунтування ролі малого підприємництва у соціально-економічному розвитку регіону, що, на відміну від існуючих, базуються на систематизації пов'язаних процесів взаємовпливу малого підприємництва зі складовими регіональних соціально-економічних систем (регіональної економіки, природних ресурсів та населення);

- концептуальні підходи до стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні, які, на відміну від існуючих, базуються на дослідженні теорій мотивації та передбачають систематизацію впливів малого підприємництва на задоволення ієрархії соціально-економічних регіональних потреб;

- методичні підходи до регіонального виміру розвитку малого підприємництва, які, на відміну від існуючих, передбачають оцінку передумов та рівня розвитку малого підприємництва в регіоні, що дозволило диференційовано підійти до формування механізмів його стимулювання в регіонах України;

- виокремлення факторів, що впливають на розміщення малого підприємництва в регіоні, що, на відміну від існуючих, базується на дослідженні теорій регіонального розвитку, і визначає, поряд з традиційними, зростання ролі соціального, екологічного, інноваційного, знаннєвого, правового факторів;

дістало подальшого розвитку:

- концептуалізація підходів до оцінки факторів впливу на рівень розвитку малого підприємництва у регіоні, зокрема, обґрунтування системи показників та

визначення особливостей їх впливу в сучасних умовах за допомогою використання кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило врахувати найбільш значущі чинники у процесі прийняття управлінських рішень на регіональному рівні;

- типологія стратегій розвитку малого підприємництва в регіоні, що передбачає виокремлення стратегії формування і диверсифікації, інтенсифікації і зміцнення, збереження і нарощення в залежності від передумов, досягнутого рівня розвитку малого підприємництва і його впливу на соціально-економічний стан регіонів;

- визначення напрямів розвитку малого підприємництва в регіонах з виокремленням пріоритетних (виробничого імпортозамінного, експортоорієнтованого, інноваційного, екологічно орієнтованого та соціального підприємництва), що потребують застосування інструментів заохочення, та небажаних (нелегального і екодеструктивного підприємництва), що потребують застосування інструментів стримування;

- систематизація принципів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні, що на відміну від існуючих, ґрунтуються на базових засадах теорій регіонального розвитку, теорій мотивації, концепцій нового суспільного менеджменту та належного врядування, що лягли в основу обґрунтування стратегічних засад та розробки механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні;

- вивчення світового досвіду стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні, що дозволило визначити основні напрями даного процесу, обґрунтувати систему його інституційного, фінансового, інфраструктурного та інформаційного забезпечення та створило передумови для їх запровадження при розробці і реалізації комплексу програм розвитку підприємництва у регіонах України.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці науково-прикладних положень, які дають можливість обґрунтувати ефективні механізми стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні. Наукові положення та методичні розробки, отримані у процесі дослідження, можуть бути використані

органами влади та місцевого самоврядування при розробці та реалізації механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах України.

Пропозиції дисертанта щодо вибору регіональних стратегій розвитку малого підприємництва та інструментів їх реалізації з акцентом на формування полюсів росту та стимулювання розвитку імпортозамінних виробництв запроваджені у роботу Департаменту економічного розвитку і торгівлі Волинської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 67/02-11/2-16 від 29.01.2016 р.).

Теоретичні і методичні розробки дисертації запроваджені у навчальний процес Луцького національного технічного університету (довідка про впровадження № 101-19-33 від 25.01.2016 р.) при викладанні дисциплін «Регіональна економіка», «Управління регіональним розвитком», «Технологія створення і ведення бізнесу», «Основи бізнесу».

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї і положення, які є результатом особистої роботи здобувача, про що вказано у переліку наукових праць, представлених в авторефераті.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: Veda a technologie: krok do budoucnosti – 2014 (м. Прага, Чехія, 2014 р.); Nauka i inowacja – 2014 (м. Перемишль, Польща, 2014 р.); Бухгалтерский учет, анализ и аудит: современное состояние и перспективы развития (м. Душанбе, Таджикистан, 2014 р.); Образованието и науката на XXI век (м. Софія, Болгарія, 2014 р.); Икономиката на България и Европейския Съюз – съвременни предизвикателства и подходи за решения (м. Софія, Болгарія, 2014 р.); Проблеми та перспективи економіки і управління (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Актуальні питання економічних наук (м. Київ, 2015 р.); Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва (м. Тернопіль, 2015 р.); Проблеми і перспективи розвитку підприємництва (м. Харків, 2015 р.); Проблеми і

перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин (м. Київ, 2015 р.), Створення сильної економіки країни: проблеми та перспективи розвитку (м. Тернопіль, 2016 р.), а також на наукових семінарах Луцького національного технічного університету.

Публікації За результатами проведених досліджень автором опубліковано 21 наукову працю (з них 2 монографії у співавторстві, 8 статей у наукових фахових виданнях (з них 4 – у наукових журналах, 4 – у збірниках наукових праць), 1 стаття – в іншому виданні, 10 - у матеріалах і тезах конференцій), загальним обсягом 21,9 д.а., з яких 19,7 д.а. належать особисто автору.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 25 таблиць, 41 рисунок, 57 додатків, обсяг основного тексту складає 195 сторінок. Список використаних джерел налічує 209 найменувань, що викладені на 21 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ

1.1. Сутність малого підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку регіону

Мале підприємництво (МП) є однією з рушійних сил економічного розвитку країни, матеріального, духовного і культурного потенціалу її регіонів, що дає змогу окремим громадянам реалізувати власну підприємницьку ініціативу і, таким чином, брати участь у процесі економічного відтворення. Це один з найбільш демократичних суспільних інститутів, завдяки якому мільйони людей можуть взяти участь у економічному житті своєї країни. При чому, воно не є самоціллю: активний розвиток малого підприємництва є запорукою стабільності та підвищення стандартів життя, воно є важливою складовою процесу економічного відтворення і потужним засобом зайнятості населення. Невеликі стартові витрати та швидкі темпи оборотів суб'єктів малого підприємництва надають ринку необхідної гнучкості та відіграють важливу роль у процесах реструктуризації економіки. Ситуація в Україні частково відмінна від розвинених країн світу, де мале підприємництво займає вагомі позиції за кількістю господарюючих суб'єктів та зайнятістю населення. Це зумовлено як умовами ведення власної справи в Україні, так і сформованою часом свідомістю громадян.

В контексті історичного розвитку українське суспільство зазнавало різноманітних утисків з боку провладних верхівок та інших держав. Починаючи з часів Київської Русі, коли селян розорювали різноманітними формами данини (полюддя), татаро-монгольської навали, під час якої було зруйновано сотні поселень, зник ряд ремесел, а населення обкладалось новими видами поборів («поплужне», «корм», мито), а також перебування під владою Литовського князівства і польського королівства, які вважали українські землі своєю власністю. Окрім того, феодалні утиски XV-XVI століття обмежували права на торгівлю і

ремісничу діяльність українських купців, надаючи перевагу іноземцям, і навіть після отримання Магдебурзького права більшістю українських міст, коли розпочалась активізація економічного розвитку і торгівельних відносин, внутрішню торгівлю гальмували десятки видів мита, які встановлювались феодалами, в т.ч. за проїзд через їх володіння. Подальша Визвольна війна в Україні під проводом Б. Хмельницького стала переломним моментом в житті українського народу, а його економічна політика мала прогресивний характер, стимулюючи торгівельні відносини, надаючи пільги місцевим купцям і встановлюючи захисні мита. Проте, весь позитив від такої політики був усунений поділом України на Правобережну і Лівобережну, а подальше становлення царизму було спрямоване на знищення залишків української автономії. На політику Радянського Союзу, до якого згодом увійшла Україна, значний вплив здійснило вчення марксизму, основоположники якого – К. Маркс і Ф. Енгельс – присвятили усе своє життя критиці приватної власності як такої. У своїй праці «Маніфест комуністичної партії» вони заявляли: «Комуністи можуть виразити свою теорію одним твердженням : знищення приватної власності» [1]. Маркс і Енгельс вважали за необхідне створити новий суспільний порядок, де на місце приватної власності прийде спільне використання всіх засобів виробництва і розподіл продукції за спільною згодою. Розпад СРСР практично був крахом комуністичної ідеології. Як зазначає Базилевич В.Д. «...на сьогодні приватна власність (за всіх її недоліків) є найвищим ступенем свободи у вигляді загальної формальної рівності людей, свободи особистості як суб'єкта права, члена громадянського суспільства і правової держави» [2].

В українському суспільстві в перші роки незалежності панував піднесений дух і навіть своєрідний романтизм. За даними інституту соціології НАН України [3], у 1992 році 52,7 % громадян України цілком чи переважно схвалювали розвиток приватного підприємництва, 56,2 % повністю, а 28,8 % частково підтримували передачу у приватну власність малих підприємств, а 25,1 % і 41,8 % відповідно – великих. З плином часу, у загальному ставленні до підприємництва відбувались певні зміни, спричинені кризовими явищами в економіці країни, проте позитивна тенденція збереглась: у 2010 році його розвиток частково чи повністю підтримали

60,5 % опитаних. Щодо великого і малого підприємництва, показники певною мірою погіршились, і якщо приватизацію малого бізнесу у 2010 році підтримало 39,8 % осіб, а 30,4 % ще не визначились з відповіддю, то приватизацію великого повністю підтримали тільки 12,9 % респондентів (додаток А.1). На нашу думку причиною таких показників став активний розвиток олігархії, розчарування у приватизації що відбулась в країні і умови ведення бізнесу, що пропонуються підприємцям. В більшості міжнародних рейтингів Україна займає прикінцеві позиції за легкістю ведення бізнесу, сплатою податків, рівнем економічних свобод тощо (додаток А.2), а законодавчо декларована політика підтримки малого підприємництва далека від практичної реалізації і є мало результативною. Такий стан справ є досить незрозумілим, адже роль суб'єктів малого підприємництва у соціально-економічному розвитку територій, зайнятості населення та зменшенні «соціального» навантаження на бюджет важко переоцінити.

Перш за все, необхідно дати відповідь на запитання, чому ми обрали саме регіональний підхід до вирішення проблеми стимулювання розвитку малого підприємництва. По-перше, основним об'єктом спрямованості його діяльності є місцеві ринки, і усі товарообороти здійснюються переважно на окремих територіях. По-друге, існує певна система взаємовпливу малого підприємництва і регіону: в обмін на сприятливі умови для підприємницької діяльності та ведення бізнесу, регіон отримує зростання важливих соціально-економічних показників, що є запорукою розвитку та підвищення його конкурентоспроможності (детальніше цей взаємовплив буде розглянута нижче). По-третє, регіони України відрізняються за ресурсним, трудовим та фінансовим потенціалом, характеризуються диспропорціями та незбалансованістю розвитку, урбанізацією та депопуляцією сільської місцевості, при чому вони постійно вступають у конкурентну боротьбу, чи то за певні ресурси, чи то за залучення інвестицій. І по-четверте, державна політика реалізується на рівні регіонів і через різноманітні регіональні програми, що дозволяє найповніше врахувати своєрідність регіону, його територіальні і галузеві інтереси.

Розгляд питань, пов'язаних з вивченням проблем функціонування суб'єктів малого підприємництва та стимулювання його розвитку здійснювали ряд

вітчизняних та закордонних науковців, зокрема З.С. Варналій, Л.І. Воротіна, Л.Д.Буряк, Т.А. Говорушко, Б.Данилишин, М.В. Заплатинський, С.В. Теребова. Дослідження малого підприємництва в контексті регіонального розвитку здійснювали С.Б. Бейгул, Л.Д. Буряк, А.І. Бутенко, З.С. Варналій, Л.І. Воротіна, Т.А. Говорушко, О.В. Долгальова, Л.М. Драгун, В.В. Зянько, О.В. Кужель, Д.В. Ляпін, А.С. Мохненко, Ю.О. Ольвінська, Н.С. Поповенко та ін.

Трактування поняття «мале підприємництво» можна здійснювати виходячи з його кількісних і якісних параметрів. Кількісні параметри це певні граничні величини, які використовуються для визначення розміру та абсолютного рівня явища, що аналізується, і визначають які саме суб'єкти підприємництва належать до групи «малі». Якісні показники, в свою чергу, характеризують особливості певного процесу, виражають співвідношення між елементами певного явища. При чому, якщо якісне трактування категорії «мале підприємництво» здійснюється науковцями по-різному, виходячи з характеристик, які вони хочуть їй надати, то стосовно кількісних критеріїв, все має бути чітко окреслено законодавчими актами, адже саме вони дають змогу чітко розмежувати суб'єкти підприємництва на малі, середні і великі, та є визначальним фактором у виборі суб'єктами господарювання системи оподаткування, форм звітності та при отриманні кредитів і пільг.

В законодавстві України немає чіткого визначення поняття мале підприємництво, проте, в Господарському Кодексі України, зазначено, що «...суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України» [4]. Податковий Кодекс України та Методика формування вибіркової сукупності звітних одиниць у структурному обстеженні малих підприємств при визначенні поняття «мале підприємство» посилаються на Господарський Кодекс. Хоча, критерії ПКУ [5], щодо суб'єктів підприємництва, які можуть претендувати на

спрощену систему оподаткування, не відповідає критеріям віднесення суб'єктів до категорії «малі».

Звісно, існують і критики такого узагальненого підходу до кількісної характеристики малого підприємництва. Наприклад, Кирпот О.І. вважає, що показники розмірів повинні бути диференційовані залежно від специфічних особливостей галузі і переглядатись, через певні відрізки часу – орієнтовно через 10-15 років [6]. Подекуди, такий підхід використовується і в світовій практиці, де показники відрізняються як в контексті окремих країн, так і в контексті окремих галузей економіки (наприклад, у США). Проте, на нашу думку, існуючі кількісні критерії віднесення суб'єктів підприємництва до категорії «малі» є всеохоплюючими і такими, що уніфікують українське законодавство з законодавством Європейського союзу (ЄС), що є позитивним кроком на шляху європейської інтеграції України та в умовах глобалізації.

Звісно, використання тільки кількісних критеріїв, які по суті є лише абсолютними величинами, є недостатнім. Доповнюють їх і розкривають особливості малого підприємництва трактування через призму якісних характеристик.

Більш узагальнену характеристику поняття «мале підприємництво» дають Бейгул С.Б. та Романова Т.В., трактуючи його як суттєву складову і масову суб'єктивну базу цивілізованого ринкового господарства, невід'ємний елемент адекватного йому конкурентного механізму, що надає ринковій економіці певну гнучкість, мобілізує крупні фінансові і виробничі ресурси населення, акумулює в собі потужний антимонопольний потенціал, служить фактором розв'язання соціальних завдань [7].

Л.Д.Буряк вважає, що мале підприємництво, це особливий вид виробничо-торговельної діяльності, надання послуг чи посередництво, яке характеризується повною свободою вибору та інноваційним характером здійснення, значною ймовірністю економічного ризику та чіткою орієнтацією на досягнення певного економічного зиску [8].

К. Васьківська, І. Петрик та С. Ярмольський значну увагу приділяють ризикованості, зазначаючи, що «мале підприємництво – це ризикова діяльність, в

якій суб'єкти підприємництва здійснюють діяльність за власною ініціативою та на власний розсуд, ризикуючи втратити свій капітал й не отримати прибуток від своєї діяльності», а також визначають його особливу роль, як «...сфери, в якій випробовуються усі новітні наукові досягнення» [9].

З.С. Варналій також наголошує на інноваційній складовій діяльності суб'єктів МП і зазначає, що «мале підприємництво – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку)». Щодо поняття «малий бізнес», то вчений визнає його менш ризикованим і інноваційним, і вказує на необхідність його розмежування з малим підприємництвом [10].

Рибак О.В. вважає, що відмінність між малим бізнесом і малим підприємництвом полягає у юридичному підґрунті цих понять: «малий бізнес – це визначений вид діяльності на власний розсуд, а мале підприємництво – обмежений державою за кількістю працівників та обсягами діяльності малий бізнес для отримання економічних чи соціальних інтересів» [11].

Кошелева Т.Н. також не підтримує ідею ототожнення, зазначаючи, що «...поняття «бізнес» означає, насамперед, дохідність конкретного виду діяльності з точки зору його власника, не враховуючи соціальної та екологічної складових господарської діяльності, які притаманні поняттю «підприємництво». До бізнесу можна віднести і незаконну з точки зору держави діяльність». Щодо малого підприємництва, то науковець вважає, що «...це не тільки цілеспрямована підприємницька діяльність юридичної чи фізичної особи, пов'язана з підвищеним ступенем ризику, яка ґрунтується на використанні інноваційних ідей, основною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва і реалізації товарів, виконання різноманітних робіт і надання різноманітних послуг, але і обов'язкове дотримання норм законодавства, а також відповідність критеріям віднесення до малого підприємництва» [12].

Батяєв А. вважає, що «...різниця полягає лише в сферах застосування даних термінів. Поняттям мале підприємництво оперує юридична наука, воно

використовується в законодавстві і в нормативних актах, тоді як бізнес – дітище економістів» [13].

Говорушко Т.А. та Говорушко С.С. визначають мале підприємництво як «...самостійну, на власний ризик, під власну майнову відповідальність ініціативу, діяльність, що характеризується прагненням до інновацій, незначними обсягами виробництва (товарообігу), ґрунтується на використанні економічних ресурсів та спрямована на отримання фінансового-економічного і соціального результату», а малий бізнес характеризують як «...реалізацію малого підприємництва у системі ринкових соціально-економічних відносин, що має на меті задоволення потреб споживачів та інших учасників». Проте, вони не розділяють, а ототожнюють ці два поняття, зазначаючи, що «...життєвий досвід підказує, що протиставляти досліджувані поняття не варто. Малий та середній бізнес без реалізації підприємницької ініціативи не можливий» [14].

Ідею ототожнення у своїх роботах підтримує і Слатвінська М.О., яка пропонує вживати їх як «...взаємозамінні, розуміючи під ними певну господарську діяльність, яка провадиться або планується для провадження на засадах самостійності, ініціативності, систематичності, на власний ризик, що здійснюється суб'єктами підприємництва, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік і обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищують встановлену законодавством межу, з метою досягнення економічних і соціальних результатів» [15].

Говорячи про інноваційну складову, варто зазначити, що лише незначна частка суб'єктів МП в Україні займається інноваційною діяльністю. Це спричинене як недостатністю фінансових ресурсів, відсутністю умов для створення і реалізації інновацій, так і неналежним рівнем інформаційного забезпечення та недосконалістю інституційного середовища. Як зазначає Тонюк М.О., «...основною проблемою в інноваційній сфері залишається низька сприйнятливність підприємницького сектору до інновацій, що обмежує зростання продуктивності праці, зниження енергоємності виробництва, не створює підґрунтя для модернізації та структурної перебудови економіки, не забезпечує її якісного оновлення» [16]. Отже, оскільки інноваційна

складова для України не є визначальною відмінністю між поняттями «мале підприємництво» і «малий бізнес», вважаємо доцільним вживати їх як синонімічні, а термін «мале підприємництво» характеризувати як цілеспрямовану самостійну, часто інноваційну діяльність з виробництва та реалізації товарів, робіт і послуг, що реалізує амбіції та економічні інтереси підприємця і характеризується свободою вибору, єдністю власника та управлінця, носить ризиковий характер і є законодавчо обґрунтованою.

Для визначення впливу малого підприємництва на соціально-економічну систему регіону, доцільно зупинитись на характеристиці його природних внутрішніх переваг і недоліків.

По-перше, мале підприємництво характеризується поєднанням власника і управлінця в одній особі, який також виступає у ролі генератора ідей, фінансового директора, приймає рішення з питань реклами, закупівель, розподілу продукції і залучення персоналу. З одного боку, це призводить до певної розпорошеності уваги. З іншого боку – це перевага, що дає можливість контролювати всі аспекти діяльності фірми. Амбіції та думки власника – те, що визначає оперативний та стратегічний план роботи. Дохід, що отримує власник, повністю залежить від успішної діяльності підприємства, а це, в свою чергу, є потужним стимулом до ефективного ведення справ.

Особливістю малого підприємництва є горизонтальні зв'язки, які характеризуються безпосередніми відносинами між керівником і підлеглими. Відтак, інтереси власника і працівників максимально зближуються, панує атмосфера «колективної праці». Думки працівників спрямовуються не на конкурентну боротьбу чи завоювання іміджу, а на досягнення спільних цілей. При чому, реалізуються не тільки амбіції і задуми власника, а й простих працівників, які можуть реалізувати свій потенціал і випробувати можливості.

По-друге, суб'єкти малого підприємництва сприяють розвитку інноваційних ідей. Значною мірою це відбувається завдяки спрощеній організаційній структурі, яка дозволяє їм швидко піддавати випробовуванням нові ідеї, в той час як для великих підприємств для цього треба набагато більше часу і зусиль. Насамперед,

така інноваційність викликана необхідністю вгадати товар чи послугу, які в даний момент є чи будуть актуальними на ринку. Основне завдання - створити продукт, про який покупець не здогадується, але який задовольнить його насущні потреби.

По-третє, мале підприємництво сприяє формуванню конкурентного середовища, гнучкості та мобільності ринкової економіки. Невеликі товарообороти, розмір та обмеженість ресурсів дозволяють суб'єктам МП швидко пристосуватись до змін ринкової кон'юнктури та займати вільні ніші на регіональному ринку, використовувати трудові, природні, фінансові і інформаційні ресурси регіону, до яких великі підприємства не проявляють інтересу або які випали з їх поля зору, а безпосередній зв'язок МП зі споживачами дає можливість швидко відреагувати на нові потреби ринку та впроваджувати індивідуалізовані методи обслуговування. Важливою конкурентною перевагою малого підприємництва є можливість діяльності у невеликих містах і селах. Суб'єкти МП орієнтуються на споживача, і шукають незадоволений попит, залишаючи ті сфери регіонального ринку, попит у яких відсутній та які не відповідають сучасним ринковим умовам: таким чином встановлюються оптимальні господарські пропорції. Мале підприємництво за своєю природою мало піддається монополізації, а вузька спеціалізованість, що підкріплюється використанням новітніх технологій, дозволяє їм конкурувати з великими фірмами. Варто зазначити, що мале підприємництво не протиставляється великому, а навпаки, вони взаємодоповнюють одне одного, створюючи разом виробничо-торгівельну мережу регіону.

По-четверте, мале підприємництво сприяє зайнятості населення, в тому числі осіб, які менш затребувані на великих підприємствах, наприклад студентів, людей з обмеженими фізичними можливостями, домогосподарок тощо. Тим самим, воно впливає на підвищення доходів населення, його платоспроможності і робить свій внесок у зростання валового регіонального продукту. Окрім того, мале підприємництво відіграє визначну роль у формуванні середнього класу. Коляда О.В. зазначає, що «...якісний розвиток малого підприємництва сприяє поступовому створенню чисельного прошарку підприємців-власників, які самостійно забезпечують свій добробут і відповідний рівень життя, тим самим збільшуючи кількість суб'єктів малого підприємництва» [17]. В контексті цієї функції мале

підприємництво відіграє важливу роль у демократизації ринкових відносин. Воно не тільки пом'якшує соціальну напругу в суспільстві, а й є значним рушієм для розвитку підприємницької ініціативи серед населення на психологічному рівні, адже успішні приклади діяльності приватних підприємців викликають бажання у людей спробувати свої сили і започаткувати власну справу.

Звичайно, поряд з перевагами малого підприємництва є і певні недоліки, які водночас є факторами, що стримують його розвиток, до яких відносяться:

I. Абсолютна відповідальність за результати діяльності – один з найбільших недоліків малого підприємництва. Власник несе необмежену відповідальність не лише активами підприємства, а й своїми власними. З позицій регіональної економіки, ті території, де галузі діяльності малого підприємництва є більш затратними і вимагають більшого обсягу інвестицій є більш ризиковими.

II. Обмеженість фінансових ресурсів. В основі економіки ринкового типу на мікрорівні лежить 5-тиелементна система фінансування підприємств: самофінансування; пряме фінансування через механізми ринку капіталів; банківське кредитування; бюджетне фінансування; взаємне фінансування господарюючих суб'єктів [18]. Нестача фінансових ресурсів МП зумовлена низькою ощадною активністю населення і обмеженістю одержаних прибутків, складністю отримання банківських кредитів, високими відсотковими ставками, нерозвиненістю інших складових інфраструктури фінансово-кредитного ринку; низьким забезпеченням програм розвитку МП. Наслідком такої обмеженості є малий відсоток суб'єктів МП, що займаються інноваційною діяльністю. Окрім того, використання фінансових ресурсів МП характеризується неефективністю інвестицій, що використовуються на фінансування поточних витрат, а не розширення підприємств чи дослідження.

III. Некомпетентність управлінців суб'єктів МП, відсутність досвіду у таких сферах як фінанси, виробництво, збут, встановлення контактів з партнерами. Коли підприємець некомпетентний у такого роду питаннях, їх вирішення займає багато часу, який міг бути спрямований на виконання завдань, у яких він є професіоналом.

IV. Нижча продуктивність праці, в порівнянні з великим бізнесом. Проте, варто зазначити, що за рахунок подовженого робочого дня та прикладення більших

фізичних та розумових зусиль, суб'єктам МП вдається досягти високої інтенсивності праці. При чому, часто, вони реалізують товари і послуги вищої якості.

V. Мале підприємництво, в цілому, більш вразливе до несприятливих економічних факторів та впливу ринкової кон'юнктури.

Виходячи з особливостей малого підприємництва, можна визначити, що воно робить значний позитивний вплив на всі сфери соціально-економічної системи регіону (рис.1.1), в свою чергу прагнучи отримати сприятливе середовище для діяльності, формування якого має стати одним з пріоритетних завдань державного і регіонального управління.

Рис. 1.1. Роль малого підприємництва у соціально-економічній системі регіону

*розроблено автором

На наступному етапі доцільно здійснити огляд моделей розвитку малого підприємництва в контексті теорій регіонального розвитку, що дасть змогу визначити концептуальні засади і основні детермінанти розвитку підприємництва на регіональному рівні, а також особливості розміщення осередків підприємництва на території регіону (таблиця 1.1).

Аналіз теорій регіонального розвитку дозволяє зробити висновок, що на сучасному етапі коло факторів, що впливають на розвиток і розміщення малого підприємництва у регіоні розширилось. Окрім традиційних факторів (забезпеченість території матеріальними та людськими ресурсами, а також можливість обміну ними, тобто їх мобільність; транспортні витрати, вага і швидкість псування продукції, інфраструктурне забезпечення), зростає роль соціального, екологічного, інноваційного та знаннєвого факторів, інституційно-правового середовища та міжрегіональних зв'язків. Окрім того, теорії визначають оптимальне розміщення осередків підприємництва у регіоні, в т.ч. необхідність врахування потреб та інтересів периферійних територій; доцільність утворення і раціональне розміщення різноманітних агломерацій, центрів росту та інших інтеграційних утворень, в тому числі зв'язків великого і малого підприємництва, врахування тенденцій розвитку галузей-лідерів. Саме вдале поєднання вищеназваних факторів із географічним, геополітичним та гео економічним положенням є запорукою стійкого розвитку регіонів та підприємництва.

Відповідно, з врахуванням визначених детермінант розвитку малого підприємництва, у таблиці 1.2 систематизовано основні фактори, що впливають на розвиток малого підприємництва в регіоні за національною, регіональною та галузевою ознаками. Сила впливу тих чи інших факторів залежить від конкретного виду суб'єктів малого підприємництва у регіоні [25]:

- суб'єкти МП, що лише розпочинають діяльність, але прагнуть різкого зростання та виходу на великі ринки. Для них статус «малого» є лише перехідним на шляху до розбудови потужного бізнесу;

Таблиця 1.1

Моделі розвитку підприємництва в контексті теорій регіонального розвитку

	Назва теорії	Представники	Короткий зміст	Недоліки
1	2	3	4	5
Штандортні теорії	Модель просторової організації сільського господарства	І.Г. Тюнен фон	Модель демонструється на прикладі ідеального регіону з містом-центром посередині, навколо якого розміщені рівнини, що мають забезпечувати центр с/г продукцією, отримуючи, натомість, продукцію промислового виробництва. Для максимальної вигоди господарств рівнини вчений розробив кола агроспеціалізації, які, з урахуванням транспортних витрат, ваги та швидкості псування продукції, визначають чим повинні займатись власники для досягнення максимального рівня добробуту.	Нереальність та абстрактність моделі
	Теорія розміщення промисловості	А. Вебер	Найважливішими факторами розміщення підприємств, що визначають «штандорт» – оптимальне розташування одного чи декількох виробництв – є транспортна (мінімальні витрати на транспорт і перевезення сировини, залежно від її особливостей : повсюдна чи локалізована, споживана чи ваговтрачаюча тощо), робоча (дешева робоча сила) та агломераційна (у місцях, де функціонує багато підприємств, скорочуються витрати на створення транспортних шляхів, енергетику, утримання комунальних об'єктів) складові.	Орієнтація лише на зменшення витрат підприємств
Неокласичні теорії	Модель Дж. Бортса.	Дж. Бортс, Дж.Стейн	Чим більше регіон забезпечений факторами виробництва, тим вищий рівень його розвитку. Відповідно, стимулювання соціально-економічного розвитку відбувається шляхом забезпечення оптимального середовища для здійснення підприємцями міжрегіонального обміну ресурсами, тобто забезпечення їх мобільності. Інструментом, що сприяє розподілу факторів виробництва, є ринковий механізм.	Нереальність, абстрактність моделі. Недостатня увага до інновацій.
	Теорії конвергенції	Р.Солоу, Т.Сван, Х. Сало-і-Мартін	Темпи економічного росту позитивно скорельовані з душевим ВРП даного регіону і душевим ВРП регіону зі стійкою траєкторією росту. Передбачається, що бідніші регіони і підприємство, зосереджене на їх територіях, будуть зростати швидшими темпами, і згодом відбудеться вирівнювання рівнів їх економічного розвитку	Мобільність трудових ресурсів може мати негативний
	Теорія Х.Зіберта	Х. Зіберт	Такі фактори, як праця, земля, капітал, об'єм знань, а також особливості соціальної системи визначають потенційно можливе виробництво в регіоні. Врахування просторової неоднорідності території відбувається шляхом введення в модель транспортних витрат.	вплив на малорозвинені регіони
Кумулятивні теорії	Модель сукупної причинної обумовленості	Х. Річардсон	Вигоди розподіляються між регіонами, які вже перебувають у сприятливому становищі [19]. Будь-які заходи держави, спрямовані на прискорення економічного зростання, що означає підтримку підприємницького сектора у розвинених регіонах, призведе до ще більших регіональних нерівностей. Скупчення міст і окремі великі міста є «полюсами росту» регіональної і національної економіки і потужними центрами промисловості. Такі агломерації базуються на місцях немобільних ресурсів і залучають мобільні ресурси з інших регіонів.	Призведе до сповільнення темпів розвитку менш урбанізованих територій
	Модель дифузії нововведень	Т. Хагерstrand	Використовується для опису поширення інновацій на периферії і впливу НТР на розміщення підприємств. Виділено 4 «хвилі нововведень», в результаті яких інновації поступово поширюються від центра до периферії, а кількість підприємств акцепторів збільшується від 70,0 % в центрі та 10,0% на периферії до 85-90% по всій території [20]. Швидкість дифузії залежить від ефективності міжособових зв'язків і трансляційної спроможності між підприємствами окремих населених пунктів.	Постійна перевага підприємств центру над периферією

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4	5
Кумулятивні теорії	Теорія центральних місць	В. Кристаллер	Оптимальним вважається розміщенні міст-потужних промислових центрів посередині правильного шестикутника: таким чином, підприємства центрів зможуть оптимально забезпечувати усе населення «шестикутника» товарами і послугами, а відстань поїздок покупців зведеться до мінімуму. Модель передбачає також ієрархію ЦМ, від якої залежать зв'язки між центрами різних рангів [21] і пояснює, чому певні типи продукції мають вироблятися у всіх населених пунктах, деякі – у середніх, ще інші – у великих.	Нереальність теорії, неврахування часового аспекту розвитку ЦМ
	Просторова організації господарства	А. Льюш	Дана теорія модифікує ідеї Кристаллера, стверджуючи, що підприємства й організації для обслуговування покупців своєї зони (шестикутника) мають бути розміщені у вершинах, а не в центрі решітки. [21].	
	Теорія загальної рівноваги	В.Айзард	Підприємства, націлені на максимізацію прибутку будуть розміщуватись таким чином, щоб граничні норми заміщення транспортних витрат на доставку товарів з двох різних точок дорівнювали величині, оберненій відношенню їх транспортних тарифів. Лише транспортні витрати є чинником, що надає розміщенню економічної діяльності в просторі певної регулярності.	Недостатня увага до інших факторів, що впливають на виробництво
	Теорія полюсів зростання і центрів розвитку	Ф. Перру, Г.Мюрдаль, А.Хіршман, Ж. Будвіль, Х.Ласуен	Структура економіки залежить від галузей-лідерів, здатних виробляти нові товари і послуги. Ареали економічного простору, де розміщені їх підприємства, стають полюсами притягання факторів виробництва, оскільки забезпечують найефективніше їх використання. Звідси й територіальна концентрація, яка зумовлює формування полюсів економічного зростання [21].	Під час кризи центри є ізольованими у своїх регіонах
	Теорія «центр – периферія»	Дж.Фрідман	Підприємства центру домінують за рахунок постійних інновацій, агломераційного ефекту, максимального доступу до інформації. Периферія є антиподом центру. Найближча до центру периферія перебуває під його впливом і поступово сприймає нововведення. Віддалена периферія – більш консервативна і самостійна [21].	Підтримка лише економічно важливих для регіону центрів посилює диспропорції
	Теорія саморозвитку регіонів (ендогенного розвитку)	Бекаттіні, Бруско, В.Мамонова, А.Голиков	Передбачено максимальне використання підприємствами регіону місцевих ресурсів, а також здатність економіки регіону контролювати процес накопичення. Запорукою розвитку є схильність підприємницького сектору до кооперації між галузями та всередині них, а також до інновацій та оновлень. Дана концепція не виключає інтеграції до світового господарства, проте наголошує на пріоритетності внутрішньо регіональних інтересів.	

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4	5
Нові та інноваційні теорії	Концепція регіональних інноваційних систем	Б.Ашейм, А.Ісаксен, К.Фрімен, Дж.Хауельс, Л.Антонюк, В.Чужикова, З.Варналій	Інноваційний процес здійснюється в першу чергу підприємствами на регіональному рівні. Для активізації цього процесу створюється РІС, що передбачає розвинену інноваційну інфраструктуру, створення регіонального центру управління інноваційними процесами, налагодження ефективних взаємовідносин між суб'єктами інноваційної діяльності та наявність регіональних інноваційних програм, що розробляються регіональною владою за участю зацікавлених суб'єктів з метою активізації інноваційних процесів серед суб'єктів підприємницької діяльності [22].	Потребує значних інвестицій
	Концепція знаннєвої економіки	Ю.Бажал	Концепція передбачає перехід від парадигми сировинного розвитку підприємництва до домінування нематеріальних ресурсів, тобто знань і інновацій. Цей процес включає раціональний підхід до підготовки кадрів для бізнесу, пропаганду інновацій, надання консультативної та адміністративної допомоги при веденні власної справи, що в сукупності призведе до підвищення конкурентоспроможності регіону та країни в цілому.	Потребує значних затрат часу
	Концепція сталого розвитку	А.Печчеї, А.Лейзеровіч, Р.Кейтс, Т.Перріс, Б.Данилишин	Згідно цієї концепції, підприємства повинні набути форм високорозвинених, екологічно безпечних організацій, що задовольняють потреби населення та реалізують власну підприємницьку ініціативу при максимально раціональному використанні ресурсів та одночасному збереженні довкілля для майбутніх поколінь. Саме на регіональному рівні розробляються і реалізуються програми, що спрямовані на усунення розбалансованості економічного розвитку.	Є суб'єкти, для яких економічне зростання важливіше за стан довкілля
	Концепція кластерного розвитку	М.Портер, М.Енрайт, Е.Бергман, Е.Фезер, С.Резенфельд, М. Сторпер	Промисловий кластер це група сусідніх взаємопов'язаних підприємств, які зайняті переважно в одній сфері господарювання, характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють одне одного. [23]. Кластери характеризуються максимальною близькістю у географічному контексті, спорідненістю технологій, інноваційною складовою та спільною ресурсною базою. Багато науковців у наш час притримуються думки, що території, на яких формуються кластери досягають вершин економічного розвитку і є відображенням конкурентоспроможності країни.	Не враховує багатогалузевий характер виробництва. Немає економії від вигідного розміщення
	Теорія соціального капіталу території	Ф.Фукуяма	Суб'єктам підприємництва у своїй діяльності слід керуватись соціальними цінностями і нормами, які суттєво знижують те, що економісти називають «транзакційними витратами» – витрати на моніторинг, контракти, винесення рішень та запровадження формальних угод. За певних обставин, соціальний капітал може також сприяти вищому рівню інновацій та групової адаптації. [24].	Потребує значних затрат часу і певного рівня розвитку суспільства
	Моделі інституційної економіки	Д.Родрік, Д.Аджемоглу, С.Джонсон	В умовах глобалізації зростає вплив урядів та політико-правових інститутів на розвиток підприємництва і економіки в цілому. Неефективні інститути стримують потенціал зростання шляхом розподілу сфер впливу, наявних ресурсів і політичної влади на свою користь.	

Таблиця 1.2

Фактори впливу на розвиток малого підприємництва в регіоні

Національні	Регіональні	Галузеві
1	2	3
Фінансово-економічні		
Податки, мито, тарифи, пільги; темп інфляції; стабільність національної валюти; розвиток податкової, фінансово-кредитної і банківської систем; вплив світових економічних процесів, місце у міжнародному поділі праці	Загальний стан економіки (ВРП, частка у ВВП, середня заробітна плата); доступ до фінансування; обсяг інвестицій, в т.ч. іноземних; підтримка МП в регіоні; самозабезпечення регіону; імідж регіону, зовнішньоекономічні зв'язки	Темп росту, прибутковість, стадія життєвого циклу галузі; рентабельність, ефективність інвестицій; потенційна місткість ринку, конкуренція; частка в економіці країни та регіону; попит на продукцію, підтримка МП галузі
Політико-правові		
Політична стабільність; сприятлива правова база; рівень державного регулювання; рівень корупції; захист прав власності, захист прав і гарантії інвесторам; інтеграція у світове правове поле	Політична стабільність в регіоні; рівень корупції; легкість отримання документів дозвільного характеру і відкриття власної справи	Бар'єри входу/виходу з галузі; державна підтримка галузі та рівень державного втручання; ліцензування та легкість отримання дозволів
Демографічні і соціальні		
Рівень розвитку, освіченість, якість життя суспільства; система соцзахисту; рівень безробіття; свобода слова; традиції, норми поведінки, релігія, менталітет, моральні цінності; криміногенність, ставлення держави і населення до підприємництва	Демографічний склад населення, частка працездатного, зайнятого, міського/сільського населення; рівень освіти, кваліфікації працівників, підприємницька освіта, можливість перепідготовки; політична активність, криміногенність; міжособистісні зв'язки	Активність профспілок галузі, потреба в кваліфікованому персоналі, трудових ресурсах за віком, освітою, статтю тощо
Географічні та природно-ресурсні		
Вигідне розміщення; кліматичні умови; природно-ресурсний потенціал; зовнішній попит на національні ресурси; екологічна ситуація	Природо-ресурсний потенціал регіону, структура земель; екологічна ситуація, можливість утилізації відходів; вимоги екологічних стандартів; зовнішній попит на регіональні ресурси	Потреба в природних і енергетичних ресурсах; потреба в наближеності ресурсної бази, доступність і вартість ресурсів, близькість до ринків збуту
Виробничо-технологічні		
Розвиток фундаментальної і прикладної наук, інноваційних процесів та технологічного забезпечення	Розвиток фундаментальної і прикладної наук, інноваційних процесів та технологічного забезпечення; наявність інтеграційних господарських об'єднань	Інноваційність, науко- та капіталоемність галузі, складність виробництва продукції, знос ОЗ; доступність техніко-технологічного обладнання
Інфраструктурні		
Рівень розвитку соціальної, логістичної, виробничої, ринкової інфраструктури; джерел енергозабезпечення; можливість приєднання до міжнародних ЕОМ	Рівень розвитку соціальної, логістичної, виробничої, ринкової, інноваційної, будівельної інфраструктури, в т.ч. мереж бізнес-підтримки, наукових, юридичних, страхових, фінансово-кредитних установ	Потреба в певних видах інфраструктури; розташування підприємств-постачальників, конкурентів, підприємств суміжних галузей, ринків збуту

*розроблено автором

- суб'єкти МП, орієнтовані виключно на місцевий ринок. Вони не є мобільними, проте роблять значний внесок у покращення соціально-економічної ситуації в регіонах, особливо депресивних;

- інноваційні суб'єкти МП (стартапи), які розвивають бізнес на основі інновацій чи просто власних перспективних ідей. Ці компанії мають значний потенціал розвитку, але часто володіють обмеженим обсягом ресурсів;

- суб'єкти МП в ремісничих галузях економіки, завданням яких є передусім збереження традиційних виробництв і народних промислів, аніж отримання прибутку. Вони, як правило, концентруються в регіонах з давніми ремісничими традиціями, а їх культурно-історична цінність для держави вимагає особливого формату фіскальної підтримки;

- сімейні підприємства, які можуть працювати в різних галузях економіки (здебільшого в легкій та харчовій промисловості, сфері послуг тощо), проте їх специфікою є спадковість ведення господарської діяльності;

- фермерські господарства, що часто розглядаються з точки зору забезпечення продовольчої безпеки держави, тому перебувають у центрі особливої уваги уряду;

- партнерства та кооперативи, зміст яких полягає у колективному провадженні підприємницької діяльності.

Відтак, поєднання усіх вищеназваних факторів, видів і особливостей розвитку малого підприємництва, ще раз констатує той факт, що мале підприємництво - це щось більше, ніж спосіб максимізації прибутку його власників, і ставлення до нього повинно бути відповідним: не як до фіскально-економічного інструменту, способу зайнятості, самовиживання населення чи зменшення соціальної напруги в регіоні, а як до явища, яке при ефективному управлінні і розвитку виконуватиме важливі соціально-економічні функції: зниження рівня монополізації, розвиток ринкових відносин, забезпечення конкурентоздатності, відкритості ринку та підвищення рівня добробуту населення і країни. Саме тому, на наступному етапі нашого дослідження слід визначити концептуальні засади стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах України.

1.2. Концептуальні підходи до дослідження регіональних аспектів стимулювання розвитку малого підприємництва

Враховуючи важливість малого підприємництва у соціально-економічному розвитку регіону, особливої актуальності набуває необхідність стимулювання його розвитку на регіональному рівні.

Розгляд питань, пов'язаних зі стимулюванням малого підприємництва є предметом дослідження таких науковців як Блінов А.О., Варналій З.С., Воротіна Л.І., Куклінова Т.В., Ляшенко В.І., Орлова В.О., Филипів Р.С. Значну увагу регіональному аспекту стимулювання приділяли такі науковці як Воловець Т., Комарницький І.М., фінансовому - Ковалюк Б.І., Ільчук В.П., Мороз В.В., інноваційно-інвестиційному - Кухтик Т.В., Образцова Н.О., Колосова Т.В., Парадєєва І.Н. та ін. Особливе місце в теоретичних напрацюваннях науковців посідає податкове стимулювання розвитку малого підприємництва, якому приділяли свої праці Бабій Д.А., Гавриленко Н.В., Говорушко Т.А., Жук Є.М., Іванов Ю.Б., Панасюк О., Сич О.А., Тлісов А.Б., Яловий Г.К.

Формування змісту стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні, на нашу думку, доцільно розпочати з визначення сутності категорії «стимулювання», що дозволить виявити змістовні характеристики цього процесу.

Корольов В.А. характеризує стимулювання як прямий або непрямий примус до вчинення потрібної дії [26]. Бородін В.В. у своїх роботах також трактує стимулювання як знаряддя примусу і вважає що, «якщо воно присутнє, то існують різноспрямовані інтереси (протиріччя) між об'єктом і суб'єктом стимулювання. Стимулювання дозволяє в якійсь мірі згладити ці протиріччя, але як тільки воно припиняється, інтереси знову розходяться» [27]. Таке трактування, на нашу думку, є неповним, адже примус до дій є лише одним з інструментів стимулювання, його «жорсткою» формою, що передбачає негативні санкції, окрім того, стимулювання не завжди передбачає різноспрямованість інтересів суб'єкта і об'єкта, хоча і не виключає її.

Копилов В.О. вважає, що «стимулювання це спосіб вияву влади і така характеристика форми влади, за якої суб'єкт використовує прийоми, спрямовані на формування зацікавленості об'єкта діяти так, як велить суб'єкт. Основою такого

трактування є спонукання, формування зацікавленості до певних дій, що передбачає позитивні методи впливу на об'єкт» [28].

Існує підхід, за яким стимулювання трактується як економічне спонукання, використання матеріальних стимулів (причин, що спонукають до дії) з метою впливу на виробників, споживачів, покупців таким чином, щоб вони вели себе в інтересах осіб, які застосовують стимулювання [29]. Тобто у даному визначенні акцентується увага на маніпулюванні зацікавленою стороною, при чому, використовуючи лише матеріальні стимули. Таке трактування є певною мірою обмеженим, адже не враховуються інтереси зацікавленої сторони, і той факт, що засоби, які використовуються у процесі стимулювання можуть бути не лише матеріальними.

Жданова Т.С, Бікташева Д.Л. та Гієва Л.П. вважають, що врахування інтересів об'єкта є важливим компонентом стимулювання і трактують його як «систему визначених заходів і дій, через які реалізуються економічні інтереси; дія, механізм, що спонукають об'єкт рухатись в визначеному напрямку, в результаті чого може і повинен реалізуватись його інтерес, поза яким ця дія не мала б сенсу» [30].

В ряді досліджень стимулювання пов'язується з мотивацією. Наприклад, Нечаюк Л.І. і Телеш Н.О. вважають, що «стимулювання це процес використання конкретних засобів (матеріальних, моральних та ін. спонукань до дії, що мають цільову спрямованість) на користь людини й підприємства; один із способів, за допомогою якого здійснюється мотивація трудової діяльності» [31]. В даному визначенні акцентується увага на цілеспрямованості засобів стимулювання.

Нижник В. та Драч О. характеризують стимулювання як процес зовнішнього впливу на людину для спонукання її до конкретних дій або процес, що спрямований на усвідомлене пробудження в неї певних мотивів та цілеспрямованих дій [32].

Отже, погляди щодо трактування поняття «стимулювання» відрізняються, залежно від способу впливу на об'єкт (примус чи спонукання), характеру засобів впливу (матеріальні, моральні та ін), врахування інтересів суб'єкта і об'єкта стимулювання та зв'язку між категоріями «стимулювання» і «мотивація».

Під терміном «мотивація» ми будемо розуміти процес, що відбувається в результаті зустрічі зовнішніх сил (стимулів), що застосовуються до об'єкта

стимулювання з внутрішніми спонуканнями (мотивами), що були приведені в дію цими стимулами. Мотиви - це спонукальна причина, основа, привід до будь-якої дії, вчинку, спричинені інтересами і потребами [33]. Мотиви не можуть бути примусовими, вони є внутрішніми переконаннями. В основі мотиву лежать потреби, що є вираженням того, що необхідно для нормального функціонування, а інтерес відповідає на питання, як діяти, щоб задовольнити цю потребу [34]. Рациональним і осмисленим вираженням інтересу є ціль. Відповідно, мотиви (внутрішні спонукання) і стимули (зовнішні спонукання) підштовхують суб'єкта до певних цілеспрямованих дій, результатом яких є отримання винагороди, яка власне і проявляється у задоволенні потреб. Отож, ми визначили основні змістовні характеристики процесу стимулювання:

- 1) потреби породжують інтерес, як пошук засобів задоволення потреби;
- 2) ціль є раціональним вираженням інтересу;
- 3) метою стимулювання є досягнення цілей об'єкта і суб'єкта стимулювання;
- 4) стимулювання, як сукупність зовнішніх сил, що впливають на об'єкт, при зустрічі з його внутрішніми мотивами, спонукають об'єкт до цілеспрямованих дій і досягнення власних цілей і цілей того, хто стимулює;
- 5) результатом досягнення цілей є отримання винагороди - задоволення потреб.

На основі вищеназваних характеристик, вважаємо, що стимулювання - це сукупність зовнішніх засобів впливу на об'єкт, застосування яких здійснюється з врахуванням інтересів і з метою досягнення цілей як суб'єкта, так і об'єкта стимулювання. Відповідно, стимулювання малого підприємництва в регіоні - це сукупність різноманітних зовнішніх засобів впливу на мале підприємництво регіону і передумови його розвитку, застосування яких здійснюється з врахуванням інтересів і з метою досягнення цілей як регіону, так і малого підприємництва (рис.1.2). Варто наголосити на відмінності стимулювання підприємництва від підтримки. В цьому ми погоджуємось з думкою Орлової В.О., яка вважає, що «якщо підтримка - це прояв «турботи» про мале підприємництво, то стимулювання - це підтримка з метою добитися певних змін. Вона є більш вираженою, має конкретні цілі і регуляторний вплив» [35].

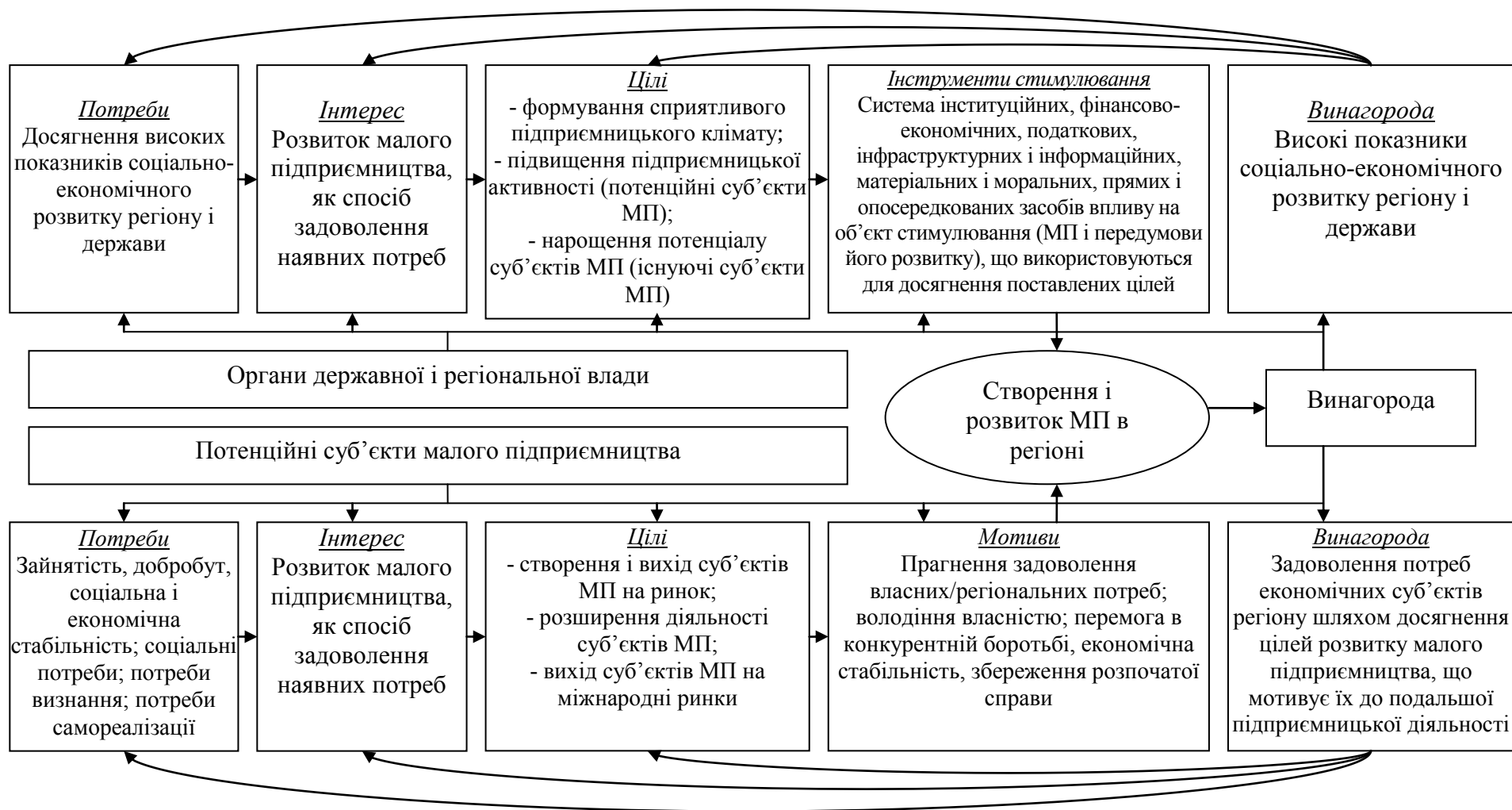

Рис. 1.2. Модель учасників стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні

* розроблено автором

З точки зору стимулювання малого підприємництва регіону, суб'єктом в даному випадку є регіон, а точніше - органи місцевої та регіональної влади і самоврядування, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва та інші установи, яким делеговано застосування певних інструментів стимулювання, що є ключовими в розвитку території, діють в її інтересах і мають на меті досягнення нею високих соціально-економічних показників. Їх завданням є забезпечення умов для стабільного функціонування і розвитку малого підприємництва та політика протекціонізму і мотивації, що зрештою повинно змінити свідомість і психологію суб'єктів МП, демонструючи їм «турботу» з боку провладних структур. Як зазначає Воротіна Л.І. «...зовнішні чинники призвели до того, що примарні економічні свободи обернулись економічними санкціями, поставили на межу краху ті умови, за яких мале підприємство ще могло б утриматись «на плаву». Податківці, пожежники, правники, санітарний нагляд перетворились на механізм корупційного тиску на підприємців, що спонукає бізнес ховатись «у тінь» [36]. Отож, метою органів регіональної і місцевої влади є досягнення такого стану регіону, в якому підприємство зможе ефективно задовольняти свої потреби, який стане привабливим для інвестицій та характеризуватиметься оптимальним рівнем соціо-еколого-економічного навантаження. Об'єктом стимулювання виступає мале підприємство і передумови його розвитку.

Мале підприємство, в свою чергу, є інтересом економічних суб'єктів регіону як один із способів задоволення всіх щаблів їх потреб (за підходом побудови піраміди Маслоу) (рис.1.3). Раціональним вираженням розвитку малого підприємства є його конкретні цілі, до яких відносяться:

- цілі створення/виходу на ринок. Саме на етапі створення перед підприємством регіону постають труднощі вибору який вид діяльності є затребуваним на даній території і на зовнішніх ринках; труднощі залучення, оптимального використання регіональних ресурсів; труднощі з організації діяльності. Доцільними на даному етапі є засоби стимулювання, що спонукають до формування підприємницького мислення і активізації підприємницької діяльності в регіоні, сприяють подоланню труднощів і забезпечують оптимальні стартові умови;

Рис. 1.3. Вплив малого підприємництва на задоволення соціально-економічних регіональних потреб (за підходом побудови піраміди Маслоу)

* розроблено автором

- цілі розширення діяльності. Мале підприємництво характеризується високими показниками входу/виходу на ринки та рівнем банкрутств, саме тому, доцільним є стимулювання виживання і подальшого розвитку підприємництва регіону, коли існує необхідність пошуку джерел фінансування розширення та технічного переоснащення, освоєння нових ринків, продуктів, збільшення ресурсних потреб;

- цілі виходу на міжнародні ринки, які стають особливо актуальними в контексті глобалізації ринкової економіки та підписання угоди про асоціацію з ЄС, в рамках якої передбачається створення зони вільної торгівлі, поступове зменшення чи скасування митних тарифів, а також гармонізація технічного регулювання, стандартизації, санітарних заходів тощо, що, в свою чергу, є як можливістю, так і викликом для українського підприємництва. В рамках виконання угоди значна увага приділяється саме поліпшенню бізнес-середовища, вдосконаленню нормативної та адміністративної бази виробничо-комерційної діяльності, розвитку мікро- та ремісничих підприємств. В цілому, лише незначна кількість українських підприємств, переважно тих, які є частиною потужних вертикально-інтегрованих компаній, можуть відповідати описаним в угоді критеріям. Більша частина малого підприємництва, особливо ті, що

здійснюють діяльність на периферійних територіях, є неспроможними протистояти конкуренції європейського ринку. Тобто Україна опиняється в ситуації, коли перед нею відкриваються великі можливості і немає засобів для їх реалізації. Саме тому, увага державних і регіональних органів влади має спрямовуватись на розробку та застосування інструментів стимулювання, що сприятимуть всебічному розвитку малого підприємництва регіонів, уможливлуватимуть його вихід на міжнародний ринок і спроможність конкурувати з іноземними фірмами. Затребуваними є не лише роз'яснювальна робота, а й приведення товарів і послуг українських компаній до конкурентоспроможного стану на насичених зарубіжних ринках, розробка національних та регіональних маркетингових стратегій та уникнення перетворення на сировинний придаток для розвинених країн. Як свідчить практика експортної діяльності в Україні, забезпечення захисту інтересів вітчизняних товаровиробників, так само, як і просування вітчизняних товарів та послуг за кордоном, залишається завданням експортера [37], тоді як у зарубіжних країнах широко застосовуються інструменти державного стимулювання експортної діяльності.

Винагородою регіону і підприємництва в результаті стимулювання стане не лише досягнення їх цілей і задоволення потреб, а й синергетичний ефект, тобто додаткова вигода внаслідок гармонійної взаємодії складових економічної системи регіону, таких як ресурсна, екологічна, інвестиційна, інноваційна, фінансово-економічна, підприємницька та ін. Дослідження складових економічного потенціалу регіону показали, що вплив змін внутрішнього і зовнішнього середовища на будь-який елемент цього потенціалу обумовлює відповідні зміни інших елементів і потенціалу в цілому [38]. Підприємництво не лише є складовою економічної системи регіону, а й місцем, де пересікаються всі підсистеми регіону. Відповідно, розвиток підприємництва здійснюватиме позитивний поштовх до розвитку усіх складових регіональної економічної системи, що матиме результатом позитивний синергетичний ефект для підприємництва. Проте, відставання будь-якої складової матиме негативний вплив на всі інші підсистеми регіону.

З'ясувавши сутність основних елементів стимулювання розвитку МП регіону і визначивши, що стимулювання є зовнішнім засобом мотивації, розглянемо зміст

деяких теорій мотивації в контексті стимулювання підприємницької діяльності (табл. 1.3).

Аналіз теорій мотивації в контексті малого підприємництва регіону дозволяє нам зробити наступні висновки. Цілі регіону і підприємництва повинні бути чіткими, конкретними. До прийняття рішень і розробки засобів стимулювання слід залучати представників підприємництва і інших суб'єктів регіональної економічної системи. Засоби стимулювання повинні спрямовуватись як на зменшення впливу факторів, що стримують розвиток малого підприємництва в регіоні (дестимулюючих), так і на підтримку та активізацію факторів, що сприяють його розвитку (стимулюючих). Конкретні засоби стимулювання слід розробляти з урахуванням специфіки потреб суб'єктів підприємництва і регіону, на принципах компромісу, прозорості і рівності умов. Кожна з потреб має максимально задовольнятися, шляхом досягнення цілей. Досягнення цілей в результаті має принести задоволення суб'єкта і об'єкта, що буде спонукальним мотивом до подальшої діяльності. Акцент слід робити на позитивні стимули і пробудження внутрішньої мотивації підприємництва щодо задоволення власних і регіональних потреб.

Говорушко Т.А. на основі вивчення світового досвіду стимулювання і підтримки МП, визначила, що усі підходи можна поділити на три групи [39]:

- стимулювання у економічно-розвинених країнах (США, Німеччина, Великобританія), основою якого є підвищення експортного потенціалу національних малих підприємств, забезпечення їх участі у розподілі праці в умовах глобалізації, створення умов або прямих пільг для залучення до підприємницької діяльності молоді, жінок та національних меншин;

- стимулювання у країнах-кандидатах ЄС та країнах східної Європи, основою яких є підвищення ринкової спроможності малих підприємств, їх капіталізації, доступу до ресурсів у різних формах та росту експортної спроможності;

- стимулювання у країнах СНД, основою яких є ріст кількості малих підприємств, зменшення адміністративних бар'єрів, нормативно-правове та кадрове забезпечення розвитку малого підприємництва.

Таблиця 1.3

Характеристика теорій мотивації в контексті малого підприємництва регіону

Підхід	Теорія мотивації	Характеристика теорій мотивації	Характеристика теорій мотивації в контексті малого підприємництва регіону
1	2	3	4
Теорії, що відображають процес винагородження (процесійні)	Теорія очікувань В. Врума	Важливість трьох взаємозв'язків: стимули і затрати праці - результати, результати - винагорода, винагорода - валентність (задоволення винагородою). (Стимули, затрати → Результат)*(Результат→Винагорода)* *(Винагорода-Задоволення)=Мотивація	Стимули і затрати зусиль регіону (підприємництва) мають принести конкретні результати, результати - досягнення цілей регіону (підприємництва) і задоволення від їх досягнення. Задоволення буде мотивацією до наступних дій, спрямованих на розвиток малого підприємництва у регіоні.
	Теорія справедливості Адамса	Люди суб'єктивно оцінюють одержану винагороду до витрачених зусиль і потім співвідносять її з винагородами інших людей, які виконують аналогічну роботу, прагнучи до соціальної рівності, справедливості.	Умови для всіх суб'єктів малого підприємництва у регіоні мають бути рівними. Стимулювання розвитку МП має здійснюватись із застосуванням різних інструментів, залежно від особливостей регіону, проте, повинне відбуватись за принципами справедливості, прозорості і доступності.
	Теорія підкріплення В. Скіннера	Поведінка, яка має позитивні наслідки - повторюється, негативні - скоріше всього ні. Можна змінити поведінку працівника, шляхом підкріплення його бажаних проявів і ігнорування небажаних. Позитивне (винагорода) і негативне (бажана поведінка, щоб позбутися негативного стану) підкріплення ведуть до повторення бажаної поведінки. Покарання - до не повторення.	Поведінка суб'єктів МП зумовлена наслідками дій у подібних ситуаціях в минулому. Якщо певні стимули принесли винагороду, то в подібних ситуаціях суб'єкти діятимуть так само, тобто так, як потрібно регіону як суб'єкту стимулювання. Застосування покарань не призводить до правильного здійснення тієї чи іншої діяльності, а швидше до її припинення. Тому, акцент слід робити на позитивному підкріпленні. Стимули ⇒ Поведінка ⇒ Наслідки ⇒ Майбутня поведінка
	Теорія партисипативного управління	Людина відчуває потребу брати участь у прийнятті управлінських рішень, повсякденному житті організації, визначенні перспектив її розвитку.	Залучення представників підприємництва до розробки стратегій регіонального розвитку, розвитку малого підприємництва та прийняття рішень, що передбачає добровільний характер їх участі, відсутність санкцій за висунуті ідеї, розгляд усіх пропозиції підприємництва, зворотній зв'язок, впровадження схвалених ідей. Сприйняття команди, що розробляє рішення, як одного цілого.
	Теорія матеріального стимулювання праці	Формування та використання системи матеріальних стимулів праці і розподілу заробітної плати відповідно до закону розподілу за кількістю та якістю праці. Система матеріальних стимулів праці складається з різноманітних взаємодоповнюючих спонукальних мотивів, пов'язаних єдиним процесом створення матеріальної зацікавленості у здійсненні трудової діяльності.	Матеріальне стимулювання малого підприємництва в регіоні може відбуватись через матеріальні грошові і негрошові інструменти стимулювання. Спонукальні мотиви, що керують підприємцями щодо отримання матеріального стимулювання, заохочують їх діяти відповідно до потреб та інтересів регіону.

1	2	3	4
Теорії, що відображають зміст потреб	Теорія "X-Y-Z" Д.МакГрегора, В.Оучі	Теорія "X" - люди намагаються уникати роботи та відповідальності, тому необхідними є контроль, примуси, управління, нормування. Переважають біологічні потреби. Теорія "Y" - люди прагнуть відповідальності, гарно працювати. Залежно від умов праці, робота - задоволення чи покарання. Відповідальність і зобов'язання залежать від винагороди. Переважають соціальні потреби. Теорія "Z" основана на колективістських принципах мотивації, потребі в стабільних цілях діяльності. Необхідна індивідуальна відповідальність, неформальний контроль за результатами праці; ротація кадрів і самоосвіта, службова кар'єра, турбота про людину. Поєднання біологічних і соціальних потреб.	Теорія "X" – суб'єкти підприємництва уникають відповідальності, характеризуються пасивністю у веденні справ. Потребують, управління, ідеально для них - стати керованою частиною інтегрованих структур. Необхідні зовнішні стимули (основний стимул - примус, допоміжний - матеріальне заохочення) і розвиток внутрішньої мотивації. Теорія "Y" - суб'єкти підприємництва прагнуть працювати, брати на себе відповідальність, самовдосконалюватись. Потребують створення сприятливих умов і мінімального втручання, участі в прийнятті рішень. Стимули в послідовності: самоствердження, моральне і матеріальне заохочення, примус. Теорія "Z" - ідеальним для підприємництва є створення сприятливих умов, атмосфери підприємницької спільноти, об'єднань за різними ознаками, відданості особистим і колективним цілям; встановлення горизонтальних і вертикальних контактів. Стимулювання має відбуватись в послідовності матеріальне заохочення, моральне заохочення, примус.
	Теорія потреб А.Маслоу	Є 5 груп ієрархічно залежних потреб (перші 2-первинні, вимагають першочергового задоволення), наступна з яких починає діяти тільки після задоволення попередньої: фізіологічні; безпеки; соціальні; поваги; самовираження.	Підприємництво несе в собі передумови задоволення кожної з ієрархічних потреб підприємців та регіональних соціально-економічних потреб.
	Теорія К.Альдерфера	Виділяється три групи потреб: потреби існування, зв'язку (приналежності) і росту (розвитку). Рух іде в обидві сторони: наверх, якщо не задоволені потреби нижчого рівня, і вниз, якщо не задовольняється потреба більш високого рівня.	Потребам існування відповідають потреби створення і виживання підприємництва на ринку; приналежності - потреба зайняти місце у ланцюгу поставок, зв'язку з іншими підприємствами, росту - потреба розширення діяльності, захоплення нових внутрішніх і зовнішніх ринків. Необхідно, щоб у регіоні відбувалось одночасне гармонійне задоволення усіх груп потреб.
	Теорія придбаних потреб МакКлелланда	Вплив на поведінку людини здійснюють потреби досягнення (досягнення цілей ефективніше ніж раніше), участі (дружні стосунки з оточуючими, висока оцінка за роботу) і влади (контроль ресурсів, процесів і людей в організації: ті хто прагне влади заради влади і ті, хто прагне влади заради досягнення мети організації).	Потреби досягнення задовольняються шляхом стимулювання і створення сприятливих умов для досягнення цілей підприємництва, участі і визнання - функціонуванням об'єднань підприємців, винагородами і похвалою за досягнення, потреби влади задовольняються самою суттю підприємництва, участю підприємців у прийнятті рішень на регіональному рівні
	Теорія двох факторів Герцберга	Є 2 групи потреб: гігієнічні (політика компанії, умови праці), що не мотивують працівника, а запобігають незадоволеності від діяльності; мотиваційні (можливості творчого росту, просування по службі). Керівник повинен зняти незадоволеність підлеглого, а тоді досягати задоволеності.	Стимулювання розвитку малого підприємництва має включати такі складові: - створення умов для підприємництва в регіоні (справедливого ринку, інституційного забезпечення), що запобігатимуть його незадоволеності; - створення умов для розвитку підприємництва, розширення діяльності, самовдосконалення, визнання.
	Г.постановки цілей	Цілі організації сприймаються як особисті, працівники бажають їх досягти. Результативність визначається прихильністю до цілей, їх ясністю, чіткістю. Аморфність розпливчастість викликають розпорошення зусиль.	Ясність, конкретність цілей регіону. Усвідомленість підприємництва про цілі, участь в їх досягненні. Необхідний аналіз результативності прикладених зусиль для досягнення цілей регіону, відзначення ролі підприємництва в цьому процесі, позитивна віддача.

Заходи стимулювання та цільові показники програм розвитку малого підприємництва в регіонах засвідчують, що Україна зараз знаходиться на межі третьої і другої груп, досягнення цілей яких можливе лише шляхом оптимального та гармонійного поєднання та використання різноманітних інструментів стимулювання малого підприємництва, що розробляються залежно від специфіки об'єкта стимулювання, способу, характеру впливу на нього, очікуваного результату.

На основі аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних науковців було розроблено авторський підхід до класифікації інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні (таблиця 1.4). Зупинимось детальніше на характеристичі окремих з них. До основних форм стимулювання розвитку малого підприємництва відносяться фінансово-кредитне, податкове, інфраструктурне, інституційне і інформаційне стимулювання.

Інституційні інструменти стимулювання передбачають вплив на мале підприємництво регіону через формальні (державні і ринкові) та неформальні (соціальні) інститути, що формують інституційне середовище та структурують дії малого підприємництва у регіоні (рис. 1.4). Виділяють наступні проблеми інституційного середовища в Україні : нестабільність системи формальних правил; викривлення системи неформальних правил; недосконалість системи санкцій за невиконання правил; проблеми політичних організацій; нерозвиненість соціально-економічних організацій [40]; недосконалість системи захисту прав власності. За даними Українського союзу промисловців і підприємців, в країні діє 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, що складаються з досвідчених юристів і економістів. Кількість рейдерських атак в рік перевищує 3000, а їх результативність складає більше 90,0 % [41].

Сапа Н.В. пов'язує проблеми розвитку економіки саме з державними інститутами: неузгодженість дій влади, непослідовність здійснюваної нею макроекономічної політики та відсутність системної антикризової політики; незбалансована бюджетна та соціальна політика, непрозорість грошово-кредитних механізмів регулювання економічної кон'юнктури; безсистемна інвестиційна політика держави; відсутність функціональної єдності та посилена політизація органів державної влади; перманентна

Таблиця 1.4

Класифікація інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні

Ознака	Види	Характеристика
1	2	3
За типом країни	Економічно-розвинутих країн	Підвищення експортного потенціалу малого підприємництва, забезпечення участі у розподілі праці в умовах глобалізації, створення умов або прямих пільг для залучення до підприємницької діяльності молоді, жінок, нацменшин
	Кандидатів ЄС та східної Європи	Підвищення ринкової спроможності малого підприємництва, його капіталізації, доступу до ресурсів у різних формах та росту експортної спроможності
	Країн СНД	Ріст числа малих підприємств, зменшення адміністративних бар'єрів, нормативно-правове та кадрове забезпечення розвитку малого підприємництва
За об'єктом стимулювання	Універсальні	Застосовується до всіх суб'єктів малого підприємництва регіону
	Специфічні (вибіркові)	Застосовується до вибірки суб'єктів малого підприємництва регіону за певними ознаками (галуззю, розміром, етапом життєвого циклу, демографічними особливостями підприємців), до потенційних суб'єктів МП
	Індивідуальні	Застосовуються до окремого суб'єкта малого підприємництва
За суб'єктом стимулювання	Державні	Застосовуються і фінансуються державою, органами регіональної і місцевої влади, державними установами
	Недержавні	Громадські, приватні (застосовуються об'єднаннями підприємств, міжнародними організаціями тощо)
	Змішані	Застосовуються спільно державними, приватними і громадськими суб'єктами
За масштабами	Регіональні	Застосовуються у всьому регіоні
	Зональні	Застосовуються на окремих територіях регіону
	Місцеві	Застосовуються в окремих районах, містах, селах
За тривалістю дії	Тимчасові	Діють певний проміжок часу
	Постійні	Діють постійно
За очікуванню ефекту	Актуальні	Оперативні, передбачають чіткий негайний зв'язок між результатом і інструментом стимулювання
	Поточні	Отримання вигод протягом усього процесу стимулювання
	Перспективні	Отримання вигод в майбутньому
За терміном стимулювання	Короткострокові	До 1-го року
	Середньострокові	Від 1-го року до 2-х років
	Довгострокові	Від 2 років до 10 років
	Далекостроківі	Понад 10 років
За спрямованістю	Заохочувальні (позитивні)	Заохочення певної діяльності (матеріальні і нематеріальні вигоди, уникнення матеріальних і нематеріальних витрат, уникнення санкцій і покарань)
	Стримуючі (негативні)	Стимування певної діяльності (матеріальні і нематеріальні витрати, неодержані матеріальні і нематеріальні вигоди, санкції та покарання)
За способом впливу	Жорстке	Примус до витрачання зусиль
	Ліберальне	Залучення (заохочення) до витрачання зусиль

1	2	3
За характером впливу	Прямі	Безпосередній вплив на суб'єкти малого підприємництва
	Непрямі	Вплив на мале підприємництво опосередковано
За сутністю	Матеріальні грошові	Пільги, пільгові кредити, субсидіювання, цільові дотації, гранти тощо
	Матеріальні негрошові	Інфраструктурне забезпечення, надання обладнання, приміщень, землі тощо
	Функціональні	Полегшення управлінських функцій (інформаційне, консультативне, посередницьке забезпечення)
	Морально-соціальні	Формування задоволення від результатів роботи, похвала, визнання, вплив на потребу в самоствердженні і владі
	Творчі	Розвиток підприємницьких та новаторських здібностей, можливість реалізуватись, підвищення кваліфікації, стажування, навчання
За засобами	Економічні	Впровадження фінансово-економічних законів і регулювання грошово-кредитних відносин. Фінансування, субсидування, бюджетне, грошово-кредитне, податкове та митне стимулювання
	Організаційно-правові	Встановлення обов'язкових до виконання юридичних норм, правил ринку і конкурентної боротьби, відносин підприємництва з іншими елементами економічної системи
	Адміністративні	Засоби прямого впливу на діяльність суб'єктів малого підприємництва, засоби заборони, дозволу або примусу. Державні санкції, ліцензії, дозволи, квоти, норми і стандарти
За методами	Податкові	Прогресивна шкала оподаткування; диференціація, зниження ставок податку; податкові знижки, кредити та інші пільги, митна та амортизаційна політика, відтермінування / звільнення від сплати податків, спрощення податкового адміністрування, спеціальні економічні зони та території пріоритетного розвитку
	Інфраструктурні	Створення соціальної, виробничої, ринкової, інноваційної, освітньої, інформаційної та бізнес-інфраструктури
	Фінансово-кредитні	Державні цільові програми, цінове регулювання, пільгові, безвідсоткові кредити, гарантії за кредитами, мікрофінансування, страхування кредитних та фінансових ризиків, компенсація певного виду витрат тощо
	Інформаційні	Інформація про методи держпідтримки, ринки, консультації, перепідготовки кадрів, підприємницька освіта
	Інституційні	Покращення підприємницького середовища в регіоні (угоди, програми, дозволи, обмеження)
За напрямом діяльності	Інвестиційно-інноваційні	Стимулювання НДДКР, комерціалізації результатів, впровадження нових технологій, інноваційне інвестування регіональної науки та технологій
	Експортні	Фінансування, кредитування, страхування експортних кредитів, інформаційно-консультаційні інструменти, виставково-ярмаркова діяльність вітчизняних фірм, посередництво в укладанні міжнародних контрактів
	Природоохоронні	Екологічні платежі, штрафи, дотації на введення «чистих» технологій тощо
	Інші	Інструменти стимулювання інших напрямів діяльності
За фазою економічного циклу	Кризові	Традиційна підтримка спрямована на збереження підприємництва
	Посткризові	Активізація, розширення сфери діяльності підприємництва, нові бізнес-технології, компетенції тощо
	Економічного підйому	Інструменти стимулювання як спосіб регулювання розвитку малого підприємництва

* розроблено автором

політична нестабільність; високий рівень корупції; неефективна судова система; нерозвиненість інститутів громадянського суспільства [42].

Рис. 1.4. Інституційне середовище малого підприємництва регіону

* розроблено автором

Нормативно-правову базу, спрямовану на вирішення проблем малого підприємництва в Україні, є досить розвинутою, а важливість розвитку малого підприємництва і конкретні кроки реалізації цього процесу постійно декларуються у законодавчо-нормативних актах України та постановах вищих органів державної влади: Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на 2014-2024 рр.» та Програми розвитку малого підприємництва у регіонах України

(детальніший огляд нормативно-правового забезпечення та повноважень окремих органів державної і регіональної влади і управління у сфері розвитку МП подано в додатках А.3 і А.4). Проте, викликає сумніви реалізація практичної сторони даних законодавчих положень. На ділі відбуваються переважно незначні зміни (на зразок скасування наказу МВС про погодження печатки, свідоцтва про державну реєстрацію тощо). Ці перетворення можна охарактеризувати як позитивні, але непринципові. Подібні незначні зміни сприймаються у суспільстві як імітація процесу реформ, оскільки вони суттєво не впливають на поліпшення бізнес-клімату. Це стосується й реформування системи ліцензування, дозвільної системи та започаткування ведення підприємницької діяльності. Результатом змін стають не очікувані зменшення вартості ведення підприємницької діяльності та скорочення адміністративних бар'єрів, а навпаки – збільшення витрат суб'єктів на дотримання вимог адміністративних процедур і посилення їхніх ризиків при веденні господарської діяльності [44]. Заходи програм розвитку підприємництва не виконуються повною мірою, а нормативно-правові акти приймаються нерідко в інтересах певних осіб та комерційних груп і характеризуються значною розмитістю. Як результат, факт залишається фактом: мале підприємництво в регіонах України розвивається надто повільними темпами, що є ще одним показником відсталості України від провідних країн світу. Саме тому, важливими є розробка і впровадження принципів прозорості і громадського (в тому числі, об'єднань суб'єктів МП) контролю за дотриманням вимог законодавства, і виконанням передбачених заходів.

Фінансово-кредитне стимулювання є одним із інструментів вирішення проблем нестачі фінансових ресурсів малого підприємництва в регіоні. Засобами його здійснення є фінансування цільових програм, цінове регулювання, надання пільгових, безвідсоткових кредитів, гарантій за кредитами. Також, до інструментарію цього виду стимулювання відносяться страхування кредитних та фінансових ризиків, компенсація певного виду витрат, створення малих регіональних кооперативних банків.

Податкові інструменти впливають на інвестиційну активність малого підприємництва регіону, як за рахунок впливу на рівень короткострокових та

довгострокових заощаджень, так і за допомогою політики пільг та стимулів для вирішення певних інвестиційних завдань [45]. Основними інституційними закономірностями і тенденціями формування стимулюючого потенціалу систем оподаткування у розвинутих державах визначено такі [46]: витрати на адміністрування податків мають бути мінімальними; параметри системи оподаткування повинні відповідати структурній економічній політиці, орієнтуватися на чітко окреслені економічні цілі; податки мають досягати справедливого розподілу доходів, не допускається подвійне оподаткування платників податків; обговорення проектів законів про оподаткування повинно носити відкритий і прозорий характер.

Проте, система оподаткування в Україні характеризується неефективністю та втратою своєї головної функції – виробничо-стимулюючої, яка б дозволила вирішити дві найскладніші проблеми : формування у підприємництва менталітету платників податків та формування заінтересованості у платників податків, стимулу до їх сплати. Держава через систему стимулів і пільг повинна домагатися того, щоб підприємцям було вигідно сплачувати податки. Це досягається в тому випадку, коли сплачені податки повертаються до підприємців через нові технології, винаходи, ноу-хау, передові досягнення науки і техніки, впровадження яких у виробництво веде до скорочення витрат, а відтак і до ефективності господарювання, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури регіону [47].

Інформаційні інструменти стимулювання малого підприємництва на регіональному рівні передбачають надання оперативної інформації суб'єктам про зміни в законодавстві, стан регіонального та зовнішніх ринків, діяльність фінансових інститутів, інформування про особливості експортної діяльності, створення інформаційних центрів для підприємництва тощо. Не менш важливим інформаційним інструментом є кадрова підготовка, надання фахових консультаційних послуг, професійне навчання та перепідготовка, а також розробка методичних рекомендацій підприємцям.

Щодо інфраструктури розвитку МП в регіоні, стимулювання повинне передбачати вплив на такі складові інфраструктурного забезпечення як:

- виробнича, завданням якої є забезпечення нормального функціонування виробничого процесу у регіоні через транспортні комунікації, складське обслуговування, комунальне господарство тощо;

- соціальна, призначенням якої є забезпечення нормальної життєдіяльності працівників та відтворення трудових ресурсів через системи освіти, медицини, рекреаційну інфраструктуру, культуру, екологію тощо;

- ринкова і фінансово-кредитна інфраструктури, завданням яких є забезпечення нормальної діяльності регіонального ринку та його розвитку;

- інформаційна, що передбачає створення оптимальних умов для обміну інформаційними потоками та розвитку інформаційного простору через комп'ютерні, комунікаційні мережі, ЗМІ, громадські приймальні, юридичні клініки, «гарячі лінії», створення інформаційно-консалтингових та інформаційно-інвестиційних центрів тощо;

- інноваційна інфраструктура, що бере на себе функції доведення результатів наукових розробок до готового продукту і його реалізації [48], зменшення собівартості та підвищення якості готової продукції і являє собою сукупність інформаційних центрів, технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів, наукових парків, центрів трансферу технологій та промислових кластерів. Поширення у світі набула також практика створення системи демонстраційно-консультативних та навчальних інноваційних центрів у регіонах, які влаштовують демонстрацію можливостей нових технологій, консультації та навчання працівників; створення центрів прокату сучасних приладів і обладнання, регіональних мережевих інноваційних структур, які сприяють розвитку співробітництва технологічно пов'язаних між собою підприємств, наукових установ, фінансових інституцій, адміністративних органів [49].

У звіті «Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України» за 9-ма показниками вказано, що «практично в кожному регіоні нашої країни всі складові інфраструктури знаходяться в незадовільному стані» [50], відповідно, відсутність реакції на таку ситуації призведе до погіршення становища малого підприємництва та регіонів в цілому. Інфраструктурні інструменти стимулювання повинні розроблятися з урахуванням географічного розміщення, регіональних диспропорцій та пріоритетних галузей регіону, забезпечувати модернізацію,

інноваційність та вседоступність регіональної інфраструктури, міжрегіональну та міжорганізаційну координацію.

Одним з важливих способів підвищення життєздатності малого підприємництва є різноманітні інтеграційні утворення, що підвищують стійкість їх учасників до змін та негативного впливу зовнішнього середовища та є засобом залучення додаткових ресурсів. Тому, доцільним є стимулювання інтеграції малого підприємництва з іншими суб'єктами соціально-економічної системи регіону, зокрема з:

- ВУЗами та науково-дослідними установами регіону з метою зменшення розриву між наукою та виробництвом та активізації інноваційної діяльності. Важлива роль у цьому процесі належить інноваційній інфраструктурі регіону ;

- іншими суб'єктами малого підприємництва регіону, наприклад, у вигляді кластерних утворень, взаємного виконання приватних чи держзамовлень, створення товариств взаємного фінансування;

- суб'єктами середнього і великого підприємництва, для яких малі фірми регіону сприяють вирішенню таких завдань як розвиток нових технологій, субпідрядні роботи, маркетингові, консалтингові й сервісні послуги, створення нових виробництв і робочих місць [51]. Така інтеграція можлива шляхом використання різних форм, що об'єднують потенційні можливості, переваги, ресурси та сфери діяльності великих і малих підприємств. Зокрема, субпідряд – як форма виробничо-збутової інтеграції, франчайзинг, лізинг – виробничо-фінансової, і венчурне фінансування як форма інноваційної інтеграції. Всі ці форми дають змогу використати динаміку малого підприємництва, збільшити його життєздатність і забезпечують єдиний взаємовигідний обіг інформаційних, технологічних, сировинних, фінансових та кадрових ресурсів [52].

Конкретний набір інструментів стимулювання залежить від того, на які саме суб'єкти вони будуть спрямовані: безпосередньо на суб'єкти МП чи опосередковано, на інші елементи соціо-економічної системи регіону; потенційні чи існуючі суб'єкти малого підприємництва; мале підприємництво регіону в цілому, вибірку суб'єктів, залежно від напрямку, виду діяльності, території чи індивідуальні суб'єкти. Поповенко Н.С. та Ганенко О.В. зазначають, що горизонтальна

(універсальна) підтримка, спрямована на створення найбільш сприятливих економічних умов розвитку для максимально широкого кола учасників ринку, є найбільш бажаною для кращого розвитку конкурентного середовища, адже мета державної підтримки бізнесу - створення рівних умов для всіх суб'єктів господарювання, зайнятих у сфері бізнесу [53].

Ми погоджуємось з тим, що система стимулювання малого підприємництва повинна забезпечувати оптимальні умови діяльності для всіх підприємницьких суб'єктів регіону, проте, вважаємо, що для кожної групи суб'єктів слід розробляти окремий оптимальний набір засобів, адже вибіркові інструменти призначені для зменшення асиметрій в розвитку малого підприємництва, найбільш точного врахування потреб, зосередження на пріоритетних або найбільш небажаних для регіону видах діяльності і передбачають можливість здійснення диференційованого стимулювання розвитку малого підприємництва. Найбільш небажаними вважаємо нелегальне і екодеструктивне підприємництво, відповідно, до них слід застосовувати стримуючі інструменти. Заохочення, залучення і позитивне стимулювання варто спрямовувати на всі інші суб'єкти, з акцентом на інноваційній моделі підприємництва та, особливо, таких її складових як:

- інноваційне підприємництво, яке активно розробляє і здійснює комерціалізацію новітніх ідей, вважається в країнах ЄС «однією з форм проміжної інфраструктури між державним науково-дослідним сектором і великими промисловими фірмами» [54] і спрямоване на формування конкурентоспроможності підприємництва і регіону; екологічно-орієнтоване підприємництво, діяльність якого прямо чи опосередковано сприяє вирішенню екологічних проблем регіону;

- виробниче імпортозамінне підприємництво, адже частка промислового виробництва у загальному обсязі доданої вартості малим підприємництвом в Україні у 2012 році становила лише 9,6 % (у ЄС - 26,1 %, США - 18,5 %, Японії - 26,1 %). Активізація промислового виробництва в регіоні можлива шляхом стимулювання розвитку, модернізації і розширення діючого підприємництва, забезпечення умов для створення суб'єктів малого підприємництва, яких не вистачає в існуючих виробничих ланцюгах та інтегрованих структурах і

стимулювання виходу на ринки з інноваційною продукцією, використовуючи наявний ресурсний потенціал регіону;

- соціально-орієнтоване підприємництво, з акцентом на соціальному підприємстві, як діяльності, що здійснюється з метою вирішення або пом'якшення соціальних потреб регіону, на умовах самоокупності, інноваційності та стійкості [55];

- експорто-орієнтоване підприємництво, як засобу розширення ринків збуту, обсягів виробництва та підвищення якості продукції, що є передумовою до посилення конкурентних позицій як окремих суб'єктів підприємництва, так і регіону в цілому.

Характеристику переваг та недоліків пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва в регіонах України за методикою SWOT-аналізу подано в таблиці 1.5.

Залежно від пріоритетів спрямованості діяльності підприємництва регіону використовуються конкретні модифікації інструментів, індивідуальний підхід державної підтримки. Зокрема, суб'єкти МП, що орієнтуються на зростання, потребують збільшення обігових коштів, відтак, до них доцільно застосовувати податкові кредити, до фермерських господарств - зменшення податкового навантаження. Стимулювання експортної діяльності може відбуватись шляхом застосування експортних кредитів, сприяння виставково-ярмарковій діяльності, інформаційного забезпечення суб'єктів підприємництва регіону щодо ситуації та особливостей ведення справ на зовнішніх ринках, брендингу території тощо.

Тривалість стимулювання залежить від того, коли регіон очікує отримання винагород. Відповідно, можлива орієнтація на оперативну винагороду, тобто встановлення чіткого зв'язку між результатом і конкретним інструментом стимулювання, позитивний ефект протягом усього процесу стимулювання чи досягнення конкретних цілей розвитку малого підприємництва в майбутньому. Тобто, стимулювання може застосовуватись певний проміжок часу до досягнення якісної чи кількісної цілі розвитку малого підприємництва і постійно.

Таблиця 1.5

Систематизація пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва в регіонах України

	Виробниче імпортозамінне підприємництво	Інноваційно- та екологічно-орієнтоване підприємництво	Соціально-орієнтоване підприємництво	Експорто-орієнтоване підприємництво
Сильні сторони	Самоокупність, конкурентоспроможність вітчизняних виробників і їх продукції; значний ресурсний потенціал; наближеність до споживачів, можливість диверсифікованого підходу до задоволення їх потреб	Самоокупність, конкурентоспроможність; розробка і застосування управлінських, організаційних, технологічних інновацій, комерціалізація новітніх ідей та випуск наукомісткої продукції як засіб перемоги у конкурентній боротьбі; задоволення еколого-економічних потреб регіону	Самоокупність, конкурентоспроможність, інноваційність; реалізація підприємницьких здібностей з одночасним вирішенням соціальних проблем регіону, проблем зайнятості, соціальної ізоляції; зміцнення єдності громади, зниження навантаження на місцеві бюджети	Самоокупність, конкурентоспроможність; виробництво продукції у країні з одночасним використанням переваг зовнішніх ринків; значний експортний потенціал у с/г, машинобудівній, хімічній, металургійній промисловості
Слабкі сторони	Застаріле обладнання, висока собівартість продукції, нестача фінансування, кваліфікованого персоналу, особливо робітничих професій; мала частка інноваційної промислової продукції, надмірна підтримка одних галузей призводить до занепаду інших	Застаріле обладнання, нестача фінансування, кваліфікованих працівників у сфері інновацій і екологічного підприємництва, низька мотивація та слабка державна підтримка інноваційної та екологічно-орієнтованої діяльності; відсутність зв'язку між наукою, освітою і підприємництвом; неефективна структура інноваційних витрат	Нестача фінансування, кваліфікованих працівників, інформаційного забезпечення; законодавчі обмеження, відсутність комплексності, декларативний характер стимулювання; відсутність незалежної громадської експертизи соціальних програм, конкурсних засад у наданні пільг	Низький рівень технічного оснащення, висока собівартість продукції, її невідповідність світовим стандартам; сировинна орієнтація в експорті, нестача фінансування, кваліфікованих працівників, в т.ч. спеціалістів у сфері ЗЕД; інформаційного забезпечення
Можливості	Низька конкуренція з боку вітчизняних виробників; масштабний внутрішній ринок, цінова конкурентоспроможність вітчизняної продукції; значний ресурсний потенціал; міжнародний трансфер технологій, можливість стати частиною інтегрованих структур	Велика кількість інноваційних розробок, що потребують комерціалізації; значний науковий, ресурсний потенціал, потенціал розвитку альтернативної енергетики, промисловості, сільського, господарства, ІКТ; мотивація інноваційної діяльності; формування екологічної свідомості	Висока волонтерська активність населення та бажання громад самостійно задовольняти соціальні потреби; зростання попиту внаслідок підвищення суспільної репутації підприємництва; гострі соціальні проблеми	Підписання угоди з ЄС, вигідне географічне положення, потужний ресурсний потенціал, значні с/г, угоддя продовольча криза у світі, попит в світі на органіку; цінова конкурентоспроможність вітчизняної продукції; розвиток логістичного потенціалу; відновлення і модернізація виробничих потужностей
Загрози	Несприятливий інвестиційний, інституційний клімат, фінансова і політична нестабільність, недостатньо розвинуті інноваційна, виробнича, логістична інфраструктура регіонів, висока конкуренція з боку імпорту	Несприятливий інвестиційний, інституційний клімат фінансова і політична нестабільність; нерозвинуті інноваційна інфраструктура, ринок інновацій; поглиблення розриву між наукою та підприємництвом; вплив кадрів за кордон; безсистемне законодавство; незацікавленість регіональної влади в інноваціях, безсистемність стимулювання екологічного, інноваційного підприємництва	Несприятливий інвестиційний, інституційний клімат, фінансова і політична нестабільність. Поглиблення нерозуміння державою, громадою і бізнесом ролі соціального підприємництва; відсутність законодавчого оформлення, системного підходу до розвитку та стимулювання цього виду діяльності	Несприятливий інвестиційний, інституційний клімат, фінансова, політична нестабільність. Неефективна експортна політика (перетворення на сировинний придаток до ЄС), нещадне використання ресурсів, нерозвиненість експортної ринкової інфраструктури; залежність від кон'юнктури на зовнішніх ринках, зростання цін на енергоносії, низька інноваційна активність

* складено автором

Варто зазначити, що інструменти стимулювання розвитку МП у регіоні повинні мати різний характер і залежно від фази життєвого циклу економіки. У період економічного підйому, коли підвищується попит, зростає рівень доходів малого підприємництва і знижується ризик, доцільно використовувати стимулювання як спосіб регулювання розвитку малого підприємництва. У зв'язку з цим стимули застосовуються для того, щоб забезпечити виконання малими підприємствами певних вимог, які можуть стосуватися: екологізації діяльності; підвищення рівня оплати праці; інноваційної активності тощо. В умовах економічної кризи стимулювання здобуває якість традиційної підтримки і спрямоване на те, щоб зберегти підприємництво. Після проходження періоду гострого погіршення стану економіки, стимулювання, покращуючи умови функціонування малого підприємництва на фоні інших секторів, повинно підвищити його активність. Це може супроводжуватися розширенням сфери діяльності малих підприємств, впровадженням нових бізнес-технологій, набуттям нових компетенцій і т. п., що буде забезпечувати зростання підприємництва і позитивно впливати на стан усієї економіки [35]. Відповідно до теперішнього становища малого підприємництва у регіонах України, доцільно використовувати інструменти посткризового, та подекуди, в особливо депресивних регіонах та галузях, кризового стимулювання.

Застосування конкретних інструментів стимулювання і адекватна реакція на них малого підприємництва не можливі без формування довіри до органів влади. За даними щорічного дослідження Барометра довіри Edelman, середній рівень довіри до уряду в світі становить 44,0 % (до неурядових організацій - 64,0 %, бізнесу - 58,0 % (найбільша довіра до сімейного 71,0 % та малого 68,0 % бізнесу), мас медіа - 52,0 %). Саме тому, все актуальнішими в розвинених демократичних державах стають концепції державного управління, що ґрунтуються на засадах децентралізації та формування партнерських відносин між урядом, суспільством і підприємництвом, такі як концепція нового суспільного менеджменту (модель державного управління, в основі якої лежить запозичення методів корпоративного управління, які застосовуються в бізнесі та некомерційних організаціях [56]) і концепція належного врядування (формування системи цінностей, політик та інституцій, завдяки яким ефективно управління

суспільством здійснюється шляхом взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу [57]). На основі центральних положень цих концепцій, врахування аналізу теорій мотивації і розгляду сутності інструментів стимулювання розвитку МП в регіоні, вважаємо, що принципами такого стимулювання повинні стати:

- гармонізація державних, регіональних, місцевих інтересів (економічних, екологічних, соціальних) та інтересів малого підприємництва регіону. Розміщення інтересів підприємництва, суспільства і навколишнього середовища попереду відомчих вигод. Залучення представників підприємництва, неурядових організацій та третіх сторін до розробки конкретних інструментів стимулювання, прийняття рішень на основі консенсусу та існування зворотного зв'язку;

- відповідність політики та інструментів стимулювання малого підприємництва територіальним особливостям регіону;

- об'єктивність – прийняття рішень відповідно до існуючих проблем розвитку малого підприємництва та реальних можливостей їх вирішення;

- раціональність прийняття рішень в умовах обмеженості ресурсів;

- превентивність виникнення перешкод на шляху розвитку МП;

- комплексність – стимулювання малого підприємництва як єдиної системи, охоплення всіх складових потенціалу малого підприємництва регіону;

- цілеспрямованість – орієнтація на досягнення конкретних цілей, відповідно до яких розробляються інструменти стимулювання;

- доступність отримання допомоги на основі відповідності реципієнтів встановленим вимогам;

- підтримання конкуренції між одержувачами позитивних стимулів, надавачами послуг;

- якість реалізованих інструментів;

- прозорість, забезпечення відкритості інформації про інструменти стимулювання, критерії та систему відбору реципієнтів прямої підтримки;

- звітність, відповідальність і послідовність, посилення стандартів та контролю за реалізацією інструментів, часткова передача контрольних функцій підприємству та громадськості. Вимірювання ефективності стимулювання результатами, а не

затраченими зусиллями, інформування про понесену відповідальність за зловживання та неналежну реалізацію інструментів стимулювання малого підприємництва. Непослідовність політики, що здійснюється регіональними і державними органами, спричиняє невпевненість суб'єктів господарювання в функціонуванні в майбутньому прийнятих сьогодні законів, програм, податкових спрощень і є однією з найважливіших проблем, що стримуються розвиток підприємництва і внутрішнього виробництва в Україні. Надто частка зміна влади призводить до ігнорування наступниками програм та планів заходів, затверджених попередниками, що зумовлює відсутність контролю та відповідальних за їх виконання. Відтак, обов'язковим є посилення контролю та відповідальності за реалізацію і фінансування передбачених програмами соціально-економічного та галузевого розвитку заходів;

- економічний патріотизм - прагнення і відповідальні дії органів державної і регіональної влади, суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб, спрямовані на сприяння соціально-економічному розвитку держави і регіону, благополуччю громадян, підвищення ефективності виробництва та якості надання товарів, робіт і послуг, які ґрунтуються на реалізації потенційних можливостей ринкової економіки;

- інноваційність, інноваційна складова поведінки структурних одиниць органів регіональної і місцевої влади;

- застосування ринкових, а не бюрократичних механізмів;

- орієнтація не на керування, а на активізацію діяльності малого підприємництва та пов'язаних елементів економічної системи регіону.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє визначити важливість малого підприємництва у задоволенні регіональних соціально-економічних потреб, необхідність врахування основоположних засад теорій мотивації та стимулювання в процесі розробки і реалізації механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні. Встановлено, що розробка інструментів стимулювання повинна здійснюватись вибірково, з врахуванням потреб соціально-економічної системи регіону, наявних ресурсів та на основі визначених принципів стимулювання розвитку малого підприємництва.

1.3. Зарубіжний досвід регіональної політики стимулювання розвитку малого підприємництва

Мале підприємництво є основою економік найрозвиненіших країн світу, ключовим джерелом робочих місць і ґрунтом для бізнесових ідей, і в кожній окремій країні розроблено власні інструменти стимулювання його розвитку, як на рівні держави, так і на регіональному. Саме тому, надзвичайно важливим є вивчення зарубіжного досвіду та виокремлення окремих заходів стимулювання розвитку малого підприємництва, які можуть бути корисними для України.

Вивченню зарубіжного досвіду стимулювання розвитку малого підприємництва присвячували свої праці Біла І.С., Буракова Л., Варналій З.С., Жарая С.Б., Салатюк Н.М., Слава С., Уланова М., Фадєєв В.Ю. та інші. Разом з тим, недостатньо уваги приділяється саме регіональному аспекту цього питання, а також практичній стороні реалізації інструментів стимулювання розвитку підприємництва.

У своїй політиці щодо малого підприємництва Україна може орієнтуватись на позитивний досвід таких країн : країн ЄС як тих, на які вона орієнтована стратегічно, США як країни, з потужною системою підтримки малого підприємництва (МП), Японії, як країни, де мале та середнє підприємництво (МСП) є основою національної економіки та Грузії – як країни, яка після проведення глобальних реформ зайняла передові позиції в світі за сприянням підприємницькій діяльності. Тому, доцільним є вивчення та аналіз успішного досвіду у цих країнах, з метою виявлення особливостей та ключових компонентів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах, що можуть бути використані в Україні.

Те, що мале підприємництво є основою європейської економіки, задекларовано в Європейській хартії малих підприємств, де вказано, що зусилля Європи з відкриття нової економіки матимуть успіх, тільки якщо малий бізнес буде висунутий на перше місце в порядку денному [58] (основні показники розвитку малого підприємництва ЄС подано в додатку Б.1). Основним принципом промислової політики ЄС є «обережне втручання», тобто втручання з єдиною метою - створення сприятливого середовища для підприємництва та (згідно ст.107 Лісабонського договору [59])

неможливість здійснення заходів, що спотворюють або загрожують спотворити конкуренцію. Як зазначає Черніков Д.О., «правила державної допомоги ЄС спрямовані на врівноваження позитивних наслідків вибіркової державної підтримки, завдяки якій суб'єкти господарювання одержують переваги (сприяння розвитку певних видів діяльності; територій з низьким рівнем розвитку; окремих проектів, які становлять спільний інтерес; збереженню культурної спадщини), з негативними наслідками цієї підтримки, що полягають у спотворенні умов конкуренції [60].

Європа все частіше мислить категоріями регіонів. Згідно Стратегії ЄС 2020 [61] протягом 2014-2020 рр. планується інвестувати близько 351 млрд. євро в регіони, що спрямовуватимуться в основному на розвиток МСП, підтримку наукових досліджень та інновацій, інвестиції в навколишнє середовище, поліпшення доступу до цифрових технологій, розробку нових продуктів і методів виробництва тощо. Стратегія 2020 спрямована на забезпечення розумного зростання і розумної спеціалізації у регіонах Європи – інноваційно-керованого розвитку, що ґрунтується на міцності кожного регіону, його конкурентних перевагах і виявленні обмежених місць концентрації ресурсів, необхідних для досягнення ключових пріоритетів.

Основою регіональної політики стимулювання розвитку малого підприємництва стали 10 принципів, визначених Актом малого бізнесу для Європи, прийнятим у 2008 році [62]. ЄС займається фінансуванням програм стимулювання розвитку МСП та реалізації Акта малого бізнесу і в країнах, що не є членами Союзу. Відтак, в Україні реалізуються такі проекти як «Підтримка розвитку ділової спроможності українського МСП – міжнародний вимір 2008-2009», «Гармонізація системи державних закупівель України зі стандартами ЄС 2013-2016», «Підтримка політики регіонального розвитку України 2013-2016» тощо. В рамках даних програм здійснюється поліпшення державної політики у сфері стимулювання розвитку МСП, навчання суб'єктів МП, регіональні тренінги, поширення європейських моделей та ефективних методів стимулювання МСП, налагодження комерційних зв'язків з європейськими компаніями тощо.

У 2010 році в Україні було видано розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо впровадження принципів Акта з питань малого бізнесу для

Європи» на 2010-2011 р., що в основному стосувалось розробки нормативно-правового забезпечення та методичних рекомендацій за сімома пріоритетними напрямками. Проте, у 2012 році за Індексом політики щодо МСП, яким оцінюється хід реалізації Акту малого бізнесу для Європи серед шести країн Східного партнерства, Україна зайняла одну з найгірших позицій (рис.1.5) [63], що свідчить про недостатню ефективність здійснених заходів.

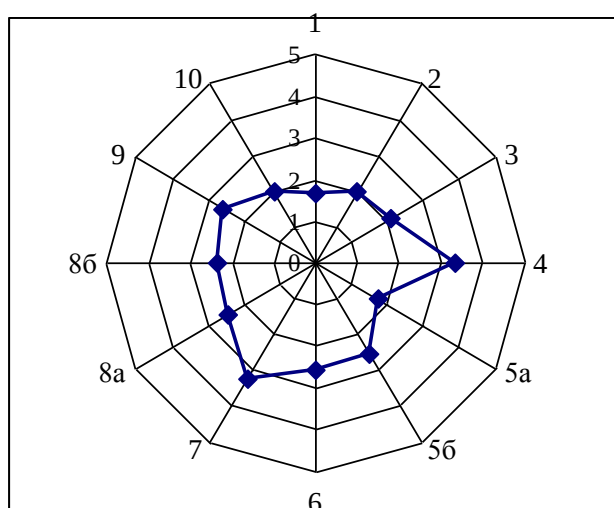

Рис. 1.5. Бальна оцінка України в контексті реалізації 10-ти основоположних принципів Акту малого бізнесу для Європи [63] (1- навчання навичкам підприємництва, підприємництво жінок, 2- банкрутство і друга можливість для МСП, 3- правові засади розробки політики щодо МСП, 4 - операційне середовище діяльності МСП, 5a - послуги підтримки і започаткування МСП, 5б - державні закупівлі, 6 - доступ МСП до фінансування, 7 - стандарти і технічне регулювання, 8a - навички підприємництва, 8б - інноваційна політика щодо МСП, 9 - МСП в зеленій економіці, 10 - інтернаціоналізація МСП)

Тому, слід зупинитись на характеристиці заходів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах окремих розвинутих європейських держав [64]:

1. Створення сприятливого середовища для підприємництва та сімейного бізнесу, досягнення синергетичного ефекту від їх діяльності, пробудження зацікавленості в підприємницькій діяльності, особливо серед молоді та жінок. Поширеними в Європі є заходи наставництва (менторства), цільові консультації на всіх етапах життєвого циклу підприємництва, пошук бізнес-наступників.

Програми підтримки МСП у Німеччині спрямовані на зменшення адміністративних бар'єрів, полегшення доступу до фінансування, зменшення

податкового навантаження, підтримку інтернаціоналізації МСП та експортної діяльності. Міністерство економіки та технологій Німеччини надає фінансову допомогу суб'єктам МП, підтримку підприємницьким починанням жінок, розвитку культурної, креативної індустрії. Міністерством було розроблено низку брошур, онлайн ресурсів, мобільний додаток для підприємців початківців, реалізуються ініціатива «The EXIST гранти», яка передбачає підтримку студентів, випускників і науковців у започаткуванні власної справи; ініціатива «Німеччина – нація підприємців», «Nexxt-change» - об'єднує суб'єктів МП, що хочуть перебрати на себе справу, з тими, хто шукає наступників; «The Innovative ICT» - змагання початківців в секторі інноваційних та інформаційних технологій; «Be Boss» - онлайн бізнес-гра для школярів; ініціативу «Мережа цифрової грамотності в бізнесі» - розробка 38 регіональних посібників для початківців [65].

Поширення у ЄС набуває створення пріоритетних зон розвитку МП. Зокрема, на території Англії було створено 24 підприємницькі зони, в яких підприємці можуть скористатись різноманітними спрощеннями і податковими пільгами. Наприклад, 100-відсотковою знижкою з місцевого податку на майно, нормами пришвидшеної амортизації, канікулами орендної плати, списанням податку на прибуток в обмін на інвестиції, допомогою на запуск офісу (офісне обладнання, компенсація орендної плати). В багатьох зонах суб'єктів МП заохочують об'єднуватись в кластери навколо центрів передового досвіду, що дозволяє збільшити продажі і скоротити витрати на дистрибуцію. Окрім того, суб'єкти МП можуть розраховувати на розвинену інфраструктуру: надшвидкісний ширококутовий зв'язок, легкий доступ до автомагістралей, портів тощо. У деяких зонах розроблено так звані «пакети м'якої посадки» - заздалегідь укладені угоди з бухгалтерами, агентами з нерухомості тощо, що полегшують засновницькі процедури та роботу на перших порах [66].

На території Польщі діє 14 спеціальних економічних зон та декілька десятків промислово-технічних парків. Польське агентство розвитку підприємництва підтримує МСП, інновації та розвиток кластерів за рахунок коштів, отриманих з державного бюджету та ЄС [67]. В Іспанії у 2006 році також було введено в дію

програму національних кластерів та програми підтримки інновацій в МСП в рамках Плану стимулювання підприємництва. Програми кластерного розвитку, в цілому, поширені у всіх країнах ЄС.

Цікавою є ініціатива «Європейський підприємницький регіон» Комітету регіонів ЄС, що спрямована на виявлення та нагородження регіонів з видатними, орієнтованими на майбутнє підприємницькими стратегіями.

2. Впевненість, що чесні суб'єкти МП, які зазнали банкрутства один раз, мають право на другий шанс. На регіональному рівні проводяться інформаційні кампанії щодо таких можливостей, але головне завдання органів влади - превентивна функція, тобто надання вчасної допомоги в проблемні для суб'єкта МП моменти з метою уникнення банкрутств. Прикладом такої допомоги є Система раннього попередження (м.Орхус, Данія) - мережа експертів, що працюють на добровільній основі і надають безкоштовну, конфіденційну та професійну допомогу компаніям в умовах кризи, допомагаючи їм або повернути їх рентабельність або ініціювати упорядковане банкрутство.

3. Реалізація принципу «Спочатку думай про малих», зменшення адміністративних бар'єрів. В регіонах ЄС здійснюється впровадження «Єдиного вікна для бізнесу», завдяки чому зберігається час і гроші підприємництва регіону, які, натомість, будуть спрямовані на інновації та створення робочих місць [68]. Наприклад, в Сардинії (Італія) впроваджено ініціативу «Стати підприємцем одним кліком» - інтернет-платформу, що об'єднує всі адміністративні органи, відповідальні за затвердження нових суб'єктів МП: суб'єкт подає заявку і чекає на її опрацювання [64].

Ще одним стимулюючим фактором розвитку малого підприємництва є потужна система онлайн-ресурсів, які надають консультації на всіх етапах розвитку МП, від пошуку джерел фінансування залежно від локальної складової, підключення до електромереж до обміну досвідом між компаніями.

4. Реакція та відповідність дій державних органів потребам МСП, що забезпечується за рахунок впровадження систем електронного уряду, визначення бар'єрів, з якими стикається МСП та розробка заходів їх подолання.

Розвинутим в країнах ЄС є інституційне середовище підтримки МСП. Політично незалежна Асоціація малого та середнього бізнесу Німеччини представляє інтереси МСП в політиці, відносинах з адміністративними органами, профспілками і великими компаніями, концентрує владу МСП, бореться за поліпшення політичних та економічних умов для малого підприємництва, впливає на прийняття законів [69].

У Великобританії лобіюванням інтересів МП в уряді та його проблемами у сфері економічної політики, оподаткування, трудового законодавства, конкурентного середовища та промислових стандартів займається Конфедерація британської промисловості, а Федерація малого бізнесу, забезпечує своїм членам податкову, юридичну допомогу, доступ до інформаційної бази, індивідуальні практичні поради і психологічну підтримку.

В регіоні Ломбардія (Італія) створено дискусійний майданчик SBALombardiaLab, де суб'єкти підприємництва разом з експертами обговорюють питання, що стосуються МСП, розробляють пропозиції, які зрештою будуть втілені в політичних та законодавчих ініціативах. В регіоні Валлонія (Бельгія), створено парламент МСП, мета якого визначення потреб малого підприємництва, пріоритетів і конкретних заходів на наступний рік, здійснення контролю за їх виконанням та залучення суб'єктів МП до реалізації положень Акту малого бізнесу.

5. Адаптація інструментів державної політики потребам МСП, сприяння їх участі в процедурах державних закупівель. Регіональні та місцеві органи влади сприяють поділу загального обсягу державного контракту на лоти, що уможливорює участь МСП у тендерах та виконанні замовлень; здійснюється презентація послуг регіональних МСП великим компаніям. Окрім того, організовуються інтернет-портали, де всі зареєстровані сторони можуть слідкувати за відкритими тендерами (Public Procurement Marketplace (Бранденбург)). У Великобританії створено єдину електронну базу державних контрактів «The Contracts Finder», що є безкоштовною для суб'єктів малого підприємництва і обов'язковою для всіх державних відомств.

6. Полегшення доступу МСП до фінансування. У 2013 році, 54,0% представників малого і середнього підприємництва у ЄС заявили, що у своїй діяльності вони

використовували лише зовнішнє фінансування [70]. Регіони, які у ЄС самі відповідальні за розподіл коштів за програмами Структурного Фонду ЄС мають багато можливостей для спрямування їх на розвиток МСП. Окрім того, Європейським інвестиційним банком та Європейський інвестиційним фондом регіонам пропонуються допомога та додаткові кошти для розробки фінансових інструментів стимулювання МСП. У грудні 2011 року Європейська комісія затвердила План дій покращення доступу до фінансів для МСП, яким передбачено: розширення можливостей надання кредитних гарантій і венчурного капіталу, особливо для суб'єктів МП, що мають найбільші труднощі в фінансуванні (10 і менше осіб); розширення сфер фінансування, гарантії за кредитами для креативної та творчої індустрій, фінансування інноваційних та науково-дослідних підприємств. Розробка гнучкішої методики реалізації фінансових інструментів, зміцнення фінансового консультативного потенціалу, поліпшення моніторингу кредитування МСП; досягнення відкритості ринків капіталу, спрощення вимог до звітності [71].

Потужним джерелом фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва є банківське кредитування. Для прикладу, у Великобританії існує програма, за якої проценти за кредитом на суму 5-100 тис. фунтів, що надається на 5 років, становлять 15-17% і стягуються не з суми кредиту, а з річного обороту фірми. Також, надзвичайно розвинутою є система державного гарантування кредитів (поширюється на 70-80,0 % позик, що надаються малому бізнесу) [72]. У 2012 році було створено Діловий банк Великобританії, основним напрямком роботи якого є управління урядовими програмами, що сприяють доступу малих підприємств до джерел фінансування [73].

Кожен регіон Німеччини має власний банк розвитку, що сприяє доступу регіональних МСП до позик на розвитку бізнесу [74]. Державна підтримка МСП у Франції здійснюється через Bpifrance, фінансову установу, створену з метою застосування широкого кола фінансових інструментів на всіх етапах розвитку підприємства. Також, для полегшення доступу до фінансів, в країні введено систему кредитного посередництва між підприємництвом і банками [75].

7. Допомога МСП в отриманні привілеїв від Єдиного ринку. Європейська підприємницька мережа об'єднує близько 600 організацій підтримки бізнесу з понад 50 країн, що надають кваліфіковану допомогу суб'єктам МП у реалізації їх бізнес-цілей, виході на міжнародні ринки, пошуку іноземних партнерів, наявних та потенційних можливостей фінансування.

Реалізуються спільні міжрегіональні програми, наприклад, DUO**STARS - програма між Трнавським самоврядним регіоном (Словаччина) та нижньою Австрією, що реалізувалась з метою підтримки регіональної економіки та промисловості через знання, дослідження, інновації і базувалась в основному на залученні МСП обох регіонів в інноваційну мережу створення вартості.

Для встановлення безпосереднього контакту між Європейською Комісією та МСП, в країнах ЄС створено посаду посланця МСП, а в регіонах - регіонального посланця МСП, який має сильну позицію в регіональному уряді, здійснює підтримку та контроль виконання регіональних планів.

8. Сприяння підвищенню кваліфікації в МСП та всіх формах інновацій, проведенню досліджень. Значна увага до стимулювання інноваційної діяльності МП зумовлена кардинальними змінами інноваційного процесу, розвитком економіки знань та зростанням ролі знань як фактору виробництва. Характерною ознакою є перехід від закритих інновацій як джерела розвитку окремо взятої фірми, до відкритих, що передбачає мережі передачі знань між підприємництвом, університетами, науково-дослідними центрами та іншими гравцями [76]. Значна увага в ЄС приділяється активізації нетехнологічних інновацій та інноваційних послуг, як двигуна зростання і структурних змін в економіці, здатного «порушити традиційні ринкові канали, бізнес-процеси і моделі, значно підвищивши якість обслуговування населення і вплинути на виробничо-збутовий ланцюг в цілому» [77].

З метою стимулювання інноваційної діяльності МСП, регіональна політика ЄС спрямована на формування підприємницької культури та сприятливого ставлення до підприємництва (серед ЗМІ тощо), створення рамкових умов, контроль за динамікою фірм (входження нових фірм на ринок, забезпечення зайнятості осіб, що вивільнились в результаті меншої конкурентоспроможності, та виходу з ринку), підвищення

доступу до фінансування, створення умов для передачі знань (наукові парки, бізнес-інкубатори), полегшення можливості експлуатації знань через патенти тощо.

Існує тенденція до посилення співпраці між підприємницьким сектором та університетами та заохочення мобільності персоналу між університетами та промисловістю. Наприклад, у Великобританії створюються університетсько-підприємницькі зони – специфічні географічні райони, що ґрунтуються на взаємодії партнерств МП, університетів та інших зацікавлених сторін, з метою активізації участі університетів у місцевому розвитку, стимулювання побудови бізнес-простору, що зможе прийняти нові високотехнологічні підприємства на ранніх стадіях розвитку, які в подальшому ділитимуться експертними знаннями в університетах [66].

У Франції формуються полюси конкурентоспроможності навколо фірм, науково-дослідних центрів та ВНЗ, об'єднаних з метою досягнення синергетичного ефекту через кооперацію в інноваційних проектах та зацікавлених в місцевому розвитку. Місцеві органи влади беруть участь в управлінні полюсами та наданні послуг фірмам, що там розташовані.

Значна увага приділяється підприємницькій освіті в школах та ВНЗ, розвитку творчості та готовності йти на ризик, підприємницького мислення. Така орієнтація передбачає розробку основ національної політики у сфері підприємницької освіти на основі міжвідомчої взаємодії Міністерства освіти, Міністерства економіки, соціальних партнерів та інших сторін; підтримку вчителів, їх початкове та подальше навчання, обмін корисним передовим досвідом, створення спеціалізованих банків даних (онлайн ресурс «Підприємницький дух в школах» (Німеччина). Надзвичайно важливою є взаємодія з підприємствами та їх асоціаціями, як джерелами реальних прикладів та досвіду. Регіональній та місцевій владі належить важлива роль у розробці заходів стимулювання розвитку підприємницького мислення, формуванню освітньо-бізнесових зв'язків, регіональних та місцевих систем навчання підприємництва та інтеграції освітніх програм в стратегії регіонального розвитку [78]. Наприклад, у графстві Керрі (Ірландія) реалізуються такі ініціативи, як Програма молодших підприємців, Програма молодих підприємців, покликана виявити та розпізнати наступне покоління бізнес-лідерів, і програма стартапів

Engeavour, які є відмінним прикладом державно-приватного партнерства, адже працюють за підтримки громадських організацій, державних органів, а також значного числа підприємців і бізнесу.

У деяких університетах (наприклад, Чехії) існує практика створення віртуальних фірм для навчання студентів, а в Болгарії - реальних міні-фірм, що функціонують протягом навчального року і куруються викладачами-консультантами [78].

9. Сприяння МСП в перетворенні екологічних викликів на можливості, адже більша частина екологічно чистих продуктів і послуг в Європі реалізується саме суб'єктами МП; екологічна модернізація підприємств.

10. Сприяння експортній діяльності МСП, що передбачає інформування суб'єктів МП про правила, норми і можливості зарубіжних ринків, програми індивідуальної підтримки (визначення потенційних можливостей і готовності фірми до експортної діяльності, розробка експортних стратегій, необхідний супровід, заповнення нестачі в часі та ресурсах), заохочення участі в міжнародних ярмарках і виставках, виявлення потенційних іноземних бізнес-партнерів, організації різних подій для налагоджування бізнес-зв'язків.

Німецький уряд підтримує експортну діяльність МСП через програму «МСП - за кордоном», пільгові кредити, кредитні та інвестиційні гарантії; фінансування участі вітчизняних компаній у міжнародних ярмарках, сприяння залученню прямих іноземних інвестицій. Кожен регіон розробляє також власну програму сприяння експортній діяльності. Наприклад, Баварія має представництво в Нью-Йорку, що спонсорує ярмарки та інші події, де представлятимуться інтереси баварських підприємств [74]. У Франції, окрім того, впроваджено ряд ініціатив: надання можливості молоді 18-28 років працювати на вітчизняних МСП за кордоном (6-24 місяці), а зарплатню отримувати від французького уряду; компенсація витрат вітчизняних суб'єктів МП на участь в міжнародних виставках; безкоштовне навчання в рамках програм нарощування потенціалу; персоналізовані послуги розвідування ринку, місцевої реклами тощо [74].

Отже, регіональна політика стимулювання розвитку малого підприємництва в ЄС є комплексною системою, що охоплює всі напрямки та етапи життєвого циклу

малого підприємництва, і спрямована на виявлення та реалізацію потенційних можливостей та конкурентних переваг регіону та малого підприємництва, розвиток підприємницьких ініціатив та підприємницького мислення громадян починаючи з дитячого віку та передбачає навчання протягом усього життя. Увага приділяється розробці та полегшенню доступу суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів, сприянню інтеграції місцевого підприємництва на світові ринки. Характерним є використання новітніх комп'ютерних технологій як засобу стимулювання розвитку, навчання, консультування та зменшення адміністративних бар'єрів.

Інструменти стимулювання малого підприємництва варто розглянути і на прикладі Сполучених Штатів Америки, політика яких у цій сфері є однією з найкращих у світі. В США впроваджено відмінний від європейського підхід до віднесення суб'єктів господарювання до категорії «малі». Спеціально розробленою Таблицею стандартних розмірів малого бізнесу [79] встановлюються верхні граничні значення таких показників, як чисельність працівників – (100-1500 осіб) і річний дохід від реалізації продукції (0,75 – 38,5 млн. дол.) залежно від виду економічної діяльності (більше 1200).

Ще у 1953 році у США було прийнято Закон про малий бізнес, а головною урядовою установою, що займається підтримкою та стимулюванням розвитку малого підприємництва в США стала Адміністрація малого бізнесу, створена з метою надання всебічної допомоги і захисту суб'єктам МП, а також забезпечення справедливого співвідношення розподілу державних контрактів та реалізації надлишкового майна. На сьогодні організація має 10 потужних регіональних представництв, офіси штатів, 63 центри розвитку малого бізнесу, понад 100 бізнес-центрів для жінок та більше 12-ти тисяч офісів та консультаційних центрів (SCORE Association) по всій території країни, і займається здійсненням фінансового, управлінського, юридичного стимулювання, наданням допомоги у сфері державних закупівель, міжнародної торгівлі, експортної, інноваційної діяльності, сприянням підприємницькій активності, особливо таких категорій населення, як жінки, ветерани збройних сил, постраждалі внаслідок дії стихійних лих і соціальні меншини, наданням консультаційних і наставницьких послуг.

АМБ стимулює встановлення тісних взаємозв'язків між приватним сектором та іншими установами для розвитку підприємницької екосистеми. Зокрема, регіональні інноваційні кластери об'єднують суб'єктів МП з венчурними інвесторами, університетами, лідерами промисловості, щоб з використанням ресурсів регіону перетворити інноваційну бізнес-ідею у високорозвинений малий бізнес. Під егідою АМБ та Конгресу реалізуються програми економічного розвитку Історично недостатньо використовуваних бізнес-зон (HUBzones) шляхом створення преференцій суб'єктам, що здійснюють діяльність і наймають працівників на цих територіях.

У стратегічному плані АМБ на 2014-2018 рр. виокремлюються така цілі як зростання підприємництва і створення робочих місць, слугування своєрідним «голосом» для малого підприємництва і побудова агентства, яке задовольнятиме нинішні і майбутні потреби суб'єктів підприємницької діяльності. Цілі адміністрації реалізуються в контексті програм стимулювання розвитку малого підприємництва, яких у США діє надзвичайно велика кількість. Детальна характеристика методів досягнення цілей АМБ, програмних заходів і інструментів стимулювання розвитку МП в США подана в таблиці 1.6.

Як бачимо, стимулювання розвитку малого підприємництва Америки характеризується широким колом всеохоплюючих інструментів, що ще раз підтверджує, що політика США спрямована на створення середовища для реалізації американської мрії, що передбачає можливість чесного досягнення успіху кожним, хто проявлятиме працелюбність, наполегливість і рішучість. Саме досвід детальної пропрацьованості заходів і інструментів розвитку малого підприємництва як в розрізі регіонів, окремих соціальних груп, етапу життєвого циклу, так і цілей, на які вони спрямовані, може бути корисним для України.

Сучасні програми регіонального розвитку Канади зосереджуються на малому та середньому підприємстві як головних важелях економічного зростання. Наприклад, за відкриття бізнесу в депресивних (особливо сільських) районах, таких як Ньюфаундленд, суб'єкт МП може отримати значну знижку (50,0-100,0 %) з провінційного та федерального прибуткового податку, податку на власність, дешеву земельну ділянку під виробництво тощо [82].

Таблиця 1.6

Стимулювання розвитку малого підприємництва США в контексті цілей АМБ і стратегії їх досягнення

Цілі	Мета	Стратегія досягнення
		Програми / інструменти
1	2	3
Розвиток підприємництва і створення нових робочих місць	Розширення доступу до капіталу	Надання гарантій за кредитами; зміцнення і розширення мережі кредиторів, що пропонують продукти АМБ та мережі ресурсних партнерів, що сприятимуть доступу до капіталу; поручительство для малих підприємців
		7a loan guarantee - програма гарантування 75,0-85,0 % від суми кредиту; 504 Certified Development Loans - програма гарантування кредитів на розширення чи модернізацію суб'єктів підприємництва: 10,0% вартості проекту фінансується власником, 50,0% - позичальником, 40,0% - Сертифікованою компанією розвитку; Гарантії вторинного ринку, мікрокредити, гарантії поручительства тощо.
	Забезпечення виконання урядових контрактів	Стимулювання відповідності суб'єктів МП цілям урядових контрактів, забезпечення їх доступу до федеральних контрактів, їх залучення, інформування і навчання; удосконалення даних і процесу сертифікації для контрактів
		У виконанні держконтрактів виділяється: 23,0% контрактів - суб'єктам МП; 5,0 % - неблагополучним суб'єктам МП; 5,0 % - малим підприємствам, що належать жінкам; 3,0 % - суб'єктам МП у HUB-зонах; 3,0 % - суб'єктам МП, що належать ветеранам. 8(a) Програма розвитку бізнесу - 1) допомога підприємствам, які належать соціально та економічно неблагополучним особам, в т.ч. у сфері держконтрактів; 2) формування спільних підприємств і команд для взаємного виконання великих контрактів. 7(j) Management and Technical Assistance – програма надання управлінської і технічної допомоги суб'єктам МП, в рамках якої фінансування надається або фірмам безпосередньо, або організаціям чи органам місцевої влади, які ці послуги надаватимуть. Програма «Ментор-Протеже» - сприяння поширенню досвіду успішних фірм серед МП, співвиконанню ними держзамовлень та взаємному кредитуванню.
	Зміцнення підприємницьких екосистем	Зміцнення взаємозв'язків між ресурсними партнерами АМБ та МП: консультації, менторство; поліпшення підприємницької екосистеми шляхом міжвідомчого партнерства; надання послуг в рамках державно-приватного партнерства; освітні пропозиції
		Мережа центрів розвитку МП – найбільша мережа підтримки МП у США, створена для допомоги новим і існуючим суб'єктам МП, об'єднуючи зусилля приватних підприємців, уряду, вищої освіти, місцевих неприбуткових організацій економічного розвитку. Бізнес-центри для жінок – національна мережа навчальних центрів у регіонах США, що призначені для надання допомоги жінкам у старті і розвитку підприємницької діяльності, розширення їх доступу до джерел фінансування, менторів, державних контрактів та подолання перешкод для ведення бізнесу. Асоціація SCORE – неприбуткова асоціація, присвячена підприємницькій освіті, формуванню, розвитку і успіху МП у США. Boots to Business («Чоботи для бізнесу») – підприємницька освітня ініціатива АМБ, призначена для безкоштовної підготовки учасників (в основному ветеранів військової служби) до підприємницької діяльності. Регіональні інноваційні кластери: Альянс оборони (допомога МП в отриманні контрактів в оборонній сфері), Ядерний кластер у Кароліні (МП займається обслуговуванням великих компаній), Проект 17 Сільськогосподарські технології у Каліфорнії тощо.
	Успіх експортерів на глобальних ринках	Розширення експортних можливостей ринку та доступу до фінансування; спеціалізована підготовка і консультування кредиторів і суб'єктів МП, залучення державних і ресурсних партнерів до просування і підтримки експорту
		Експортні кредитні програми: АМБ Експорт-Експрес, Позика експортного робочого капіталу тощо; Державна грантова програма просування торгівлі і експорту – надання грантової допомоги штатам і округам для сприяння виходу суб'єктів МП цих територій на світові ринки.

1	2	3
Слугування голосом для МП	Розвиток підприємництва, інновацій та створення робочих місць	Забезпечення доступу до довгострокового капіталу, стимулювання інноваційної діяльності
		Інноваційні дослідження малого бізнесу (SBIR) - активізація МП на науково-дослідницькій арені США, розвиток інновацій, що мають потенціал комерціалізації, що сприяє розвитку високих технологій, конкуренції та підприємницького духу; Трансфер технологій малого бізнесу (STTR) – посилення співпраці між МП і некомерційними дослідницькими інститутами для зменшення розриву між продуктивністю фундаментальної науки і комерціалізацією отриманих результатів [81]; Компанії інвестування малого бізнесу - приватні інвестиційні фонди, що, використовуючи власний капітал, кошти уряду і кошти, залучені гарантіями АМБ, надають установчі, довгострокові позики та управлінську допомогу МП
		Забезпечення готовності до надзвичайних ситуацій за регіонами, видами, підвищення ефективності дій у разі їх виникнення і використання інфраструктури АМБ для швидкого відновлення після надзвичайних ситуацій
	Допомога при стихійних катастрофах	Кредити постраждалим від стихійних лих – позики під низький відсоток, що надаються суб’єктам МП на відновлення втрачено майна чи перенесення бізнесу в інше місце.
		Впевненість, що МП мають можливості і навички, щоб стати частиною ланцюга поставок приватного сектору; встановлення взаємозв’язків між великими і малими компаніями
	Участь МП у ланцюгах поставок; нарощення мереж малих постачальників	Американська постачальницька ініціатива – створення онлайн-ресурсу, де суб’єкти МП можуть відіслати дані про їх продукт великим компаніям і стати постачальником компанії-гіганта, а великі фірми – вибрати найкращі з запропонованих товарів. Організація зустрічей суб’єктів МП «один на один» з великими фірмами-замовниками, де МП ознайомлюються з субпідрядними можливостями великих компаній.
		Розширення доступу до капіталу, консультування і контрактів МП на неосвоєних територіях, допомога ветеранам у відкритті власної справи та активізація підприємництва в громадах американських індіанців
	Співпраця АМБ з іншими установами	Сприяння відбувається в рамках усіх вищеназваних програм
		Партнерство і співпраця з іншими організаціями, з метою підвищення ефективності і раціоналізації діяльності з реалізації програм, ресурсів і послуг для малого бізнесу
	Пропаганда підприємництва	Сприяння відбувається в рамках усіх вищеназваних програм
Забезпечення своєчасної, повчальної і корисної інформації для суб’єктів МП через цифрові та наочні засоби пропаганди: консолідовані веб-сайти і безкоштовні телефонні лінії		
Скорочення адміністративних бар’єрів	Забезпечення своєчасної, повчальної і корисної інформації для суб’єктів МП через цифрові та наочні засоби пропаганди: консолідовані веб-сайти і безкоштовні телефонні лінії	
	Сприяння отримання омбудсменом коментарів від суб’єктів МП і підтримка зв’язку з федеральними органами, виявлення та зменшення тягара підприємств, удосконалення процесу отримання інформації про малий бізнес	
Відповідність потребам МП	Офіс національного омбудсмана АМБ – установа, місія якої у наданні допомоги МП, що відчувають несправедливі дії з боку федеральних виконавчих органів (повторювані ревізії, розслідування, надмірні штрафи, пені, недобросовісні заходи примусу) Адвокатський офіс –здійснює захист суб’єктів МП в федеральному уряді, перед Конгресом, судом і законодавцями тощо.	
	Удосконалення програмних дій	
	Інвестиції в робочу силу	
	Зниження ризиків	

Програма бізнес- та регіонального розвитку Квебеку (2007-2012 рр.) була спрямована на створення умов, що сприяють сталому розвитку регіонів та МСП і передбачала надання грантів на підвищення ефективності та інноваційності МСП, підтримку передачі технологій, створення умов для залучення іноземних інвестицій. Залежно від території, на якій розташований суб'єкт МП, надаються податкові знижки, наприклад, в Альберті - за науково-дослідну діяльність, в Онтаріо – податковий кредит на найм та навчання працівників певних професій, В Британській Колумбії – за здійснення книговидавничої діяльності, на острові Принца Едуарда – за ведення діяльності в галузі біотехнологій тощо [83].

Значну увагу уряд Канади приділяє розвитку інфраструктури, наголошуючи на тому, що це здійснює потужний вплив на економічне зростання території, створення робочих місць, продуктивність праці і процвітання. У 2014 р. в країні почав реалізовуватись 10-тирічний Новий план будівництва Канади, в рамках якого заплановано інвестувати 53 мільярди доларів на розвиток провінційної, територіальної та муніципальної інфраструктур [84].

У всіх регіонах Канади функціонують Корпорації розвитку майбутнього (в сільських регіонах) і бізнесу (в приміських зонах) громад, спрямовані на стабільне економічне зростання регіонів, створення робочих місць, конкурентоспроможної економіки, допомагають в створенні нових і модернізації старих суб'єктів МП. В рамках програм регіонального розвитку надається фінансова допомога у вигляді позичок, гарантій та пайового фінансування, бізнес-консультацій для МСП, тренінги для суб'єктів МП, а також технічна допомога. Центри розвитку бізнесу кожного регіону тісно співпрацюють з Канадським фондом молодого підприємництва (Futurpreneur Canada), що надає молодим підприємцям (18-39 років) допомогу при започаткуванні справи, бізнес-ресурси, коучингові та наставницькі послуги.

В рамках канадської Програми фінансування малого бізнесу, приватні підприємці з річним доходом до 5 млн. дол. (окрім фермерських, неприбуткових, релігійних організацій), можуть отримати кредит обсягом до 500 тис.дол. під 2-3 % річних [85]. Також, існує безліч програм фінансування МП залежно від діяльності, регіону, демографічних особливостей, потреб, під які затребуються кошти.

Основною установою Канади, що займається підтримкою інноваційної діяльності малих підприємств та комерціалізації її результатів є Національна дослідницька Рада Канадської програми допомоги промисловим дослідженням, яка існує в країні вже більше 60 років і надає послуги через мережу 250 промислових консультантів. Значна увага в країні приділяється інноваційній діяльності в сфері чистих технологій, підтримку якої здійснює Технологічний фонд сталого розвитку [76].

Для України, що характеризується нерівномірністю соціально-економічного розвитку, може бути корисним досвід Канади щодо надання різноманітних пільг і преференцій суб'єктам МП за необхідну та корисну для регіону діяльність, ефективну реалізацію потенційних можливостей та конкурентних переваг території.

Стратегія розвитку малого підприємництва Японії розробляється на національному рівні, а уряди префектур (місцева влада) готують відповідні їй конкретні плани на перспективний період, з обов'язковою взаємодією центральних, регіональних, місцевих органів влади та структур підтримки МП.

В червні 2010 року урядом Японії було прийнято Статут МСП, яким передбачено фундаментальні принципи та заходи політики стимулювання розвитку МСП: оновлена та ретельна управлінська підтримка; підтримка зусиль з розвитку та безпеки людських ресурсів; заохочення стартапів; заохочення МСП до розвитку нових ринків; фінансова та експортна підтримка; створення системи для підвищення вкладу МСП в суспільство та громади; здійснення всебічної політики щодо малого та середнього підприємництва [86]. Згідно Плану відновлення японської промисловості, зусилля органів влади у регіонах мають бути спрямовані на заохочення бізнесу та стартапів, що використовують та мобілізують місцеві ресурси, створення регіональних брендів, Рад з питань регіональної промислової конкурентоспроможності та сприяння створенню промислових кластерів [87].

Головною установою, що займається підтримкою та стимулюванням розвитку МСП є Агентство малих і середніх підприємств, що створює у всіх префектурах Комітети підтримки розвитку МСП і Регіональні фонди розвитку МСП, які керуються Організацією малих, середніх підприємств та регіональних інновацій та її регіональними представництвами. Організація також надає підтримку експортної,

природоохоронної діяльності, стартапам, інкубаторні можливості, інфраструктурну та фінансову допомогу розвитку МСП. Під егідою організації у всіх регіонах створено Університети малого і середнього підприємництва, що сприяють підготовці кваліфікованих людських ресурсів та є потужною базою для різноманітних тренувальних програм. Забезпеченню кадрами в Японії приділяється значна увага, що виражається в налагодженні зв'язків «обличчя до обличчя» між підприємництвом та університетами регіону, реалізація програм сприяння найму випускників, особливо в провінційних районах, допомога в пошуку роботи жінкам.

По всій країні реалізуються програми підтримки нових видів бізнес-діяльності, торгівлі місцевого і регіонального масштабів та зарубіжної експансії, надається техніко-економічне обґрунтування експортних проектів, навчання працівників, допомога в участі на міжнародних ярмарках.

У всіх префектурах Японії функціонують інформаційні центри для МП. Також створено інтернет-портал «Mirasapo», де суб'єкти малого підприємництва можуть отримати найсвіжіші дані про необхідну їм підтримку, кваліфіковані поради та обмінятися інформацією з іншими суб'єктами.

Для забезпечення МСП довгостроковими коштами, в Японії було створено ряд установ: Shoko Chukin Bank, Японську фінансову корпорацію, 52 корпорації гарантування кредитів, а також ряд приватних фінансових інститутів, перед якими держава виступає гарантом за кредитами. Здійснюється підтримка компаній венчурного фінансування. Оподаткування прибутку суб'єктів малого і середнього підприємництва відбувається за пільговою ставкою (15,0 і 19,0 % проти 30,0 % для великих корпорацій), окрім того, застосовуються різноманітні податкові пільги та відстрочення. На всіх рівнях влади, незалежно від етапу розвитку підприємства, надаються державні субсидії на підтримку модернізації виробництва, впровадження інновацій, сприяння розвитку легкої та харчової промисловості [87]. Саме в Японії виник рух «одне село – один товар». Японія першою почала культивувати створення технополісів, містоутворюючими для яких ставали дослідні центри. Навколо них розвивалась мережа бізнес-інкубаторів, «бібліотек» технічної інформації, формувалась інфраструктура підтримки підприємництва [88].

Зразковим досвідом є японська система взаємодії між великим та малим підприємництвом, коли навколо чи не кожного великого підприємства створюється безліч дрібних компаній, які є його постачальниками комплектуючих, забезпечують ремонтні послуги, відповідають за рекламу тощо. Така система має назву «сітауке» і вигідна як для великого підприємства, що позбавляється необхідності займатись технологічними дрібницями, так і для малого, що має стабільні замовлення. Більш того, між суб'єктами МП розвивається конкуренція за місце в ланцюжку «сітауке», що гарантує високу якість виготовленої продукції. Урядом Японії така ситуація розглядається не лише, як прихована сила МП, але й як їх недостатня інноваційність, а тому, політика стимулювання часто спрямована на зростання: в країні розвинена потужна система підтримки науково-технічних програм, в основному - на регіональному рівні, а підприємствам ставиться приклад таких компаній-гігантів як Toyota, Honda та Sony, які теж розпочинали свою діяльність як малі фірми.

Японія характеризується дуже жорсткою системою регулювання підприємництва, антимонопольної діяльності, вартості продукції: у разі виявлення непідтверджених знижок або за наявності спекулятивних цін, суб'єкти МП позбавляються права здійснення своєї діяльності; відбувається суворий контроль відносин головних субпідрядників з меншими.

Досвід Японії може бути корисним для України, як зразок стимулювання розвитку малого підприємництва в країні, де воно становить основу національної економіки. І хоча вихідні умови розвитку МП в Україні та Японії різні, наша держава також повинна спрямовувати зусилля на забезпечення інноваційності малого підприємства, його розвитку у промисловості та виробництві, просування нових товарів та встановлення ефективних зв'язків між великими та малими компаніями.

Грузія здійснила значний прорив в сфері дебіюрократизації та створення сприятливих умов для здійснення підприємницької діяльності. Після революції троянд (2003), в країні було проведено низку реформ, в результаті чого Грузія піднялась на 8-ме місце рейтингу Світового банку за легкістю ведення бізнесу. Найголовнішими з них були:

I. Дебюрократизація, знищення побутової корупції, зменшення чисельності державних чиновників і докорінна заміна тих, що залишались на службі, в основному шляхом атестацій, конкурсів, співбесід. Як зазначив Д.Чантладзе : «Якщо здорову систему поєднати з хворою, здорова не виживає» [89]. За дослідження Індексу сприяння корупції, Грузія у 2013 році перебувала на 55 позиції з 177 країн, тоді як у 2002 році вона займала 85 позицію із 102-ох.

II. Масштабна приватизація, в тому числі – землі (спеціальні аукціони для продажу земель за зниженими цінами, на яких могли приймати участь тільки жителі прилеглих сіл).

III. Електронні системи реєстрації прав власності та формування Будинків юстиції (принцип «одного вікна»), що надають можливість зареєструвати підприємство за один день, в тому числі – через інтернет, і безліч інших послуг. Середній період обслуговування у будинку юстиції – 5-7 хвилин. Як результат, час необхідний для початку власної справи у Грузії знизився з 30-ти днів і 9-ти процедур у 2004 році до 2-ох днів і 2-ох процедур у 2014р., а тривалість процесу реєстрації прав власності скоротилась до однієї процедури і двох днів у 2014, в порівнянні з 8-ма процедурами і 39-ти днями у 2005 р. [90]. Значно спрощена сама процедура реєстрації: більше не є обов'язковою наявність печатки, а також документа, що підтверджує наявність статусного капіталу, відсутня необхідності зупиняти діяльність підприємства при його перенесенні в Грузію [91].

IV. Лібералізація. Нова влада виявила 670 нормативних актів, які напряду регулювали повсякденну господарську діяльність, насамперед – суб'єктів МП. Відбулось їх спрощення та скорочення, а також протидія тим постановам, що створюють тепличні умови для окремих суб'єктів. Спростилась система ліцензування, створено електронну базу природних ресурсів, впроваджено здійснення їх продажу через аукціон, в т.ч. за системою відстрочки платежу. Було запроваджено довгострокову ліцензію (від 20 р.) на користування лісом, умовою якої було залучення до лісозаготівельних робіт місцевого населення (до 90,0%), а також забезпечення можливості безперешкодного використання іншої лісової продукції – ягід, грибів, трав. Було введено добровільну систему стандартизації і

скорочено перелік продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації (зараз такого переліку в Грузії не існує взагалі, в основному сертифікується продукція, що йде на експорт). Щодо імпортованої продукції з ЄС та країн ОЕСР, її перевірку також не проводять, керуючись тим, що ці країни витрачають на сертифікацію набагато більші суми і їх стандарти підходять для Грузії.

V. Податкова реформа Грузії почалась з закону «Про амністію і легалізацію не задекларованих фінансових зобов'язань і майна» (які виникли до 1 січня 2004 року), що дозволило повернути багатьох бізнесменів у сферу закону. В контексті податкової реформи чисельність податків зменшена до 5-ти загальнодержавних і одного місцевого, загальне податкове навантаження знизилось із 57,0 % у 2005 році до 16,2 % у 2004 році. Новим податковим кодексом від 2011 року було визначено, що фізичні особи Грузії можуть отримати особливий статус мікробізнесу і не платити податки взагалі, якщо їх доходи не перевищують 30 тис. ларі (≈ 16 тис.дол.) в рік і вони працюватимуть без найманих працівників, а юридичні особи – статус малого бізнесу, з доходом не вище 100 тис. ларі (≈ 55 тис.дол.) і сплачувати лише один податок – 5,0% від обігу[92]. Змінився підхід до бюджетного планування, замість однорічного, стали використовувати середньострокове планування на три роки, що дозволяло розглядати реформи комплексно.

Ще одна реформа, що була проголошена в Грузії – реформа децентралізації (варто зазначити, що площа Грузії в 9 разів менше площі України). Проте, вона виявилась суто декларативною. Д.Лосаберідзе зазначив, що насправді відбулась централізація владних повноважень. Центральна влада все активніше втручалась в ексклюзивні компетенції органів самоврядування, не надаючи їм фінансової підтримки, а навпаки, обмежуючи їх повноваження і зберігаючи над ними вплив [93]. Цілком можливо, що така політика була викликана необхідністю зосередження зусиль в одному центрі, з метою не розпорошеності уваги і ресурсів, при проведенні усіх інших глобальних реформ, за якими мала слідувати децентралізація, яку уряд М. Саакашвілі просто не встиг втілити в життя. Навіть у такому випадку, вихідні умови України є дуже схожими до грузинських: бюрократизація, складні процедури сертифікації, складність нормативно-правових актів; тому, досвід здійснення

глобальних реформ, що сприяють покращенню підприємницького середовища, є надзвичайно корисним для України.

Систематизацію особливостей та інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва у зарубіжних країнах подано в таблиці 1.7.

На основі проведеного дослідження, ключовими компонентами зарубіжних політик стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах можна вважати:

- більшість країн визначають мале підприємництво як потужний інструмент зайнятості, соціального захисту населення, участі громадян в економічному розвитку країни, просування регіонального та загальнонаціонального брендів, інноваційну базу в контексті переходу до підприємницької економіки знань та засіб вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку. Відтак, стимулювання розвитку МП є одним з найпріоритетніших національних та регіональних завдань;

- існує тенденція передачі повноважень стимулювання діяльності МП на місця, а за центральними органами влади залишається розробка загальних стратегій, основ національної політики та загальнонаціональних проектів, міжвідомча та міжрегіональна координація реалізації проектів, розробка загальнодержавних податкових преференцій тощо;

- для стимулювання малого підприємництва використовуються різноманітні фінансово-економічні, інституційні, інфраструктурні та інші інструменти; створення матеріально-технічних умов для ведення бізнесу;

- відбувається внесення підприємницької складової у навчальний процес, активізація участі університетів у місцевому розвитку, встановлення взаємозв'язків між ними, підприємництвом, органами регіональної та місцевої влади, науково-дослідними установами та іншими зацікавленими сторонами;

- представники малого підприємництва приймають участь у прийнятті рішень на всіх рівнях; функціонують спеціалізовані установи, що займаються лобіюванням інтересів малого підприємництва при визначенні пріоритетних завдань та розробці заходів стимулювання малого підприємництва та програм соціально-економічного розвитку територій;

Таблиця 1.7

Особливості політики та інструменти стимулювання розвитку малого підприємництва у зарубіжних країнах

Країна	% МП в зайнятості	% МП в дод. вартості	Урядові та приватні установи	Фінансові інструменти стимулювання малого підприємництва	Інструменти стимулювання інноваційної діяльності малого підприємництва	Інші інструменти стимулювання розвитку малого підприємництва
1	2	3	4	5	6	7
Великобританія	36,7	35,4	Міністерство торгівлі та промисловості; Департамент бізнесу, інновацій і професійного навчання; Діловий банк ВБ; Федерація малого бізнесу; Конфедерація британської промисловості; Рада технологічної стратегії	Державні гарантії за кредитами, спеціальні гарантії та позики для початківців, субсидування процентних ставок, взаємне фінансування, венчурний капітал, банки для МСП, прогресивне оподаткування	Регіоналізація інноваційної політики; створення підприємницьких, університетсько-підприємницьких зон, кластерів; розробка регіональних програм венчурного капіталу, фінансування досліджень (особливо в сферах енергетики, біотехнологій та низько вуглецевої економіки). Передача знань випускникам і випускниками в рамках спільних університетсько-підприємницьких проектів.	Створення партнерств місцевих підприємств; підвищення культури підприємництва; розвиток підприємництва в депресивних районах і в окремих соціальних групах; підвищення рівня дослідження ринку малого і середнього бізнесу та оцінки його стану. Допомога стартапам, бізнес-консультації, менторство. Розвинута мережа он-лайн ресурсів, єдина електронна база державних контрактів «The Contracts Finder». «Пакети м'якої посадки» - заздалегідь укладені угоди з розробниками, бухгалтерами, агентами з нерухомості тощо, що полегшують засновницькі процедури та роботу на перших порах.
Німеччина	42,3	34,0	Міністерство економіки та технологій; Міністерства земель; Німецька асоціація малого і середнього бізнесу; Місцеві агенції бізнес-розвитку; Федеральний банк KfW; центри забезпечення кваліфікованою робочою силою	Державні гарантії за кредитами; спеціальні гарантії та позики для нових підприємств, ризикове фінансування проектів на ранніх стадіях; пільгові кредити, венчурний капітал, банки МСП, проміжне фінансування	High-Tech стратегія Німеччини, кластерна ініціатива «підприємницькі регіони» та «передові дослідження та інновації»; венчурний капітал на комерціалізацію інновацій, програми «The Innovative ICT», «The EXIST гранти». Дотації, субсидії, оплата технічної експертизи, страхування кредитів, прискорена амортизація.	Регіональні стратегії розвитку МСП. Підтримка стартапів, інформаційне сприяння, бізнес-консультавання, технічна допомога, сприяння розвитку ремесел; державні нагороди та конкурси; електронний уряд та електронні бази державних контрактів, поділ держзамовлень на лоти. Створення умов для розвитку «середнього класу»; програми успадкування бізнесу. Підвищення зацікавленості молоді в підприємницькій діяльності; навчальні бази для практичної підготовки молоді, залучення фахівців з-за кордону.
Франція	47,8	44,1	Міністерство МСП, торгівлі і ремісництва, Гендиректорат підприємництва, Регіональні ради, Агентство п-ва, DATAR, Bpifrance, Enternext (фондова біржа МСП)	Державні гарантії, пряме кредитування, безвідсоткові кредити, венчурний капітал, банк МСП, кредитне посередництво, податкові пільги, відстрочки	Кредити на інновації, податкові кредити, дотації, субсидії, встановлення контактів з науково-дослідними товариствами, вербування дослідників, формування полюсів конкурентоспроможності.	Створення регіональних програм підтримки МП. Інформаційне забезпечення і бізнес-консультації. Вдосконалення систем навчання та підготовки спеціалістів, стимулювання експортної діяльності, мінімізація бюрократичних процедур, розвиток ІКТ та електронного бізнесу, створення бізнес-інкубаторів.

Продовження табл. 1.7

1	2	3	4	5	6	7
Іспанія	60,0	46,7	Міністерство економіки і конкурентоспроможності, Міністерство промисловості, енергетики і туризму, Генеральний директорат МСП і промисловості, Офіційний кредитний інститут, Центр розвитку промислових технологій	Державні гарантії, пряме кредитування, субсидування % ставок, венчурний капітал, податкові пільги, відстрочки, експортні кредити, безвідсоткові кредити молоді, кредити на ІТ та інноваційну діяльність	Програма підтримки регіональних та міжрегіональних інновацій «InnoEmpresa» (інноваційний та передовий менеджмент, якість і технологічні інновації, спільні інноваційні проекти). NEOTEC – заохочення створення та консолідації технологічних фірм, їх підтримка на всіх етапах ЖЦП, доступ до венчурного капіталу та ризикового фінансування	Розробка Планів стимулювання підприємництва; програма національних кластерів; підтримка експортної діяльності МСП; введення підприємницької складової в освітній процес. Зменшення адміністративних бар'єрів, впровадження інтернет-системи Єдиного вікна; послаблення регуляторного контролю, регулювання бізнес-неспроможності компаній, надання другого шансу підприємцям. Спрощення процедур ліцензування.
Італія	66,9	51,7	Міністерство економічного розвитку; Постійний комітет та посланець МСП.	Державні гарантії за кредитами, податкові пільги, відстрочки, безвідсоткові кредити	Сприяння розробці великих інноваційних промислових проектів, Проект «Індустрія 2015» (промислові інновації, інноваційне фінансування, корпоративні мережі зв'язку)	Впровадження інтернет-системи Єдиного вікна, створення дискусійних майданчиків для МСП. Сприяння експортній діяльності; підприємницькій активності жінок і молоді; ваучери на модернізацію МСП; професійне навчання працівників; спрощення і здешевлення процесу передачі власності. Система внутрішнього моніторингу реалізації Акту МБ та впровадження його принципів в плани регіонального розвитку.
Швеція	47,4	40,2	Мінпідприємництва, Агентство економічного та регіонального зростання, Департамент конкуренції, ALMI (Банк розвитку Швеції), Шведське урядове агентство інноваційних систем VINNOVA, Innovationsbron AB	Державні гарантії за кредитами (в тому числі, експортними), пряме кредитування, венчурний капітал, податкові пільги, відстрочки	Фінансування досліджень, підтримка мереж, необхідних для їх проведення, комерціалізація їх результатів. Створення інкубаторів, фінансування інноваційних стартапів. Програма провідних центрів та інститутських провідних центрів. Програма «Дослідження і інновації МСП» - фінансування попередніх досліджень, аналіз потреб, виконання НДДКР	Зменшення адміністративних процедур, адмін.витрат, спрощення ведення звітності та контактів з регіональною та місцевою владою. Програми наставництва, бізнес-консультування. Залучення МСП до виконання держзамовлень; «Зелені» фонди фінансування екологічних бізнес-проектів МСП, податкові пільги за науково-дослідну діяльність, гранти МСП на інтернаціоналізацію. Зменшення соцвиплат молоді (до 23 р.) для їх інтеграції на ринок праці.
Польща	50,1	29,1	Міністерство економіки, Міністерство регіонального розвитку, апарати маршалів воєводств, Польське агентство розвитку підприємництва	Державні гарантії за кредитами, венчурне фінансування	Операційні програми інноваційної економіки та людського капіталу (інвестиційні, навчальні проекти та консультативна допомога). Посилення захисту прав інтелектуальної та промислової власності, проведення навчань підприємств в цій сфері	Спрощення адміністративних процедур та зменшення навантаження, консультації з громадськістю, тести МСП, доступ до зовнішніх джерел фінансування, просування експорту. Створено загальнопольську мережу регіональних центрів сприяння МСП, мережу інновацій та консультативних пунктів.

Продовження табл. 1.7

1	2	3	4	5	6	7
США	73,7	64,3	Адміністрація економічного розвитку; Агентства економічного розвитку штатів; Адміністрація малого бізнесу та її інфраструктура	Державні гарантії за кредитами, спеціальні гарантії та позики для нових підприємств, здешевлення кредитів, бізнес-консультації, податкові пільги, відстрочки, кредити. Пільгові режими амортизаційних відрахувань.	Регіональні інноваційні кластери, активізація інноваційної діяльності, допомога в трансферті технологій (SBIR, STTR). Створення мереж дистанційного навчання, розумних кімнат, промислових парків, бізнес-інкубаторів. Програма інноваційних технологій – підтримка та прискорення впровадження інновацій у найзатребуваніших сферах, можливість створення спільних підприємств університетами та суб'єктами МП.	Створення і підтримка мережі Районів економічного розвитку (PER), Розробка Стратегій комплексного розвитку регіонів, створення HUB-зон. Франчайзинг, венчурне фінансування, підтримка таких груп як жінки, ветерани, постраждалі від стихійних лих, національні меншини; потужна мережа надання консультативних та навчальних послуг (більше 12 тис. відділень); збільшення експортних можливостей підприємств, розвиток державно-приватного партнерства. Надання 23,0% держзамовлень малому бізнесу; забезпечення участі МП у ланцюгах поставок. Можливість реєстрації підприємства на дому.
Канада	47,8	41,0	Міністерство промисловості, науки та технологій; Агенції регіонального розвитку (APP), Корпорації майбутнього громади; Корпорації розвитку бізнесу громад, Канадський фонд молодого бізнесу	Державні гарантії за кредитами, спеціальні гарантії та позики для нових підприємств, пряме кредитування, венчурний капітал, податкові пільги, відстрочки, фінансування досліджень, молодих підприємств	Розвиток і комерціалізація інноваційних технологій; створення мереж зацікавлених сторін, що забезпечує синергію канадської інноваційної системи. Фінансування досліджень та впровадження екологічно-чистих технологій. Пільгові позики, субсидії, технічна допомога, податкові кредити, пільгове оподаткування.	Кожне APP пропонує певні вигоди, преференції та суб'єктам МП за ведення діяльності на території регіону. Пайове фінансування, підтримка передачі технологій, створення умов для залучення іноземних інвестицій, розвиток інфраструктури (Новий план будівництва Канади), модернізація старих підприємств; технічна допомога, тренінги, бізнес-консультації, допомога молодим підприємцям; різноманітні програми фінансування бізнесу, в залежності від виду бізнесу, регіону, гендерних особливостей власника, його віку та потреб, під які затребуються кошти.
Японія	71,9* МСП	50,6* МСП	Міністерство торгівлі і промисловості; Агентство МСП; Shoko Chukin Bank; Корпорація страхування МСП; Організація МСП та регіональних інновацій; Японська фін. корпорація; Регіональні Комітети і Фонди підтримки розгортання МСП; Університети МСП	Державні гарантії за кредитами, пряме кредитування, венчурне фінансування, банк МСП, державні субсидії, податкові пільги, відстрочки	Програма «Інноваційні дослідження малого бізнесу», субсидій місцевої влади (виключно на науково-технічні програми), скорочення патентного мита, підтримка розвитку мереж між компаніями, що створюють і володіють технологіями і тими, що їх споживають та прив'язують до потреб ринку. Пільгові кредити і оподаткування.	Жорстка система регулювання підприємництва, антимонопольної діяльності, вартості продукції. Податкові, зовнішньо-торгівельні та галузеві пільги. Тісна взаємодія великих і малих підприємств. Надання допомоги в навчанні кадрів та полегшення доступу до інформації, посилення систем економічної безпеки МП; співпраця між підприємствами та науковими установами, сервісне обслуговування МП. Розбудова інфраструктури, програми підтримки нових видів бізнес-діяльності, торгівлі місцевого і регіонального масштабів та зарубіжної експансії. Бізнес-консультації.

* складено автором за [75;76; 94; ін.]

- зростає роль цифрової грамотності та інформаційно-комп'ютерних технологій у процесах взаємодії між малим підприємництвом, органами регіональної і державної влади та іншими суб'єктами; застосовуються інтерактивні інструменти стимулювання розвитку підприємництва;

- відбувається залучення малого підприємництва до виконання державних замовлень та їх інтеграції з великими компаніями;

- стимулювання підприємницької активності різних соціальних верств населення: жінок, молоді, пенсіонерів, ветеранів тощо;

- співфінансування проектів: зазвичай, допомога у стимулюванні розвитку МП надається тим регіонам, які за рахунок місцевих джерел покривають частину витрат, тобто є безпосередньо зацікавленими в реалізації проекту на своїй території.

Звичайно, в цілому, фінансові ресурси, які спрямовуються в Україні на стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах є обмеженішими від таких у розвинених країнах світу. Проте, Україна ставить для себе цілі інтеграції у глобальний економічний простір, а використання успішного зарубіжного досвіду стимулювання розвитку малого підприємництва допоможе нашій державі досягти поставлених цілей і вийти на новий рівень розвитку.

Висновки до розділу 1

1. Визначено сутність терміну «мале підприємництво», виходячи з його кількісних і якісних характеристик, відповідно до чого мале підприємництво розглядається як цілеспрямована самостійна, часто інноваційна діяльність з виробництва та реалізації товарів, робіт і послуг, що реалізує амбіції та економічні інтереси підприємця і характеризується свободою вибору, єдністю власника та управлінця, носить ризиковий характер і є законодавчо обґрунтованою. Визначено природні переваги і недоліки малого підприємництва.

2. Обґрунтовано, що мале підприємництво здійснює позитивний вплив на всі сфери соціально-економічної системи регіону (регіональну економіку, населення регіону і природні ресурси регіону), в свою чергу прагнучи отримати сприятливе

середовище для діяльності, формування якого має стати одним з пріоритетних завдань державного і регіонального управління.

3. На основі аналізу моделей розвитку малого підприємництва в контексті теорій регіонального розвитку, визначено концептуальні засади і основні детермінанти розвитку підприємництва на регіональному рівні, а також особливості розміщення осередків підприємництва на території регіону. Зокрема, встановлено, що окрім традиційних факторів розвитку і розміщення МП, зростає роль соціального, екологічного, інноваційного та знаннєвого факторів, інституційно-правового середовища та міжрегіональних зв'язків; необхідності врахування потреб та інтересів периферійних територій; утворення і раціонального розміщення різноманітних агломерацій, центрів росту та інших інтеграційних утворень, в тому числі зв'язків великого і малого підприємництва, необхідність врахування тенденцій розвитку галузей-лідерів.

4. Систематизовано фактори, що впливають на розвиток малого підприємництва у регіоні, зокрема, фінансово-економічні, політико-правові, демографічні і соціальні, географічні та природно-ресурсні, виробничо-технологічні та інфраструктурні фактори, що за рівнями впливу поділяються на галузеві, регіональні та національні.

5. Визначено сутність і основні змістовні характеристики процесу стимулювання, відповідно до чого, під стимулюванням розвитку малого підприємництва в регіоні розуміється сукупність різноманітних зовнішніх засобів впливу на мале підприємництво, застосування яких здійснюється з врахуванням інтересів і з метою досягнення цілей як регіону, так і малого підприємництва. Обґрунтовано модель учасників стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні з позицій їх потреб, інтересів, цілей, стимулів і мотивів, а також винагороди.

6. Встановлено, що мале підприємництво є одним із засобів задоволення всіх щаблів соціально-економічних регіональних потреб (за підходом побудови піраміди Маслоу). На основі аналізу теорій мотивації в контексті малого підприємництва регіону встановлено основоположні засади його стимулювання, зокрема: важливість чіткості і конкретності цілей, залучення представників підприємництва до прийняття рішень і розробки інструментів стимулювання; спрямування інструментів на зменшення впливу

дестимулюючих факторів і на підтримку та активізацію стимулюючих факторів розвитку малого підприємництва; урахування специфіки потреб суб'єктів підприємництва і регіону, спрямованість на максимальне задоволення потреб, шляхом досягнення цілей, що в результаті має принести задоволення суб'єкта і об'єкта, і буде спонукальним мотивом до подальшої діяльності. Акцент на позитивні стимули і пробудження внутрішньої мотивації підприємництва щодо задоволення власних і регіональних потреб.

8. Розроблено авторський підхід до класифікації інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні, зокрема за типом країни і фазою економічного циклу, об'єктом, суб'єктом стимулювання, масштабами, терміном, тривалістю дії і очікуваним ефектом, за сутністю, спрямованістю, способом, засобами, методами і характером впливу на об'єкт, а також за напрямками діяльності.

9. Обґрунтовано, що стримуючі інструменти доцільно застосовувати до небажаних для регіону видів діяльності, зокрема нелегального і екодеструктивного підприємництва, а заохочення, залучення і позитивне стимулювання варто спрямовувати на пріоритетні напрями розвитку малого підприємництва з виокремленням виробничого імпортозамінного, інноваційно- , соціально- та експортоорієнтованого спрямування. Визначено перспективи розвитку пріоритетних напрямів підприємництва у регіонах України.

10. З урахуванням основоположних засад теорій мотивації, центральних положень концепції державного управління та концепції належного врядування, визначено принципи стимулювання розвитку малого підприємництва у регіоні, до яких відносимо: поєднання державних, регіональних, місцевих інтересів та інтересів малого підприємництва регіону, відповідність територіальним особливостям регіону; залучення представників підприємництва, неурядових організацій та третіх сторін до розробки конкретних інструментів стимулювання, прийняття рішень на основі консенсусу та існування зворотного зв'язку; об'єктивність; раціональність; превентивність; комплексність; цілеспрямованість; доступність; якість; прозорість, відкритість; послідовність, звітність та відповідальність; часткова передача контрольних функцій підприємству та громадськості; економічний патріотизм; інноваційність; підтримання

конкуренції та застосування ринкових механізмів; орієнтація не на керування, а на активізацію діяльності малого підприємництва та пов'язаних елементів економічної системи регіону.

11. Аналіз зарубіжного досвіду дозволив визначити ключові компоненти політики стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах розвинених держав. Зокрема, встановлено, що розвиток малого підприємництва є одним з найпріоритетніших національних та регіональних завдань; спостерігається тенденція до передачі повноважень зі стимулювання розвитку МП на місця. Визначено та систематизовано інструменти та заходи стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах розвинених держав.

Результати досліджень автора за даним розділом апробовані у працях [189-200].

РОЗДІЛ 2

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Методичні підходи до регіонального виміру розвитку малого підприємництва

Визначення пріоритетних напрямів підтримки та стимулювання розвитку малого підприємництва потребує оцінки його стану у регіонах України. Існують численні підходи до її здійснення, що базуються на широкому колі критеріїв та методів (додаток В.1). Запропонована таблиця створює необхідну базу для ознайомлення з існуючими поглядами та підходами у цій сфері.

Найчастіше використовуваними [97; 100] є такі показники як кількість суб'єктів МП на 10 тис. осіб населення, частка суб'єктів МП у загальній чисельності суб'єктів господарювання у регіоні, частка зайнятих у суб'єктів МП у загальній чисельності зайнятих у регіоні та частка виробленої продукції суб'єктами МП у загальному обсязі виробленої продукції регіону. Кожна окрема група вчених додає до цього переліку певні показники, відкидаючи інші.

На нашу думку, показники розвитку МП та його впливу на соціально-економічний розвиток регіону (частка у виробництві, зайнятості тощо) варто розглядати як окремі напрями дослідження задля унеможливлення їх нівелювання. Слід відмітити, що значний вплив МП на регіон свідчить як про високий рівень його розвитку, так і про відсутність там підприємств середнього та великого бізнесу; аналогічно, нижча частка суб'єктів малого підприємництва є як свідченням його недорозвиненості, так і орієнтації регіону на розвиток великого корпоративного підприємництва. Тобто, вплив малого підприємництва на регіон є більше ознакою залежності конкретного територіального об'єднання від діяльності суб'єктів МП.

Часто, обрані для аналізу показники, наприклад, кількість суб'єктів МП на стадії банкрутства, вартість тепло-, водо- та енергоресурсів, спожитих суб'єктами МП,

обсяг робіт суб'єктів МП з озеленення території регіону (Кікоть В.І. [115]) тощо є надто складними для акумулювання, що порушує вимогу доступності показників.

Отже, існуючі методологічні підходи оцінки розвитку малого підприємництва містять досить обґрунтовані показники, проте, часто, вони або не враховують всіх аспектів діяльності суб'єктів МП, або передбачають використання даних, які неможливо отримати від існуючих виробників статистичної інформації. Враховуючи напрацювання вітчизняних та іноземних дослідників, пропонуємо системний підхід до аналізу рівня розвитку малого підприємництва в регіонах України (рис. 2.1.). Проте, сама лише оцінка його розвитку, без аналізу передумов такого розвитку та підприємницького клімату в конкретному регіоні, не дасть цілісного уявлення про те, які компоненти передумов мають позитивний вплив на розвиток МП, а які розвинені недостатньо і потребують підтримки та застосування певних стимулюючих інструментів. Існуючі дослідження підприємницького клімату в основному дають загальнонаціональну оцінку, наприклад, Дослідження ділового та підприємницького середовища (ЄБРР), Бізнес середовище в Україні (Міжнародна фінансова корпорація), Індекс легкості ведення бізнесу, Індекс глобальної конкурентоспроможності тощо. Тоді як не існує єдиного підходу для оцінки передумов розвитку малого підприємництва в конкретному регіоні. При здійсненні такого аналітичного дослідження, на нашу думку, варто взяти до уваги основні складові підприємницького середовища, до яких відносяться ресурсні передумови (природні, трудові, матеріально-технічні), а також інфраструктурне, інвестиційне та інформаційне забезпечення, в тому числі, яке здійснюється в рамках реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва.

Отже, метою аналітичного дослідження є оцінка рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України, його впливу на соціально-економічний стан регіонів, а також передумов розвитку МП та співставлення одержаних результатів. Досягнення цієї мети передбачає виконання наступних завдань:

- 1) проведення аналізу передумов розвитку малого підприємництва, визначення узагальнюючих інтегральних показників та ранжування регіонів України;
- 2) проведення аналізу рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України та його впливу на соціально-економічний розвиток регіону, визначення

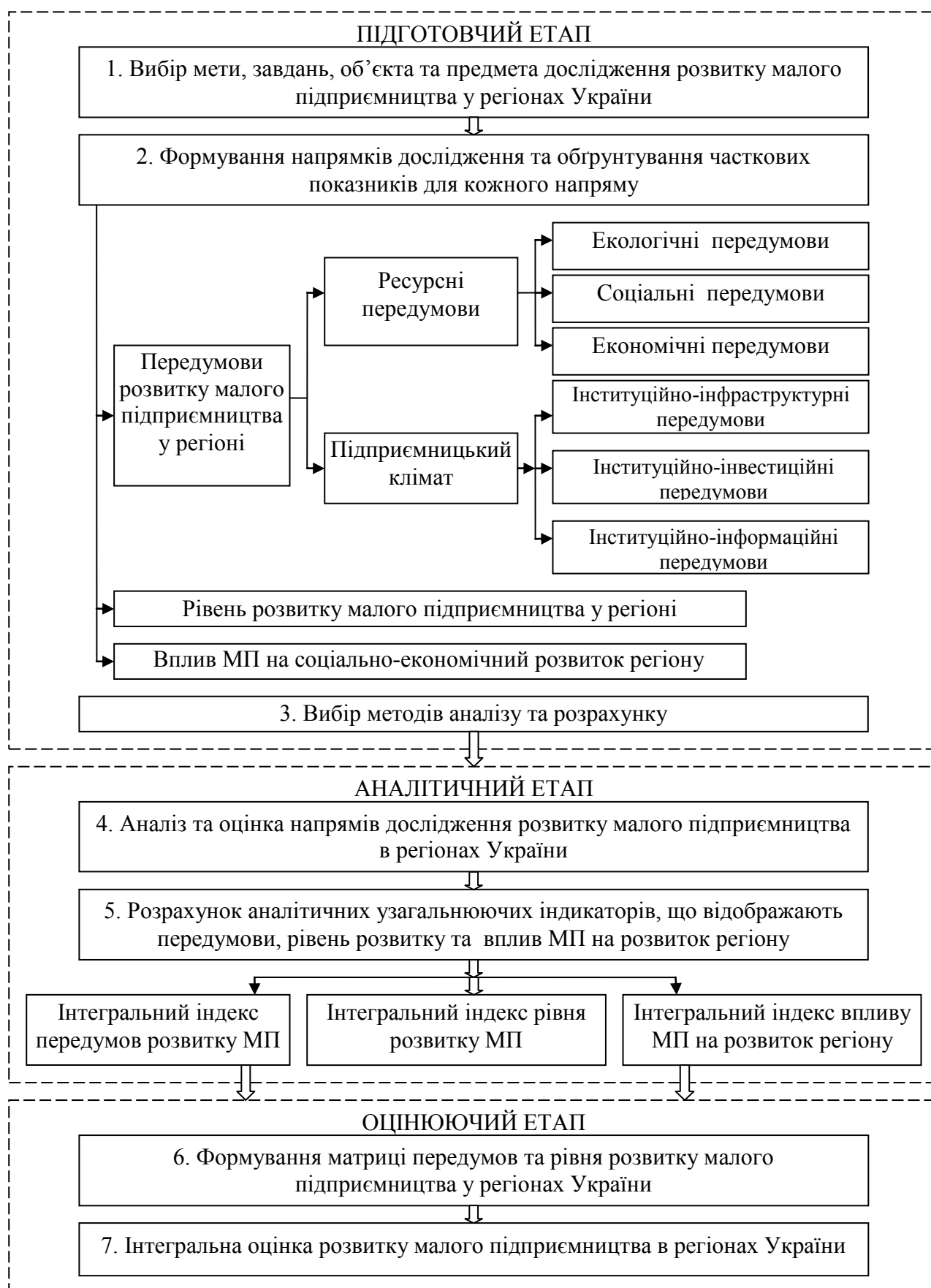

Рис. 2.1. Алгоритм аналізу передумов та рівня розвитку малого підприємництва в регіонах України

* розроблено автором

узагальнюючих інтегральних показників та здійснення ранжування регіонів;

3) формування матриці передумов та рівня розвитку МП у регіонах України, проведення її аналізу та порівняльної оцінки результатів для подальшої розробки інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва.

Об'єктом аналізу є мале підприємництво регіонів та передумови його розвитку, а предметом - рівень їх розвитку.

Основними вимогами до обраних показників є вимірність, достовірність, обґрунтованість і відсутність повторного врахування одних і тих же елементів, інформаційна повнота та аналітичність, системність та співвимірність у часі і просторі, прозорість, доступність та економічність витрат при зборі інформації. Відповідно до поставлених вимог та обраних напрямів аналізу, визначимо систему показників оцінки передумов та рівня розвитку малого підприємництва у регіонах.

Зокрема, до ресурсних умов відносимо екологічні передумови, що зумовлено їх впливом на особливості територіальної організації виробництва та, через стан НПС, на умови життя та ведення підприємницької діяльності; соціальні передумови, адже саме «людський фактор» є одним з найважливіших ресурсів виробництва без якого не можливий поступальний розвиток суспільства, отже слід взяти до уваги основні соціально-демографічні показники та дані про розвиток освіти населення регіонів; та економічні, зокрема дані про обсяг необоротних активів та рівень зносу основних засобів малих підприємств.

Важливість інституційно-інфраструктурного забезпечення як комплексу, що обслуговує виробництво шляхом забезпечення руху всіх видів потоків (товарних, грошових та інформаційних), спричинює необхідність його врахування при оцінці підприємницького клімату регіону. Не менш актуальним є інституційно-інвестиційне забезпечення, адже нестача та складність доступу до фінансових ресурсів є одним з найвагоміших стримуючих факторів розвитку МП, а низька інвестиційна активність у регіоні негативно впливає на всі аспекти його соціально-економічного розвитку. Аналіз інституційно-інформаційного середовища передбачає дослідження діяльності окремих інституцій (дозвільних центрів, центрів надання адміністративних послуг, державної служби зайнятості), а також

інформаційного забезпечення ними суб'єктів МП, адже інформація віддавна вважається невід'ємним фактором виробництва.

Оцінку розвитку малого підприємництва в регіонах пропонується здійснювати за показниками кількісного розвитку, оцінки результатів господарської діяльності суб'єктів МП та показників впливу МП на соціально-економічний розвиток регіону, зокрема частку у загальному обсязі реалізованої продукції, інвестиціях, податкових надходженнях, зайнятості тощо.

Детальна система показників оцінки передумов та рівня розвитку малого підприємництва в регіонах України подана у табл. 2.1 та 2.2.

З вибраних показників формується матриця вихідних даних:

$$X = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{1j} & X_{1n} \\ X_{21} & X_{2j} & X_{2n} \\ X_{i1} & X_{ij} & X_{mn} \end{bmatrix} \quad (2.1)$$

де n – кількість ознак ($j=1, 2, \dots, n$);

m – кількість об'єктів аналізу (регіонів) ($i=1, 2, \dots, m$);

X_{ij} – значення j -ої ознаки, що характеризує стан i -го об'єкту.

За допомогою розрахунку коефіцієнта варіації, з переліку обраних показників буде виключено ті, що суттєво не впливають на розвиток малого підприємництва та передумови його розвитку:

$$V_j = S_j / \bar{X}_j \quad (2.2)$$

де V_j – коефіцієнт варіації;

S_j – середньоквадратичне відхилення j – тої ознаки:

$$S_j = \sqrt{[1/m \sum_{i=1}^m (X_{ij} - \bar{X}_j)^2]} \quad (2.3)$$

$\bar{X}_j$ – середньоарифметичне значення j -тої ознаки:

$$\bar{X}_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m X_{ij} \quad (2.4)$$

Після визначення коефіцієнта варіації по кожній ознаці, перевіряється нерівність:

$$V_j < e \quad (2.5)$$

Таблиця 2.1

Система показників оцінки передумов розвитку малого підприємництва в регіонах

	Показники		Одиниця виміру	Вплив
I. Ресурсні передумови	I.1. Оцінка екологічних передумов розвитку малого підприємництва			
	Сукупний природо ресурсний потенціал на душу населення			↑
	Сукупний природо ресурсний потенціал на одиницю території			↑
	I. 2. Оцінка соціальних передумов розвитку малого підприємництва			
	Частка економічно активного населення у загальній чисельності населення 15-70 р.,%		%	↑
	Рівень безробіття у % до економічно активного населення віком 15-70 років, %		%	↑
	Кількість виявлених злочинів у розрахунку на 10 тис. населення, випадків		вип./10 тис.нас.	↓
	Кількість учнів слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення, осіб		осіб/ 10 тис.нас.	↑
	Кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення, осіб		осіб/ 10 тис.нас.	↑
	Фахівці вищої кваліфікації, які зайняті в економіці, на 10 тис. населення, осіб		осіб/ 10 тис.нас.	↑
	I. 3. Оцінка економічних передумов розвитку малого підприємництва			
	Вартість необоротних активів у розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис. грн.		тис. грн. / одного зайнятого	↑
	Рівень зносу основних засобів малих підприємств, %		%	↓
II. Підприємницький клімат	II.1. Оцінка інституційно-інфраструктурних передумов розвитку МП			
	Чисельність: - бізнес-центрів; - бізнес-інкубаторів; - координаційних рад підприємництва; - лізингових центрів; - фондів підтримки підприємництва; у розрахунку на 100 тис. населення, од		- інформаційно-консультативних установ; - громадських об'єднань суб'єктів п-ва; - інвестиційних та інноваційних фондів і компаній; - технопарків; - небанківських ФК установ	од. / 10 тис. нас. ↑
	Чисельність - банкоматів і платіжних терміналів; - відділень банків у розрахунку на 10 тис. населення, од			од. / 10 тис.нас. ↑
	Щільність залізничних колій загального користування		км./ 1000 кв.м.	↑
	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям		км. / 1000 кв.м.	↑
	Кількість абонентів мережі Інтернет у розрахунку на 10 тис. населення, од		од. / 10 тис.нас.	↑
	Торгова площа ринків споживчих товарів на 10 тис. населення, тис. кв. м		тис.кв.м/ 10 тис.нас.	↑
	Забудована виставкова площа організаторів виставок на 10 тис. населення, тис. кв. м		кв.м/10 тис.нас.	↑
	Чисельність виставкових заходів у розрахунку на 10 тис. населення, од		од/ 10 тис. нас.	↑
	Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. осіб, од		од./10 тис.нас.	↑
	Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи у розрахунку на 10 тис. осіб, од		од./ 10 тис.нас.	↑

Продовження табл.2.1

II.2 Оцінка інституційно-інвестиційних передумов розвитку МП		
Вартість кредитів наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) фізичним-особам підприємцям (ФОП) у розрахунку на 10 тис. ФОП, млн. грн.	млн.грн. / 10 тис. ФОП	↑
Обсяг витрат на виплату одноразової допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності на 10 тис. населення, тис. грн.	тис.грн. / 10 тис.нас.	↑
Кількість безробітних, працевлаштованих на нові робочі місця в пріоритетних ВЕД суб'єктами МП з компенсацією втрат роботодавцю у розмірі ЄСВ на 10 тис. суб'єктів МП, осіб	осіб / 10 тис. суб'єктів МП	↑
Плановий показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис. грн.	тис. грн. / 10 тис.нас.	↑
Фактичний показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис. грн.	тис. грн. / 10 тис.нас.	↑
Сума активів кредитних спілок у розрахунку на одну особу, тис. грн.	тис. грн./ особу	↑
Сума активів інститутів спільного інвестування у розрахунку на одну особу, тис.грн.	тис.грн. / особу	↑
Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол.США	дол.США / особу	↑
Кількість великих підприємств у розрахунку на 10 тис. населення, од	од. / 10 тис. нас.	↑
Кількість інвестиційних проектів (національних, регіональних та ін.), що знаходяться на супроводі РЦІР на 1000 кв.м. території, од (2013)	од. / тис. кв.м.	↑
III.2 Оцінка інституційно-інформаційних передумов розвитку МП		
Кількість осіб старше 45 р, що отримали ваучер на навчання та підвищення кваліфікації від державної служби зайнятості у розрахунку на 10 тис.населення, осіб	осіб / 10 тис.нас.	↑
Кількість осіб, охоплених профорієнтаційними послугами державної служби зайнятості у розрахунку на 10 тис. населення, осіб	осіб / 10 тис.нас.	↑
Кількість безробітних громадян, які проходили професійне навчання від державної служби зайнятості у розрахунку на 10 тис. населення, осіб	осіб / 10 тис.нас.	↑
Кількість наданих консультацій дозвільними центрами у розрахунку на 10 тис. населення, од (у 2013 р. включно з центрами надання адміністративних послуг)	од. / 10 тис. нас.	↑
Кількість виданих документів дозвільного характеру у розрахунку на 10 тис. населення, од	од / 10 тис. нас.	↑

Якщо V_j менше величини $\epsilon=0,1$, то ознаки виключають з переліку і не враховуються в подальшому дослідженні, адже вважаються квазіпостійними.

Показники, що залишились, слід привести до одного числового вимірника в межах $[0; 1]$, тобто стандартизувати за допомогою формул :

1) для ознак-стимуляторів, що мають позитивний вплив на результируючий інтегральний показник:

$$sX_{ij}^s = \frac{X_{ij}^s}{X_{\max}^s} \quad (2.6)$$

Таблиця 2.2

Система показників оцінки рівня розвитку малого підприємництва у регіонах

Показник	Одиниця виміру	Вплив
I. Соціально-економічний розвиток МП		
Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од	од/10 тис.нас.	↑
Кількість фізичних осіб-підприємців у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од	од/ 10 тис.нас.	↑
Динаміка змін кількості суб'єктів МП на 10 тис.осіб наявного населення	%	↑
Кількість припинених суб'єктів господарювання (ФОП та юр. осіб) у розрахунку на 1 тис. створених, од	од / 1 тис. створ. суб.	↓
Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами регіону в розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис. грн.	тис. грн.	↑
Обсяг реалізованої продукції ФОП регіону в розрахунку на одного зайнятого у ФОП регіону, тис. грн.	тис. грн.	↑
Частка малих підприємств, які одержали прибуток до оподаткування у % до загальної кількості малих підприємств регіону	%	↑
Валові капітальні інвестиції в розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис. грн.	тис. грн. / 1 зайнятого	↑
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників на малих підприємствах, грн.	грн.	↑
Відношення середньомісячної заробітної плати працівників малих підприємств до середньомісячної ЗП на підприємствах регіону, %	%	↑
II. Вплив МП на розвиток регіону		
Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції підприємствами регіону, %	%	↑
Частка продукції ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції регіону, %	%	↑
Частка валових капітальних інвестицій малих підприємств у загальному обсязі валових капітальних інвестицій підприємств регіону, %	%	↑
Частка єдиного податку у загальному обсязі податкових надходжень регіону, %	%	↑
Частка зайнятих працівників у ФОП у загальній чисельності зайнятих у регіоні, %	%	↑
Частка зайнятих працівників на малих підприємствах у загальній чисельності зайнятих на підприємствах регіону, %	%	↑
Частка найманих працівників у ФОП регіону у загальній чисельності найманих працівників регіону, %	%	↑
Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній чисельності найманих працівників на підприємствах регіону, %	%	↑
Частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості у загальному обсязі грошових доходів домогосподарств регіону, %	%	↑

де stX_{ij}^s – стандартизоване значення показника-стимулятора для певного регіону;

X_{ij}^s – фактичне значення показника-стимулятора для певного регіону;

$X_{\max}^s$ – максимальне значення показника-стимулятора;

2) для ознак-дестимуляторів, що мають негативний вплив на результуючий інтегральний показник:

$$stX_{ij}^d = 1 - \frac{X_{ij}^d - X_{\min}^d}{X_{\max}^d} \quad (2.7)$$

де stX_{ij}^d - стандартизоване значення показника-дестимулятора для певного регіону;

X_{ij}^d – фактичне значення показника-дестимулятора для певного регіону;

$X_{\min}^d$ – мінімальне значення показника-дестимулятора;

$X_{\max}^d$ – максимальне значення показника-дестимулятора.

У разі відсутності статистичної інформації для певного регіону, частковий коефіцієнт слід встановити експертним методом на основі показників регіонів, що є подібними до даного за певними ознаками [117].

Для визначення інтегрального індексу з отриманих стандартизованих показників, на нашу думку, доцільно використати формулу середньої геометричної модифікованої:

$$I = \sqrt[n]{\prod (1 + stX_n)} - 1 \quad (2.8)$$

Основною перевагою цього методу є можливість використання в розрахунку коефіцієнтів з нульовим значенням [117].

На наступному етапі дослідження слід здійснити групування та ранжування регіонів за напрямками дослідження:

- низький, середній, високий рівень розвитку малого підприємництва;
- низький, середній, високий рівень впливу суб'єктів малого підприємництва на соціально-економічний розвиток регіону;
- низький, середній, високий рівень передумов розвитку малого підприємництва.

Для визначення розміру групових інтервалів використаємо формулу, згідно якої їх межі залежать від значень інтегральних індексів регіонів:

$$r = \frac{(I_{\max} - I_{\min})}{g} \quad (2.9)$$

де r – розмір інтервалу;

$I_{\max}$ – максимальне значення інтегрального індексу регіону;

$I_{\min}$ – мінімальне значення інтегрального індексу регіону;

g – кількість відокремлених груп.

У цьому випадку, межі інтервалів розраховуються за формулами:

$$n_g = I_{\max} - r \quad (2.10)$$

$$n_n = I_{\min} + r \quad (2.11)$$

де n_g - індикатор, що відображає межу між регіонами з середнім і високим значеннями інтегрального індексу;

n_n - індикатор, що відображає межу між регіонами з низьким та середнім значеннями інтегрального індексу.

У випадках, коли інтегральний індекс одного регіону значно перевищує значення інших (при порівнянні адміністративно-територіальних одиниць, у яких показники соціально-економічного розвитку відрізняються у десятки разів, наприклад, м. Києва з іншими регіонами України), для отримання більш точної та адекватної картини за напрямками досліджень, розрахунок максимального та мінімального значень інтегральних індексів пропонується проводити без врахування регіонів, показники за якими значно відмінні від інших.

Для співставлення передумов розвитку малого підприємництва та рівня його розвитку у регіонах України, буде використано метод побудови матриць – двовимірних таблиць, корисних для запису даних, що залежать від двох категорій.

Важливою умовою при виборі конкретних інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах України є врахування його галузевої спеціалізації. Для її визначення використаємо наступну методику [118]:

- розрахунок коефіцієнта локалізації галузей:

$$k_{\text{лок}} = \frac{h_{\text{зр}}}{h_{\text{зк}}} \quad (2.12)$$

де $h_{\text{зр}}$ - частка певної галузі у загальному обсязі виробництва регіону;

$h_{гк}$ - частка цієї ж галузі у виробництві країни.

Якщо при розрахунку коефіцієнт локалізації рівний або більший одиниці, то галузь в області відноситься до спеціалізованої;

- розрахунок коефіцієнта виробництва продукції на душу населення:

$$k_{впн} = \frac{h_{грк}}{h_{нрк}} \quad (2.13)$$

де $h_{грк}$ - частка виробництва продукції галузі регіону у виробництві продукції відповідною галуззю у країні;

$h_{нрк}$ - частка населення регіону у загальній чисельності населення країни.

Якщо $k_{впн} > 1$, то галузь належить до спеціалізованої, якщо > 2 , то це свідчить про високу товарність даної галузі.

На наступному етапі слід визначити чи є ефективною спеціалізація регіону у конкретній галузі, для чого слід зіставити ефект виробництва продукції даної галузі в регіоні та загалом в країні, наприклад продуктивність праці:

$$E_c = \frac{П_{гп}}{П_{гк}} \quad (2.14)$$

де E_c – індекс ефективності спеціалізації в регіоні;

$П_{гп}$ - продуктивність праці по спеціалізованій галузі у регіоні;

$П_{гк}$ - продуктивність праці по цій же галузі в країні.

Спеціалізація вважається ефективною, якщо $E_c \geq 1$.

2.2. Передумови розвитку малого підприємництва у регіонах України

Підприємництво розвивається не саме по собі, а лише за наявності певної соціально-економічної ситуації, тобто відповідного середовища для здійснення підприємницької діяльності. Саме тому, перший етап аналізу буде присвячений характеристиці передумов розвитку підприємництва, які ми поділяємо на ресурсні передумови та підприємницький клімат.

Вихідні дані для оцінки екологічної, соціальної та економічної складовою ресурсних передумов розвитку МП наведено у додатках Г.1-Г.4.

Природні умови і ресурси є одним із факторів, що визначають галузеву структуру та розміщення виробництва країни. І справді, як бачимо (рис. 2.2.а), найвищий рівень природно-ресурсного потенціалу в Україні спостерігається у регіонах, що характеризуються високим рівнем розвитку промисловості та концентрації економічного потенціалу (сировинно-ресурсний підхід до розвитку економіки): Донецька, Луганська, Дніпропетровська області. Така орієнтації економічної системи країни, зважаючи на основний недолік природних ресурсів – їх обмеженість, не завжди є позитивом. Про це свідчать і тенденції світової економіки, яка поступово рухається у напрямку інноваційної моделі розвитку, де визначальними факторами виробництва є знання, інформація, високі технології та інновації.

Аналіз показників, що характеризують соціальні передумови розвитку малого підприємництва свідчать про їх високий рівень у західних регіонах країни (рис. 2.2.б). Загалом по Україні частка економічно-активного населення, тобто населення, що забезпечує пропозицію робочої сили на ринку праці, становить 64,2 %. Частина цього населення є таким, що вже займається економічно-активною діяльністю, а частина – безробітним. Саме рівень безробіття є однією з соціальних передумов розвитку підприємництва, адже пошук роботи як джерела існування є спонукаючим фактором до започаткування власної справи. Найбільший рівень безробіття (10,0 % і більше) за аналізований період спостерігався у Житомирській, Рівненській, Тернопільській і Чернігівській областях, а низький рівень тяжіє до великих міст, таких як Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Харків, східних та південних регіонів з відносно диверсифікованою економікою та добрими можливостями для підприємництва та економічного розвитку [120]. Варто відзначити, що специфікою українського безробіття є те, що, на відміну від країн з розвинутою економікою з їх перевиробництвом і обмеженістю ринку, в Україні немає непереборних перешкод для створення нових робочих місць для безробітних, адже ємність українського ринку для виробництва далека від вичерпання [121].

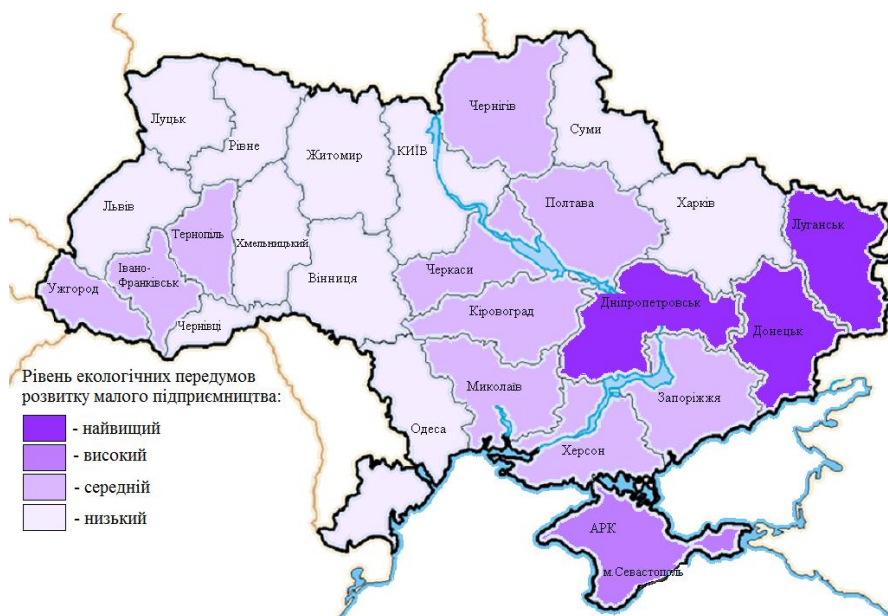
Беззаперечною передумовою розвитку малого підприємництва є достатній рівень освіти населення, адже, окрім здобуття професійних навичок, будь-які знання сприяють становленню особистості, а освіта, загалом, є засобом, що вчить людину активності, соціалізації, пристосованості до мінливого середовища і стресових ситуацій.

За кількістю слухачів професійно-технічних навчальних закладів лідерами є Вінницька, Луганська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська і Хмельницька області, а аутсайдерами – АР Крим, Закарпатська, Київська, Харківська, Чернігівська області і м. Київ. Спад активності населення у здобутті робітничих професій спостерігається через низьку забезпеченість навчальних закладів, відтік кваліфікованого персоналу і низьку оплату праці у виробничій сфері.

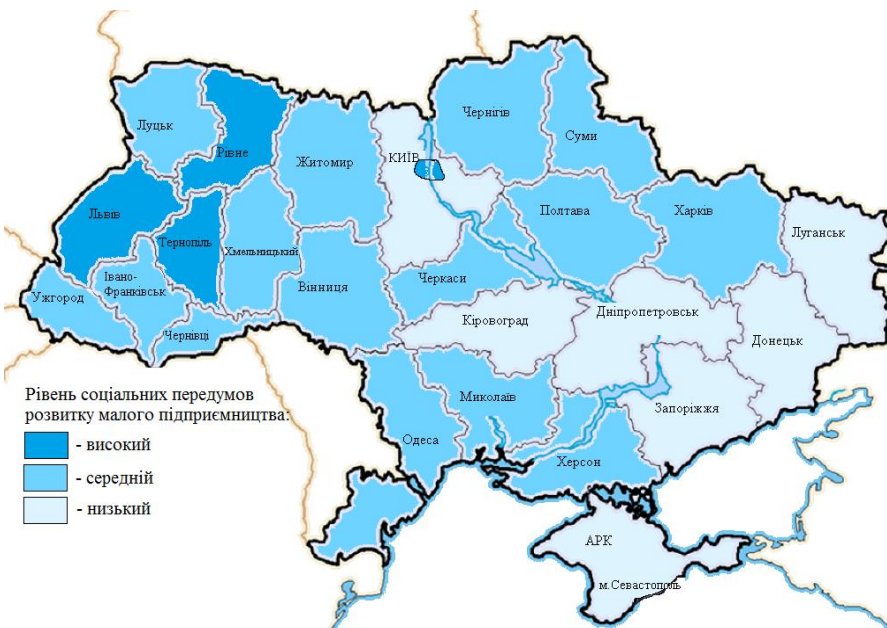
Щодо кількості студентів ВНЗ I-IV рівня акредитації, то найбільша їх кількість у розрахунку на 1 тис. осіб спостерігалась у м. Київ (1830,8 осіб) та Харківській (867,6) області, а найменша (до 250 осіб) - у Закарпатській, Київській та Кіровоградській областях. За кількістю осіб з вищою освітою Україна є на рівні з розвинутими країнами світу, проте здобуття освіти не гарантує безбідного існування та затребуваності на ринку праці, що свідчить про необхідність приведення освітніх програм до вимог сучасності, а також введення в освітній процес складової, спрямованої на формування і розвиток підприємницького мислення населення.

Кадровий потенціал науково-технічної сфери країни як осередок інтелектуальних ресурсів суспільства впливає на конкурентоспроможність економіки, її інноваційність та переважно визначає місце держави на світовому глобалізованому ринку [122]. За чисельністю фахівців вищої кваліфікації зайнятих в економіці безсумнівним лідером є м. Київ (103,7 осіб на 10 тисяч населення), Харківська (51,3), Львівська (28,3), Одеська (23,3) області і м. Севастополь (25,5). В решті регіонів цей показник менше 20 осіб, з найгіршим значенням у Житомирській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській та Чернігівській областях (менше 9 осіб).

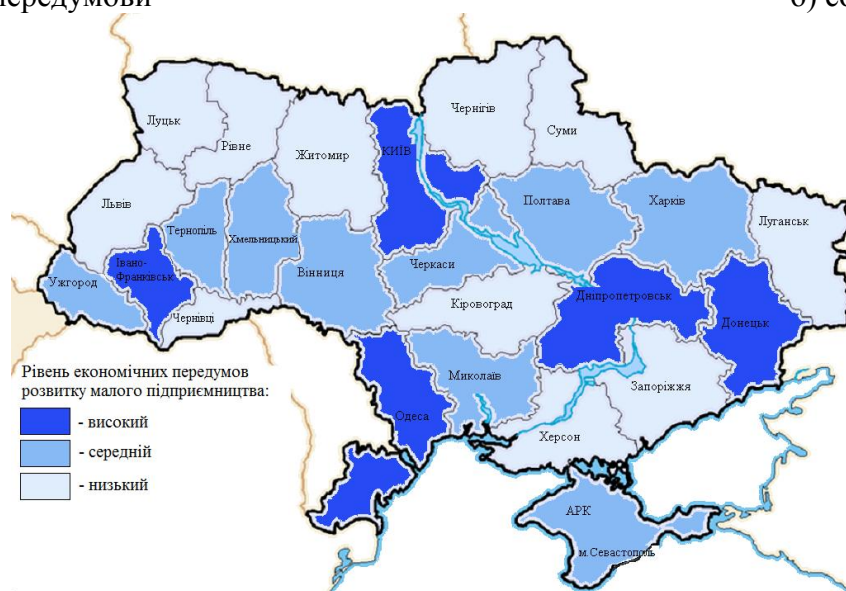
Індикатором рівня соціального розвитку є також і безпечна криміногенна ситуація - сукупність обставин, що характеризують рівень злочинності в регіоні, сфері діяльності, галузі господарства, а також комплекс взаємопов'язаних чинників і явищ економічного, соціального та етико-психологічного характеру [123].

а) екологічні передумови

б) соціальні передумови

в) економічні передумови

Рис.2.2. Рівень ресурсних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України за складовими
* розроблено автором

Негативний вплив на безпеку підприємництва може здійснюватись як через посягання на життя, здоров'я і умови проживання підприємця, його родини і працівників, так і через економічні злочини: пограбування, вимагання, шахрайство, фальсифікацію, підпали, недобросовісну конкуренцію, промислове і комерційне шпигунство. Найгірша криміногенна ситуація в Україні склалась у містах Київ і Севастополь, АР Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Луганській областях (130 і більше випадків злочинів на 10 тис. осіб населення), а найкраща - у Івано-Франківській і Тернопільській областях (43-47 випадків). На думку В. Шакуна [124], такий стан справ почав формуватись у 60-х рр. XX ст., коли засуджених за тяжкі злочини почали направляти на примусові роботи на промислових об'єктах європейської частини СРСР, в т.ч. індустріально розвиненого південного сходу України, що й призвело до формування там кримінальної субкультури.

Аналіз економічних передумов розвитку МП (рис. 2.2.в) шляхом оцінки вартості і рівня зносу необоротних активів малих підприємств дозволяє зробити висновок про найкращі економічні передумови у м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Одеській та Івано-Франківській областях, а найгірші – у Житомирській, Кіровоградській, Луганській, Рівненській, Сумській, Херсонській і Чернігівській областях, де на одного зайнятого на малих підприємствах припадає приблизно 100 тис. грн. необоротних активів, а рівень зносу основних засобів перевищує 40,0 %. Найбільшою капіталомісткістю характеризуються операції з нерухомим майном і діяльність в сфері адміністративного і допоміжного обслуговування, а найменш забезпеченими необоротними активами є малі підприємства галузей освіти, охорони здоров'я, торгівлі і ремонту автотранспортних засобів. Найменш зношеними (до 30,0 %) є основні засоби підприємств сфери мистецтва, спорту, розваг і відпочинку, тимчасового розміщення й організації харчування, фінансової і страхової діяльності, а найгірша ситуація (47,0-48,0 % зносу) на підприємствах галузі інформації і телекомунікації, діяльності в сфері адміністративного і допоміжного обслуговування.

На підставі аналізу вищеназваних показників було здійснено інтегральну оцінку рівня ресурсних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України (додаток Г.5), графічне зображення результатів якої подано на рис.2.3.

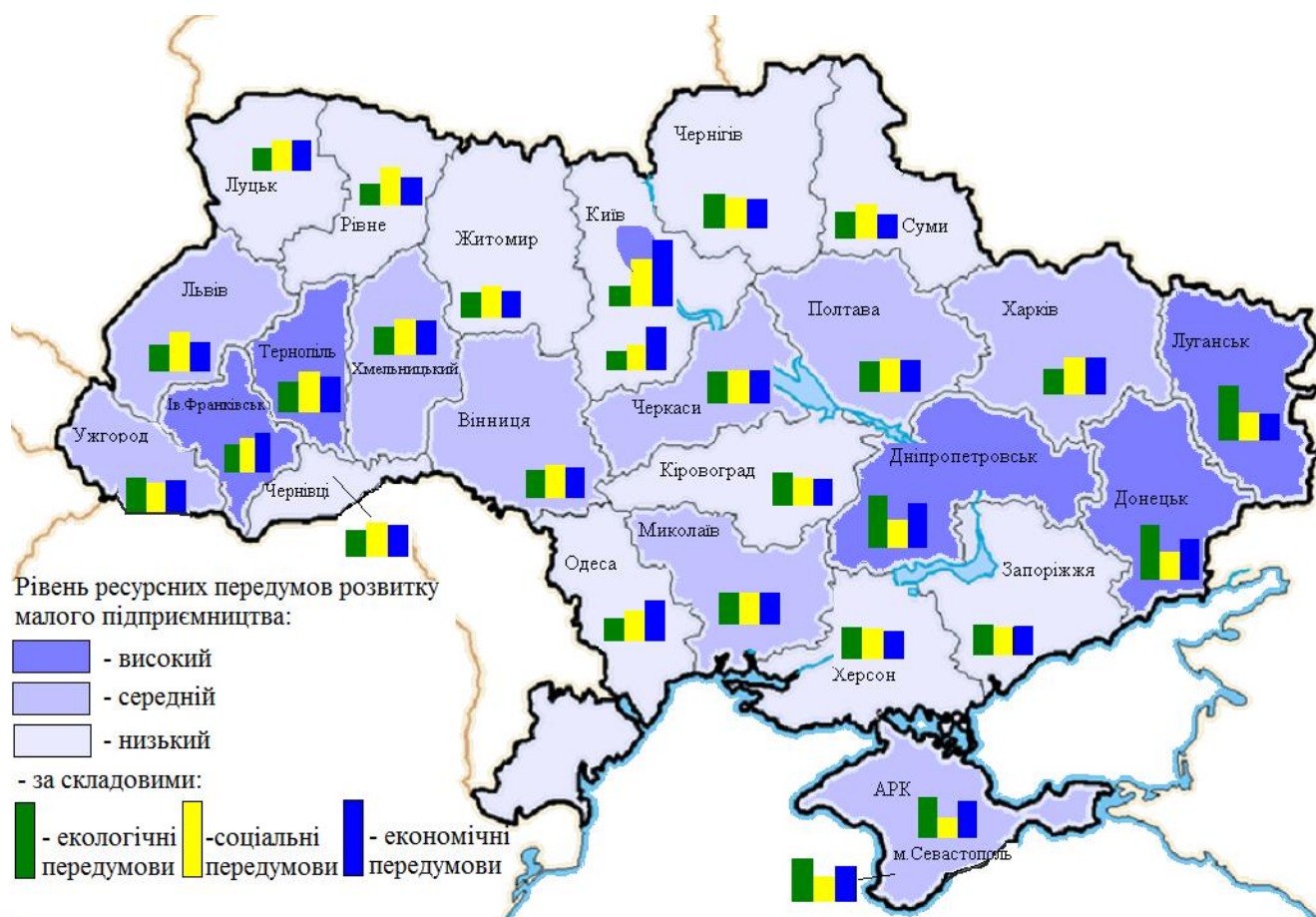

Рис.2.3. Рівень ресурсних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

* розроблено автором

Під підприємницьким кліматом території розуміємо комплекс сформованих на даній території умов і можливостей для здійснення і розвитку підприємницької діяльності [125]. Як зазначалось вище, з метою аналізу підприємницького клімату регіонів України було виділено такі його складові як інституційно-інфраструктурна (вихідні дані для розрахунків подані в дод. Г.6-Г.10, розрахунок інтегрального індексу – в дод. Г.11), інституційно-інвестиційна (додатки Г.12-Г.14) та інституційно-інформаційна (додаток Г.15-Г.16).

Інфраструктура підтримки підприємництва це своєрідна опорно-рухова система, завдяки якій бізнес-середовище може повноцінно діяти в ринкових умовах [126]. Її організації надають найрізноманітніші послуги суб'єктам підприємництва (інформаційні, консалтингові, аудиторські, лізингові, фінансові, освітні тощо). Зосередимось детальніше на окремих складових інфраструктури бізнес-підтримки.

Координаційні ради з питань розвитку підприємництва - дорадчо-консультативні органи, що діють з метою стимулювання умов розвитку підприємництва і є сполучною ланкою між місцевими органами влади, громадськими організаціями і об'єднаннями підприємців. Найбільша їх кількість (більше 2-х на 100 тис. населення) спостерігається у Волинській, Вінницькій, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Черкаській, Чернігівській областях, а найменша – на сході, півдні та у м. Києві. Мережа регіональних фондів підтримки підприємництва найбільш розвинена у м. Києві, Волинській, Чернівецькій, Полтавській і Херсонській областях. Оскільки їх діяльність і фінансове забезпечення пов'язані безпосередньо з участю у реалізації заходів регіональних програм розвитку підприємництва, детальніший їх аналіз буде здійснено в контексті розгляду цих програм.

Функціонування громадських об'єднань суб'єктів підприємництва сприяє забезпеченню захисту прав та інтересів суб'єктів МСП, спрямуванню підприємницької ініціативи на вирішення першочергових проблем регіонів, налагодженню ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадського суспільства [127]. Станом на 01.01.2014 р. в Україні налічувалось 2149 таких об'єднань: найбільша їх кількість (на 100 тис. населення) у містах Київ і Севастополь, Житомирській, Закарпатській Полтавській областях, а найменша – у Донецькій, Львівській, Тернопільській і Харківській.

Однією з найпоширеніших складових інфраструктури бізнес-підтримки є бізнес-центри. Однак, зачасти, ці об'єкти спеціалізуються лише на наданні в оренду офісних приміщень, при чому, чим вище клас бізнес-центру (А, В+), тим вищою є плата за оренду одиниці площі у даному приміщенні, а відтак – менш доступною для суб'єктів малого підприємництва. Більш орієнтованими на розвиток МП є бізнес-інкубатори, учасники яких отримують робочий простір, менторську, фінансову, консультативну підтримку, фінансування і допомогу в комерціалізації проектів. Згідно [128], виділяють три типи бізнес-інкубаторів: неприбуткові - працюють із залученням коштів місцевих органів влади; прибуткові (переважно приватні) - не надають пільг, здійснюючи комерційні послуги, та працюють на долю у стартап-компанії; інкубатори при НДІ, ВНЗ, що виступають як сполучна ланка між наукою і бізнесом.

Для прикладу, в Україні до I типу можна віднести Віртуальний бізнес-інкубатор, створений Криворізькою міською радою; до II типу - інкубатори в сфері ІТ Harry Farm і EastLabs (м. Київ), до III типу - Інноваційний бізнес інкубатор Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини. Можна виділити і змішаний тип, наприклад інкубатор Srurtup Depot (м. Львів), запуск якого здійснювався за підтримки Львівської міської ради, Інституту міста, проекту «Місцевий економічний розвиток міст України», приватних компаній та іноземних венчурних фондів.

Передумовою розвитку інноваційного підприємництва є технопарки, що обслуговують підприємців-початківців, науковців, інженерів з метою забезпечення швидкого впровадження розробок і бізнес-планів. Згідно [127], станом на 01.01.2014 р. в Україні їх налічувалось 50. Найбільше у м. Київ – 20 («Інститут електрозварювання ім. Патона», «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка і сенсорна техніка», «Інститут технічної теплофізики», «Укрінфотех», «Інтелектуальні інформаційні технології», «Перспектива» (Київська політехніка), «Агротехнопарк» тощо) та Харківській області, а у 13-ти регіонах України немає жодного технопарку.

Лізингові центри, надаючи суб'єктам МП майно в користування, забезпечують їх альтернативними банківському кредитуванню джерелами фінансування. Згідно [127], у 2013 році в Україні діяло 538 лізингових центри, 64,5 % з яких – у м. Києві (12,1 од. на 100 тис. населення), також високою забезпеченістю характеризуються Харківська і Донецька області, а найнижчою – Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька і Чернігівська області.

Більшість лізингових компаній в Україна є складовими банківських холдингів, через що процедура аналізу проекту та прийняття ними рішень про фінансування триваліша, ніж у небанківських установ, проте, вони мають доступ до технологій і ресурсної бази материнських компаній і можуть пропонувати клієнтам комплексні послуги. Станом на кінець 2013 року рейтинг лізингових компаній за розміром портфелю та вартістю переданих активів очолюють ВТБ Лізинг Україна, Райффайзен Лізинг Аваль, ОТП Лізинг, Український лізинговий фонд, УніКредит Лізинг, ІНГ Лізинг Україна, Порше Лізинг Україна та ALT Automotive / Перша лізингова компанія [129]. Аналіз ринку лізингу (додатки Г.17-Г.18) свідчить про відчутний

негативний вплив що здійснила на нього фінансова криза, і, хоча вже з 2010 року в цьому сегменті спостерігається поживлення, фахівці зазначають про величезний невикористаний потенціал: якщо за різними оцінками рівень проникнення лізингу в загальному обсязі капітальних інвестицій в Україні становить 3,0-8,0 %, то в країнах ЄС цей показник на рівні 12,5 %, а в Росії – 28,0 % [131].

Згідно проведеної оцінки, інфраструктури бізнес-підтримки, найбільш забезпеченими регіонами за чисельністю її об'єктів є м. Київ, Волинська, Полтавська, Миколаївська і Харківська області, а найменш забезпеченими – Дніпропетровська, Запорізька і Чернігівська. В цілому ці об'єкти розміщені по Україні нерівномірно: у 2013 році 35,9 % з них було зосереджено у м. Києві, 10,1 % - у Донецькій, а 7,2 % - у Харківській області, тоді як у деяких регіонах (Івано-Франківській, Чернігівській, Чернівецькій областях) - менше 1,0 %.

Свідченням того, що суб'єкти малого підприємництва є чисельною складовою клієнтської бази банківського сектору, а отже, розвинена мережа банківської інфраструктури є чинником, що полегшує їх щоденне функціонування, є той факт, що станом на 01.01.2014 р. банки України обслуговували 2,2 мільйони поточних та вкладних рахунків суб'єктів господарювання, з них – 1,0 млн. рахунків належать ФОП.

На початку 2014 року у Державному реєстрі банків було зареєстровано 182 банки (в 2009р. – 197): найбільше в Києві та Київській області – 117, тобто 64,3 %, 14 – у Дніпропетровській, 10 – у Донецькій, 7 – у Харківській [132], тобто у більшості випадків надання банківських послуг здійснюється через регіональні мережі підрозділів вищеназваних банків, що свідчить про відтік фінансових ресурсів з одних регіонів і їх значну концентрацію в інших.

За період, що аналізується, найбільшою забезпеченістю об'єктами банківської інфраструктури характеризуються м. Київ і м. Севастополь, АР Крим і Дніпропетровська області, а найменшою – Тернопільська, Житомирська, Вінницька і Рівненська. Тенденція до зменшення кількості банківських відділень (більшою мірою у регіонах, де їх чисельність була вище середньої по країні) спричинена розвитком електронного банкінгу та оптимізацією банками власної мережі. У 2014 році вона поглибилась воєнно-політичною ситуацією в країні; таким чином, за

даними НБУ, кількість банків в Україні з початку 2014 року скоротилась на 26, а кількість відділень найбільших банків – на 30,0%. Станом на 01.01.2015 р. лідерами за кількістю банківських відділень є Ощадбанк (4548 відділень), Приватбанк (2913 відділень) та Райффайзен банк Аваль (700 відділень). Найбільше скорочення банківських відділень спостерігалось в Криму, Дніпропетровській, Харківській областях. Проте, в цілому, за даними Незалежної асоціації банків України [133], покриття у 36 відділень на 100 тис. осіб населення (станом на 01.01.2015 р.) є достатнім і відповідає покриттю в європейських країнах.

У сфері транспорту і зв'язку найбільша щільність покриття залізничними коліями спостерігалась у Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Харківській і Чернівецькій областях, а автомобільними дорогами – у Вінницькій, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій. Щодо інтернет-зв'язку, безсумнівними лідерами за кількістю абонентів мережі Інтернет є м. Київ і Одеська область. Згідно дослідження [134] (додаток Г.19), доступ до мережі Інтернет мають 83,3 % малих підприємств. Основними напрямками його використання є отримання інформації, банківських і фінансових послуг, отримання/подання податкових та ін. декларацій, виконання адміністративних процедур. Лише 29,2 % загальної кількості малих підприємств мають домашню Інтернет-сторінку, яка у більшості (66,4 %) підприємств містить каталог і прейскурант продукції, рідше - можливість здійснення платежів (31,8 %), замовлення, бронювання онлайн (16,8 %), пропозиції індивідуального виготовлення продукції, можливість самостійної розробки дизайну (27,5 %). Варто зазначити, що ринок інтернет-комерції в Україні розвивається бурхливими темпами: за оцінками агентств Morgan Stanley Research і Fintime [135] його оборот у 2012 році становив 1,6 млрд. дол., і демонстрував ріст у 40,0 % у порівнянні з 2011 р. Проникнення електронної комерції у роздрібну торгівлю становить 1,5-1,6 % - в основному купують книги, одяг, електроніку і побутову техніку (в світі в середньому – 6,5 %, в США – 10,1 %). Негативом є той факт, що з близько 8000 магазинів інтернет-торгівлі, що функціонують в Україні, на 300 найбільших припадає приблизно 80,0 % ринку, адже малі учасники не завжди мають змогу інвестувати в грамотний маркетинг, логістику і інфраструктуру.

Високими показниками розвитку торгівельної інфраструктури характеризуються м. Київ, Одеська, Житомирська, Кіровоградська, Чернівецька і Херсонська, а найгіршими – Львівська, Закарпатська, Тернопільська і Луганська області. Всього в Україні функціонує 2609 ринків споживчих товарів, загальною площею 13036 тис. м.кв., 355 з них – продовольчі, 634 – непродовольчі, інші – змішані. Близько 80,0 % ринків знаходяться у власності юридичних осіб, решта – ФОП. У розрізі регіонів найбільша площа ринків споживчих товарів на 10 тис. осіб населення – у Івано-Франківській, Одеській, Чернівецькій областях і м. Севастополь, найменша – у Львівській, Миколаївській областях і м. Київ.

Лідерами за показниками виставкової діяльності є м. Київ, Одеська, Житомирська, Кіровоградська області та АР Крим. У 2013 році 14,0 % всіх виставкових заходів мали статус міжнародних, 24,0 % - національних, 59,0 % – міжрегіональних, 3,0 % - регіональних. У 99,0 % випадків джерелами їх фінансування була комерційна діяльність і лише до фінансування 1,0% долучались державний чи місцеві бюджети. За тематикою 41,0 % усіх виставкових заходів відносились до спеціалізованих, 33,0 % - до багатогалузевих, інші – до універсальних [136]. На важливості виставкової діяльності у розвитку малого підприємництва наголошували П'ятницька Г.Т. і Сініціна О.В., які вважають, що виставкова діяльність дозволяє зменшити ринкові загрози, пов'язані з обмеженими фінансовими можливостями МСП у проведенні їх рекламних кампаній щодо просування товарів/послуг на ринок, оскільки, навіть при незначному маркетинговому бюджеті цих підприємств, вони у тій чи іншій формі можуть брати участь у масштабних міжнародних та регіональних виставках [137].

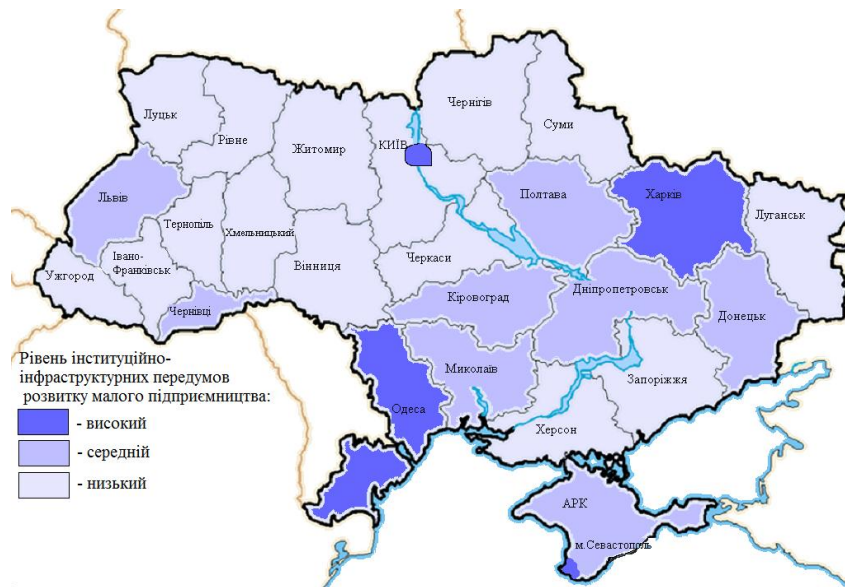
Забезпеченість об'єктами науково-освітньої інфраструктури є передумовою інноваційного розвитку та кваліфікованої підготовки майбутнього кадрового потенціалу території. Високими показниками за цим критерієм характеризуються м. Київ і Харківська область, найгіршими – Хмельницька і Закарпатська області. Проте, згідно дослідження (Додатки Д.10-Д.11), у своїй інноваційній діяльності лише 2,0 % малих інноваційних підприємств вважають важливим джерелом інформації університети та інші ВНЗ, 3,9 % – національні НДІ, 4,7 % - комерційні

лабораторії і приватні НДІ. Це свідчить про низьку ефективність роботи та відсутність взаємодії між ВНЗ та організаціями, що виконують наукові та науково-технічні роботи, з одного боку і малим підприємництвом з іншого.

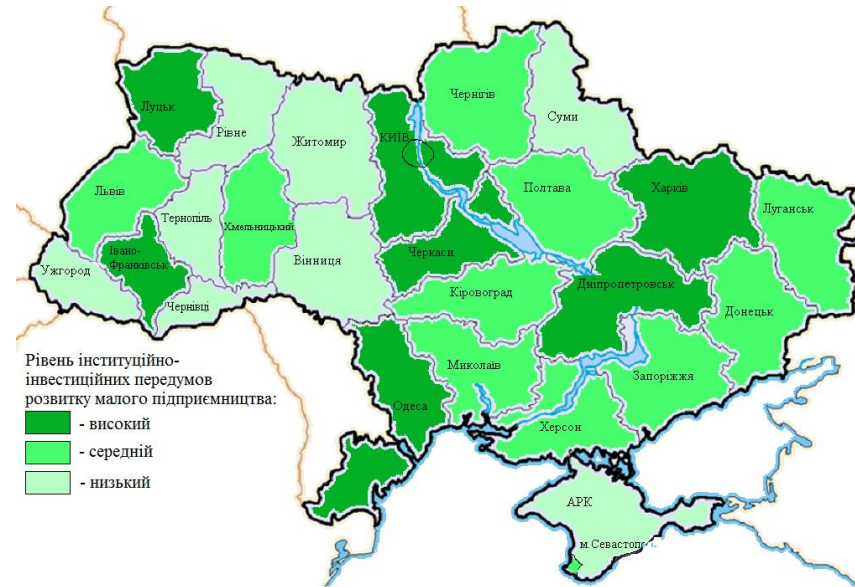
На основі проведеного аналізу було здійснено розрахунок інтегрального показника інституційно-інфраструктурних передумов розвитку малого підприємництва (Додаток Г.11), картографічне зображення якого подано на рис. 2.4.а.

Аналіз інституційно-інвестиційних передумов розвитку малого підприємництва розпочнемо з оцінки національної і регіональних програм сприяння його розвитку. Національна програма розробляється щорічно з 2001 року з метою вдосконалення нормативно-правової бази та формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва, активізації його фінансово-кредитної, інвестиційної та інфраструктурної підтримки і впровадження регіональної політики сприяння розвитку МП [138]. Відповідальною за впровадження її заходів на практиці була Державна служба з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. Варто відзначити, що ресурсне забезпечення Національної програми залишається вкрай низьким: плановий показник витрат з Держбюджету коливається в межах 0,01-0,08 грн. у розрахунку на одного мешканця України (в межах 0,3-2,5 грн. на 1 суб'єкт МП), тоді як фактичні витрати ще нижчі (рис.2.5), а у 2015 р. фінансування взагалі не передбачалось. Ще однією негативною тенденцією було перевищення витрат на фінансування Держпідприємництва над витратами на програму у 3-60 разів. Ліквідація Держпідприємництва у 2014 р. частково була здійснена з метою зменшення таких диспропорцій та розмежування регуляторних функцій (створення Державної регуляторної служби) та функцій розвитку підприємництва, які покладено на Мінекономрозвитку. Проте фактично, таким чином, відповідальність за розвиток МСП тепер виглядає досить «розмито».

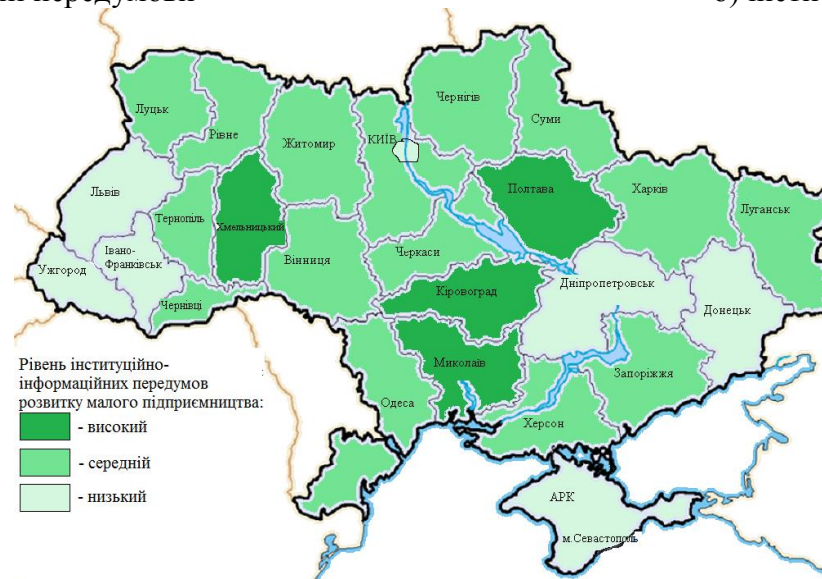
Фінансова підтримка суб'єктів малого підприємництва здійснюється в рамках бюджетної програми «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», яка передбачає надання кредитів (максимальна сума - 250 тис. грн.) для відкриття власної справи, для виробництва, переробки і збуту продукції, придбання техніки, новітніх технологій, будівництва і реконструкції виробничих приміщень.

а) інституційно-інфраструктурні передумови

б) інституційно-інвестиційні передумови

в) інституційно-інформаційні передумови

Рис.2.4. Картографічне зображення оцінки підприємницького клімату у регіонах України за складовими

* розроблено автором

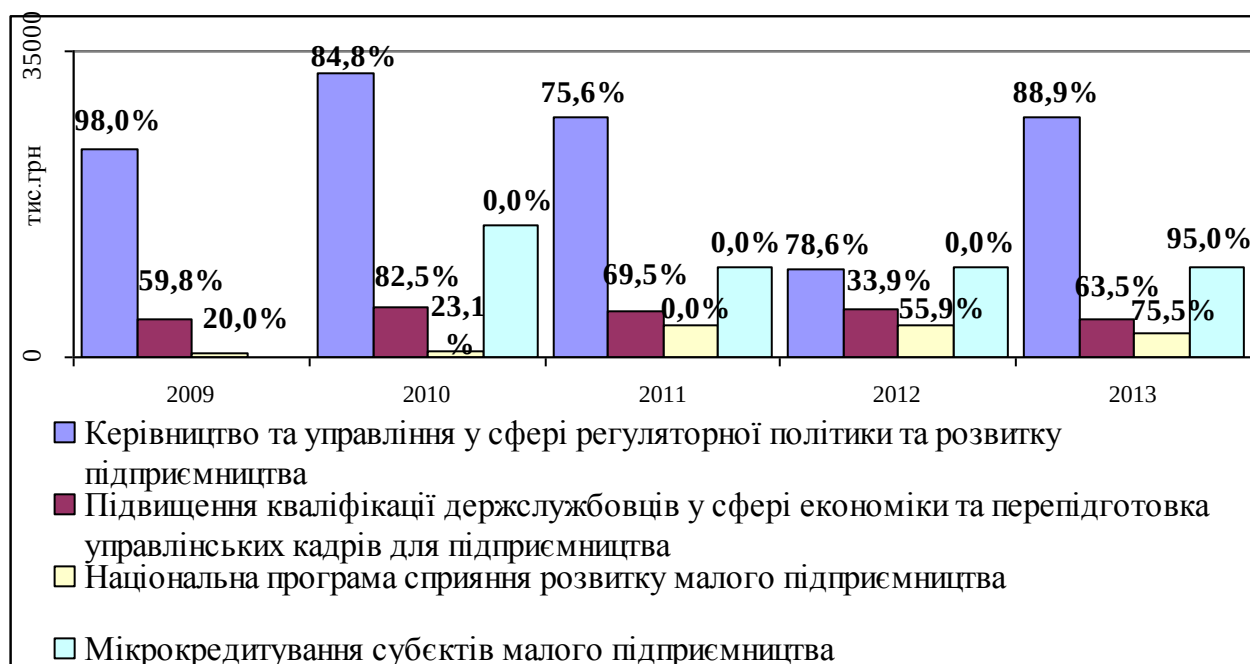
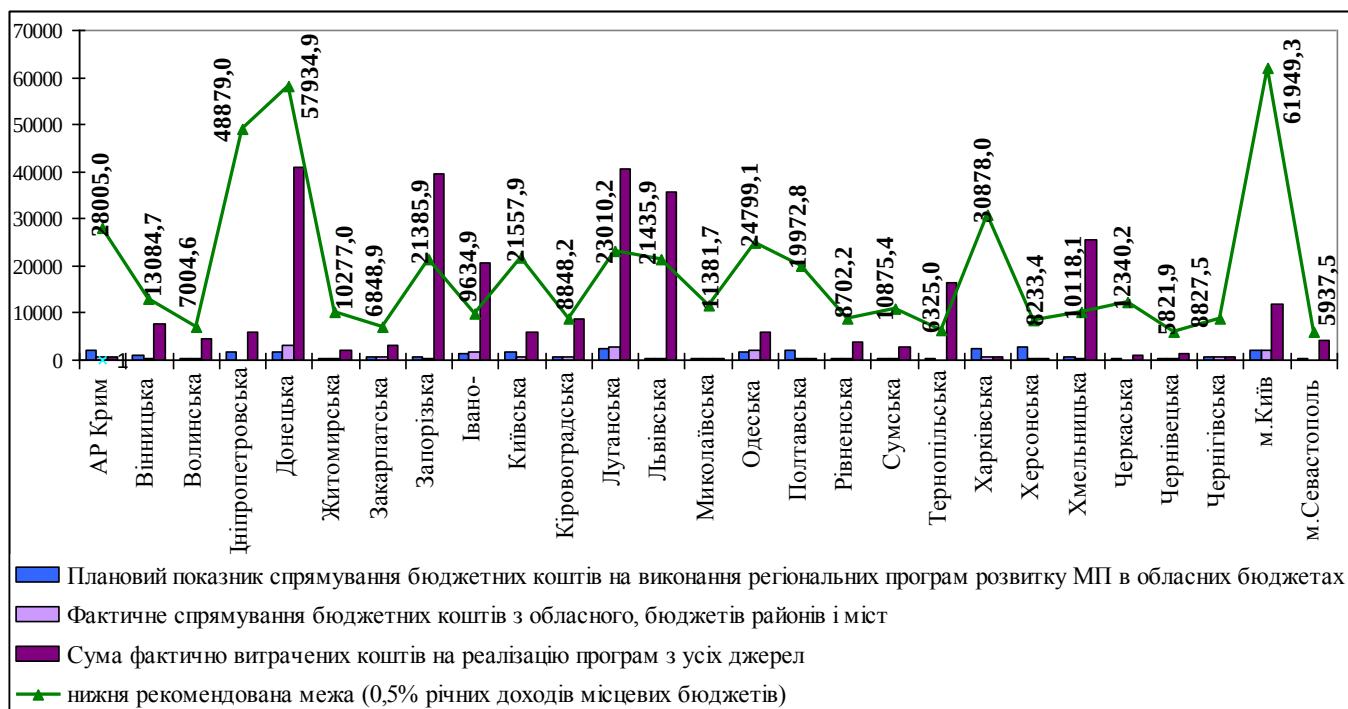

Рис.2.5. Плановий обсяг видатків держбюджету на виконання бюджетних програм та відсоток їх виконання у 2009-2013 рр.

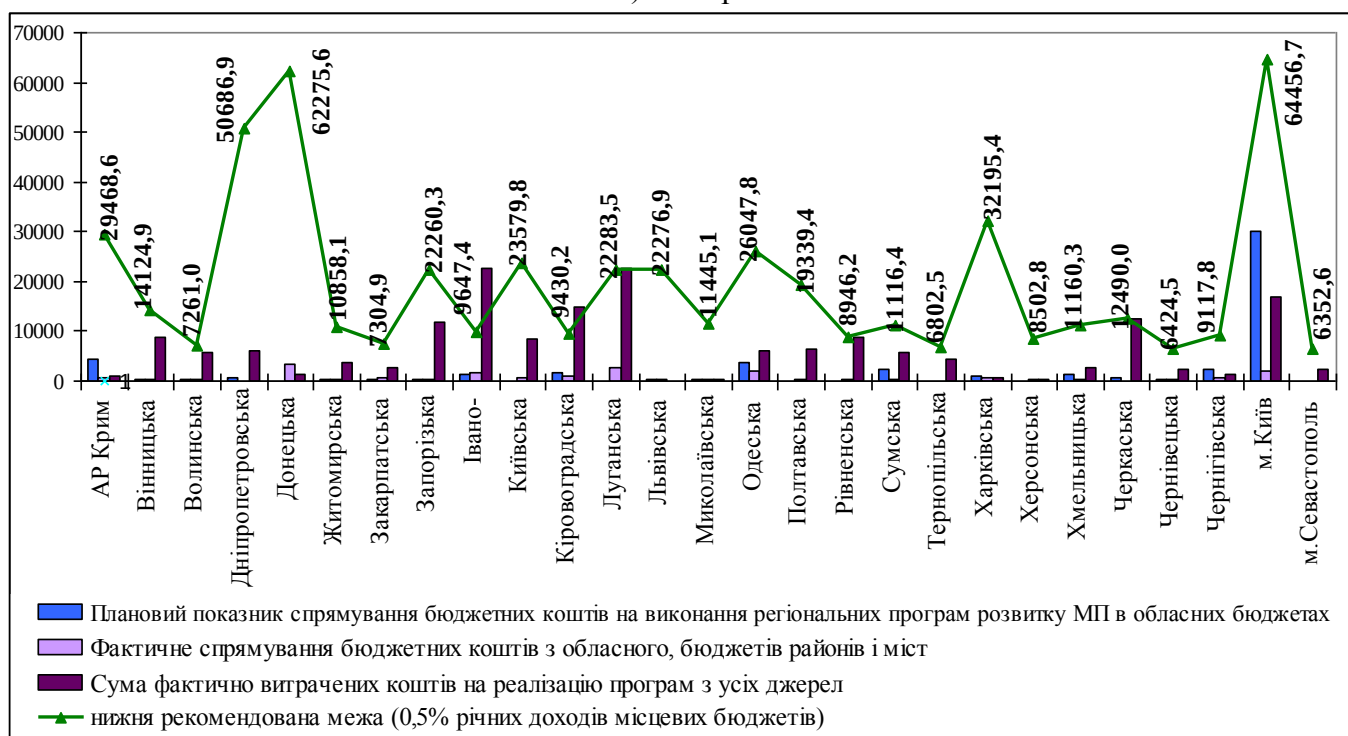
Мікрокредити надаються через УФПП шляхом проведення конкурсу бізнес-планів. Щорічно в бюджеті України передбачається лише близько 10 млн. грн. на реалізацію цієї програми, але і ці кошти фактично не використовуються (рис.2.5). Лише у 2013 році УФПП видано 40 мікрокредитів на загальну суму 9 782 852 грн.

У регіональному розрізі, згідно Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку МСП [139], місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування рекомендується виділяти не менше 0,5 % від річних доходів відповідних бюджетів для підтримки розвитку МСП. На рис. 2.6 зображено рівень виконання рекомендацій Держпідприємництва у 2012-2013 рр. Як бачимо, фінансування з бюджетів здійснюється в недостатньому обсязі, а досягнення рекомендованого рівня в окремих регіонах відбувається за рахунок інших джерел. Найбільше коштів на виконання регіональних програм за період, що аналізується, планувалось витратити з бюджетів м. Києва, АР Крим, Івано-Франківської, Херсонської і Чернігівської областей, а найкращі показники за фактичним спрямуванням передбачених коштів - у м. Київ, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській і Чернігівській областях,

тоді як з бюджетів Дніпропетровської, Київської, Тернопільської і Херсонської областей витрати були мінімальними.

а) 2012 р.

б) 2013 р.

Рис. 2.6. Рівень виконання рекомендацій Держпідприємництва щодо фінансування регіональних програм розвитку МСП у 2012-13 рр., тис. грн.

*розраховано автором

В цілому по країні фактичне фінансування регіональних програм розвитку малого підприємництва у 2013 році становило 40,5 %, у 2009 – 27,5 %. Структура фінансування заходів регіональних програм розвитку МСП у розрізі регіонів подана у додатку Г.20. У 2013 році 28,5 % коштів спрямовувались на фінансування бізнес-проектів на поворотній основі і пільгове кредитування, 12,4 % - на виставкові заходи, видання бюлетенів, довідників, 6,6 % - на інфраструктуру, поповнення статутних і оборотних фондів, 3,2 % - на навчально-методичну роботу, менше 1,0% - на компенсацію відсотків за кредитами, решта суми – на інші заходи.

Ще однією інституційно-інвестиційною передумовою розвитку МП є фінансова допомога, що надається Державною службою зайнятості у вигляді:

- допомоги для організації підприємницької діяльності. У 2009-2013 рр. найбільший обсяг витрат на цей вид допомоги здійснювався у Волинській, Кіровоградській, Рівненській, Херсонській і Чернігівській областях. Приблизно 44,0 % осіб, що отримували допомогу – це молодь у віці до 35 років ;

- компенсації витрат ЄСВ роботодавцям-суб'єктам МП у пріоритетних видах діяльності, що працевлаштовували безробітних на нові робочі місця. Згідно аналізу, найбільше безробітних було працевлаштовано суб'єктами МП Івано-Франківської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської і Хмельницької областей.

Цілком адекватно, що висока активність державної служби зайнятості спостерігається у регіонах, що характеризуються рівнем безробіття вищим, ніж середній по країні, і нижчими індикаторами соціально-економічного розвитку.

Також, з метою аналізу інституційно-інвестиційних передумов розвитку МП слід здійснити огляд банківських, небанківських та інших форм фінансування, доступних в Україні, переваги та умови залучення яких описано у додатку Г.21.

Банківське кредитування є одним з основних джерел фінансування МП, хоча в Україні воно розвинене недостатньо: з 180 банків лише близько 40 працюють у цій сфері. Питома вага кредитів, наданих банками МСП, у загальному обсязі їх кредитного портфеля коливається в межах 9,0-15,0 % (рис. 2.7).

До 2008 року спостерігалась позитивна тенденція, а з розгортанням кризи ситуація погіршилась. При відновленні кредитування, більшість банків

орієнтувались на великих корпоративних клієнтів, а умови кредитування МСП стали жорсткішими.

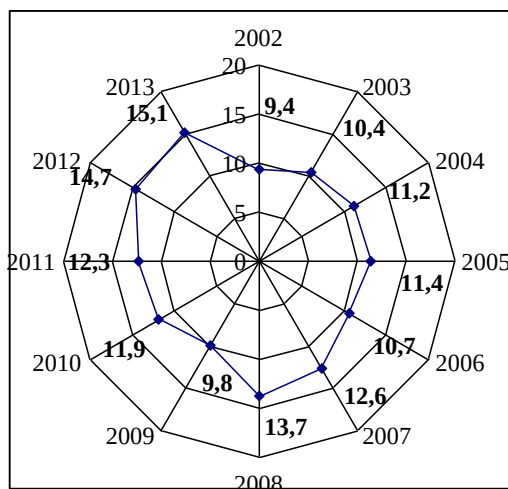

Рис.2.7. Питома вага кредитів, наданих українськими банками МСП у загальному обсязі кредитного портфеля у 2005-2013 рр., % [140]

Відсоткова ставка за кредитами суб'єктам МП коливається в гривні - в межах 17,0-30,0 % (в середньому 24,0-25,0 %), в доларах США та євро - 11,0-15,0 % річних; доступнішими є кредити на комерційні автомобілі, дорожчими - на нерухомість і обладнання, найдорожчими – мікро- та кредити на поповнення оборотних засобів.

Позитивною тенденцією 2011-2013 рр. стало зменшення кількості проблемних кредитів, частка яких, внаслідок фінансової кризи, зросла у 2010 році до 13,2 % (у 2008 р. - 2,7 %), а також збільшення чисельності активних кредиторів (рис. 2.8). Проте, внаслідок погіршення військово-політичного та економічного становища, на початку 2014 року активними в сегменті послуг МСП залишалось близько 20, при чому, 72,0 % всіх кредитів надавались 10-ма банками [141]. Найактивнішими за всіма напрямками були УкрСиббанк, Credit Agricole, UniCredit Bank; ОТП Банк, Райффайзен Банк Аваль, ПУМБ, «Південний», «Київська Русь», Укрексімбанк та Ощадбанк. Рейтинг 10 провідних банків у сфері кредитування МСП за 2012-2014 рр. подано в додатку Г.22.

У регіональному розрізі за період, що аналізується, найбільшою забезпеченістю банківськими кредитами характеризувались фізичні особи-підприємці Волинської, Київської, Львівської, Миколаївської областей і м. Київ, а найменшою - ФОП Донецької, Кіровоградської і Чернігівської областей (у розрізі підприємств за

розміром НБУ інформації не надає). Банки надають перевагу видам економічної діяльності, що швидко розвиваються : торгівлі, виробництву продуктів харчування, операціям з нерухомим майном тощо.

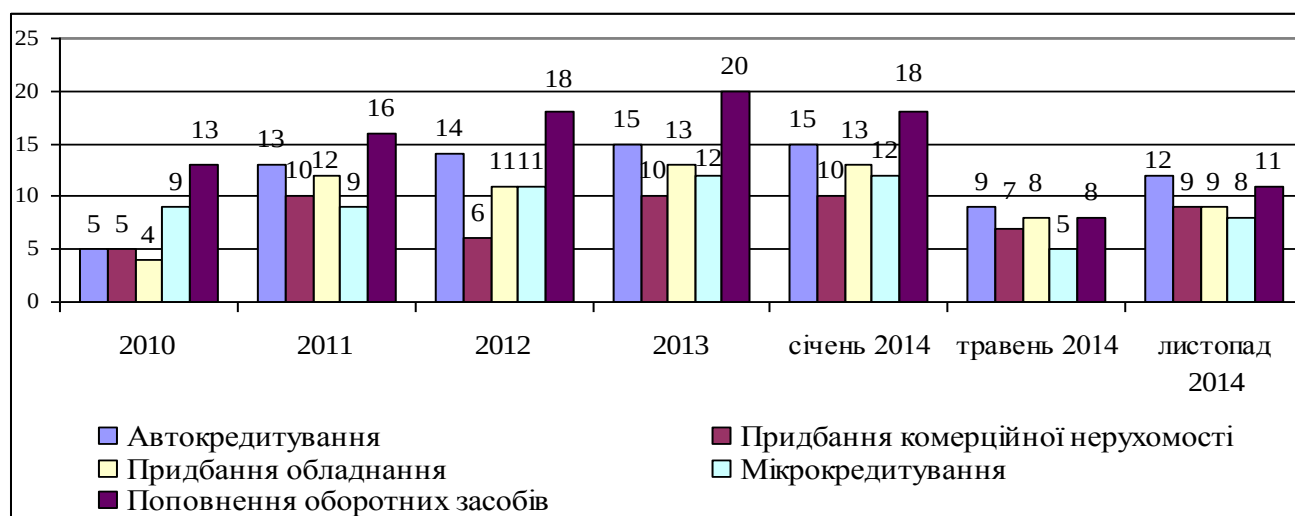

Рис. 2.8. Чисельність активних банків з числа 25 банків-лідерів на ринку кредитування МСП, од. [143]

Основними вимогами до МСП є стабільність, перспективність бізнесу, позитивна репутація, досвід підприємця у конкретній галузі, застава і власна частка у співфінансуванні проекту. Як зазначають фахівці [144], особлива увага приділяється перспективам кредитування локальних марок, які продовжують розвиватись, чітко позиціонують себе на регіональному рівні, у яких є ринок збуту і довіра місцевих споживачів. Отже, основними труднощами доступу суб'єктів малого підприємництва до банківського кредитування є високі відсоткові ставки, надмірні вимоги до розміру застави, частки у співфінансуванні; недовіра до суб'єктів МП, труднощі адекватного оцінювання їх платоспроможності, відсутність кредитної історії та непрофесіоналізм менеджерів МП при розробці документації, бізнес-планів, ТЕО; складне фінансове становище та непрозорість діяльності суб'єктів малого підприємництва; дефіцит фінансових ресурсів банків через високу частку проблемних кредитів, низькі обсяги фінансування банками стартапів та інвестиційних проектів; високі ризики через нестабільність вартості грошей в умовах інфляції і невизначеності динаміки курсу валют, боязнь суб'єктів малого підприємництва «жити в борг».

За сумою активів небанківських ФК-установ регіонами-лідерами є Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Черкаська області і м. Київ, тоді як аутсайдерами – Житомирська, Рівненська і Сумська.

У сфері кредитних спілок, ринок комерційних кредитів є малорозвиненим. У структурі їх кредитування [145], комерційні кредити вважаються найбільш ризикованими і займають незначну частку, при чому існує тенденція до її зменшення : у 2009 р. - 17,0 %, 2010 р.- 28,9 %, 2011 р. - 9,0 %, 2012 р. - 7,6 %, 2013 р. - 8,0 %. Середній комерційний кредит (станом на 31.12.2013 р.) становить 29,7 тис.грн, а 28,8% (56,9 млн.грн.) комерційних кредитів мають простроченість понад три місяці. З іншого боку, низький інтерес суб'єктів МП до кредитних спілок зумовлений високою вартістю фінансування: лише 19,6% з них фінансують за ставкою до 30,0 %, інші 80,4% під 30-100 % річних.

Ще одним джерелом інвестицій у діяльність суб'єктів МП є факторинг, тобто переуступка дебіторської заборгованості факторинговій компанії. Топ-5 компаній цього сегменту в Україні, за даними [146], становлять Укрексімбанк, Райффайзен Банк Аваль, Укрсоцбанк, «А-Фактор» (дочірня Альфабанку) та ПУМБ. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [130], в галузевому розрізі користувачами факторингу є сфера послуг (10,0-30,0 %), машинобудування (2,0-5,0 %), харчова промисловість (1,0-3,0 %), металургія (1,0-2,0 %), легка, хімічна промисловість, будівництво та сільське господарство (до 0,5 % кожна) та «інші» галузі - 60,0-90,0 % вартості портфелю. Проте, ми погоджуємось з аналітиками НРА «Рюрик» [147], які вважають, що категорія «інші» в основному сформована підприємствами торгівлі, а головним споживачем послуг факторингу є МСП, що характеризується найвищою динамікою розвитку, тобто потребує постійного поповнення оборотних коштів. Основними проблемами розвитку факторингового фінансування МСП в Україні є невідповідність підприємств вимогам факторингових компаній, високі відсоткові ставки, домінування на ринку компаній, для яких факторинг не є основним видом діяльності, а також політичні, системні, валютні, процентні ризики і ризики неплатежу.

Новим інструментом фінансування розвитку МП є краудфандинг – співпраця людей, які на добровільній основі об'єднують свої кошти (зазвичай через Інтернет) з метою підтримки зусиль інших осіб чи організацій. Основною краудфандинговою платформою в Україні є інтернет-портал «Велика ідея», що допоміг реалізувати такі проекти як «Громадське телебачення», Zelenew (зелене соціальне підприємство з переробки використаного пластику) та ін. На важливості та перспективності цього виду фінансування наголошує і Світовий банк. У доповіді [148] зазначено, що країни, які розвиваються і які зробили ставку на краудфандинг та новітні бізнес-технології (прогресивніші ніж застарілі системи розвинутих країн) і зуміли правильно організувати забезпечення їх розвитку, зможуть перестрибнути у розвитку навіть розвинуті країни, а їх ринок краудфандингу до 2025 р. може розширитись до 96,0 млрд. дол. щорічно.

Ще одним джерелом фінансування розвитку малого підприємництва в Україні є кошти міжнародних фінансових організацій, що надаються в рамках різноманітних програм стимулювання розвитку МП (характеристика окремих з них і умов фінансування подана в додатку Г.23). Наймасштабнішими є програми ЄБРР та Німецько-українського фонду.

Відповідно до укладених між ЄБРР та НБУ кредитних угод від 1994 р. (на суму 121,2 млн. дол.) та 1998 р. (88,3 млн. дол.) Національний банк України з коштів кредитних ліній надавав кредити банкам-учасникам для подальшого фінансування МСП. Найактивніше фінансування відбувалось у сфері торгівлі (53,0-55,0 %), послуг (22,0-24,0 %) та виробництва (22,0 %), а на сільське господарство припадало лише 1,0% кредитів. Лідерами за кількістю та вартістю залучених кредитів є м. Київ та Київська обл. (13,0-15,0%), Харківська (6,0-9,0%), Тернопільська (7,0%), Львівська та Чернівецька (по 5,0-7,0 %), Волинська, Дніпропетровська та Хмельницька області (по 5,0-6,0%), на інші регіони припадає по 0,2-4,0 % поточного кредитного портфелю [149]. Довгостроковим фінансовим партнером ЄБРР в Україні є Райффайзен Банк Аваль, щодо якого на початку 2014 р. ЄБРР прийняв рішення про виділення кредиту на фінансування МСП у розмірі 55 млн. дол.

Німецько-Український Фонд (неприбуткова фінустанова, заснована спільно Німецькою кредитною установою для відбудови KfW, НБУ та Мінфін України у 1999 році) реалізує 3 програми кредитування ММСП (структура кредитного портфелю за програмами НУФ в регіональному розрізі подана на рис.2.9 [150]). Програмою мікrokредитування охоплено 149 населених пунктів України, а за весь період (з 1997 р.). видано 16125 кредитів на суму 704,82 млн. євро. 52,0 % кредитного портфелю припадає на галузі сільського господарства, 22,0 % на виробництво, 14,0 % на послуги та інші галузі і 12,0% на торгівлю.

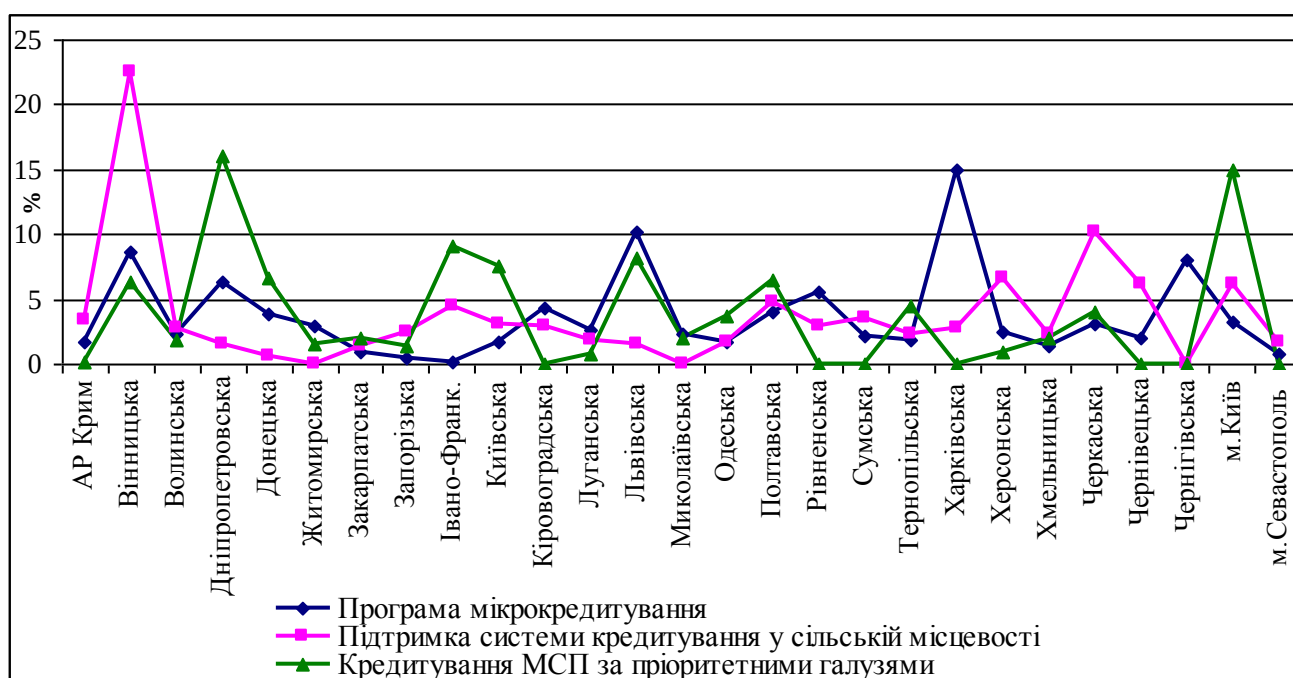

Рис.2.9. Регіональний розподіл кредитного портфелю за програмами Німецько-Українського фонду, %

Програмою з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості охоплено 83 населених пункти, починаючи з 2008 року видано 349 кредитів на суму 22,88 млн. євро. Більше 50,0 % кредитного портфелю програми спрямовуються на сільське господарство. В рамках програми кредитування ММСП за пріоритетними галузевими напрямками було видано 174 кредити на загальну суму 81,73 млн. грн. в межах 74 населених пунктів.

Банками партнерами НУФ залежно від програми є Банк «Національний кредит», ПрокредитБанк, Мегабанк, Український професійний банк, Златобанк,

Київська Русь, Укргазбанк та Міжнародний інвестиційний банк. Щодо інших програм, активним партнером різноманітних фінансових установ є Укрексімбанк.

Одним із визначальних факторів прискорення соціально-економічного і інноваційного розвитку країни, включення в процеси міжнародного поділу праці та збільшення можливостей експорту місцевої продукції є прямі іноземні інвестиції. Серед регіонів України найбільшу забезпеченість цим видом інвестування демонструють м. Київ, Дніпропетровська, Київська і Харківська області, тобто регіони з високим виробничим потенціалом і рівнем розвитку фінансової сфери і які вже нині є найбільш привабливими для інвесторів, тоді як низький обсяг інвестування інших регіонів, особливо Кіровоградської, Тернопільської, Чернівецької і Чернігівської областей призводить до ще більших регіональних диспропорцій і відставання цих регіонів за основними соціально-економічними показниками.

Інструментом реалізації державної інвестиційної політики на рівні регіонів є Регіональні центри з інвестицій і розвитку, діяльність яких спрямована на [151]:

- участь у реалізації національних («Технополіс», «Відроджене скотарство» тощо), регіональних (насамперед у сфері транспортної і комунальної інфраструктури, енергозбереження, створення робочих місць) та інших інвестиційних проектів;
- супровід потенційних інвесторів за принципом «єдиного вікна», що скорочує «час інвестицій до ринку» (допомога у виборі постачальників, наймі персоналу, налагодженні стосунків з університетами) та робота з вже активними інвесторами;
- інформаційно-ресурсне забезпечення інвестиційного розвитку та маркетинг регіонів (ведення бази даних інвестиційних пропозицій, земельних ділянок, промислової нерухомості, допомога в підготовці бізнес-планів, презентації, форуми).

Основні показники діяльності РЦІР у 2013 році подано на рис. 2.10. За участі регіональних центрів інвестицій і розвитку протягом 2013 року було залучено 89,4 млн. дол. США інвестицій, щоправда, 86,6 % від цієї суми – Київськими МЦІР і ОЦІР, 5,3 % - Дніпропетровським РЦІР, 4,0 % - Львівським, 2,2 % - Рівненським, решта – регіональними центрами Кіровоградської, Вінницької, Запорізької, Житомирської, Полтавської та Чернігівської областей.

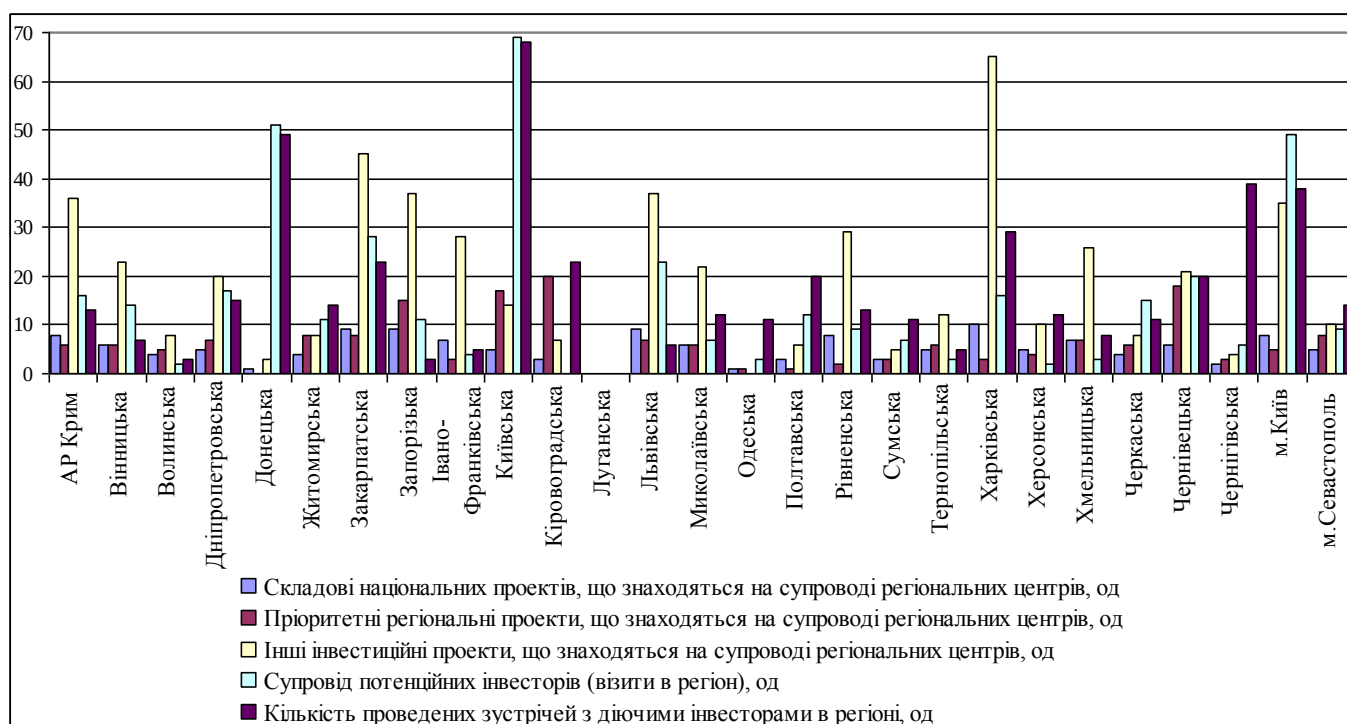

Рис.2.10. Показники діяльності регіональних центрів з інвестицій і розвитку(2013)

Інституційно-інвестиційною передумовою розвитку МП є і кількість великих підприємств у регіоні, адже їх функціонування, як таких, що займають провідні позиції у регіональному випуску продукції, зайнятості, обсязі податкових надходжень, зумовлює розвиток малого підприємництва, зокрема:

- прямо, що передбачає інтеграцію МП у ланцюги поставок великих компаній як виробників окремих деталей, вузлів та обслуговуючих одиниць. Саме вузька спеціалізованість, маневреність і оперативна гнучкість суб'єктів МП робить їх ефективними при орієнтації на малі сегменти ринку;

- опосередковано, адже великі підприємства є своєрідними «точками росту» для регіону: облаштування умов життя їх працівників потребує розвитку великої кількості об'єктів супутньої інфраструктури, виробництва товарів і послуг для забезпечення комфортності умов їх проживання: магазини роздрібної торгівлі, перукарні, школи, аптеки, виробництво продуктів харчування тощо.

Отже, за чисельністю великих компаній регіонами-лідерами є м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Київська і Харківська області, а аутсайдерами – Житомирська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська.

До інституційно-інформаційних передумов розвитку МП відноситься інформаційна допомога, що здійснюється державною службою зайнятості у вигляді надання ваучерів на навчання та підвищення кваліфікації особам, старше 45 років, профорієнтаційних послуг і професійного навчання безробітних. Позитивно за цими критеріями оцінюється робота Служб зайнятості Кіровоградської, Полтавської, Рівненської, Хмельницької, Черкаської областей, тоді як найменш активними ці установи були у Дніпропетровській, Донецькій, Одеській областях та м. Києві.

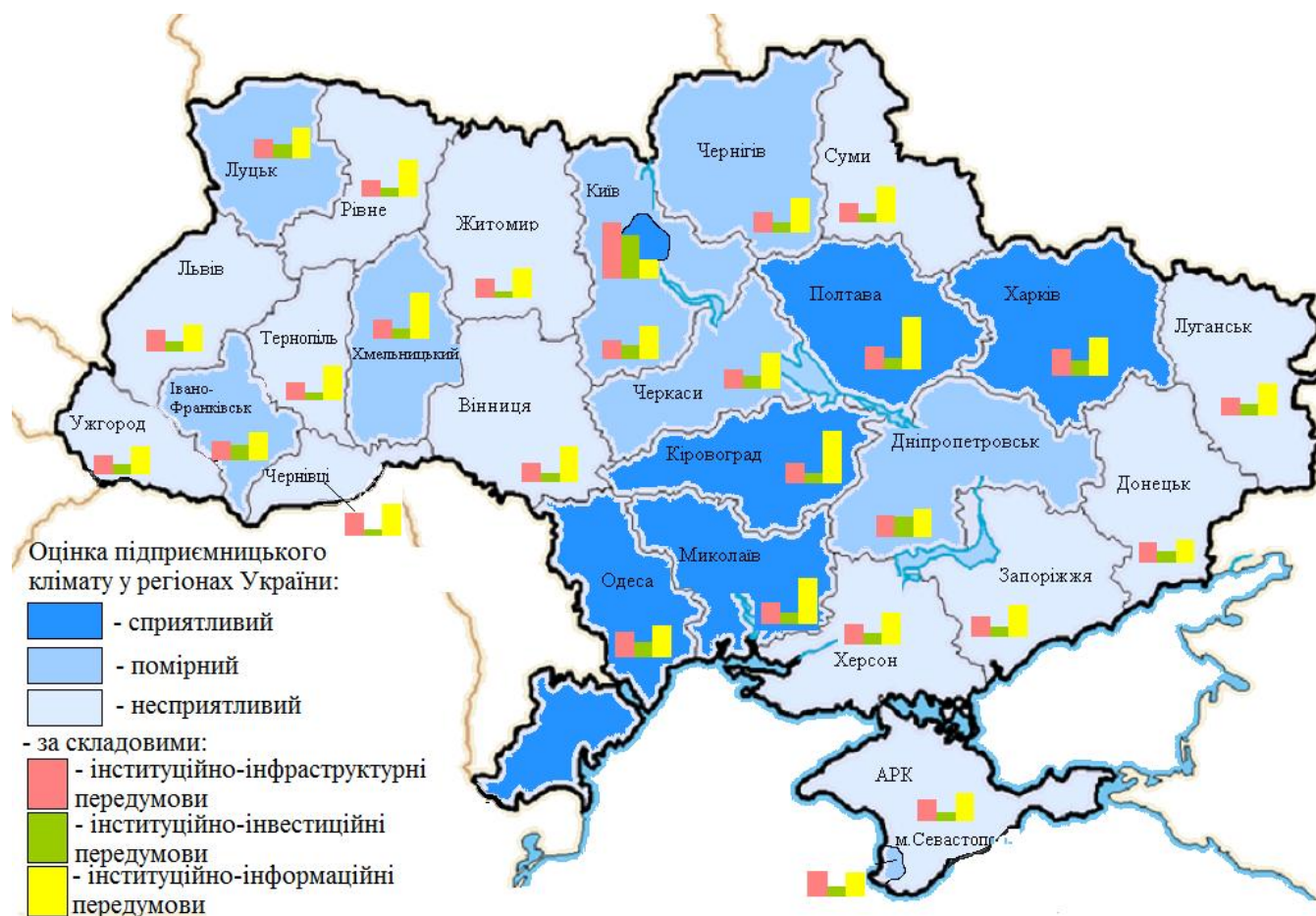
З 2001 року в Україні діє Програма перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва «Українська ініціатива», що передбачає щорічну перепідготовку спеціалістів за напрямками «Менеджмент», «Економіка і підприємництво» на базі 9 ВНЗ України (за 2008-2014 рр. перепідготовку пройшли 2313 фахівців) та проходження українськими менеджерами стажувань на провідних європейських підприємствах (за 2008-2014 рр. стажування здійснили 657 менеджерів: найбільш активними щодо залучення кандидатів на стажування були регіональні робочі групи м. Київ (106 чол.), Одеської (126 чол.), Харківської (78 чол.), Донецької (38 чол.), Хмельницької (30 чол.), Сумської (29 чол.), Дніпропетровської (24 чол.) та Львівської (22 чол.) областей) [152].

Щодо діяльності дозвільних центрів, протягом 2013 року ними зареєстровано 596922 звернень суб'єктів господарювання, видано 323976 документів дозвільного характеру, надано 536425 консультацій. Триває робота по впровадженню процедури надання адмінпослуг за принципом «єдиного вікна». Зокрема, станом на кінець 2013 року у регіонах функціонувало 557 Центрів надання адміністративних послуг, які протягом року отримали 2506188 звернень, надали 1282785 результатів звернень і 730516 консультацій. Лідерами за кількістю ЦНАП були Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Черкаська і Чернігівська області, аутсайдерами - Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, м. Севастополь.

Варто відмітити, що з приходом нового уряду у 2014 році, активізувалась робота по спрощенню регуляторного середовища для бізнесу, зокрема, прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» (очікуваний економічний ефект - 40-60 млрд.грн.), передбачається

спрощення ліцензійних і дозвільних процедур регулювання господарської діяльності (скасування 14-ти документів дозвільного характеру і впровадження декларативного принципу за 16-ма; скорочення переліку товарів і діяльності, що підлягають ліцензуванню, серед яких туроператорська, охоронна діяльність тощо; скорочення терміну видачі окремих довільних документів, наприклад, фітосанітарного сертифікату – до 24 год.; запровадження обов’язкової процедури видачі документів дозвільного характеру в електронному вигляді); удосконалення процедур технічного регулювання, спрощення процедур митного і податкового регулювання господарської діяльності; скорочення терміну реєстрації компанії до 24 год., тимчасове скасування перевірок для МСП, покращення процедури вирішення неплатоспроможності, лібералізація трудового законодавства тощо. Ефективна реалізація вищенаведених заходів позитивно вплине на розвиток малого підприємництва в Україні.

На основі проведеного аналізу було розраховано інтегральний індекс підприємницького клімату регіонів України (рис.2.11).

* розроблено автором

Розрахунок загального індексу передумов розвитку малого підприємництва (з урахуванням ресурсних передумов та підприємницького клімату) подано у додатку Г.24. Графічне зображення індексу на рис. 2.12.

Диференціація індексу з врахуванням м. Києва становить 1,7 рази (максимальне значення у м. Києві – 0,614, мінімальне – у Житомирській області – 0,359), без м. Києва – 1,4 рази (максимальне значення у Дніпропетровській області – 0,506). Така відносна однорідність зумовлена розвитком різних елементів ресурсних передумов і підприємницького клімату у регіонах України (рівень диференціації за окремими з них разючий - 2-6 разів (таблиця 2.3).

Рис.2.12. Ранжування регіонів України за передумовами розвитку малого підприємництва

* розроблено автором

Таблиця 2.3

Диференціація передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Вид передумов	Максимальне значення	Мінімальне значення	Рівень диференціації, рази
Екологічні	Донецька (0,866)	Київська, м. Київ (0,291)	3,0 рази
Соціальні	м. Київ (0,688)	АР Крим (0,323)	2,1 рази
Економічні	м. Київ (0,984)	Сумська (0,357)	2,8 рази
Інституційно-інфраструктурні	м. Київ (0,882)	Рівненська (0,274)	3,2 рази
Інституційно-інвестиційні	м. Київ (0,677)	Чернівецька (0,113)	6,0 разів
Інституційно-інформаційні	Кіровоградська (0,819)	м. Київ (0,298)	2,8 рази

Наприклад, якщо на заході більш розвинені соціальні передумови і інституційно-інформаційне забезпечення розвитку МП, то схід тяжіє до екологічного, економічного і інституційно-інвестиційного забезпечення розвитку МП. На наступному етапі слід з'ясувати як же розвивається мале підприємництво у різних регіонах України.

2.3. Оцінка впливу малого підприємництва на соціально-економічний розвиток регіонів України

Важливим етапом, що передує вибору конкретних інструментів стимулювання малого підприємництва, є аналіз рівня його розвитку та впливу на соціально-економічне становище конкретного регіону, виявлення співвідношення між цими процесами, а також існуючих регіональних диспропорцій. Значення показників, обраних для аналізу рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України, подані у Додатках Д.1.- Д.3, а для аналізу його впливу на регіон – у додатках Д.4 та Д.5.

За даними Держстату, питома вага суб'єктів малого підприємництва у загальній кількості суб'єктів господарювання в Україні у 2013 році становила 98,9 %: найменше у м. Київ– 98,0 %, найбільше – у Чернівецькій області – 99,5 % та інших західних регіонах. Одним із найпоширеніших індикаторів, що використовуються для характеристики рівня розвитку МП є щільність (density), тобто, кількість суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення (рис.2.13).

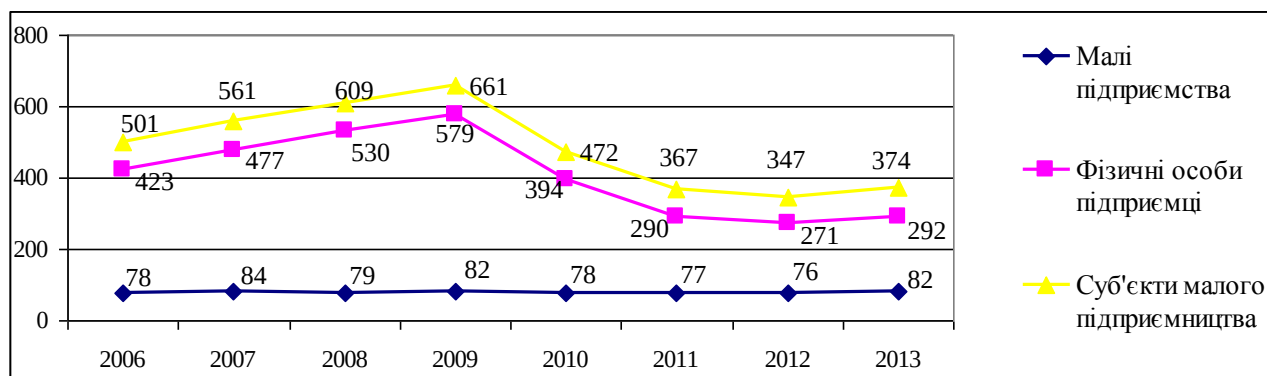

Рис.2.13. Кількість суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення у 2006-2013 рр., од.

Найбільша щільність суб'єктів МП спостерігалась в Україні у 2009 році і становила 661 од, після чого почався спад підприємницької активності населення, внаслідок якого чисельність суб'єктів МП знизилась протягом 2009-2012 рр. майже вдвічі, і лише у 2013 році ситуація стала покращуватись.

У регіональному розрізі (рис.2.14), лідерами за кількістю суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб населення є міста Київ та Севастополь, Одеська, Миколаївська, Київська та Харківська області, а також Автономна Республіка Крим; аутсайдерами – Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська і Тернопільська області.

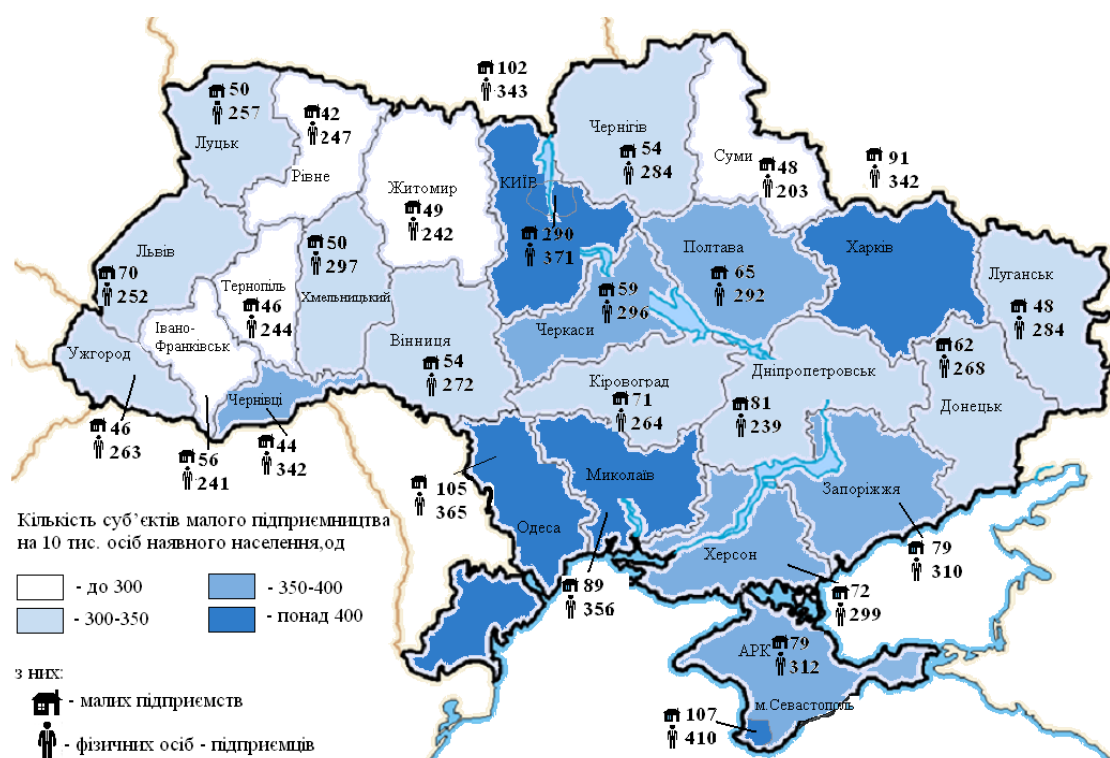

Рис.2.14. Кількість суб'єктів малого підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од.

Загалом, суб'єкти МП орієнтуються на галузі, де є перспектива попиту та швидкої дохідності. Проте, залежно від специфіки обраного виду діяльності, виду реалізовуваних товарів, робіт і послуг та кінцевого споживача, в структурному розрізі суб'єктів малого підприємництва регіону виділяються:

- фізичні особи підприємці - така організаційно-правова форма характеризується реєстраційними, податковими та банківськими спрощеннями,

обмеженнями щодо певних видів діяльності та обирається суб'єктами, що мають невеликий обсяг стартового капіталу, в основному планують реалізовувати продукцію фізичним особам та не мають наміру в подальшому перепродавати власну справу. Вони тяжіють до торгівлі, ремонту автотранспортних засобів, транспорту, складського господарства, поштової і кур'єрської діяльності, промисловості та тимчасового розміщення і організації харчування (додаток Д.6);

- малі підприємства, що передбачає складнішу процедуру реєстрації, подання звітності тощо, проте характеризується відповідальністю за зобов'язаннями в межах статутних внесків, відсутністю обмежень щодо видів діяльності, вважається більш надійною з точки зору бізнес-партнерства та бажанішою при роботі з великими клієнтами (через нюанси з відшкодування ПДВ). Малі підприємства більшою мірою працюють у галузях торгівлі і ремонту автотранспортних засобів (проте, лише 28,5% усіх малих підприємств проти 58,7% ФОП), промисловості, сільського господарства, будівництва, операцій з нерухомим майном (додаток Д.6).

В цілому, по Україні, у 2013 році 21,9 % всіх суб'єктів МП припадало на малі підприємства, а 78,1 % – на фізичні особи-підприємці. У регіональному розрізі, малі підприємства займають вагомую позицію у структурі суб'єктів МП у м. Києві (43,9 %), Дніпропетровській (25,3 %), Київській (22,9 %), Одеській (22,3 %) та Львівській (21,7 %) областях, а фізичні особи підприємці, в основному, у західних регіонах України (Чернівецькій (88,6 %), Хмельницькій (85,6 %), Рівненській (85,5 %), Закарпатській (85,1 %) областях). В порівнянні з 2009 роком, коли малі підприємства і ФОП становили 12,4 % і 87,6 % всіх суб'єктів малого підприємництва відповідно, ситуація дещо змінилась, що відображається і у реєстраційних даних щодо юридичних та фізичних осіб (рис.2.15).

В цілому, невеликий розрив між кількістю зареєстрованих і припинених суб'єктів господарювання зумовлений особливостями життєвого циклу (ЖЦ) малих форм господарювання.

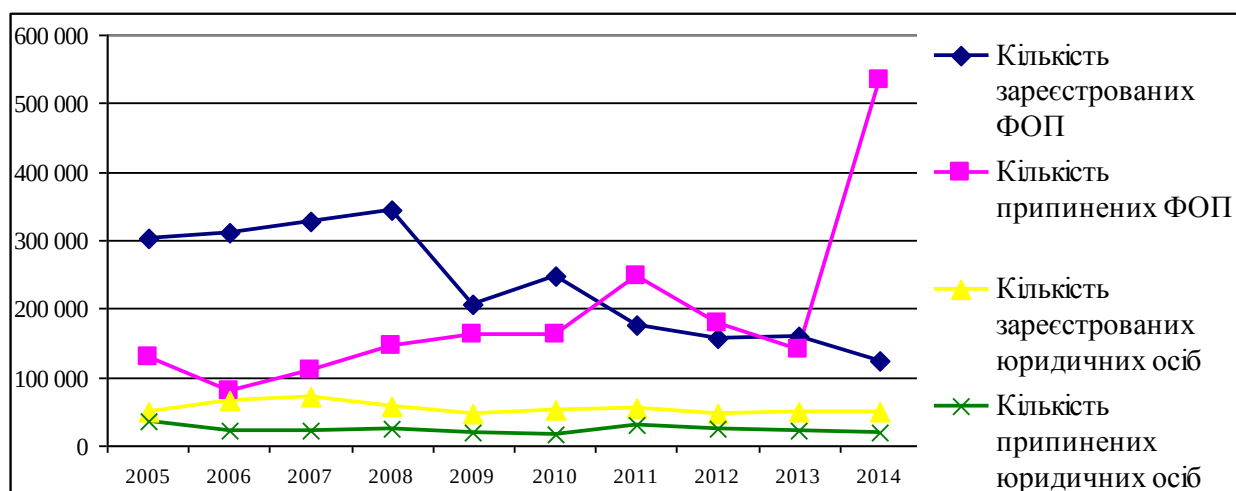

Рис.2.15. Реєстраційні дані кількості юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у 2005-2014 рр., од. [153]

Як зазначають Небава М.І. та Ратушняк О.Г., такий етап ЖЦ як «дитинство» є небезпечним, адже найбільша кількість невдач відбувається протягом перших років після виникнення організації. Величезне число організацій невеликого масштабу зазнають невдачі через некомпетентність і недосвідченість керівництва. Кожне друге підприємство малого бізнесу терпить крах протягом двох років, чотири з п'яти - протягом п'яти років свого існування [154].

Високі показники входу на ринок та виходу з нього внаслідок неконкурентоспроможності є свідченням функціонування реального ринкового механізму в усіх секторах економіки [155]. Проте, як видно з рис.2.13 і рис.2.15 особливо негативна тенденція щодо кількості суб'єктів МП спостерігалась у 2008-2009 рр. та 2010-2011 рр. В першому випадку вона була спричинена світовою фінансовою кризою та загальним економічним спадом в країні. Що ж до 2010-2011рр., можна виділити наступні причини погіршення ситуації:

- недосконалість політики дерегуляції, проголошеної тогочасним урядом, зокрема її погана спрямованість (не на дійсно важливі для підприємців проблеми); недостатня продуманість, неквапливість у виправленні помилок; незадовільна виконавча дисципліна на місцях, відсутність дієвих механізмів контролю за втіленням законодавства та «зворотного зв'язку» а також незадовільна робота Держпідприємництва [156];

- інші негативні зміни, зокрема корупція, скорочення доступу суб'єктів МП до фінансування, посилення податкового тиску, недосконалість прав власності і розгортання масштабної діяльності великими магазинами і мережами роздрібною торгівлі (повсюдне відкриття торгових центрів і великих супермаркетів).

Скорочення чисельності ФОП (зайнятих в основному у роздрібній торгівлі) відобразилось і на галузевій структурі малого підприємництва (рис.2.16), хоча на перший погляд ситуація виглядає так, ніби відбулась переорієнтація суб'єктів МП на виробничі галузі, такі як сільське господарство і промисловість, діяльність транспорту і зв'язку, готелів і ресторанів тощо.

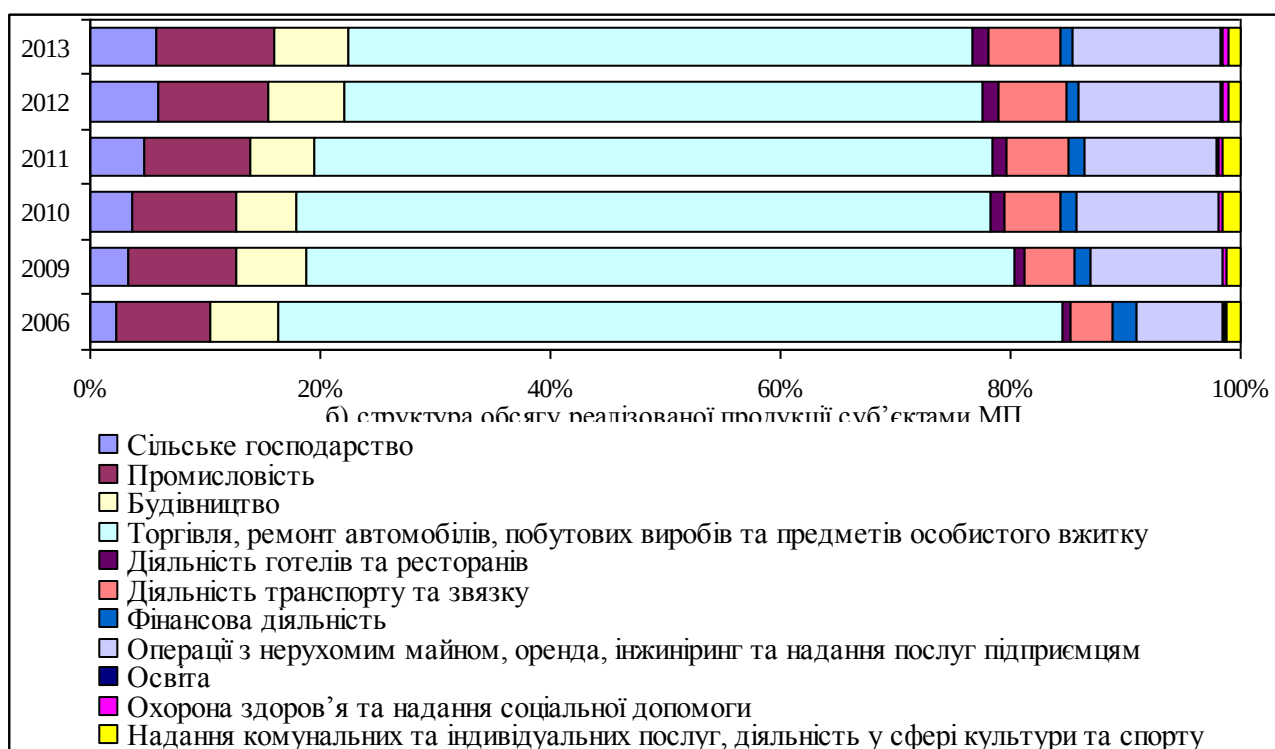
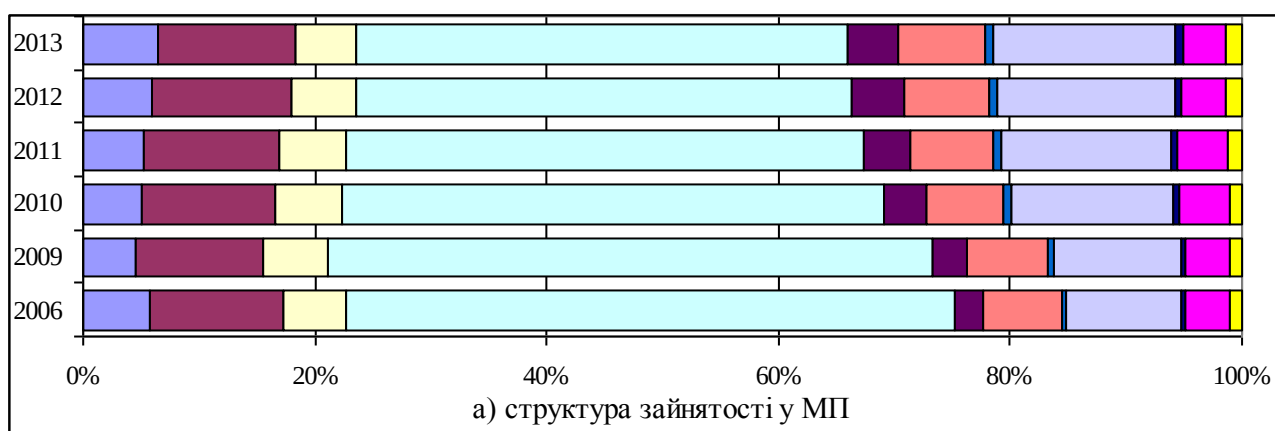

Рис.2.16. Структура зайнятості і обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва у розрізі видів економічної діяльності у 2006-2013 рр.

Регіональна структура обсягу реалізованої продукції малими підприємствами подана на рис.2.17.

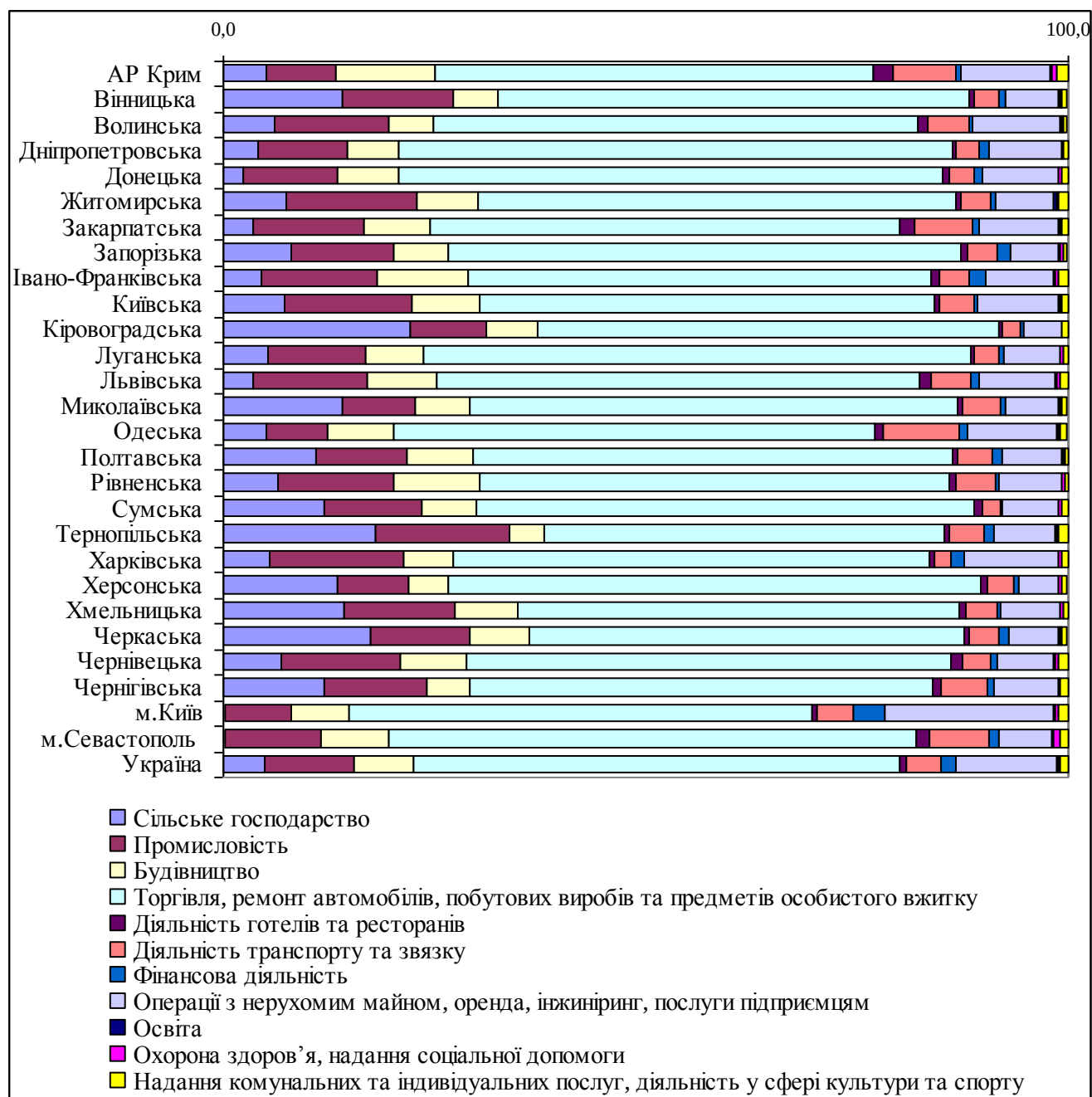

Рис.2.17. Структура обсягу реалізованої продукції малими підприємствами

Для визначення зосередженості конкретних галузей у регіонах України було розраховано коефіцієнт локалізації (додаток Д.7), згідно якого майже в усіх регіонах України (окрім АР Крим, Київської, Тернопільської, Хмельницької і Черкаської областей) малі підприємства спеціалізуються на оптовій і роздрібній торгівлі та ремонті автотранспортних засобів; у більшості регіонів (особливо у Вінницькій,

Кіровоградській, Миколаївській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській та інших центральних областях) - на виробництві сільськогосподарської продукції, майже у всіх (окрім м. Київ, АР Крим, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської і Херсонської областей) – на промисловості, окрім того у багатьох регіонах малі підприємства спеціалізуються на діяльності транспорту і зв'язку, готелів і ресторанів (особливо в основних туристичних центрах: Львівська, Одеська області, регіон Карпатських гір та ін.), у сфері освіти тощо.

На основі визначення регіональної ефективної галузевої спеціалізації (розрахунки по окремим коефіцієнтам подано у додатках Д.8-Д.9, результати розрахунків у таблиці 2.4), можна зробити висновок про високу ефективність спеціалізації малих підприємств у сільському господарстві у центральних, східних і південних регіонах; Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Харківська області та м. Київ характеризуються ефективною спеціалізацією у промисловості, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Одеська області і м. Київ – у оборотній і роздрібній торгівлі і ремонті автотранспортних засобів, АР Крим, Київська, Одеська області, а також м. Київ і м. Севастополь - на діяльності у сфері готелів і ресторанів (у Запорізькій та Львівській областях така спеціалізація не є ефективною), Київська, Одеська області і м. Київ – на діяльності транспорту і зв'язку.

В цілому по Україні за обсягом реалізованої продукції у розрахунку на одного зайнятого у суб'єктів МП безсумнівним лідером є м. Київ (з середнім показником у 361,7 тис. грн.), центральні, південні і східні регіони України (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Одеська, Полтавська, Харківська, Черкаська області та м. Севастополь), тоді як найгірші показники у західних і північних регіонах (зокрема у Рівненській області - 103,4 тис. грн.). Проте, саме найгірші регіони характеризуються високою часткою реалізованої суб'єктами МП продукції у загальному обсязі реалізованої суб'єктами господарювання продукції (при середньому показнику по країні у 21,4 %, у Закарпатській, Кіровоградській, Рівненській і Чернігівській областях цей показник перевищує 35,0 %, а у Вінницькій, Житомирській, Херсонській, Хмельницькій, і м. Севастополь – 40,0 %, досягаючи максимуму у Чернівецькій області, де понад половину усієї продукції реалізується суб'єктами МП).

Таблиця 2.4

Визначення ефективності спеціалізації малих підприємств у регіонах України

Регіони України	Сільське господарство			Промисловість			Будівництво			Торгівля, ремонт автотр.засоб			Діяльність готелів і ресторанів			Діяльність транспорту і зв'язку			Фінансова діяльність			Операції з нерух.майном, послуги підпр-м			Освіта			Охорона здоров'я і соц.допомога			Надання комун. послуг, Культура, спорт		
	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.	Л.	С.	Ес.			
АР Крим	+						+	+	+				+	+	+	+	+					+	+		+	+		+					
Вінницька	+	+	+	+						+					+							+			+								
Волинська	+			+						+			+			+						+		+									
Дніпропетровська		+	+	+	+	+		+	+	+	+	+						+			+		+	+									
Донецька				+		+	+		+	+		+										+			+	+	+						
Житомирська	+			+			+			+													+						+				
Закарпатська				+			+			+			+			+							+		+	+							
Запорізька	+	+	+	+	+	+				+	+	+	+	+					+						+	+							
Івано-Франківська				+			+			+			+						+				+			+			+				
Київська	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+	+	+				+	+					+		+			
Кіровоградська	+	+	+							+		+																					
Луганська	+			+			+			+		+											+										
Львівська				+			+			+			+	+		+							+	+		+			+				
Миколаївська	+	+	+							+		+				+							+										
Одеська	+	+				+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					+		+				+	+				
Полтавська	+	+	+	+			+			+		+				+		+			+		+										
Рівненська	+			+			+			+			+			+							+										
Сумська	+	+		+						+			+		+													+	+				
Тернопільська	+	+		+												+							+		+	+			+				
Харківська	+	+	+	+	+	+				+	+				+								+			+	+	+					
Херсонська	+	+	+							+		+	+										+		+	+							
Хмельницька	+	+	+	+			+						+										+			+							
Черкаська	+	+	+	+			+								+								+										
Чернівецька	+			+			+			+			+										+			+		+	+				
Чернігівська	+	+		+						+			+		+	+							+		+				+				
м. Київ			+		+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
м. Севастополь				+	+		+	+		+	+		+	+	+	+	+						+	+	+	+	+	+		+	+		

* розраховано автором; Л. – локалізація галузі у регіоні; С. – спеціалізація регіону за виробництва продукції галузі на душу населення; Ес. - ефективність спеціалізації регіону в галузі; «+» - наявність спеціалізації / локалізації, «+т» – наявність товарності за продукцією галузі; + - ефективність спеціалізації

Частка прибуткових підприємств в Україні за аналізований період, в середньому становила 62,82 %. Найбільше прибуткових підприємств у Закарпатській, Івано-Франківській і Кіровоградській областях (більше 71,0 %), найменше у Житомирській, Рівненській обл., м. Київ та м. Севастополь. Варто зазначити, що найприбутковішою галуззю діяльності малого підприємництва є сільське господарство, а найменш прибутковими - операції з нерухомим майном, фінансова і страхова діяльність, сфера мистецтва, спорту, розваг і відпочинку, а також тимчасового розміщення та організації харчування.

Вплив суб'єктів МП на податкові надходження регіону розглянемо в контексті сплаченого суб'єктами господарювання єдиного податку, згідно чого найбільшим такий вплив є у Закарпатській (у 2013 році частка сплаченого суб'єктами господарювання єдиного податку у загальному обсязі податкових надходжень досягла 12,0 %), Тернопільській і Чернівецькій областях, а найменшим у Дніпропетровській і Донецькій.

Важливим показником розвитку малого підприємництва є їх інвестиційна активність, яку ми пропонуємо розглядати в контексті обсягу валових капітальних інвестицій у розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, згідно чого найбільш інвестиційно-активними є малі підприємства м. Київ з показником 29,3 тис. грн., Закарпатської (21,7 тис. грн.), АР Крим (16,7 тис. грн.), Дніпропетровської (14,4 тис. грн.), Харківської (13,5 тис. грн.) областей і м. Севастополь (13,09 тис. грн.), а найменш інвестиційно-активними – Сумської, Чернігівської, Житомирської областей (з обсягом інвестицій до 7 тис. грн. на одного зайнятого). Більше половини валових капітальних інвестицій малих підприємств (52,0-54,0 %) спрямовують на будівництво, 30,0-35,0 % на придбання нових основних засобів і інших необоротних матеріальних активів, 11,0-13,0 % на придбання раніше існуючих основних засобів, решта – інвестиції в нематеріальні активи. Половина усіх капітальних інвестицій здійснюється малими підприємствами, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом і наданням послуг підприємцям, близько 15,0 % - підприємствами торгівлі та ремонту автотранспортних засобів, 11,0 % - підприємствами промисловості. Загалом, інвестиційна діяльність

малих підприємств здійснює найвагоміший вплив на економічний стан Закарпатської області, де у період 2009-2011 рр. 29,5 % усіх капітальних інвестицій здійснювались малими підприємствами, а також АР Крим, Львівської, Тернопільської, Харківської, Херсонської областей, міст Київ та Севастополь.

Щодо інноваційної активності (додатки Д.10-Д.11), лише 16,9 % малих підприємств є інноваційно-активними (25,0 % середніх та 43,4 % великих підприємств), при чому показник погіршився у 2010-2012 рр. в порівнянні з 18,4 % у 2008-2010рр. На малих інноваційних підприємствах працює 17,6 % усіх зайнятих працівників і вони реалізують 19,8 % від загального обсягу продукції малих підприємств. Позитивним фактом є те, що діяльність інноваційних малих підприємств характеризується найвищим показником реалізації нової для ринку продукції – 6,4 % (проти 5,2 % продукції середніх підприємств і 5,5% - великих), що підкреслює їх високу гнучкість, швидку пристосовуваність до зміни попиту та орієнтацію на специфічні потреб споживачів. 62,5 % інновацій малих підприємств - це маркетингові і організаційні інновації, а технологічними (тобто спрямованими на розширення номенклатури та поліпшення якості продукції, зміну застарілого обладнання і процесів, вихід на нові ринки, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище) є лише 37,5 % інновацій. У структурі витрат на технологічні інновації переважають витрати на придбання машин і обладнання – 56,6 %, внутрішні НДР - 36,8 %, зовнішні НДР - 3,6% і на придбання зовнішніх знань - 8,1 %.

Окрім оцінки кількісних показників і економічно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва, варто приділити увагу і соціальному аспекту їх розвитку, зокрема аналізу зайнятості і оплати праці у суб'єктів МП.

В цілому по країні, за період, що аналізується, у суб'єктів малого підприємництва було зайнято 45,9 % усіх зайнятих працівників (з яких 26,0 % у ФОП, решта – на малих підприємствах). Найвищим (понад 60,0 %) цей показник був у Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та у м. Севастополь, найнижчим (33,0-35,0 %) у Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Київ.

Щодо оплати праці на малих підприємствах, за цим показником лідирують м. Київ та м. Севастополь, Дніпропетровська, Донецька Запорізька, Київська, Одеська, Полтавська і Харківська області, тобто області, які в цілому характеризуються високим рівнем середньомісячної оплати праці штатних працівників і соціально-економічного розвитку, а на малих підприємствах Волинської, Житомирської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Рівненської, Тернопільської, Херсонської і Чернігівської областей оплата праці була найнижчою по країні. В цілому по Україні, частка доходів від підприємницької діяльності і самозайнятості у загальному обсязі грошових доходів у 2009-2013 рр. була найвищою у Закарпатській (19,2 %), Івано-Франківській (10,6 %), Херсонській (11,1 %), Чернівецькій (9,2 %) та Миколаївській (9,0 %) областях, тоді як у Дніпропетровській, Донецькій і Харківській - лише 3,0-3,5 %.

На підставі обраних для аналізу показників було розраховано інтегральний індекс розвитку малого підприємництва у регіонах України (додаток Д.12) та інтегральний індекс впливу МП на соціально-економічний розвиток регіонів (додаток Д.13). На рис.2.18 і рис.2.19 графічно зображено результати проведеного аналізу.

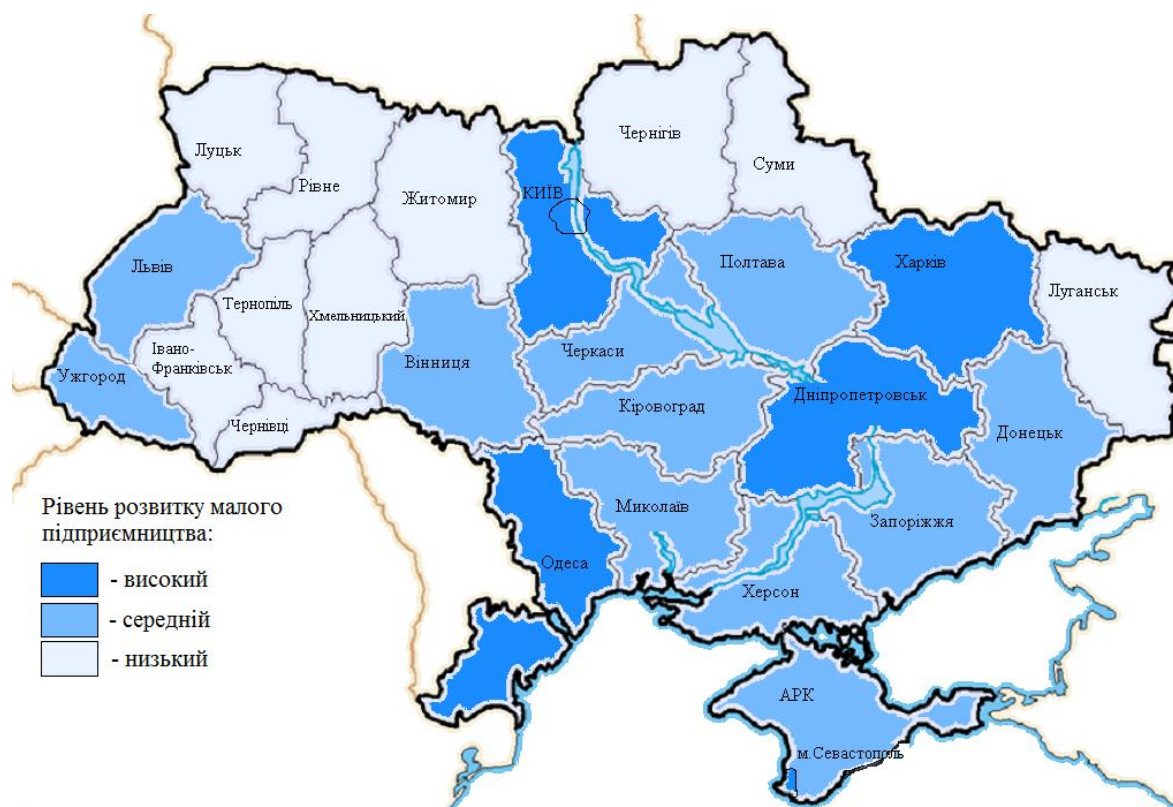

Рис.2.18. Оцінка рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України

* розроблено автором

Рис.2.19. Оцінка впливу МП на соціально-економічний розвиток регіонів

* розроблено автором

Співставлення рівня розвитку малого підприємництва та його впливу на соціально-економічний розвиток регіону подано на рис. 2.20.

Рис.2.20. Співставлення рівня розвитку малого підприємництва та його впливу на соціально-економічний стан регіону

* розроблено автором

Отож, високим і середнім рівнем розвитку малого підприємництва характеризуються центральні, південні і східні регіони України, а також Закарпатська і Львівська області. В більшості випадків це території із загальним високим рівнем соціально-економічного розвитку, високими показниками концентрації економічного потенціалу. Диференціація індексу розвитку МП у регіонах становить 2,4 рази з максимальним значенням у м. Київ (0,974) і мінімальним у Рівненській області (0,402). Тоді як вплив малого підприємництва на розвиток регіонів навпаки вищий на заході країни, та подекуди на півночі і півдні. Диференціація цього індексу становить 2,7 разів з максимальним значенням у Закарпатській області (0,851) та мінімальним – у Донецькій (0,311). Наступним етапом аналізу є співставлення передумов та рівня розвитку МП у регіонах України.

2.4. Інтегральна оцінка розвитку малого підприємництва у регіонах України

Заключним етапом аналізу є співставлення одержаних результатів аналізу за допомогою побудови матриць, зокрема: співставлення рівня розвитку малого підприємництва і його впливу на соціально-економічний стан регіонів (таблиця 2.5). співставлення рівня розвитку малого підприємництва і передумов його розвитку в загальному (таблиця 2.6) та за окремими складовими (таблиця 2.7).

Таблиця 2.5

Позиціонування регіонів України за рівнем розвитку малого підприємництва і його впливу на соціально-економічний стан регіонів

Рівень розвитку Вплив МП на регіон	Низький	Середній	Високий	Кількість регіонів (%)
Низький	Луганська	Донецька, Запорізька, Полтавська	Дніпропетровська, Київська, м. Київ	7 (25,9%)
Середній	Волинська, Житомирська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська	АР Крим, Вінницька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Черкаська	Одеська, Харківська	15 (55,6%)
Високий	Івано-Франківська, Чернівецька	Закарпатська, Херсонська	м. Севастополь	5 (18,5%)
Кількість регіонів (%)	10 (37,0 %)	11 (40,8 %)	6 (22,2 %)	27 (100,0%)

* розроблено автором

Отож, згідно результатів проведеного аналізу, 37,0% регіонів України характеризуються низьким, 40,8 % середнім і лише 22,2 % високим рівнем розвитку малого підприємництва. Основна тенденція - зростання рівня розвитку МП із північно-західних до південно-східних регіонів України. За рівнем впливу на соціально-економічний стан регіонів, 25,9 % з них характеризуються низьким, 18,5 % - високим, а 55,6 % (15 регіонів) – середнім рівнем впливу малого підприємництва. Основна тенденція - зниження рівня впливу МП на розвиток регіонів в напрямку із західних до східних регіонів. Нижчий вплив малого підприємництва на центральні, південні і східні регіони України, на нашу думку, зумовлений орієнтацією цих регіонів на розвиток великого і середнього корпоративного підприємництва і високими показниками концентрації там економічного потенціалу. В свою чергу, внаслідок певної ланцюгової реакції, це призводить до високих показників рівня розвитку малого підприємництва у цих регіонах. Ситуація на заході країни абсолютна протилежна. При низькому рівні розвитку МП, воно має високі і середні показники впливу на соціально-економічний стан регіонів. Це свідчить про відсутність певного стратегічного бачення розвитку малого підприємництва у цих регіонах, але саме тут воно повинне виступити не лише потужним інструментом зайнятості, а й локомотивом соціально-економічного розвитку територій.

Таблиця 2.6

Позиціонування регіонів України за рівнем розвитку малого підприємництва і рівнем передумов такого розвитку

Рівень розвитку МП Передумови розвитку МП	Низький	Середній	Високий
Низькі	Волинська, Житомирська, Рівненська, Сумська, Чернівецька	Закарпатська, Запорізька, Херсонська	
Середні	Тернопільська, Чернігівська	АР Крим, Вінницька, Львівська, Черкаська	Київська, м. Севастополь
Високі	Івано-Франківська, Луганська, Хмельницька	Донецька, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська	Дніпропетровська, Одеська, Харківська, м. Київ

* розроблено автором

Таблиця 2.7

Позиціонування регіонів України за рівнем розвитку малого підприємництва і
рівнем передумов такого розвитку (за складовими)

а) екологічні передумови

РРМП	Наявність екологічних передумов розвитку МП		
	-	±	+
Низький	Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька	Чернігівська	Луганська
Середній	Вінницька, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Черкаська	АР Крим, Закарпатська, Кіровоградська	Донецька
Високий	Київська, Одеська, Харківська, м. Київ	м. Севастополь	Дніпропетровська

б) соціальні передумови

РРМП	Наявність соціальних передумов розвитку МП		
	-	±	+
Низький	Луганська	Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Сумська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Рівненська, Тернопільська
Середній	АР Крим, Донецька, Запорізька, Кіровоградська	Вінницька, Закарпатська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Черкаська	Львівська
Високий	Дніпропетровська, Київська, м. Севастополь	Одеська, Харківська	м. Київ

в) економічні передумови

РРМП	Наявність економічних передумов розвитку МП		
	-	±	+
Низький	Волинська, Житомирська, Луганська, Рівненська, Сумська, Чернівецька, Чернігівська	Тернопільська, Хмельницька	Івано-Франківська
Середній	Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Херсонська	АР Крим, Вінницька, Закарпатська, Миколаївська, Полтавська, Черкаська	Донецька
Високий		Харківська, м. Севастополь	Дніпропетровська, Київська, Одеська, м. Київ

г) інституційно-інфраструктурні передумови

РРМП	Наявність інституційно-інфраструктурних передумов розвитку МП		
	-	±	+
Низький	Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Луганська, Сумська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська	Чернівецька	
Середній	Вінницька, Закарпатська, Запорізька, Херсонська, Черкаська	АР Крим, Донецька, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Миколаївська	
Високий	Київська	Дніпропетровська	м. Київ, Одеська, Харківська, м. Севастополь

д) інституційно-інвестиційні передумови

РРМП	Наявність інституційно-інвестиційних передумов розвитку МП		
	-	±	+
Низький	Житомирська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька	Луганська, Хмельницька, Чернігівська	Волинська, Івано-Франківська
Середній	АР Крим, Вінницька, Закарпатська	Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська	Черкаська
Високий		м. Севастополь	Дніпропетровська, Київська, Одеська Харківська, м. Київ

е) інституційно-інформаційні передумови

РРМП	Наявність інституційно-інформаційних передумов розвитку МП		
	-	±	+
Низький	Івано-Франківська	Волинська, Житомирська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська	Хмельницька
Середній	АР Крим, Донецька, Закарпатська, Львівська	Вінницька, Запорізька, Херсонська, Черкаська	Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська
Високий	Дніпропетровська, м.Київ, м.Севастополь	Київська, Одеська Харківська	

Співставлення регіонів України за рівнем розвитку малого підприємництва і передумовами такого розвитку дозволяє зробити висновок, що повністю наявних потенціал використовується лише у Дніпропетровській, Одеській, Харківській областях і м. Київ. Водночас, жоден із регіонів України не характеризується високим рівнем розвитку МП при відсутності передумов для такого розвитку. Аналіз за окремими складовими дозволяє зробити висновок, що не завжди висока забезпеченість окремими передумовами є запорукою високого рівня розвитку малого підприємництва, що свідчить про різну силу впливу окремих складових підприємницького клімату і ресурсного забезпечення на розвиток МП. Наприклад, жоден із регіонів України не характеризується високими показниками розвитку підприємництва при відсутності економічних і інституційно-інвестиційних передумов такого розвитку; усі регіони із високим рівнем інституційно-інфраструктурного забезпечення характеризуються високими показниками розвитку малого підприємництва, тоді як жоден регіон із високим рівнем розвитку МП не характеризується високим рівнем інституційно-інформаційних передумов такого розвитку. Такий стан справ свідчить про необхідність встановлення сили впливу

окремих передумов і врахування результатів дослідження при розробці механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах України.

Висновки до розділу 2

1. Розроблено та апробовано методичні підходи до оцінки рівня розвитку малого підприємництва у регіоні, його впливу на соціально-економічний стан регіонів та передумов розвитку малого підприємництва за ресурсною складовою (екологічні, економічні, соціальні ресурси) та складовими підприємницького клімату (інституційно-інфраструктурні, інституційно-інвестиційні, інституційно-інформаційні). Ґрунтовне дослідження за кожним напрямом здійснювалось на основі розрахунку стандартизованих часткових показників оцінки з врахуванням їх стимулюючого чи деструктивного впливу та розрахунку інтегральних індексів за напрямками дослідження. Здійснене ранжування дало змогу згрупувати регіони України в три групи за кожною складовою, зокрема, регіони з низьким, середнім і високим рівнем розвитку МП, регіони з незначним, помірним і значним впливом малого підприємництва на їх соціально-економічний стан; регіони з несприятливим, помірним і сприятливим підприємницьким кліматом розвитку малого підприємництва та регіони з низьким, середнім і високим рівнем ресурсних передумов розвитку МП.

2. Встановлено, що абсолютним лідером за рівнем розвитку малого підприємництва в Україні є м. Київ, яке водночас характеризується найкращим підприємницьким кліматом і найвищою забезпеченістю ресурсними передумовами (окрім екологічних) розвитку МП. Окрім того, високим і середнім рівнем розвитку малого підприємництва характеризуються Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Київська області і м. Севастополь, а також інші центральні, південні і східні регіони України, Закарпатська і Львівська області. В більшості випадків це території із загальним високим рівнем соціально-економічного розвитку і високими показниками концентрації економічного потенціалу. Водночас, західні регіони України, а також Луганська, Сумська і Чернігівська області демонструють низький рівень розвитку малого підприємництва.

3. Обґрунтовано, що, в більшості випадків, у регіонах що характеризуються вищим рівнем розвитку малого підприємництва, воно спричиняє незначний або помірний вплив на загальний соціально-економічний стан регіону. І, навпаки, там, де рівень розвитку МП нижчий, воно здійснює значний вплив на розвиток регіону за показниками зайнятості, реалізованої продукції, інвестиційної діяльності, участі у наповненні бюджету ін.; тобто, у цих регіонах мале підприємництво є своєрідною альтернативою у випадку відсутності великих і середніх підприємств, а отже, повинне стати не лише потужним інструментом зайнятості, а й виступити локомотивом економічного розвитку територій, а ефект від стимулювання розвитку МП у цих регіонах буде найбільшим.

4. Встановлено, що найвищим рівнем ресурсних передумов розвитку малого підприємництва характеризуються Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Тернопільська, Івано-Франківська області і м. Київ. Зокрема, перші три з них продемонстрували найвищу забезпеченість екологічними ресурсами, що зумовлює і специфіку галузевої структури цих регіонів; Львівська, Рівненська, Тернопільська області і м. Київ характеризуються максимальною забезпеченістю соціальними ресурсами, тобто найкращою криміногенною ситуацією, показниками освіченості і потенціалом трудових ресурсів для підприємництва, відтак, перспективним для них є розвиток трудомістких видів економічної діяльності; Дніпропетровська, Донецька, Івано-Франківська, Київська, Одеська області, м. Київ продемонстрували найвищий рівень економічних ресурсів, що свідчить про належний рівень технічної оснащеності та забезпеченість виробничих процесів малого підприємництва цих регіонів іншими необхідними умовами.

5. Встановлено, що найкращим підприємницьким кліматом характеризуються м. Київ, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська і Харківська області. Зокрема, максимальну забезпеченість інституційно-інфраструктурними передумовами розвитку МП продемонстрували Одеська, Харківська області, а також м. Київ і м. Севастополь, які характеризуються високим рівнем розвитку МП, що свідчить про важливість інфраструктурної складової як елемента підприємницького клімату, а отже для 8 регіонів з середнім і 15 регіонів з низьким рівнем інфраструктурного забезпечення доцільно зробити акцент на його нарощенні, а також модернізації і поліпшенні якісних

характеристик. Максимальну забезпеченість інституційно-інвестиційними передумовами продемонстрували Дніпропетровська, Київська, Одеська, Харківська області, м. Київ, а також Черкаська, Волинська і Івано-Франківська. Високий рівень інституційно-інформаційних передумов розвитку МП у Хмельницькій, Кіровоградській, Миколаївській і Полтавській областях, не супроводжується високим рівнем розвитку МП, що свідчить про недосконалість і неефективність інформаційного забезпечення розвитку МП, та необхідність його якісної диверсифікації.

6. Встановлено, що не завжди висока забезпеченість окремими передумовами є запорукою високого рівня розвитку малого підприємництва, що свідчить про необхідність встановлення сили впливу окремих передумов і врахування результатів дослідження при розробці механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах України.

Результати досліджень автора за даним розділом апробовані у працях [201-205].

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РЕГІОНІ

3.1. Факторна модель розвитку малого підприємництва в регіоні

Аналіз рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України дозволив зробити висновок про значний його вплив на соціально-економічний стан регіонів і, водночас, наявність значних диспропорцій, переважання у структурі МП фізичних осіб-підприємців і підприємств, що характеризуються низькою продуктивністю. Проте, встановлено, що у регіонах існують значні передумови та потенціал розвитку малого підприємництва, реалізація яких, при виборі правильної політики, зумовить досягнення суб'єктами МП високих економічних, соціальних та інноваційних показників. Як видно з таблиць 2.6 і 2.7 пункту 2.4, не завжди висока забезпеченість за окремими ресурсними складовими чи елементами підприємницького клімату є запорукою високого рівня розвитку МП, тобто окремі фактори мають різну силу впливу на його розвиток. Саме тому, для виявлення статистичної залежності між індексом рівня розвитку малого підприємництва (РРМП) у регіонах України (y) та індексами передумов розвитку МП за 27 територіально-адміністративними одиницями, було розраховано коефіцієнти парної кореляції, що використовуються для вимірювання сили лінійних зв'язків різних пар змінних із заданої множини (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Матриця парних коефіцієнтів кореляції

		Індекс екологічних передумов розвитку МП	Індекс соціальних передумов розвитку МП	Індекс економічних передумов розвитку МП	Індекс інституційно-інфраструктурних передумов розвитку МП	Індекс інституційно-інвестиційних передумов розвитку МП	Індекс інституційно-інформаційних передумов розвитку МП
	У	X1	X2	X3	X4	X5	X6
У	1,000	-0,094	0,182	0,870	0,902	0,851	-0,439
X1		1,000	-0,493	-0,013	-0,233	-0,130	-0,205
X2			1,000	0,196	0,435	0,399	-0,043
X3				1,000	0,768	0,839	-0,469
X4					1,000	0,890	-0,337
X5						1,000	-0,348
X6							1,000

*розраховано автором

Коефіцієнт парної кореляції набуває значення від -1 до $+1$: якщо $|r| < 0,30$, то зв'язок між ознаками слабкий; $0,30 \leq |r| \leq 0,70$ – помірний; $|r| > 0,70$ – сильний або щільний; коли $|r| = 1$ – зв'язок функціональний, а якщо $|r| \approx 0$, то лінійний зв'язок між X та Y відсутній [157]. Як бачимо, найсильніший зв'язок існує між розвитком МП та економічними, інституційно-інфраструктурними і інституційно-інвестиційними передумовами, а помірний – між розвитком МП та інституційно-інформаційними передумовами.

З метою одержання формалізованого вираження зв'язку між рівнем розвитку МП і його передумовами та визначення, яким чином зміна окремих передумов впливає на зміну індексу рівня розвитку МП слід здійснити регресійний аналіз. Параметри і критерії кореляції та регресії подані у таблиці 3.2. Розраховані коефіцієнти демонструють, на скільки в середньому зміниться індекс рівня розвитку малого підприємництва у випадку зміни кожної з досліджуваних передумов на одиницю при фіксованих значеннях інших передумов, включених в модель.

Отож, збільшення індексу економічних передумов розвитку МП на 1,0 % призведе до збільшення індексу рівня розвитку МП на 0,307 %; збільшення індексу інституційно-інфраструктурних передумов розвитку МП на 1,0% призведе до збільшення індексу РРМП на 0,461 %. Проте, зростання індексів екологічних, соціальних, інституційно-інвестиційних та інституційно-інформаційних передумов розвитку МП на 1,0 % призведе до зменшення індексу РРМП на 0,028 %, 0,285 %, 0,006 % та 0,052 % відповідно, що означає, що всі, або окремі передумови, що враховувались при розрахунку даних індексів мають негативний вплив на розвиток МП або є неефективними. Тому, нижче буде здійснено моделювання та аналіз впливу окремих часткових показників на індекс РРМП.

Обрані передумови суттєво впливають на рівень розвитку малого підприємництва, так як коефіцієнт множинної кореляції дорівнює 0,961, що свідчить про наявність сильного зв'язку між результативним показником і кількісними параметрами, тобто побудована нами модель є адекватною експериментальним даним. Окрім того, коефіцієнт множинної детермінації становить 0,923, тобто 92,3 % варіації індексу РРМП пов'язано з варіацією включених в модель передумов.

Таблиця 3.2

Параметри та критерії кореляції, регресії та оцінки якості побудованої моделі

Параметри та критерії кореляції та регресії за результативним підходом	Індекс екологічних передумов розвитку МП (X1)	Індекс соціальних передумов розвитку МП (X2)	Індекс економічних передумов розвитку МП (X3)	Індекс інституційно-інфраструктурних передумов розвитку МП (X4)	Індекс інституційно-інвестиційних передумов розвитку МП (X5)	Індекс інституційно-інформаційних передумов розвитку МП (X6)	
Рівняння множинної лінійної регресії	Y=0,3145-0,0306*X1-0,3066*X2+0,3089*X3+0,6922*X4-0,0153*X5-0,0517*X6						
Коефіцієнт еластичності	-0,0283	-0,28464	0,307405	0,461351	-0,00587	-0,05234	
Коефіцієнт детермінації	0,9231171						
Коефіцієнт множинної кореляції	0,960789831						
Незміщена оцінка дисперсії залишків	0,035072975						
Параметри моделі	a0	a1	a2	a3	a4	a5	a6
Стандартні помилки оцінок параметрів	0,1034	0,0537	0,1155	0,1115	0,1404	0,1735	0,0652
Значущість побудованої моделі (F-критерій)	40,023						
Значущість коефіцієнта множинної кореляції (Т-критерій)	15,496						
Значущість параметрів економетричної моделі	3,043	-0,571	-2,654	2,771	4,932	-0,088	-0,794
Довірчі інтервали для параметрів економетричної моделі	(0,0989; 0,5301)	(-0,1427; 0,0814)	(-0,5476; - 0,0656)	(0,0764; 0,5414)	(0,3994; 0,9849)	(-0,3772; 0,3467)	(-0,1877; 0,0842)

*розраховано автором

На наступному етапі доцільно здійснити перевірку статистичної значущості одержаних результатів, зокрема, за допомогою F- критерію Фішера. Висуваємо нульову гіпотезу $H_0: a_1 = a_2 = \dots = a_n = 0$, яка означає, що всі параметри моделі мають нульове значення, тобто не впливають на результуючий показник. Оскільки, $F_{\text{розр}} > F_{\text{табл}}$ ($40,023 > 2,599$ (при рівні значимості $P=0,95$)), то нульова гіпотеза про відсутність зв'язку відкидається і приймається альтернативна їй гіпотеза H_1 про наявність зв'язку, що є свідченням адекватності досліджуваної моделі.

Коефіцієнт кореляції перевіряється на значущість за допомогою t-критерію Стьюдента. Оскільки і у цьому випадку $t_{\text{розр}} > t_{\text{табл}}$ ($15,496 > 2,086$), можна зробити висновок про достовірність (значущість) коефіцієнта кореляції і суттєвий зв'язок між залежною змінною та незалежними факторами. Перевіримо значущість окремих коефіцієнтів регресії за допомогою порівняння t-критерію кожного параметра моделі з табличним показником. Відповідно, в розробленій моделі достовірною є оцінка параметрів a_2 , a_3 і a_4 , а параметри a_1 , a_5 і a_6 не є статистично значущими для моделі або між цими змінними окремо та вихідною змінною не існує лінійної залежності.

На наступному етапі слід здійснити кореляційно-регресійний аналіз залежності та міри щільності зв'язку індексу РРМП від окремих передумов розвитку МП, що враховувались при розрахунку інтегральних індексів передумов розвитку МП (дод. Е.1). Зокрема, згідно розрахунку коефіцієнтів парної кореляції (дод. Е.2), очевидно, що серед екологічних передумов, індекс РРМП характеризується помірним зв'язком із сукупним природоресурсним потенціалом на душу населення (X_1) та слабким зв'язком із сукупним природо ресурсним потенціалом на одиницю території (X_2).

Серед соціальних передумов, існує сильний зв'язок між індексом РРМП та рівнем безробіття (X_3), кількістю студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації (X_6) та фахівців вищої кваліфікації, які зайняті в економіці (X_7), а помірний зв'язок - із кількістю виявлених злочинів (X_4) та слухачів професійно-технічних навчальних закладів (X_5).

Щодо економічних передумов, то існує сильний зв'язок між індексом РРМП та вартістю необоротних активів малих підприємств (X_8), а помірний і, звичайно, зворотній зв'язок – з вартістю зносу їх основних засобів (X_9).

Сильним зв'язком характеризується індекс РРМП із такими складовими інституційно-інфраструктурних передумов розвитку МП як чисельність бізнес-центрів (X10), лізингових центрів (X12), інвестиційних та інноваційних компаній (X16), технопарків (X17), небанківських ФК-установ (X20), а також банкоматів і платіжних терміналів (X21), кількість абонентів мережі Інтернет (X25), організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи (X26), ВНЗ I-IV рівнів акредитації (X27) та забудована виставкова площа організаторів виставок (X30); помірним – із чисельністю бізнес-інкубаторів (X11), фондів підтримки підприємництва (X13), інформаційно-консультативних установ (X14), громадських об'єднань (X15) та координаційних рад підприємництва (X18), ЦНАП (X19), відділень банків (X22) та виставкових заходів (X29). І, відповідно, слабким є зв'язок між індексом розвитку малого підприємництва і щільністю залізничних колій (X23) та автомобільних доріг (X24) загального користування і торговою площею ринків споживчих товарів (X28).

Щодо інвестиційних передумов розвитку МП, то сильним є зв'язок між індексом РРМП та плановим показником затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП (X34), обсягом прямих іноземних інвестицій (X38), числом великих підприємств (X39) та кількістю інвестиційних проектів, що знаходяться на супроводі регіональних центрів інвестицій і розвитку (X40), помірним – із вартістю кредитів наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) ФОП (X31), кількістю безробітних, працевлаштованих на нові робочі місця в пріоритетних ВЕД суб'єктами МП з компенсацією їм ЄСВ (X33), фактичним показником затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП (X35), сумою активів кредитних спілок (X36) та інститутів спільного інвестування (X37), і слабка кореляція існує між індексом РРМП та обсягом витрат на виплату одноразової допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності (X32).

Серед інституційно-інформаційних передумов, помірною кореляцією характеризується зв'язок між індексом РРМП та показниками діяльності Державної служби зайнятості, зокрема кількістю осіб старше 45 р, що отримали ваучер на навчання і підвищення кваліфікації (X41), охоплених профорієнтаційними послугами (X42) і що проходили профнавчання (X43), і, відповідно, слабкою -

зв'язок між індексом РРМП та кількістю виданих документів дозвільного характеру (Х44) і консультацій, наданих дозвільними центрами (Х45).

Параметри і критерії кореляції та регресії, одержані внаслідок опрацювання рівняння регресії на основі 16-ти передумов, що характеризуються найсильнішим зв'язком із індексом рівня розвитку малого підприємництва, подано в таблиці 3.3. Отож, згідно проведеного моделювання, більшість передумов, включених в модель, мають позитивний вплив на розвиток малого підприємництва у регіонах України, зокрема збільшення: чисельності фахівців вищої кваліфікації зайнятих в економіці у розрахунку на 10 тис. населення на 1 особу (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу рівня розвитку МП (РРМП) на 0,0017 (або на 0,0602 %); вартості необоротних активів малих підприємств у розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах на 1 тис. грн. (або на 1,0%) призведе до зростання індексу РРМП на 0,0002 (або на 0,0708 %), чисельності бізнес-центрів у розрахунку на 100 тис. осіб на одиницю (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,0189 (або на 0,0340 %), чисельності лізингових центрів у розрахунку на 100 тис. осіб на одиницю (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,0114 (або на 0,0223%); кількості банкоматів і платіжних терміналів у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення на одиницю (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,00001 (або на 0,0004 %); кількості абонентів мережі Інтернет у розрахунку на 10 тис. населення на 1 особу (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,00004 (або на 0,0558 %); кількості організацій, які виконують наукові і науково-технічні роботи у розрахунку на 10 тис. осіб на одиницю (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,0227 (або на 0,1025 %); забудованої виставкової площі організаторів виставок на 10 тис. осіб на 1 м.кв. (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,00004 (або на 0,0148 %); обсягу прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу на 1 дол. США (або на 1,0 %) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,00002 (або на 0,0225%), кількості великих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення на одиницю (або на 1,0 %) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,0321 (або на 0,0904 %); кількості інвестиційних проектів, що знаходяться на супроводі регіональних центрів інвестицій і розвитку на

Таблиця 3.3

Параметри та критерії кореляції і регресії моделі

Параметри та критерії кореляції та регресії за результативним підходом	Кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення, осіб (X6)	Фахівці вищої кваліфікації, які зайняті в економіці, на 10 тис. населення, осіб (X7)	Вартість необоротних активів на одного зайнятого на малих підприємствах, тис. грн. (X8)	Чисельність бізнес-центрів у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X10)	Чисельність лізингових центрів у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X12)	Чисельність інвестиційних/інноваційних фондів і компаній у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X16)	Чисельність небанківських ФК установ на 100 тис. осіб наявного населення, од (X20)	Чисельність банкоматів і платіжних терміналів на 10 тис. осіб наявного населення, од (X21);	Кількість абонентів мережі Інтернет у розрахунку на 10 тис. осіб населення, од (X25);	Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи у розрахунку на 10 тис. осіб, од (X26)	Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. осіб, од (X27);	Забудована виставкова площа організаторів виставок на 10 тис. осіб, тис. кв. м (X30)	План затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис.грн (X34)	Прямі іноземні інвестиції на одну особу, дол. США (X38)	Кількість великих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од (X39)	Кількість інвестиційних проектів, що знаходяться на супроводі РЦР, од (X40)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Рівняння множинної лінійної регресії	$Y=0,525413-0,000279*X6+0,001715*X7+0,000204*X8+0,018896*X10+0,011406*X12-0,002697*X16-0,009171*X20+0,000006*X21+0,000037*X25+0,022663*X26-0,048689*X27+0,000043*X30-0,003968*X34+0,000015*X38+0,032147*X39+0,010602*X40$															
Коефіцієнт еластичності	-0,2399	0,0602	0,0708	0,0340	0,0223	-0,0241	-0,0810	0,0004	0,0558	0,1025	-0,1643	0,0148	-0,0634	0,0225	0,0904	0,0927
Коефіцієнт детермінації	0,9794															
Коефіцієнт множинної кореляції	0,9897															

*розраховано автором

один проект (або на 1,0%) призведе до збільшення індексу РРМП на 0,0106 (або на 0,0927 %).

Водночас, серед факторів, включених в модель, є і такі, що мають негативний вплив на розвиток малого підприємництва у регіоні. Зокрема, результати показали, що збільшення кількості студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення на 1-го студента (або на 1,0%) призведе до зменшення індексу РРМП на 0,0003 (або на 0,2399 %), а кількості ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. осіб на одиницю (або на 1,0%) призведе до зменшення індексу РРМП на 0,0487 (або на 0,1643 %). Такий стан справ, на нашу думку, спричинений, по-перше, вищою підприємницької активністю осіб, що, через різні життєві обставини (бажання реалізувати якусь ідею; необхідність заробітку, щоб прогодувати сім'ю; відсутність фінансової можливості вступу до ВНЗ тощо) беруться до власної справи, і, як результат, на основі наполегливості, готовності до ризику і більшого практичного досвіду мають вищу ймовірність досягти успіху в бізнесі. По-друге, непристосованістю сучасних ВНЗ до вимог сьогодення, їх неспроможністю підготувати випускників до реалій ринку праці, низька ініціативність випускників і небажання брати на себе відповідальність. Згідно дослідження, здійсненого фондом «Демократичні ініціативи» [158], існує дисбаланс між теоретичною, практичною та особистісною готовністю випускника до виходу на ринок праці. І, якщо теоретична і особистісна складові хоча б частково задовольняють опитаних експертів, то рівень практичної підготовки не задовольняє переважну більшість з них. Така ситуація формується під дією трьох взаємопов'язаних чинників: незнання та нерозуміння викладачами потреб майбутньої діяльності випускників, відстороненість бізнесу від вирішення проблем вищої школи та відсутність мотивації ВНЗ щодо наближення до ринку праці. Визначаються також такі чинники як недосконалість систем держзамовлення і слабкість матеріально-технічної бази.

Негативним впливом на розвиток МП характеризуються і такі інфраструктурні передумови як інвестиційно-інноваційні фонди і компанії та небанківські фінансово-кредитні установ, збільшення кількості яких у розрахунку на 100 тис. населення на одиницю (або на 1,0%) призведе до зменшення індексу РРМП на 0,0027 (або на

0,0241 %) та на 0,0092 (або на 0,0810 %) відповідно. На нашу думку, це свідчить про неефективність співпраці цих елементів інфраструктури із суб'єктами МП, зокрема, недоступність їх інвестиційних ресурсів суб'єктам МП (надмірні вимоги, висока вартість тощо), чи їх небажання вкладати кошти у сектор МП і надання переваги іншим суб'єктам (середнім, великим підприємствам, фізичним особам тощо).

Окрім того, негативний вплив на розвиток малого підприємництва має і плановий обсяг затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП, зростання якого в розрахунку на 10 тис. населення на 1 тис. грн. (або на 1,0%) призведе до зменшення індексу РРМП на 0,0040 (або на 0,0634 %). Цілком закономірно, що чим нижче рівень розвитку МП у регіоні, тим радикальнішими і, відповідно, дорожчими є заходи з його стимулювання, проте, зазвичай, плановий показник виділених на регіональні програми розвитку МП коштів не виконується взагалі, кошти, що все ж виділяються витрачаються нерационально, а реалізовані заходи характеризуються неефективністю.

Перейдемо до оцінки якості побудованої моделі (дод. Е3). Коефіцієнт множинної кореляції дорівнює 0,9897, тобто обрані передумови суттєво впливають на рівень розвитку малого підприємництва, при чому 97,9% варіації індексу РРМП пов'язано з варіацією включених в модель передумов (коефіцієнт множинної детермінації становить 0,9794). Свідченням адекватності побудованої моделі є перевищення розрахованого F-критерію Фішера над його табличним значенням ($29,737 > 2,828$ (при рівні значимості $P=0,95$), а на основі перевищення розрахованого t-критерію Стюдента над його табличним значенням ($21,813 > 2,228$), можна зробити висновок про достовірність (значущість) коефіцієнта кореляції і суттєвий зв'язок між залежною змінною та незалежними факторами.

Згідно перевірки значущості окремих коефіцієнтів регресії, можна зробити висновок про те, що найбільш достовірною в розробленій моделі є оцінка параметрів a_{25} , a_{34} і a_{40} тоді як інші параметри або не є значимими, або є статистично значущими разом з певними іншими змінними.

Сценарії зміни індексу рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України при 5-ти, 10-ти та 15-тивідсотковому рості включених до моделі передумов

розвитку МП, що спричиняють позитивний вплив на індекс РРМП, подано у таблиці 3.4. та на рис. 3.1. Відповідно до одержаних результатів можна зробити висновок, що у більшості регіонів України кількісне збільшення передумов розвитку МП зумовить зростання індексу рівня розвитку малого підприємництва. Проте є регіони, де індекс РРМП продемонструє певне зменшення і значно повільніші темпи зростання при різних сценаріях, що зумовлено значним відставанням цих регіонів порівняно з іншими за результуючим і факторними показниками. Це свідчить, що стимулювання лише включених до моделі передумов в цих регіонах не дозволить отримати швидкого результату та значного зростання індексу РРМП, а заходи зі стимулювання розвитку МП мають бути радикальнішими і диверсифікованішими.

Отож, в результаті проведеного моделювання і прогнозування розвитку малого підприємництва, доцільно сформулювати певні положення, які слід врахувати при виборі інструментів стимулювання розвитку МП:

1) інструменти стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах повинні спрямовуватись на активізацію передумов, що мають максимально позитивний вплив на його розвиток, і на мінімізацію, кардинальну зміну напрямку впливу та якісну диверсифікацію тих передумов, що зараз негативно відбиваються на розвитку МП;

2) в контексті економічних передумов, особливий акцент слід робити на активізацію інвестиційної діяльності суб'єктів МП в напрямку підтримання належного функціонального стану, розширення і модернізації їх необоротних активів, що стане запорукою забезпеченості виробничих процесів необхідним рівнем автоматизації, технічної оснащеності та іншими потрібними умовами (земля, будівлі, нематеріальні активи);

3) в контексті соціальних передумов, слід акцентувати увагу на підвищенні кількості фахівців вищої кваліфікації зайнятих в економіці (покращення їх якісних характеристик, матеріальна, моральна мотивація, запобігання еміграції з регіону і країни), підвищення рівня підготовки студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації (викорінення з освітньої сфери принципу «освіта заради освіти», сприяння інтеграції освіти, науки і бізнесу);

Таблиця 3.4

Сценарії зміни індексу рівня розвитку малого підприємництва
(Іррмп) у регіонах України

	Фактичний показник	"+5,0%"		"+10,0%"		"+15,0%"	
		Іррмп	Відносно бази	Іррмп	Відносно бази	Іррмп	Відносно бази
АР Крим	0,549	0,550	1,002	0,562	1,023	0,573	1,044
Вінницька	0,490	0,512	1,046	0,522	1,064	0,531	1,083
Волинська	0,471	0,506	1,074	0,515	1,093	0,524	1,112
Дніпропетровська	0,589	0,615	1,045	0,631	1,072	0,647	1,099
Донецька	0,528	0,546	1,034	0,559	1,059	0,572	1,084
Житомирська	0,452	0,445	0,985	0,451	0,998	0,457	1,011
Закарпатська	0,525	0,516	0,983	0,525	0,999	0,533	1,016
Запорізька	0,508	0,521	1,026	0,534	1,051	0,546	1,075
Івано-Франківська	0,456	0,478	1,048	0,488	1,070	0,497	1,091
Київська	0,635	0,636	1,002	0,649	1,023	0,663	1,044
Кіровоградська	0,486	0,500	1,028	0,509	1,046	0,518	1,065
Луганська	0,474	0,457	0,963	0,465	0,982	0,474	1,001
Львівська	0,510	0,517	1,014	0,531	1,041	0,544	1,067
Миколаївська	0,511	0,538	1,053	0,551	1,078	0,563	1,103
Одеська	0,591	0,605	1,024	0,623	1,054	0,640	1,083
Полтавська	0,504	0,520	1,031	0,531	1,053	0,542	1,075
Рівненська	0,402	0,427	1,063	0,434	1,080	0,441	1,097
Сумська	0,410	0,436	1,065	0,444	1,082	0,451	1,100
Тернопільська	0,463	0,460	0,993	0,469	1,012	0,477	1,031
Харківська	0,613	0,637	1,040	0,663	1,081	0,688	1,122
Херсонська	0,484	0,468	0,967	0,477	0,985	0,485	1,003
Хмельницька	0,441	0,437	0,991	0,444	1,006	0,450	1,021
Черкаська	0,494	0,469	0,949	0,478	0,967	0,487	0,985
Чернівецька	0,473	0,508	1,073	0,518	1,095	0,528	1,117
Чернігівська	0,419	0,448	1,069	0,455	1,086	0,462	1,103
м. Київ	0,974	1,076	1,105	1,179	1,210	1,281	1,315
м. Севастополь	0,645	0,667	1,035	0,692	1,073	0,718	1,112

*розраховано автором

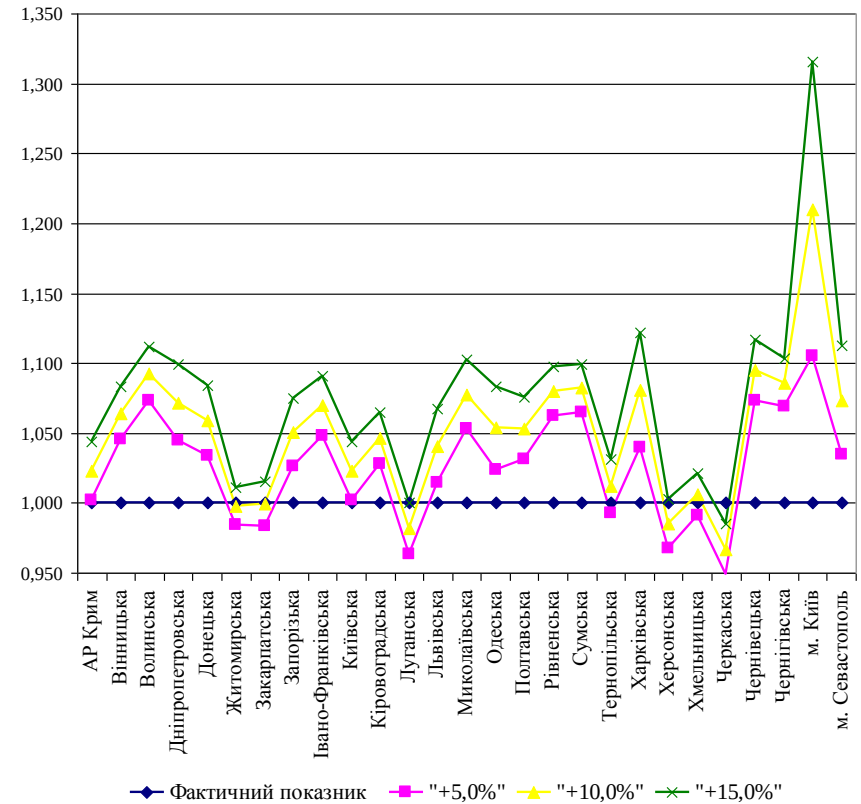

Рис.3.1. Індекс зміни Іррмп у регіонах при 5,0-ти, 10,0-ти та 15,0-тивідсотковому рості включених до моделі передумов розвитку МП

4) в контексті інституційно-інфраструктурних передумов, доцільно, по-перше, спрямовувати зусилля на підвищення забезпеченості суб'єктів МП усіма видами інфраструктури, з акцентом на ті, що згідно моделювання мають позитивний вплив на розвиток МП (організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи, бізнес-центри, лізингові центри, банкомати і платіжні термінали, інтернет-покриття, забудована площа організаторів виставок); по-друге, підвищувати ефективність взаємодії суб'єктів МП з окремими інфраструктурними елементами, тобто, показником результативності є не лише рівень інфраструктурної забезпеченості МП, а й якість, тіснота та вигода, яку отримують суб'єкти МП від взаємодії з окремими об'єктами інфраструктури;

5) в контексті інституційно-інвестиційних передумов – поліпшення інвестиційного клімату і активізація залучень ПІІ в регіон, підвищення ефективності реалізації регіональних програм розвитку МП, діяльності Регіональних центрів з інвестицій і розвитку і Державної служби зайнятості (фінансової підтримка безробітних);

6) в контексті інформаційних передумов – якісна диверсифікація інформаційного забезпечення (доступність, адекватність, глибина, відповідність сьогоdnішнім реаліям) суб'єктів МП і безробітних.

3.2. Стратегічні засади стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України

Регіональний розвиток стає інструментом для досягнення глобальної конкурентоспроможності через процес, за допомогою якого регіони управляють постійними конкурентними трансформаціями, аби стати більш комфортними для життя і кращими для ведення бізнесу [159]. Тобто відбувається постійна конкурентна боротьба за залучення інвестицій, технологій, спеціалістів, знань і ідей, виграють у якій ті регіони, що зуміли найкраще оптимізувати і найефективніше використати внутрішні ресурси і створити найоптимальніші передумови для розвитку підприємництва, в т.ч. малого, що, внаслідок масштабної залежності від держави, органів місцевого самоврядування, фінансово-кредитних інститутів і великих компаній, поряд з високою соціально-економічною важливістю характеризується вкрай низькою життєздатністю,

чутливістю до різноманітних економічних потрясінь, інших недоліків ринку, зосередженістю на вирішенні поточних проблем і ігноруванням довгострокового стратегічного планування. Відтак, особливої актуальності набуває розробка регіональних стратегій розвитку МП (рис.3.2).

РЕГІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА																	
МЕТА : створення передумов для вільного розвитку МП та пріоритетних галузей економічної системи регіону, економічного зростання і формування середнього класу через самозайнятність і розвиток МП																	
ТЕРМІН: 5-10 років																	
ОБ'ЄКТИ : Мале підприємництво регіону, процеси та передумови його розвитку																	
СУБ'ЄКТИ : обласні ради, обласні і міські держадміністрації; органи місцевого самоврядування базового рівня, Фонди підтримки підприємництва; Державний фонд регіонального розвитку, центри зайнятості та інші установи, яким делеговано реалізацію тих чи інших інструментів стимулювання розвитку МП																	
ЗАВДАННЯ : Формування і диверсифікація, інтенсифікація і зміцнення, збереження і нарощення рівня розвитку МП																	
ЦІЛІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА I. Формування сприятливого середовища, створення передумов для підприємницької діяльності; II. Нарощення економічного, інноваційного, експортного потенціалу і конкурентоспроможності суб'єктів МП; розширення їх діяльності у виробничих галузях, задоволенні потреб внутрішнього ринку, підвищення конкурентоспроможності їх продукції в порівнянні з імпортом (діючі суб'єкти МП) III. Підвищення підприємницької активності, в т.ч. на депресивних, периферійних, сільських територіях, в окремих соціальних групах (потенційні суб'єкти МП)																	
ПРИНЦИПИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА <table border="0"> <tr> <td>- поєднання державних, регіональних, місцевих інтересів та інтересів МП регіону;</td><td>- доступність отримання допомоги на основі відповідності реципієнтів встановленим вимогам;</td></tr> <tr> <td>- узгодженість інструментів стимулювання МП між собою, їх відповідність стратегіям соціально-економічного, галузевого розвитку з урахуванням специфіки МП, його ролі в господарському комплексі регіону, ресурсних можливостей;</td><td>- застосування ринкових, а не бюрократичних механізмів;</td></tr> <tr> <td>- об'єктивність;</td><td>- підтримання конкуренції між одержувачами позитивних стимулів;</td></tr> <tr> <td>- раціональність прийняття рішень в умовах обмеженості ресурсів;</td><td>- якість реалізованих інструментів;</td></tr> <tr> <td>- превентивність виникнення перешкод розвитку МП;</td><td>- звітність, послідовність, посилення контролю і відповідальності за реалізацію заходів;</td></tr> <tr> <td>- комплексність;</td><td>- економічний патріотизм;</td></tr> <tr> <td>- цілеспрямованість;</td><td>- інноваційність;</td></tr> <tr> <td>- прозорість;</td><td>- орієнтація не на керування, а на активізацію діяльності МП та пов'язаних елементів економічної системи регіону.</td></tr> </table>		- поєднання державних, регіональних, місцевих інтересів та інтересів МП регіону;	- доступність отримання допомоги на основі відповідності реципієнтів встановленим вимогам;	- узгодженість інструментів стимулювання МП між собою, їх відповідність стратегіям соціально-економічного, галузевого розвитку з урахуванням специфіки МП, його ролі в господарському комплексі регіону, ресурсних можливостей;	- застосування ринкових, а не бюрократичних механізмів;	- об'єктивність;	- підтримання конкуренції між одержувачами позитивних стимулів;	- раціональність прийняття рішень в умовах обмеженості ресурсів;	- якість реалізованих інструментів;	- превентивність виникнення перешкод розвитку МП;	- звітність, послідовність, посилення контролю і відповідальності за реалізацію заходів;	- комплексність;	- економічний патріотизм;	- цілеспрямованість;	- інноваційність;	- прозорість;	- орієнтація не на керування, а на активізацію діяльності МП та пов'язаних елементів економічної системи регіону.
- поєднання державних, регіональних, місцевих інтересів та інтересів МП регіону;	- доступність отримання допомоги на основі відповідності реципієнтів встановленим вимогам;																
- узгодженість інструментів стимулювання МП між собою, їх відповідність стратегіям соціально-економічного, галузевого розвитку з урахуванням специфіки МП, його ролі в господарському комплексі регіону, ресурсних можливостей;	- застосування ринкових, а не бюрократичних механізмів;																
- об'єктивність;	- підтримання конкуренції між одержувачами позитивних стимулів;																
- раціональність прийняття рішень в умовах обмеженості ресурсів;	- якість реалізованих інструментів;																
- превентивність виникнення перешкод розвитку МП;	- звітність, послідовність, посилення контролю і відповідальності за реалізацію заходів;																
- комплексність;	- економічний патріотизм;																
- цілеспрямованість;	- інноваційність;																
- прозорість;	- орієнтація не на керування, а на активізацію діяльності МП та пов'язаних елементів економічної системи регіону.																

Рис.3.2. Зміст регіональної політики розвитку малого підприємництва

*розроблено автором

Стратегія розвитку малого підприємництва в регіоні повинна будуватися відповідно до загальної економічної стратегії розвитку регіону з урахуванням його специфіки, стратегічного призначення і ролі підприємництва в господарському комплексі регіону, ресурсних можливостей [160], тобто орієнтуватись на розвиток

МП спираючись на наявний потенціал і зменшуючи слабкі сторони регіональної соціально-економічної системи; уникаючи зовнішніх загроз і максимально використовуючи сприятливі умови навколишнього середовища та інші можливості, що мають прямий та опосередкований вплив на розвиток підприємництва в регіоні і країні. Виходячи з різних рівнів розвитку МП у регіонах, необхідно обрати одну із стратегій його розвитку, взаємозв'язок яких зображено на рис. 3.3, що повинні розроблятися із врахуванням наявних передумов розвитку МП (таблиця 3.5).

Рис.3.3 Взаємозв'язок рівнів розвитку та стратегій розвитку МП у регіонах

У регіонах, що характеризуються *низьким рівнем розвитку МП*, доцільним є застосування стратегії формування і диверсифікації, що є найбільш радикальною і передбачає сукупність спланованих дій органів регіонального управління спрямованих на реалізацію заходів форсованого розвитку, ідентифікацію особливостей регіону, його внутрішніх переваг і ресурсів та їх використання для нарощення потенціалу суб'єктів МП, створення основи для швидкого економічного розвитку, формування і розвиток «точок росту» та видів діяльності, що є конкурентними на внутрішньому і зовнішньому ринках, що дозволить суб'єктам МП зайняти свою «нішу» у загальнорегіональному економічному просторі, а також забезпечить перехід малих підприємств у середні, а середніх – у великі, навколо яких будуть концентруватися нові малі суб'єкти господарювання. Саме така політика дозволить зупинити подальше зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. Реалізація стратегії спрямована на перегляд та оновлення існуючої галузевої структури, сприяння розвитку підприємств, що мають значний потенціал зростання, закриття нерентабельних і збиткових виробництв, подальшу диверсифікацію і розвиток нових сфер діяльності,

Таблиця 3.5

Пріоритети реалізації стратегій розвитку малого підприємництва у регіонах

Стратегія розвитку МП	Екологічні передумови	Соціальні передумови	Економічні передумови	Інституційно-інфраструктурні передумови	Інституційно-інвестиційні передумови	Інституційно-інформаційні передумови
Стратегія формування і диверсифікації	Підвищення ефективності і раціоналізація використання наявних природних ресурсів (ПР) при максимально можливих темпах економ. росту; аналіз структури ПР потенціалу, оцінка невикористаних резервів, перспектив їх освоєння; ефективна спеціалізація суб'єктів МП на основі цих резервів	Активна політика з подолання еміграції і безробіття; підвищення якості труд. потенціалу; удосконалення систем підготовки фахівців розумових та робітничих професій у відповідність потребам регіональних ринків праці та суб'єктів МП регіону, мотивація інновац. діяльності населення	Максимальна активізація інвестиційної д-ті суб'єктів МП, сприяння створенню переробних галузей промисловості на сучасній технологічній базі; впровадження мало- і безвідходних технологій	Підвищення забезпеченості суб'єктів МП усіма видами інфраструктури; формування і розвиток «полюсів росту»	Залучення інвестицій в регіон на основі забезпечення їх швидкої окупності і сприятливого інвестиційного клімату, режиму найбільшого сприяння підпр. діяльності; налагодження міжрегіональної і міжнародної співпраці суб'єктів МП	Якісна диверсифікація інформ. підтримки, що надається центрами зайнятості, ФПП. Інформування про потенційні ринки, контрагенти. Спрощення регуляторного середовища
Стратегія інтенсифікації і зміцнення	Ефективне і раціональне використання усіх видів регіональних ресурсів; розширення виробництва на основі ресурсоощадних технологій; зменшення негативного впливу виробничих об'єктів на НПС	Примноження науково-технічного людського потенціалу і мотивація інновац. діяльності; активна політика подолання безробіття і підвищення якості труд. потенціалу, активізація повернення емігрантів з-за кордону. Створення умов для відтворення труд. ресурсів	Зниження енерго- та ресурсомісткості виробництва, впровадження новітніх технологій, форм управління і організації праці. Розвиток суміжних до існуючих галузей і галузей-постачальників	Підвищення забезпеченості суб'єктів МП усіма видами інфраструктури та тісноти зв'язку між ними	Активізація довгострокового інвестування регіональних соц.-економічних процесів; пріоритетних інвестиц. проектів. Маркетингове просування території, розширення ЗЕД і міжрегіональної співпраці МП	Якісна диверсифікація інформ. підтримки, що надається центрами зайнятості, ФПП. Спрощення регуляторного середовища
Стратегія збереження і нарощення	Раціональне, ощадливе використання і відтворення природних ресурсів; утилізація відходів; максимальний перехід на ресурсозберігаючі, екологічно безпечні технології; екологічна освіта	Підвищення якості труд. ресурсів. Мотивація інноваційної діяльності. Підвищення внутр. попиту на інтелектуальну працю. Створення умов для відтворення труд. ресурсів, диверсифікація освітніх послуг	Підтримка відповідності економічної бази суб'єктів МП регіону найсучаснішому технологічному рівню. Максимальна локалізація повних виробничих циклів у регіоні	Підвищення ефективності і тісноти взаємодії МП з елементами інфр-ри, їх постійна якісна диверсифікація. Розвиток інноваційної інфраструктури	Активізація інноваційної діяльності, інвестування інноваційних проектів; активізація міжнародної діяльності і участі суб'єктів МП в загальнодержавних і міжнародних проектах; міжнародний маркетинг території	Активізація, якісна диверсифікація інформ. підтримки, що надається центрами зайнятості, ФПП. Спрощення регуляторного середовища

особливо для вузькоспеціалізованих регіонів (Луганська обл.) задля зменшення ризикованості і залежності від попиту на продукцію однієї галузі. Органи регіональної і місцевої влади визначають пріоритети розвитку МП, здійснюють всебічну підтримку господарюючих суб'єктів, забезпечення стабільного бізнес-середовища і створення максимально сприятливих умов для залучення інвесторів.

Середній рівень розвитку МП у регіонах свідчить про наявність об'єктивних передумов його розвитку, проте неповне використання потенціалу малого підприємництва і наявних конкурентних переваг. Саме тому, для цієї групи доцільним є використання стратегії інтенсифікації і зміцнення, що передбачає сукупність спланованих дій органів регіонального управління, спрямованих на підтримку позитивних тенденцій розвитку і максимальне раціональне використання існуючих можливостей, підвищення ефективності діяльності і поглиблення спеціалізації суб'єктів МП на основі розвитку існуючих та суміжних видів економічної діяльності з високою доданою вартістю; розширення асортименту і підвищення споживчих властивостей їх продукції, прискорення технологічних процесів і підвищення їх продуктивності за рахунок інновацій. Особливу увагу слід спрямувати на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності та поширення інновацій в межах регіону, адже впровадження новітніх досягнень НТП і методів управління у виробничі процеси сприяє випереджаючим темпам економічного розвитку. Одним із основних акцентів є встановлення оптимальних пропорцій і налагодження взаємодії між суб'єктами малого, середнього і великого підприємництва.

Для регіонів з *високим рівнем розвитку МП* найдоцільнішою є стратегія збереження і нарощення, що передбачає спрямування зусиль органів регіональної влади і управління на ефективне використання наявних конкурентних переваг, забезпечення і підтримку збалансованого диверсифікованого розвитку і розширення відтворювальних процесів території; активізацію усіх сфер і компонентів підприємницького середовища, а також сильних сторін малого підприємництва регіону задля підтримання високого рівня його розвитку та створення нових передумов для його підвищення. Стратегія орієнтована на забезпечення інтеграції

суб'єктів малого, середнього і великого бізнесу; локалізацію в регіонах замкнених виробничих циклів експортоорієнтованої та імпортозамінної продукції, міжнародне позиціонування регіону і освоєння нових ринків, в т.ч. комерціалізацію вітчизняних наукових розробок та перейняття передового іноземного досвіду (імпорт високих технологій, ліцензій). Стратегія передбачає впровадження інноваційних виробництв, технологій, систем управління, організаційних форм. Для регіонів доцільно використати світовий досвід впровадження інноваційних процесів на просторовому рівні у вигляді нових форм науково-виробничих відносин, а саме: наукових регіонів, технополісів, технопарків, інноваційних центрів тощо. Функціонування інноваційних структур на території регіонів шляхом нарощення інноваційної складової ендogenous потенціалу сприяє загальному економічному піднесенню, надає потужний поштовх забезпеченню конкурентних переваг на міжнародному рівні [161].

Відповідно до виділених на рис. 3.2 цілей розвитку малого підприємництва, нами розроблено «дерево цілей» стимулювання розвитку МП в регіоні (рис. 3.4), а в таблиці 3.6 запропоновано пріоритетні інструменти їх досягнення.

Рис.3.4. «Дерево цілей» стимулювання розвитку МП в регіоні

*складено автором

Таблиця 3.6

Інструменти досягнення цілей стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах

Інституційно-інфраструктурне забезпечення	Інституційно-інвестиційне забезпечення	Інституційно-інформаційне забезпечення
1	2	3
Ціль 1. Формування сприятливого середовища для підприємницької діяльності		
<i>Ціль 1.1. Формування позитивного іміджу, маркетингове просування регіону. Створення умов для комфортного проживання і відтворення труд. ресурсів МП</i>		
Підвищення доступності, якості житлово-комунальної, логістичної, дорожньої, соціальної, інформаційної інфр-ри, інфр-ри відпочинку і дозвілля. Проведення виставок, ярмарків, прес-турів для ЗМІ, представлення регіону на вітчизняних, міжнародних форумах	Матеріальна підтримка молодих працівників, залучених до роботи в сільських і периферійних населених пунктах; підтримка молоді, зацікавленої у переселенні в сільську місцевість і допомога у реалізації її бізнес-планів	Формування і просування бренду території та ін. регіональних брендів. Максимальна подійна насиченість життя (культурні, спортивні події). Випуск рекламно-інформаційної продукції про інвестиційну привабливість регіону
Ціль 1.2 Поліпшення інвестиційного клімату, залучення і підтримка інвесторів		
Розвиток логістичного потенціалу регіону, територій вздовж транспортних коридорів; інфраструктурних коридорів для потоків інформації, капіталу, робочої сили; підготовка інженерної інфраструктури, майданчиків для забудови	Розробка стимулів для інвесторів, що вкладають у вітчизняне виробництво (податкові пільги, спрощення регуляторних процедур для бізнесу тощо)	Створення бази даних інвестиційних проектів регіону і периферії, в т.ч. проектів суб'єктів МП. Юридичний, інформаційний та ін. супровід інвесторів. Забезпечення прав захисту іноземних інвестицій та інвесторів, визначення порядку і відповідальних за виплату компенсацій інвесторам
Ціль 1.3 Активізація інноваційної діяльності в регіоні, комерціалізації наукових розробок		
Розробка схем розміщення та створення інноваційної інфраструктури: індустріальних і технопарків (в т.ч. у старопромислових зонах), інноваційних лабораторій молоді, Центрів комерціалізації інновацій і наукових розробок (супровід новаторів, заінтересованих у комерціалізації своїх НДДКР)	Розробка і реалізація систем матеріального стимулювання наукових досліджень, конкурсів на кращу інноваційну розробку; пряме бюджетне субсидування і держзамовлення наукових та інноваційних проектів, в т.ч. у суб'єктів МП. Податкове стимулювання СГ, що здійснюють чи підтримують інноваційну діяльність	Удосконалення систем підготовки наукових кадрів у відповідність вимогам сучасності. Розробка і реалізація заходів з подолання «відтоку мізків за кордон». Залучення наукового кадрового потенціалу до регіональних інноваційних процесів. Підтримка участі науковців у міжнародних програмах обмінів, наукових конференціях. Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. Інформаційно-аналітичне забезпечення інновац. розвитку
Ціль 1.4. Дерегуляція і мінімізація бюрократичних процедур, забезпечення прозорості та підзвітності регуляторних органів		
Скорочення числа регуляторних і контролюючих органів (злиття, ліквідація), усунення дублювання функцій між ними. Створення ЦНАП та реалізація проектів типу «віртуальний офіс», впровадження систем електронного документообігу та цифрового підпису. Створення «гарячих ліній» для підприємців (акумуляування інформації, щодо корупційних дій та ін. порушень, проблем, з якими стикаються суб'єкти МП)	Скорочення витрат суб'єктів господарювання на додержання обов'язкових регуляторних процедур. Поступове зменшення податкового навантаження на бізнес. Впровадження механізмів конфіскації корупційних доходів для відшкодування завданої шкоди	Дерегуляція сфер відкриття, функціонування, припинення діяльності, забезпечення процедур впорядкованого банкрутства. Запровадження принципів «мовчазної згоди», «єдиного вікна» для бізнесу. Роз'яснення податкового законодавства та ін. н.-п. актів, що регулюють діяльність МП. Модернізація систем стандартизації. Систематичне навчання працівників регуляторних органів за сучасними стандартами, міжнародний обмін досвідом, впровадження кодексів етичної поведінки. Громадський контроль за діяльністю регуляторних служб, моніторинг рівня корупції у різних сферах сусп. відносин МП. Галузеві дослідження в сфері МП, визначення регуляторних перешкод д-ті, розробка пропозицій їх подолання. Залучення представників п-ва, громадських організацій, наукових установ до розробки проектів н.-п. актів у сфері підприємництва.

Продовження табл. 3.6

1	2	3
Ціль 2. Нарощення економічного, інноваційного, експортного, виробничого потенціалу і конкурентоспроможності суб'єктів МП		
Ціль 2.1. Підвищення компетентності і кваліфікації підприємців		
Створення інфр-ри підтримки МП: бізнес-центри, бізнес-інкубатори, професійні асоціації підприємців, в т.ч. з орієнтацією на різні соц. верстви (центр підтримки молодіжного бізнесу, бізнесу жінок). Створення місцевих інтернет-ресурсів з підтримки і розвитку МП, «гарячих ліній» з питань організації власної справи	Фінансова підтримка участі суб'єктів МП у міжнародних обмінах.	Навчання, консультування, юридична підтримка суб'єктів МП, підвищення доступності послуг інжинірингу, промислового дизайну, маркетингу, брендингу, підвищення фінансової грамотності суб'єктів МП. Розповсюдження інформації про програми міжнародних обмінів підприємців.
Ціль 2.2. Активізація інвестиційної діяльності суб'єктів МП		
Розвиток банківської та небанківської фінансово-кредитної інфраструктури.	Реалізація державних, регіональних інвест. проектів. Прямая матеріальна підтримка суб'єктів МП (пільгова оренда майна комунальних і державних підприємств, землі, приміщень). Застосування фіскального механізму (спеціальні податкові режими, пільгове оподаткування, відтермінування сплати податків для суб'єктів МП, що здійснюють інвестиції, інновації, займаються виробничою чи пріоритетною для регіону діяльністю). Реалізація програм мікрокредитування МП, гарантування, відшкодування частини відсотків, здешевлення вартості кредитів. Активізація банківського кредитування, лізингу, ін. форм фінансування.	Проведення галузевих ділових заходів. Навчання дрібних виробників у сфері впровадження сучасних технологій. Акумуляція і розповсюдження інформаційних матеріалів про: 1)різноманітні міжнародні, державні, регіональні і приватні програми, спрямовані на підвищення підприємницької активності конкурентоспроможності суб'єктів МП та виставково-ярмаркові події; 2) природні ресурси регіону, історичні території, використання яких суб'єктами МП може якісно вплинути розвиток громад, районів і регіону; 3)об'єкти нерухомого майна, земельні ділянки, запропоновані до відчуження чи передачі в оренду суб'єктам МП; 4) бенчмаркінг, лізинг, франчайзинг та ін. доступні форми фінансування, їх переваги і можливості.
Ціль 2.3. Допомога в збуті продукції, підтримка ЗЕД		
Розвиток мережі центрів сертифікації продукції; збутової (роздрібні ринки, кооперативні магазини, виставки, ярмарки) і виробничої інфраструктури (логістичні центри, термінали тривалого зберігання тощо). Створення центрів імпортозаміщення і локалізації (допомога суб'єктам МП заявити про себе, продукцію, знайти бізнес-партнерів), Створення регіональних торгівельних представництв за кордоном для представлення і лобіювання інтересів суб'єктів підприємництва регіону.	Фінансова підтримка участі суб'єктів МП у міжнародних виставках, ярмарках. Залучення суб'єктів МП до державних і муніципальних закупівель. Сприяння вітчизняному та міжнародному бізнес-партнерству, розвитку коопераційних зв'язків між МП регіону і іншими суб'єктами (субконтрактинг, аутсорсинг, франчайзинг, спільне виробництво, вертикально і горизонтально інтегровані кластери з виробництва і збуту продукції), зустрічі формату «малий-великий бізнес», бізнес-зустрічі представників зарубіжних ділових кіл з МП регіону.	Оприлюднення інформації про потреби вітчизняних виробників, кінцевих споживачів, держуправління на сайтах ТПП, окремих компаній. Залучення суб'єктів МП до участі у вітчизняних і міжнародних форумах, виставках. Допомога в пошуку партнерів, інформаційно-консультативна підтримка в ознайомленні з правилами торгівлі, вимогами іноземних ринків. Організація конкурсів типу «Кращий місцевий бренд». Пропагування переваг вітчизняної продукції (акції «Купуй українське»). Стимулювання і інформаційна підтримка МП при впровадженні систем управління якістю, екологічного управління, міжнародних/регіональних стандартів. Спрощення процедур митного і ін. оформлення вантажів

Продовження табл. 3.6

1	2	3
Ціль 3. Нарощення економічного, інноваційного, експортного, виробничого потенціалу і конкурентоспроможності суб'єктів МП		
<i>Ціль 3.1 Модернізація систем загальної і вищої освіти</i>		
Розвиток системи позашкільних навчальних закладів (НЗ); поліпшення матеріально-технічної бази НЗ (в т.ч. сільських, периферійних, шкіл-інтернатів); удосконалення систем практичної і професійної підготовки учнів і студентів, вихованців шкіл-інтернатів (навчально-виробничі комбінати, експериментальні підприємства при ВНЗ)	Матеріальна підтримка обдарованої молоді і запобігання виїзду на навчання за кордон. Підтримка підприємницьких ініціатив молоді, проведення конкурсів підприємницьких проєктів серед учнів, конкурсів бізнес-планів серед студентів і молоді	Профільне навчання у загальноосвітніх НЗ; залучення роботодавців, галузевих об'єднань до розробки програм підготовки спеціалістів, участі у програмах стажування. Якісна профорієнтаційна робота, врахування перспективних потреб регіонального ринку праці та приватнопідприємницького сектору при підготовці спеціалістів. Якісне оновлення навчальних програм. Створення на базі ВНЗ тематичних, в т.ч. дистанційних, навчальних курсів. Розповсюдження інформації про програми міжнародних обмінів студентів. Розвиток лідерських навичок і талантів молоді
<i>Ціль 3.2. Активна політика з подолання безробіття і стимулювання підприємницької активності, в т.ч. різних соціальних груп (особи зрілого віку, молодь, жінки). Формування позитивного іміджу «підприємця» у суспільстві.</i>		
Створення центрів кар'єри, інтернет-ресурсів з питань регіонального ринку праці, «гарячих ліній» з питань працевлаштування	Розробка актуальних бізнес-проєктів для МП, їх розповсюдження, підтримка в реалізації (акцент на сільські території і периферію). Конкурси бізнес-планів та програми фінансової допомоги безробітним для відкриття власної справи. Компенсація ЄСВ, дотації, ін. матеріальні заохочення суб'єктів МП, що працевлаштовують безробітних, в т.ч. молодь, людей з обмеженими можливостями, зберігають робочі місця для літніх людей	Врахування перспективних потреб регіонального ринку праці та приватнопідприємницького сектору при підготовці, підвищенні кваліфікації, перепідготовці безробітних. Проведення тренінгів, семінарів, study-турів, курсів комп'ютерної освіти, підвищення фінансової грамотності. Розповсюдження матеріалів з питань зайнятості, ситуації на ринку праці. Зустрічі з екс-безробітними, що успішно працевлаштувались, організували власну справу. Відзначення Дня підприємця, конкурси типу «Кращий підприємець року».

*складено автором

Однією з негативних тенденцій, що характеризують розвиток малого підприємництва в регіонах України і їх соціально-економічний розвиток в цілому, є наявність значних диспропорцій між центрами, якими в основному виступають великі міста, і периферією. Із майже 1320 міських поселень країни до категорії згасаючі та стагнуючі потрапляє 1163 поселення, в яких проживає майже 55 % населення. Значна їх концентрація спостерігається в депресивних сільськогосподарських ареалах, віддалених від регіональних та міжрегіональних центрів [162]. Іноземні інвестиції в основному спрямовуються в великі обласні центри з розвиненою інфраструктурою і платоспроможним населенням, а реалізація точкових безсистемних заходів призводить до ще більшої дезорганізації регіональних виробничих комплексів. При чому, чим більшим є розрив рівня соціально-економічного розвитку, тим меншою ввижається перспектива його подолання для суб'єктів периферії, що має наслідком порушення територіальної цілісності країни, соціальне розшарування і формування масштабних депресивних зон через поглиблення негативних тенденцій, до яких відносяться:

- диспропорції якості життя, культурний занепад, скорочення асортименту надаваних послуг, посилення негативної міграції, низька щільність населення периферії;

- економічна, фізична недоступність, відсталість житлово-комунальної, соціальної, виробничої, інноваційної інфраструктури;

- застарілість матеріально-технологічної бази суб'єктів господарювання, нестача кадрових, фінансових та інших ресурсів для їх діяльності і, як наслідок, низька ефективність і відсутність передумов до їх розширення, участі у різноманітних інтеграційних утвореннях; ділова і підприємницька пасивність.

Наочно наявність диспропорцій між периферією і центрами відображено на рис. 3.5 на прикладі зниження рівня розвитку МП у районах Волині при збільшенні відстані від обласного центру. Як бачимо, високим рівнем розвитку МП характеризуються дотичні до обласного центру райони і міста обласного значення, такі як Володимир-Волинський, Ковель, Нововолинськ, а чим далі від обласного центру цей показник знижується.

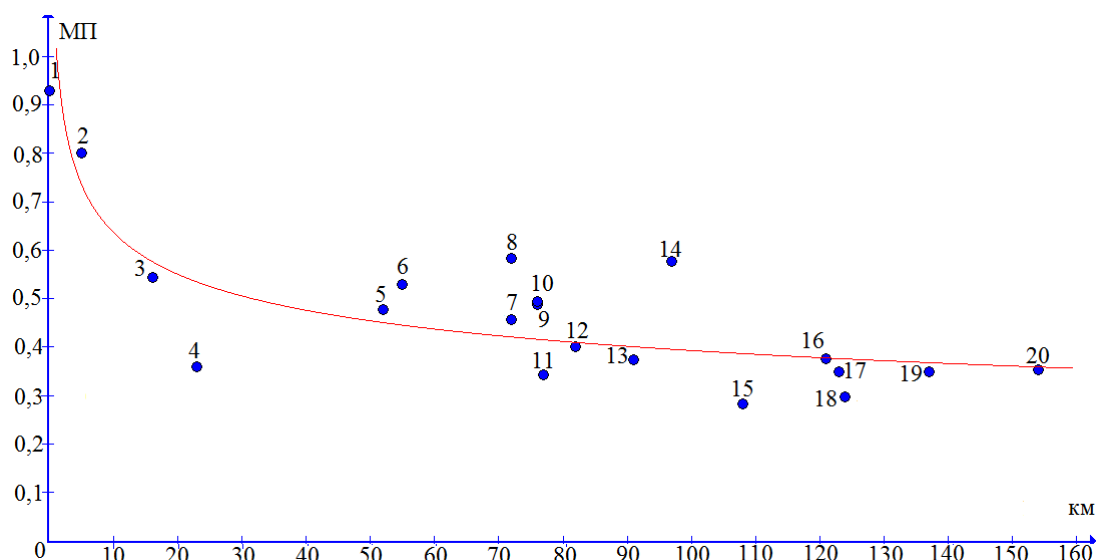

Рис.3.5. Позиціонування районів Волинської області за рівнем розвитку МП і віддаленістю від обласного центру (1. м. Луцьк, 2. Луцький р-н; 3. Ківерцівський р-н; 4. Рожищенський р-н; 5. Горохівський р-н; 6. Локачинський р-н; 7. Ковельський р-н; 8. м. Ковель; 9. Володимир-Волинський р-н; 10. м. Володимир-Волинський; 11. Маневицький р-н; 12. Іваничівський р-н; 13. Турійський р-н; 14. м. Нововолинськ; 15. Старовижівський р-н; 16. Любомльський р-н; 17. Камінь-Каширський р-н; 18. Ратнівський р-н; 19. Любешівський р-н; 20. Шацький р-н.)

*розраховано автором

Отож, одним із основних орієнтирів розвитку МП є зміна його традиційної структури, що вимагає пріоритетності розвитку інноваційного виробничого МП, активізації підприємницької діяльності на депресивних і периферійних територіях. Сукупність заходів, що передбачають фінансування відсталих територій за рахунок регіонів-донорів, знищують мотивацію перших і стримують розвиток останніх, що є вкрай негативною тенденцією. Тобто, механізми зменшення регіональних диспропорцій і підвищення підприємницької активності повинні зосереджуватись на пошуку шляхів випереджаючого саморозвитку периферії.

Зі зміною технологічної організації господарства в західних країнах відбувся перехід від масштабного індустріального розвитку до гармонізації умов життя і праці, сприяння високотехнологічним МСП, до заохочення (податкового, земельно-правового і т.д.) притоку капіталу на окремі території. «Якість життя» стало одним із ключових понять регіональної політики, причому в нього включають не лише рівень доходів і забезпеченості населення, а й культуру, насиченість регіонального

життя подіями, організацію дозвілля, екологію, регіональний імідж, а також ефективність і якість послуг суспільного управління, включаючи розробку і реалізацію переконливих регіональних стратегій [163]. Збільшення фінансування в розбудову об'єктів соціальної інфраструктури, міський розвиток, підтримку розвитку локальних центрів та агломерацій тощо дозволить не тільки вирішити блок соціально-економічних проблем, а й започаткувати певну спіраль розвитку, що залучала б до процесів економічного зростання місцеві ресурси, формувала стимули до економічного зростання на регіональному рівні [164].

Отож, стратегічно орієнтованим і потужним інструментом подолання наявних диспропорцій міжрегіонального і внутрішньорегіонального розвитку, в тому числі розвитку МП, є створення різнорангових «полюсів росту», під якими будемо розуміти агломерацію суб'єктів господарювання певної територіальної системи, що, шляхом випереджаючого саморозвитку, сприяють розкриттю потенціалу системи у якій вони функціонують, використанню її конкурентних переваг і дають імпульси розвитку її оточуючих елементів. Полюси росту можуть стати каталізаторами регіонального розвитку, об'єднавши функції місць прикладання праці і сфери обслуговування, а сукупність полюсів росту регіону формуватимуть опорний каркас території.

Віддача капіталу на периферії на початкових етапах характеризуватиметься нижчими показниками, ніж у існуючих розвинених промислових центрах та великих містах. Саме тому, ініціаторами і активними учасниками формування і розвитку полюсів росту повинні бути органи регіональної влади і місцевого самоврядування, завдання яких полягає у створенні оптимальних умов для розвитку підприємництва і лідируючих галузей у полюсах і на прилеглих територіях, сприянні і участі у розбудові інфраструктури та підвищенні привабливості територій для життя; стимулюванні взаємоузгодженого розвитку полюсів росту та зв'язку між ними, що стане запорукою мінімізації регіональних соціально-економічних диспропорцій та реалізації інтересів усіх соціально-економічних груп, в тому числі і суб'єктів МП. Певною мірою теорія полюсів росту лягла в основу формування спроможних територіальних громад в контексті реалізації в Україні реформи децентралізації, в результаті чого населені пункти повинні об'єднатись навколо спроможного центру.

I, хоча реформа виходить з того, що усі громади матимуть рівні можливості для розвитку, не варто ігнорувати той факт, що всі вони матимуть різні вихідні умови, а, отже, органам місцевого самоврядування новостворених периферійних громад варто прикладати в рази більше зусиль задля забезпечення їх спроможності до існування і розвитку. Відтак, стимулювання розвитку малого підприємництва у новостворених територіальних утвореннях – громадах і повітах є особливо актуальним.

«Точками росту» на рівні регіональної економіки у світовій практиці традиційно вважаються: транспорт, дорожнє будівництво, комунікації, енергетичний сектор, екологічні проекти, у т. ч. – проекти екологічної енергетики, дослідження, інновації [164]. Інструментом їх створення може бути надання територіям особливого статусу зон науково-інноваційного, промислово-виробничого, торгівельного, рекреаційного, логістичного спрямування, ігрових зон, територій прикордонного співробітництва, єврорегіонів, територій пріоритетного розвитку, кластерів, вільних і спеціальних економічних зон, промислових зон, зон освоєння високотехнологічного виробництва, створення технопарків, наукоградів, кластерів, комплексів імпортозамінних виробництв. Часто, в основі створення полюсу – здатність соціо-економічної системи виготовляти продукцію, що характеризується загальнонаціональним/міжнародним попитом. Для сільської місцевості полюсами – інтеграторами потенціалів росту є насамперед організаційно – правові форми господарювання і види аграрної чи аграрно-промислової діяльності, які спонукають до їх розміщення і комплексування відповідно до конкурентних агровиробничих чи агрозбутових переваг. Останні виступають інтеграторами зосередження супутніх та обслуговуючих підприємств, підприємств по обслуговуванню населення, збереженню і відтворенню природної продуктивної сили земель тощо [165]. При чому, будь-який вид «полюсу росту» має позитивний ефект на розвиток малого підприємництва, суб'єкти якого можуть виступати як у ролі системоутворюючих, так і забезпечувати супутній розвиток території.

Зазначимо, що для формування полюсів росту недостатньо надати території певний статус. Процес їх створення передбачає одночасне багатовекторне, багатогалузеве інвестування з метою активізації і примноження потенціалу соціо-економічної системи. На рис. 3.6 охарактеризовано основні етапи формування полюсів росту.

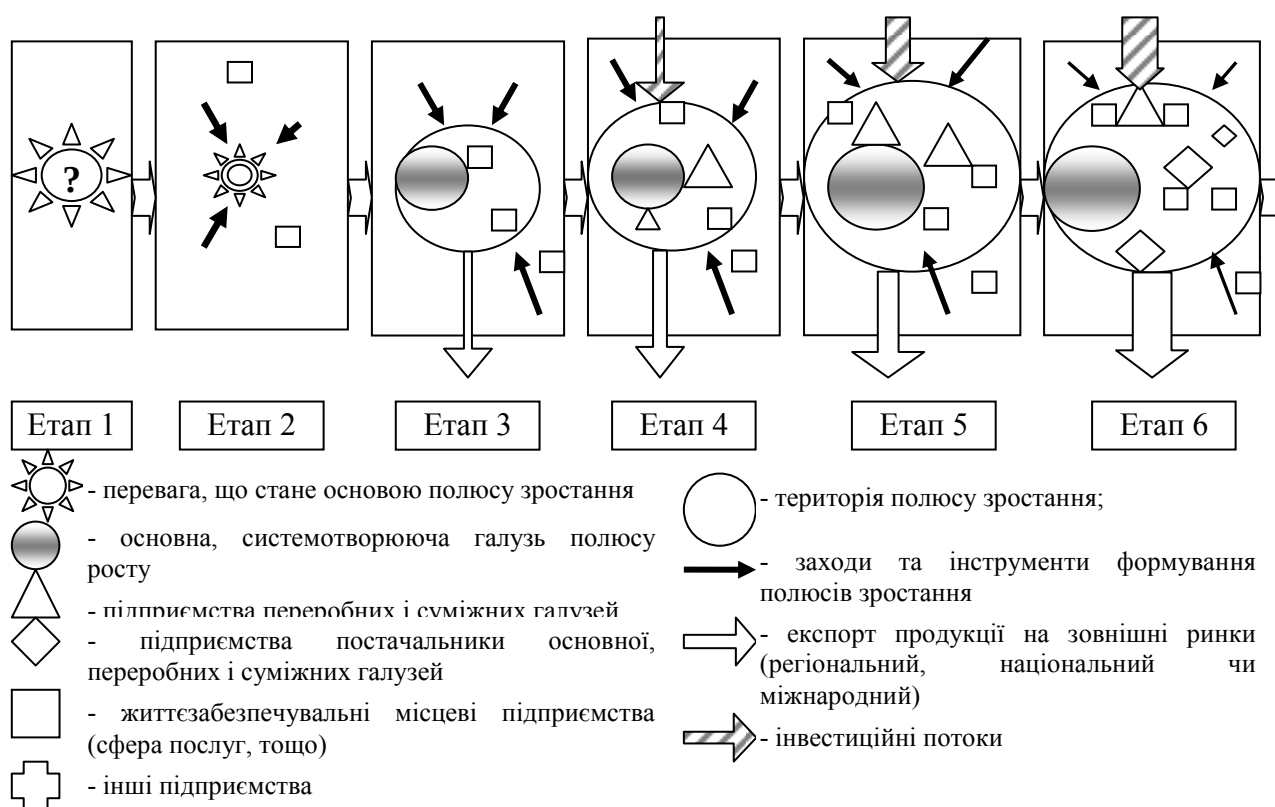

Рис.3.6. Етапи формування полюсів росту

*складено автором

Етап 1. Просторовий, галузевий, і інший аналіз території, на основі якого визначаються ключові чинники економічного зростання і наявні конкурентні переваги. Основою створення полюсів росту може бути будь-яка природна, історично чи штучно сформована (матеріальна і нематеріальна) перевага, освоєння якої може дати поштовх розвитку і здійснювати ефект мультиплікатора і акселератора для певної соціо-економічної системи. Вибір конкурентної переваги, що повинна лягти в основу формування полюсів росту є надзвичайно важливим етапом, від якого прямо залежить ефективність і успішність його функціонування. У деяких випадках (наявність особливо вигідних природних умов тощо) полюси розвитку формуються самостійно під дією ринкових стимулів, так звані «природні полюси росту». В цьому випадку завдання органів регіональної влади і місцевого самоврядування полягає у виконанні функцій регулятора і підтримки нарощення наявних позитивних тенденцій. У інших випадках, завдання органів регіональної влади полягає у розпізнанні потенційних ключових чинників економічного

зростання, застосуванні усесторонніх стимулів і заходів держпідтримки з метою активізації їх розвитку.

У разі, якщо при формуванні полюсу росту першопочаткову конкурентну перевагу було вибрано невірно або вона дійсно «штучно» сформована (була не властива цій території або обиралась без врахування сутності соціо-економічної системи), сили саморозвитку не буде активовано, а полюс росту потребуватиме постійної підтримки його розвитку. У випадку, якщо першооснова полюсу росту кореспондується з його потенціалом і можливостями, буде активовано сили саморозвитку, а територія отримуватиме дивіденди у вигляді позитивних ефектів від діяльності полюсів.

Етап 2. Акумуляція і спрямування усіх видів інвестицій, форм державної і регіональної підтримки на прискорення економічного зростання і перетворення наявних на території переваг на місце прикладання трудових, фінансових та інших ресурсів, що передбачає створення [166]: 1) сучасної інфраструктури (зв'язок, дороги, житло, транспорт, сфера обслуговування); економічної інфраструктури (ринкові інститути); 2) умов для формування й нагромадження знань, що сприяють розвитку інновацій; 3) соціального середовища, що заохочує розвиток інновацій, продуктивну соціальну взаємодію; 4) сприятливого інституційного середовища.

Етап 3. Формування провідної галузі (галузей) полюсу росту, динамічний розвиток якої і стане основою для генерування позитивних внутрішніх і зовнішніх імпульсів, перехід до експорту продукції на зовнішні ринки (регіональний, національний чи міжнародний).

Етап 4. Створення підприємств переробних та суміжних галузей; розширення експортного потенціалу, активізація процесів залучення інвестицій.

Етап 5. Створення підприємств постачальників навколо основної, переробних і суміжних галузей; збільшення інвестиційних та експортних потоків, поступове зменшення інтенсивності заходів держпідтримки.

Етап 6. Водночас з розвитком системоутворюючих, суміжних галузей, підприємств-постачальників, в полюсі створюються підприємства інших непов'язаних галузей, яких цікавить перспектива росту полюсу, а також наявне в ньому

інфраструктурне, інвестиційне, інституційне середовище, передумови для відтворення робочої сили тощо. На даному етапі відбувається стабільне збільшення інвестиційних та експортних потоків, поступове зменшення інтенсивності заходів держпідтримки.

Систематизація ефектів від створення полюсів росту подана на рис. 3.7.

Рис.3.7. Ефекти функціонування полюсів росту

*складено автором

Варто відмітити, що сила поширення різного роду імпульсів та ефектів від функціонування полюсів зростання на периферію прямо пропорційна величині соціально-економічного потенціалу полюсу та обернено пропорційна відстані від нього. Проте, передача позитивних імпульсів та ефектів стає можливою тільки за налагодження зв'язків та формування «інфраструктурних коридорів» для потоків інформації, транспорту, капіталу, робочої сили тощо між полюсами росту, полюсами росту і периферією, а також зовнішньоекономічних зв'язків (рис.3.8).

Отже, враховуючи специфіку і глибину диспропорцій соціально-економічного розвитку у регіонах України, можна зробити висновок, що формування полюсів росту може стати тим рятівним механізмом, що дозволить запустити імпульс

саморозвитку периферійних територій і перетворить їх у привабливе для населення, виробників і інвесторів місце прикладання ресурсів.

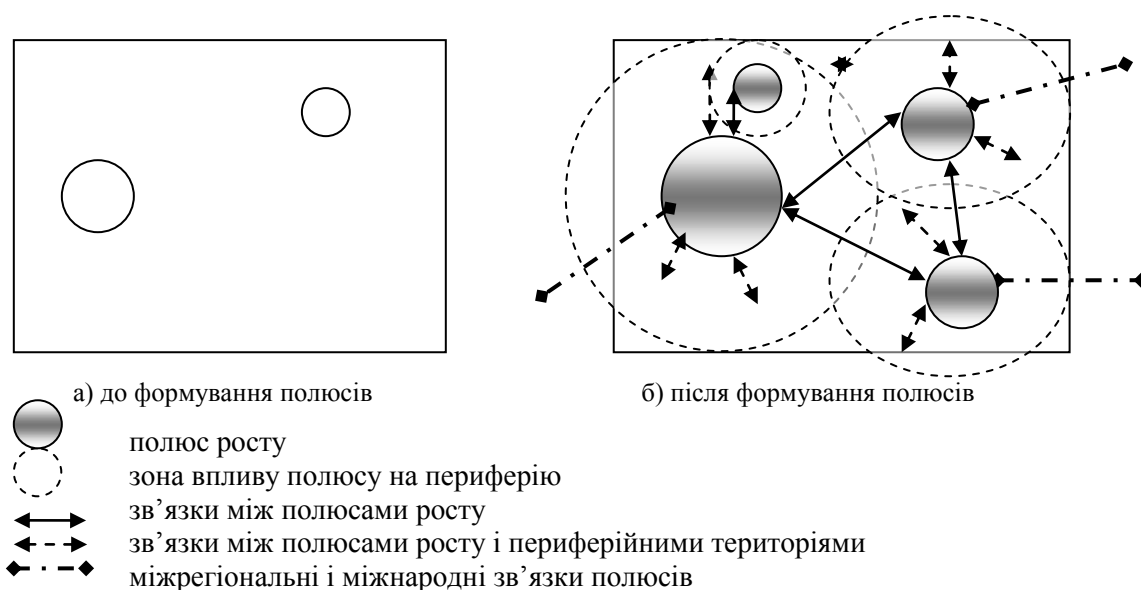

Рис. 3.8. Зв'язки між полюсами росту і оточуючими елементами

*складено автором

Пріоритетами формування полюсів росту у регіонах є розвиток імпортозамінних і експортоорієнтованих виробництв продукції з високою доданою вартістю з орієнтацією на традиційні для України ресурси і галузі (хімічна і фармацевтична промисловість, машинобудування, металургія, деревообробка, легка промисловість), розвиток логістичного, туристичного потенціалу територій, формування потужних агропромислових комплексів і розвиток інформаційних технологій.

3.3. Імпортозаміщення у системі стимулювання розвитку малого підприємництва

Визначення напрямів розвитку малого підприємництва потребує окреслення пріоритетних для нього видів діяльності, що є затребуваними на ринку. Тенденції до зростання негативного зовнішньоекономічного сальдо, задоволення кінцевих потреб споживачів і проміжних виробничих потреб за рахунок імпорту, значних коливань валютного курсу, свідчать про необхідність розвитку видів діяльності, спрямованих

на виробництво продукції – промисловості і сільського господарства і впровадження в Україні політики імпортозаміщення, сутність якої полягає у скороченні імпорту певних видів продукції шляхом налагодження їх вітчизняного виробництва, що стане потужним поштовхом до розвитку місцевих виробників, модернізації промисловості, активізації інноваційної діяльності та розширення внутрішнього ринку. При чому, мова не йде про зупинку експортної орієнтації виробництва і розвиток лише внутрішнього ринку, обмеженого за своїми розмірами, адже така політика зменшить валютні надходження в країну та відкине її на десятиліття назад. Говорячи про стимулювання розвитку імпортозамінного виробництва, маємо на увазі максимальне використання наявних в державі ресурсів і потенціалу для зменшення залежності кінцевих споживачів і виробничих процесів (в т.ч. експортоорієнтованих) від імпортованої продукції, яку можна було б виробляти в Україні, але в певний момент часу не вистачило капіталу, знань і навичок чи підприємницьких ініціатив для організації такого виробництва. Україні потрібен збалансований розподіл акцентів між збереженням, модернізацією і перспективами розвитку середніх і великих промислових компаній, діяльність яких доцільна у капіталоємному масштабному виробництві, та стимулюванням розвитку суб'єктів малого підприємництва. Відтак, особливої актуальності набуває необхідність визначення стратегічних напрямків розвитку малих сільськогосподарських та промислових підприємств, регіональних пріоритетів та інструментів стимулювання їх розвитку в контексті реалізації в Україні політики імпортозаміщення та розширення внутрішнього ринку. Процес реалізації політики імпортозаміщення включає декілька взаємопов'язаних етапів (рис.3.9).

Розробку програм і реалізацію заходів з імпортозаміщення доцільно здійснювати на регіональному і місцевому рівнях, що зумовлено наближеністю до імпортерів/експортерів регіону, найповнішим розумінням потреб місцевого населення і суб'єктів господарювання та можливістю найточнішої оцінки ефекту від провадження конкретних заходів, і є цілком виправданою в контексті децентралізації, проте, курс на імпортозаміщення повинен бути проголошеним центральною владою. Воно має бути законодавчо визнане одним із пріоритетних орієнтирів розвитку країни, стратегічною метою якого є максимальне задоволення національних і

регіональних потреб проміжного і кінцевого споживання за рахунок розвитку внутрішнього виробництва з подальшим експортним спрямуванням імпортозамінної продукції. Очікувані ефекти від імпортозаміщення подано у додатку Є.1.

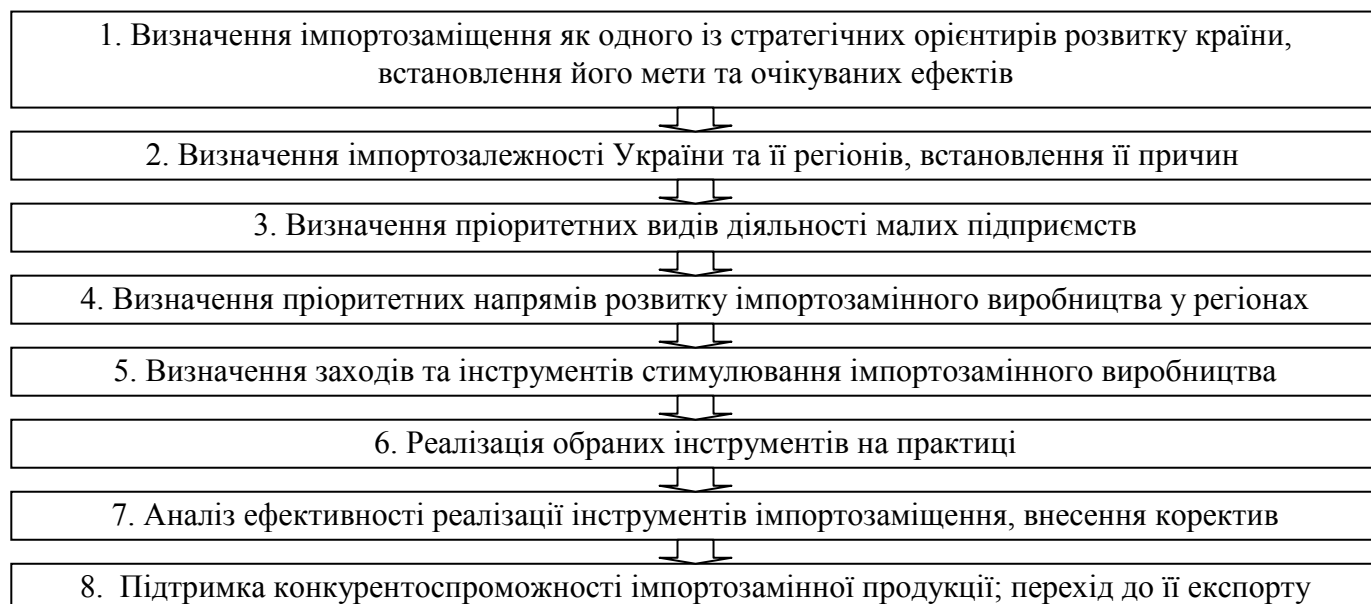

Рис.3.9. Етапи формування і реалізації політики імпортозаміщення в контексті стимулювання розвитку малого підприємництва

Орієнтацію України на розвиток внутрішнього ринку та імпортозаміщення було проголошено в контексті затвердження КМУ Державної програми розвитку внутрішнього виробництва (12.09.2011 р.), якою визначено перелік заходів та інвестиційних проектів, реалізація яких вже в 2015 році повинна була призвести до позитивного сальдо торгівлі товарами та послугами на рівні 1,5-2 млрд. доларів США. Як бачимо, поставлених завдань не було досягнуто, а скорочення імпорту у 2014 році було спричинене перш за все нестабільністю валютного курсу і ситуації в країні. Проте, навіть у 2012-13 рр. позитивних зрушень не відбувалось, причиною чого, на нашу думку, стали надмірна кількість і розпорошеність передбачених заходів, надто короткий термін на їх виконання, надто амбітні цілі та відсутність відповідальності за реалізацію передбачених заходів і програми на практиці.

На наступному етапі органи регіональної влади і управління визначають можливості і пріоритети реалізації цієї політики на місцях. Для цього слід здійснити аналіз імпортозалежності України і її регіонів за такими напрямками:

- за країнами-імпортерами – для визначення техніко-технологічного рівня їх розвитку і можливості його досягнення вітчизняними суб'єктами господарювання;
- за видами діяльності, для чого слід використати формулу частки імпорту у внутрішньому споживанні продукції галузі в країні:

$$In = \frac{Qi_n}{Qe_n + Qi_n - Qe_n} * 100\% \quad (3.1)$$

де In – рівень імпортозалежності за продукцією n -го виду діяльності;

Qi_n , Qe_n , $Q_{вп}$ – обсяг імпорту, експорту і виробництва продукції n -го виду діяльності.

Для детальнішої характеристики також пропонуємо використати такі показники як частка імпорту у загальному обсязі продукції, використаної на проміжне ($Chi_{пр.сп_n}$), кінцеве споживання ($Chi_{к.сп_n}$) та валове нагромадження ($Chi_{в.нагр_n}$) n -го виду діяльності (додатки Є.3 і Є.4);

- за регіонами – для визначення залежності конкретного регіону від імпорту. Вважаємо, що аналіз самих лише показників обсягів імпорту, наприклад визначення спеціалізації регіону за імпортом продукції i -го виду за допомогою формули:

$$Ci_i = \frac{Chi_i}{Ch_{нас\ рег}} \quad (3.2)$$

Де Chi_i – частка імпорту регіоном продукції i -го виду у загальному обсязі імпортованої країною продукції i -го виду;

$Ch_{нас\ рег}$ – частка населення регіону у загальній чисельності населення країни;

є недостатнім, адже більша частина продукції імпортується великими торгівельними мережами та спеціалізованими магазинами і вже ними розподіляється територіально. Тому, пропонуємо імпортозалежність регіону розглянути на основі коефіцієнта імпортозалежності (споживання імпорту на душу населення), відповідно до чого, високі показники імпортозалежності регіонів за певною продукцією зумовлені максимальною концентрацією у цих регіонах ВЕД, що є основними споживачами імпорту продукції даного виду, а також розбіжностями регіонів за рівнем витрат на кінцеве споживання і валове нагромадження:

$$K_i = \frac{Chi_{рег}}{Ch_{нас\ рег}} \quad (3.3)$$

де Chi_{pez} – частка імпорту використаного регіоном на проміжне, кінцеве споживання і валове нагромадження у загальному обсязі такої продукції спожитої в країні:

$$Chi_{pez} = \frac{Qi_{pez}}{Qi} \quad (3.4)$$

$$Qi_{pez} = Qv.n_n * Chi_{np.cn_n} + Qk.cn_n * Chi_{k.cn_n} + Qv.nazp_n * Chi_{v.nazp_n} \quad (3.5)$$

де $Qv.n_n$, $Qk.cn_n$, $Qv.nazp_n$ – обсяг випуску, кінцевого споживання та валового нагромадження продукції n-го виду діяльності у регіоні;

$Chi_{np.cn_n}$ – частка проміжного споживання продукції n-го виду діяльності при випуску продукції n-го виду діяльності у регіоні.

За підсумками 2013 року Україна посіла 40 місце в числі 50 найбільших імпортерів світу (у 2012 – 37, 2011 - 38), а у рейтинг експортерів не увійшла [167]. 60,0-70,0 % імпорту спрямовується на проміжне, 25,0 % - кінцеве споживання, решта – на валове нагромадження. Основними причинами високої імпортозалежності України є:

- залежність від паливно-енергетичних та інших ресурсів, висока матеріало-, енергоємність і вартість виробництва, застарілість основних фондів;
- надто швидкі темпи допуску на вітчизняний ринок диверсифікованої імпоротної продукції не супроводжувались одночасною модернізацією, розширенням асортименту, збереженням обсягів існуючих та створенням нових виробництв;
- сировинна спрямованість експорту, низька активність у виробництві кінцевої продукції, низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- низька інноваційна активність, невикористання останніх досягнень НТП;
- високі показники контрабанди і тіньового імпорту.

У 2013 році обсяг імпорту склав понад 76 млрд. дол., тобто потенціал імпортозаміщення є дуже значним, а скорочення імпорту у 2013-2014 рр. на 32,3 % в порівнянні з 2012-м в результаті суспільно-політичних змін та коливань валютного курсу, стали причиною виникнення в Україні значних обсягів незадоволеного попиту.

По одній третій імпорту надходить в Україну з країн СНД (Росія, Білорусь, Казахстан) і Європи (Німеччина, Польща, Італія, Франція), також існує тенденція до збільшення обсягів імпорту з Азії (Китаю, Туреччини, Кореї, Індії, Японії) (дод.Є.2).

Значна частка імпорту продукції з країн, що розвиваються, свідчить про можливість досягнення технологічного рівня її виробництва вітчизняними виробниками. Позитивне сальдо ЗЕД спостерігається в останні роки лише з країнами Азії і Африки.

З метою визначення пріоритетних для імпортозаміщення видів діяльності розглянемо детальніше галузеву імпортозалежність України і її регіонів (рис.3.10).

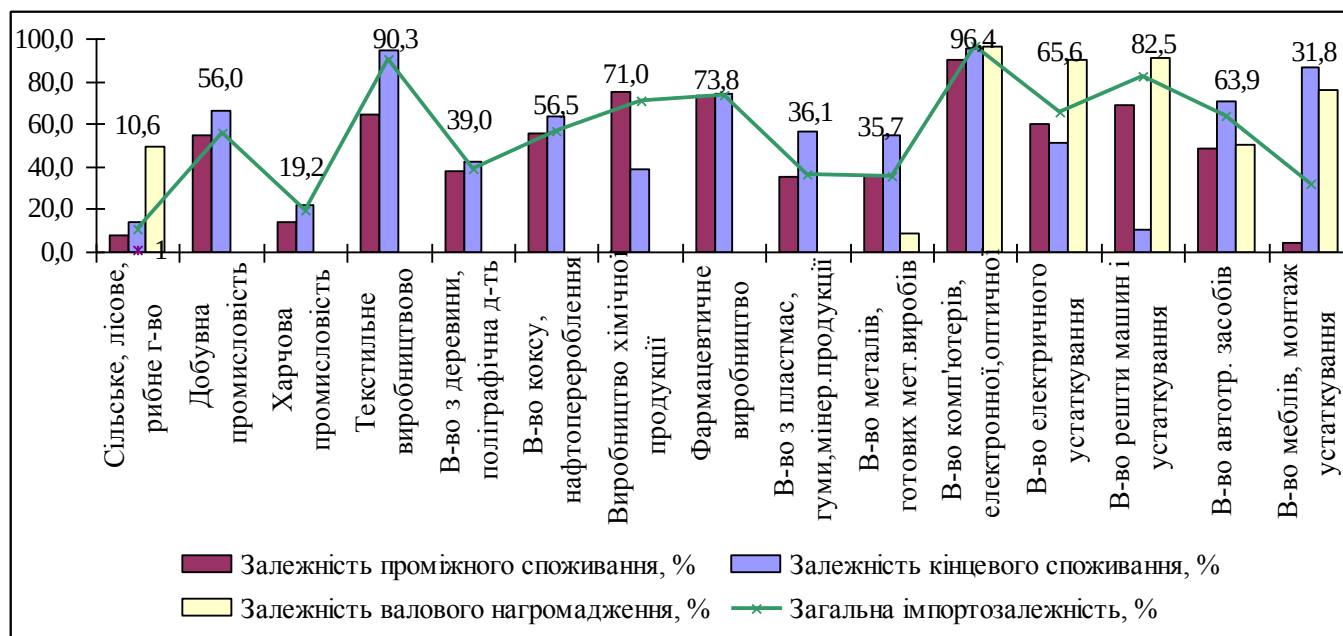

Рис.3.10. Імпортозалежність України за видами економічної діяльності

*розраховано автором

Згідно Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [168] виділено такі граничні межі економічної безпеки за показником частки імпорту у внутрішньому споживанні країни: оптимальне значення – до 17,0 %, задовільне – 17,0-19,0 %, незадовільне - 19,0-22,0 %, небезпечне – 22,0-25,0 % і критичне 30,0-100,0 %. Проте, оскільки, згідно проведеного аналізу, більшість ВЕД подолали 30,0%-вий поріг, доцільно здійснити поглиблення ранжування і виділити галузі, що перебувають у стані помірної кризи (частка імпорту у внутрішньому споживанні продукції галузі - 30,0-50,0%), глибокої кризи (50,0-80,0 %) і затяжної кризи (понад 80,0%), відповідно до чого доцільно вибрати одну із стратегій її подолання (табл.3.7). Аналіз сучасного стану та пріоритети базових стратегій галузевого розвитку в контексті імпортозаміщення подано в додатку Є.5, розрахунок використання потенціалу виробництва деяких видів сільськогосподарської та промислової продукції – у додатку Є.6.

Таблиця 3.7

Типізація стратегій подолання галузевої імпортозалежності

Стан імпорто-залежності	% імпорту у внутр. споживанні	Характеристика стану імпортозалежності	Тип стратегії	Характеристика стратегії
Безпека	до 30,0 %	Традиційні галузі, що орієнтуються на використання вітчизняної сировини і майже повною мірою задовольняють внутрішній попит	<i>стратегія конкурентного розвитку</i>	Закріплення та підвищення продуктивності й ефективності використання наявного галузевого потенціалу та експорт продукції, за якою спостерігається надлишок виробництва (орієнтир - на кінцеву продукцію з високою доданою вартістю); постійний моніторинг світового досвіду та максимальне освоєння інноваційних технологій і виробництва інноваційної продукції, освоєння нових сегментів внутрішнього/зовнішніх ринків і розширення кола контрагентів; мінімізація імпорту і організація виробництв певної продукції галузей, за якою досягнуто критичної межі імпорту (особливо АПК)
Помірна криза	30,0-50,0 %	Традиційні галузі, що орієнтуються на використання вітчизняної сировини, продукція яких виготовляється в недостатньому обсязі, не задовольняє існуючий попит за обсягом, якістю, техніко-технологічним рівнем, асортиментом, характеризується втратою конкурентоспроможності.	<i>стратегія пошитовху</i>	Оптимізації виробничої структури, залучення інвестицій і альтернативних інструментів фінансування з метою модернізації існуючих виробництв і зменшення собівартості продукції, диверсифікації асортименту з орієнтацією на різні сегменти споживачів і підвищення якості продукції; раціональне використання наявного ресурсного потенціалу (орієнтація на виробництво і експорт продукції з високою доданою вартістю, що матиме вплив і на пропозицію на внутрішньому ринку, контроль експорту вичерпної сировини)
Глибока криза	50,0-80,0 %	Здебільшого високотехнологічні галузі, що, через низьке науково-технічне забезпечення й інноваційно-інвестиційну пасивність, скорочення виробничих потужностей, недофінансування програм галузевого розвитку, енергоємність, занепад сировинної бази та відсутність інтеграційних зв'язків з світовими лідерами галузі втрачають виробничий потенціал та конкурентоспроможність, а також галузі, що характеризуються експортом сировини і імпортом кінцевої продукції.	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Масштабна реконструкція з орієнтацією на задоволення вітчизняного попиту (зокрема, галузей АПК, ПЕК, ЖКГ, металургії, транспорту, ін) та диверсифікація зовнішніх ринків збуту; розвиток високотехнологічних виробництв, орієнтація на зменшення відставання і виведення вітчизняних суб'єктів господарювання на світовий техніко-технологічний рівень; розукрупнення, вертикальна інтеграція, залучення стратегічних іноземних партнерів, в тому числі ТНК, та поступова локалізація замкнутих виробничих циклів в Україні. Активізація інвестиційно-інноваційної діяльності та технічне переоснащення галузей з використанням всіх можливих варіантів (закупівля технологій і ліцензій, імітаційне та часткове використання зарубіжного науково-технічного потенціалу, комерціалізація вітчизняних наукових розробок), налагодження співробітництва між державою, бізнесом і наукою. Подолання імпортозалежності за ресурсами, не властивими Україні, а також вітчизняний видобуток яких не задовольняє наявних потреб, можливе шляхом модернізації, впровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій, розвідування вітчизняних родовищ.
Затяжна криза	Понад 80,0 %	Галузі, продукція яких не виробляється в країні і не створює конкуренцію на внутр. ринку, високотехнологічна продукція, в-во якої не налагоджено в Україні; галузі, що працюють на імпортній/ давальницькій сировині і такі, що перейшли в групу затяжної кризи з глибокої через відсутність адекватної політики їх підтримки, занепад сировинної бази, ін.	<i>стратегія реанімації</i>	Розроблення довгострокової комплексної міжгалузевої політики із залученням держави, науково-освітніх кіл і бізнесу, цілеспрямованих довгострокових заходів з розвитку вітчизняної сировинної бази, максимальної державної підтримки і розбудови механізмів довгострокового інвестиційного кредитування. Ліквідація нерентабельних підприємств та максимальна орієнтація на виявлення, підтримку, ефективне використання можливих резервів розвитку з подальшим відновленням інших складових галузі

*складено автором

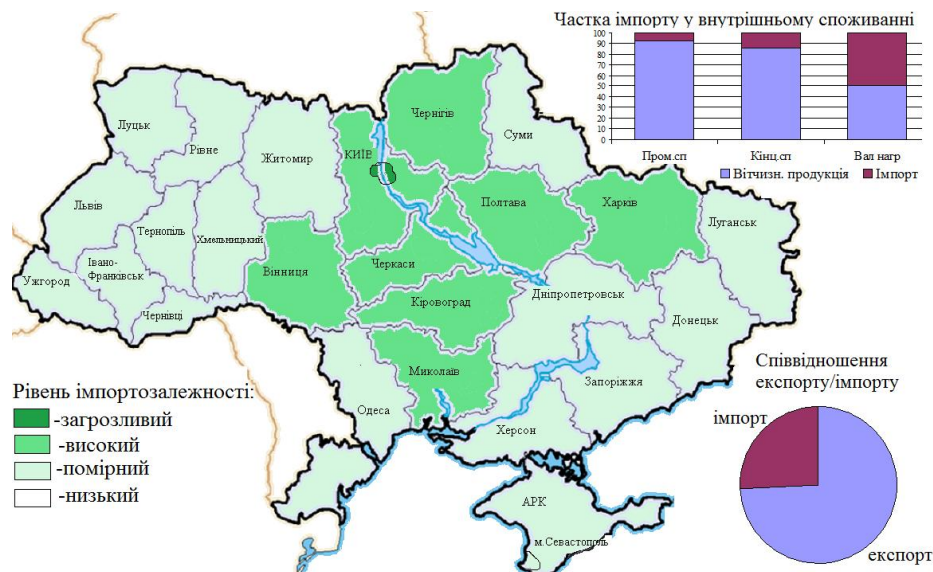
У регіональному розрізі, згідно розрахунку спеціалізації регіонів на імпорті (додаток Є.7), абсолютним лідером є м. Київ, за ним Київська, Дніпропетровська, Львівська і Одеська області. Провідні позиції даних регіонів зумовлені їх соціально-економічним станом і пояснюються імпортом продукції для задоволення власних потреб великої кількості суб'єктів господарювання, що там зареєстровані; діяльністю в даних регіонах компаній-посередників і реєстрацією там великих торговельних мереж роздрібної торгівлі. Результати аналізу регіональної галузевої імпортозалежності за коефіцієнтом імпорту на одиницю населення подано в додатку Є.8, картографічне зображення одержаних результатів - на рис. 3.11-3.14.

Фактично, рівень імпортозалежності є відображенням соціально-економічного становища регіону і рівня розвитку його промислового комплексу, що зумовлено високою часткою імпорту у проміжному і кінцевому споживанні. Так, у 2013 р. коефіцієнт варіації регіональних показників обсягу реалізованої промислової продукції на одну особу становив 72,0 % [182].

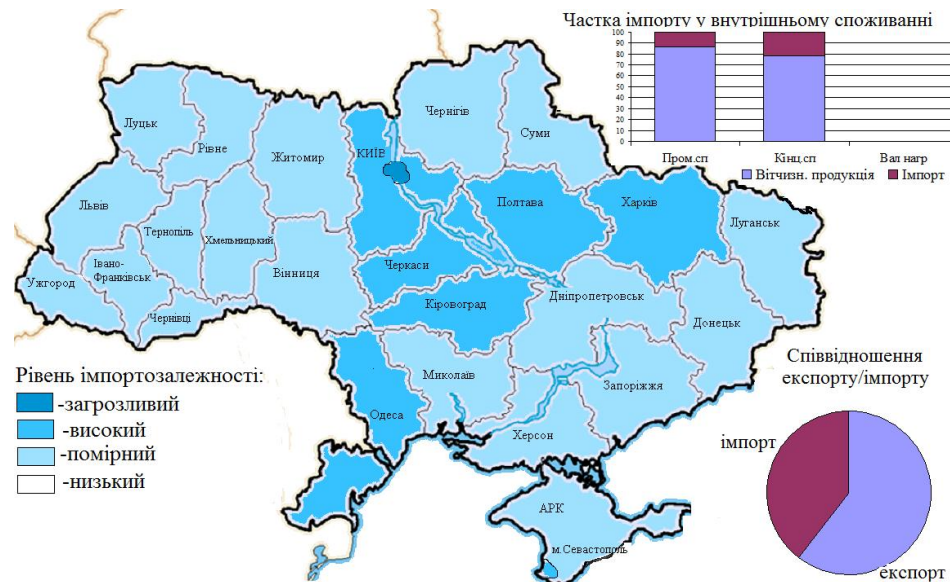
Як результат, низьким рівнем імпортозалежності характеризується лише Чернівецька область, пріоритетом для якої є збереження такого становища і орієнтація на розширення власного виробничого потенціалу на основі використання внутрішніх переваг і високотехнологічного імпорту.

До груп з високою і загрозливою імпортозалежністю належать Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Полтавська області і м. Київ, тобто, переважно індустріальні регіони, основою промисловості яких є проміжна і сировинна продукція, зорієнтована на експорт. Пріоритетом для них є впровадження ресурсо-, енергозберігаючих та інноваційних технологій, ліквідація нерентабельних виробництв; зменшення частки сировинного імпорту і забезпечення максимально глибокої переробки продукції; формування диверсифікованої поліспеціалізованої виробничої структури.

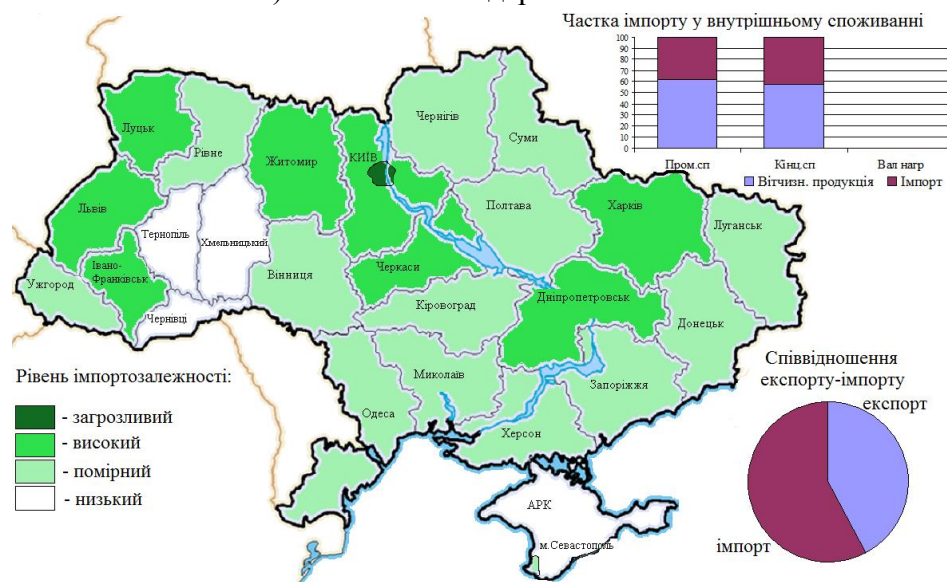
Всі інші регіони характеризуються помірною імпортозалежністю і повинні орієнтуватись на пошук шляхів задоволення внутрішньорегіональних потреб, створення виробництв, яких не вистачає для локалізації повних виробничих циклів на цих територіях на основі раціонального використання регіональних ресурсів.

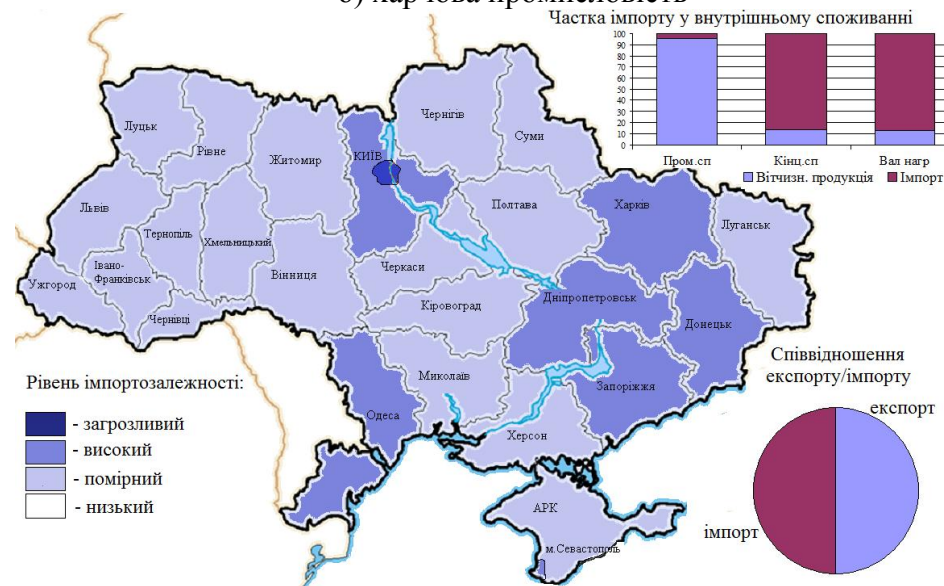
а) сільське господарство

б) харчова промисловість

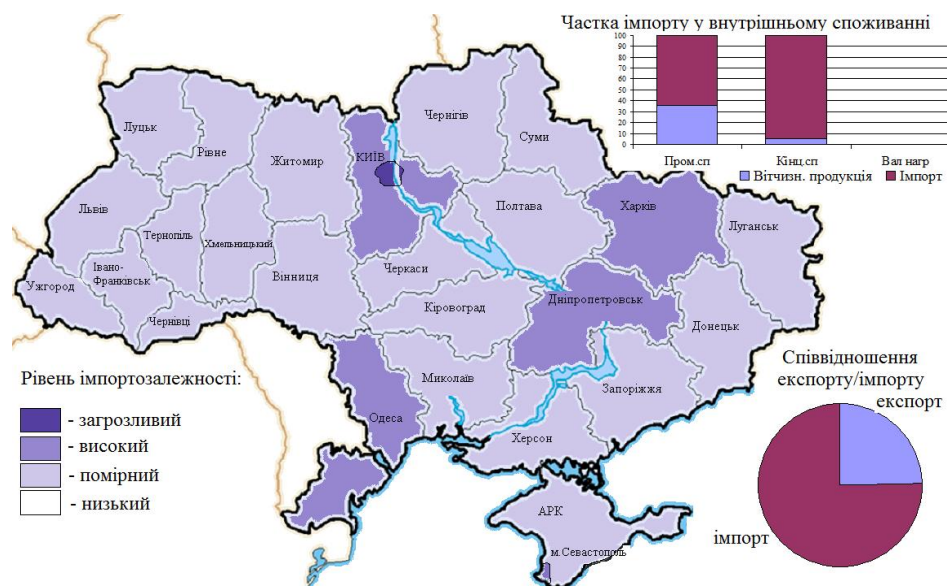

б) виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна д-ть

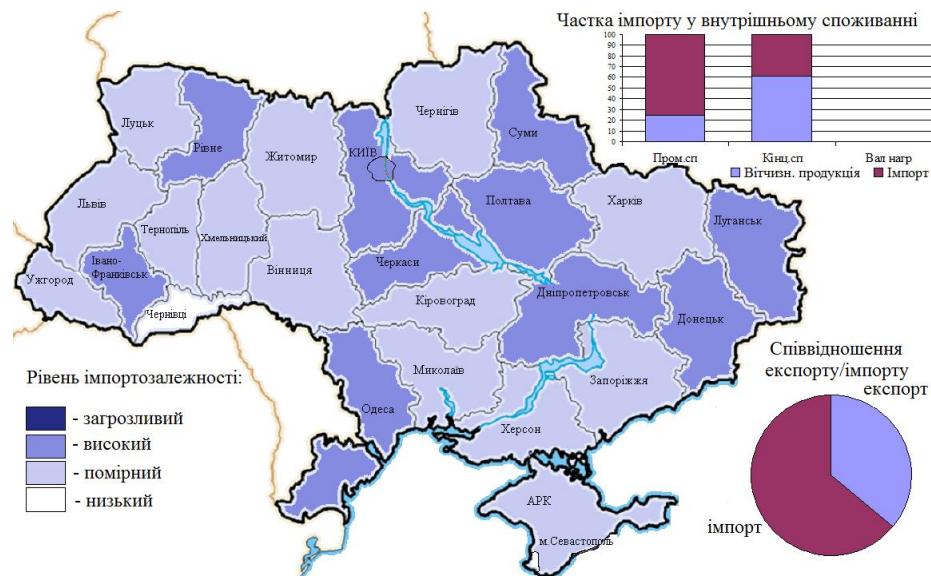

г) виробництво меблів, ін.продукції, ремонт/монтаж машин і устаткування

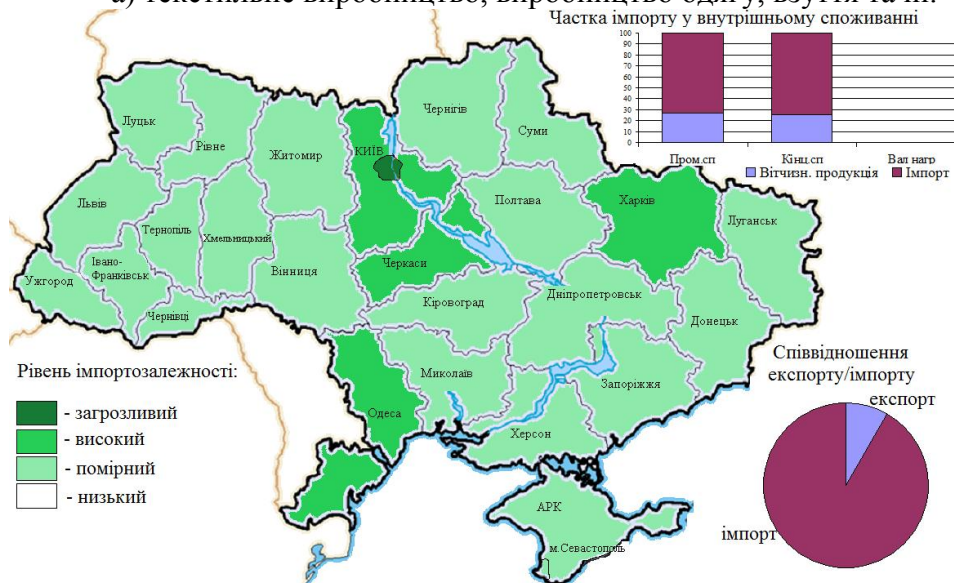
Рис.3.11. Картографічне зображення імпортозалежності регіонів (за споживанням імпорту продукції галузі на душу населення)

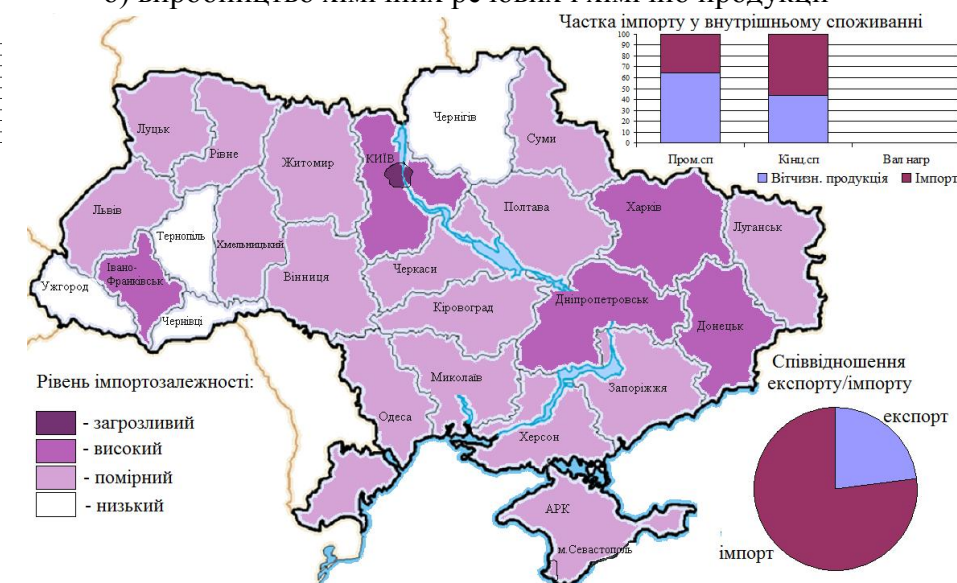
а) текстильне виробництво, виробництво одягу, взуття та ін.

б) виробництво хімічних речовин і хімічно продукції

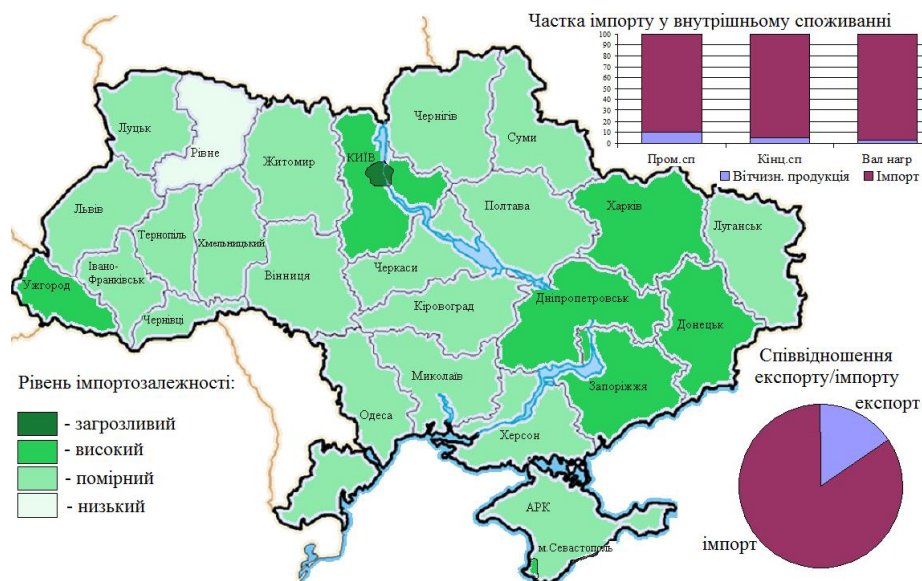

в) виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів

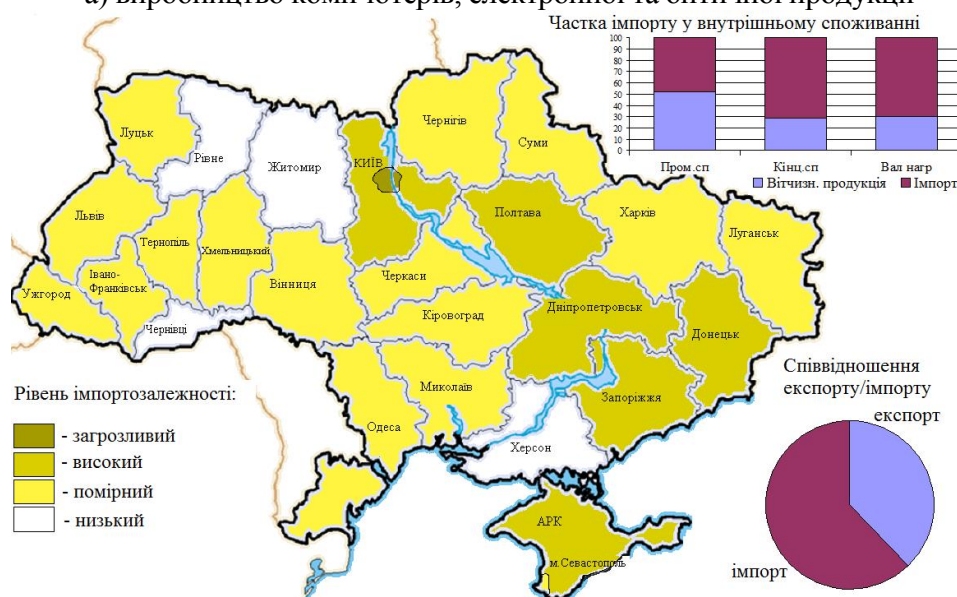

г) виробництво виробів з гуми, пластмаси, ін. неметалевої мінерал. продукції

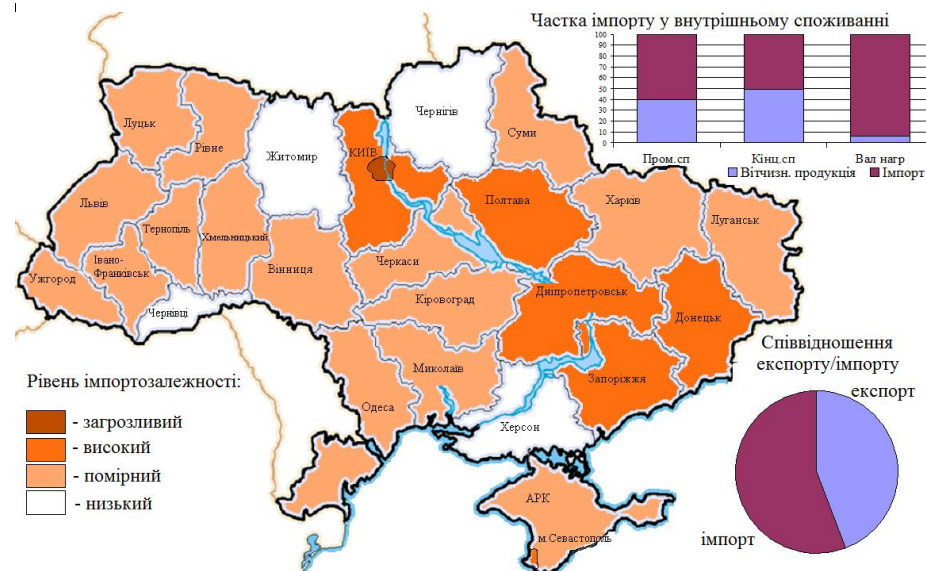
Рис.3.12. Картографічне зображення імпортозалежності регіонів (за споживанням імпорту продукції галузі на душу населення)

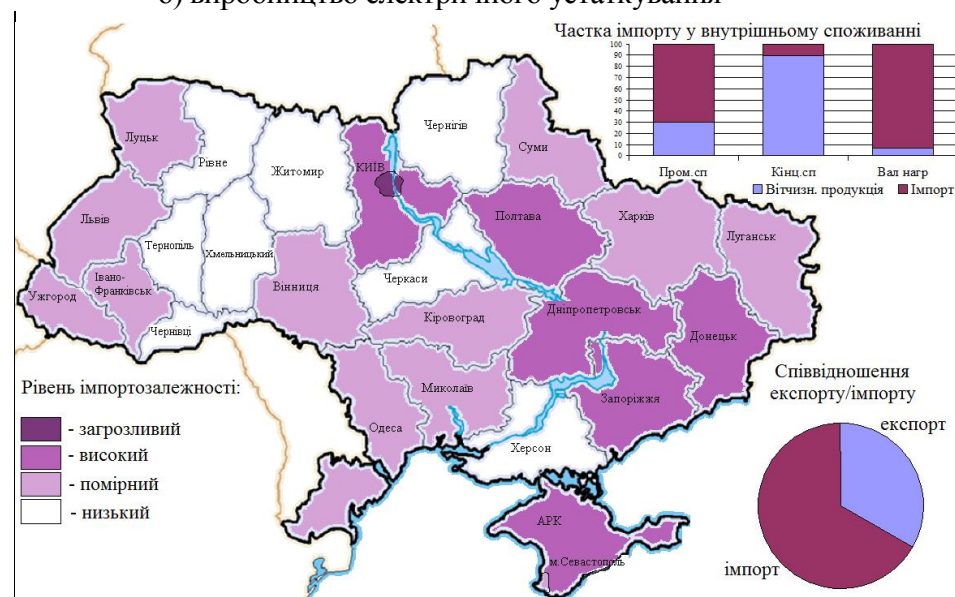
а) виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції

в) виробництво автотранспортних засобів, причепів, напівпричепів та ін.

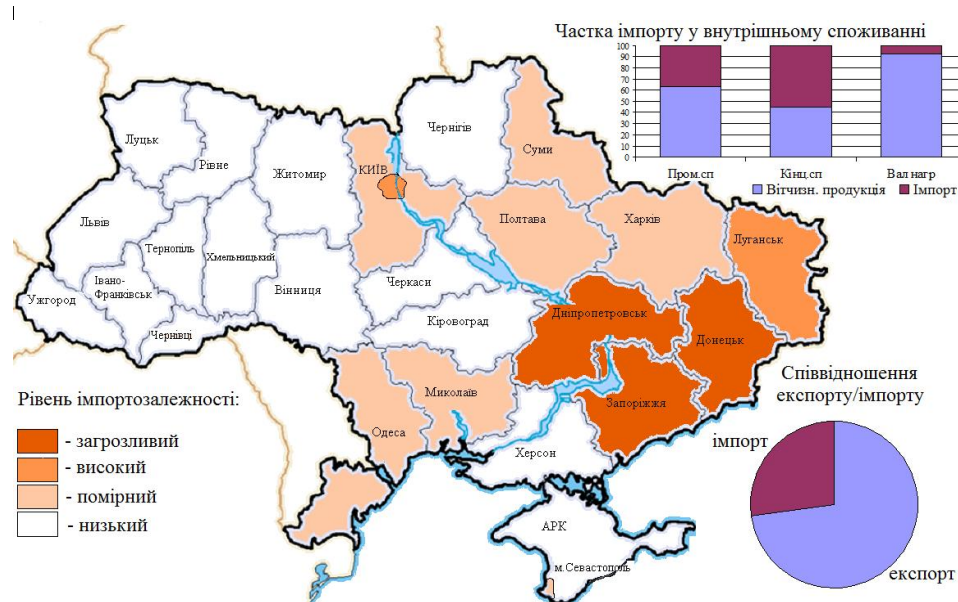

б) виробництво електричного устаткування

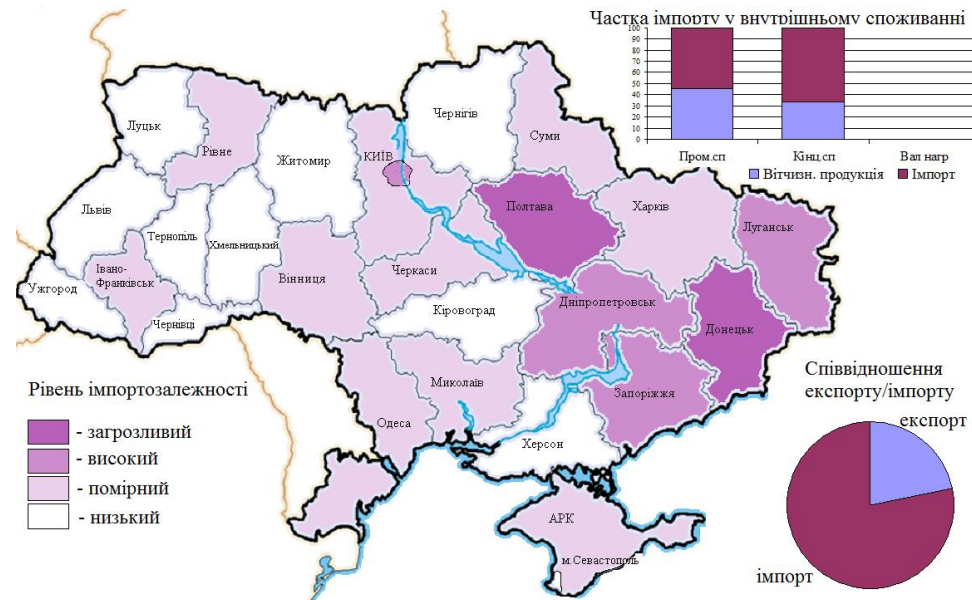

г) виробництво машин і устаткування, не віднесене до ін. угруповань

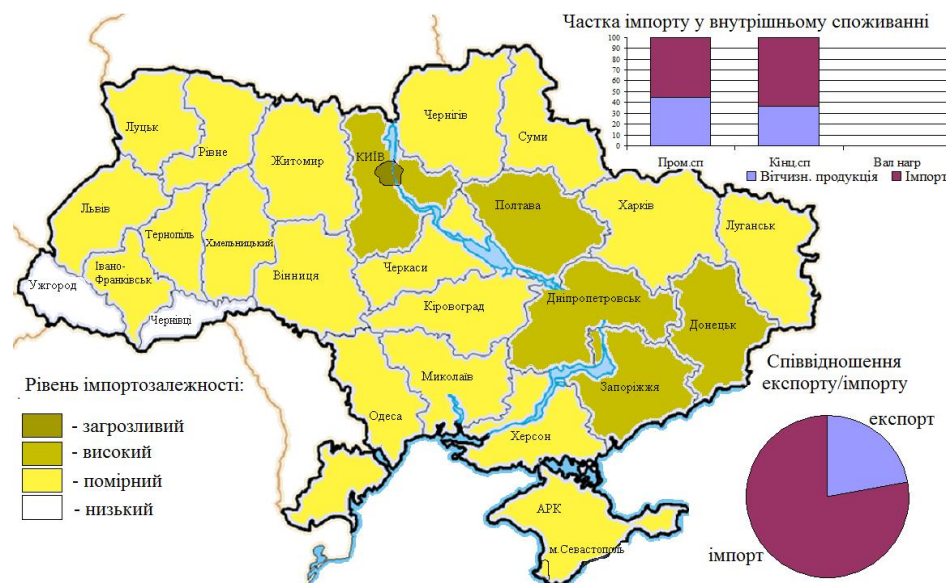
Рис.3.13. Картографічне зображення імпортозалежності регіонів (за споживанням імпорту продукції галузі на душу населення)

а) металургійне виробництво

б) добувна промисловість

в) виробництво коксу і продуктів нафтоперероблення

г) загальна імпортозалежність

Рис.3.14. Картографічне зображення імпортозалежності регіонів (за споживанням імпорту продукції галузі на душу населення)

Реалізація політики імпортозаміщення в контексті стимулювання розвитку МП повинна відбуватись в рамках стратегій, описаних в пп.3.2 (таблиця 3.8) з врахуванням базових стратегій галузевого розвитку та спеціалізації суб'єктів МП окремих регіонів на певних видах економічної діяльності (таблиця 3.9 (розрахунок спеціалізації малих підприємств подано у додатках Є.9 і Є.10).

Таблиця 3.8

Позиціонування регіонів за рівнем імпортозалежності та розвитку МП

		Рівень розвитку малого підприємництва у регіоні		
		Низький	Середній	Високий
Рівень імпортозалежності (за обсягом імпорту на од. населення)	Низький	Чернівецька I	II	III
	Помірний	Волинська IV Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська	АР Крим, Вінницька V Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Херсонська, Черкаська	VI Одеська, Харківська, м. Севастополь
	Високий і загрозовий	Луганська VII	Донецька VIII Запорізька, Полтавська	IX Дніпропетровська, Київська, м. Київ

Суб'єкти МП груп I, IV і VII (низький рівень розвитку МП) характеризуються найменш диверсифікованою і мінімально спеціалізованою галузевою структурою (таблиця 3.9), що зумовлено діяльністю там, в основному, лише життєзабезпечувальних виробництв, переробних підприємств місцевої с/г сировини і деяких ресурсів, виробництва будматеріалів, спеціалізація за якими не досягається. Саме тому, для цих регіонів, в рамках стратегії формування і диверсифікації, орієнтиром є досягнення спеціалізації і зміцнення позицій існуючих ВЕД, розширення діяльності у суміжних галузях і створення абсолютно нових виробництв, відповідно до регіональної промислової політики, програм розвитку МП, галузевого розвитку і імпортозаміщення. Пошук способів задоволення існуючих потреб в імпорті і створення малих імпортозамінних виробництв з високими темпами обороту і попитом (на основі внутрішніх переваг і вітчизняних ресурсів) для цих регіонів може стати локомотивом економічного розвитку і точкою регіонального зростання.

Таблиця 3.9

Стратегічна карта розвитку малого імпортозамінного виробництва в регіонах України

Регіони України	Базова стратегія розвитку МП	Харчова промисловість	Лісове господарство	Сільське господарство	В-во з деревини, паперу, поліграф. д-ть	В-во гумових і пластмас, виробів, неметалевої мінер. продукції	металургійне в-во, в-во метал. виробів, крім машин і устат.	В-во меблів, ін. продукції, ремонт, монтаж машин і устаткування	В-во авто тр. засобів, причепів, напівпричепів і ін. тр. засобів	В-во електричного устаткування	В-во хім. речовин і хім. продукції	Фармацевтичне виробництво	Добувна промисловість	В-во коксу, продуктів нафтопереробки	В-во комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	В-во машин і устаткування н.в.і.у.	Текстильне в-во, в-во одягу, взуття шкіри	Рибне господарство
		с.конкурентного розвитку				стратегія пошитовху				стратегія агресивного відновлення				стратегія реанімації				
Волинська	I. Стратегія формування і диверсифікації	±	+		±	±							±				±	
Житомирська			±		±	±							+				±	
Івано-Франківська			+								+		+					
Луганська							±				±		+			+		
Рівненська		±	+						±									+
Сумська			+	+												+		
Тернопільська		±		+						±								
Хмельницька		+	+	+					±								+	
Чернівецька					±													±
Чернігівська		±	+	+													±	
АР Крим	II. Стратегія інтенсифікації і зміцнення								+				+					+
Вінницька		+	+	+									±					+
Донецька						±	+	+	+	+	±		+	+		+		
Закарпатська		±	+		±													
Запорізька		+		+			+	+		+	±				+	+		+
Кіровоградська		±		+							±		+			+		+
Львівська					+	+	±				±	±					+	
Миколаївська		+		+					+	±			±		+	+	+	+
Полтавська		+		+			±		+				+	+			+	
Херсонська		±		+	+				+									+
Черкаська		+		+	±				+							±	±	+
Дніпропетровська	III. Стратегія збереження і нарощення	+		+		+	+	+	+	+	+	±				+		
Київська		+		+	+	+	+	+	+	±	+	+	±	+		+	+	+
Одеська		+		+		±		±		±								+
Харківська		+		+	+	+	+	+	±	+	±	+		+	+	+	+	±
м. Київ		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
м. Севастополь						±		+	+	+	+				+		±	+

Умовні позначення: рівень імпортозалежності: - низький - помірний - високий - загрозливий; «±» - коеф. спеціалізації (0,8<к<1,0); «+» - (к<1,0)

Оскільки, фактично, імпортозамінні виробництва у даній групі регіонів створюватимуться з нуля, особливої актуальності набирає необхідність максимальної акумуляції інвестиційних ресурсів, саме тому ця стратегія передбачає всебічну підтримку господарюючих суб'єктів, забезпечення стабільного бізнес-середовища і створення максимально сприятливих умов для залучення інвестицій. Можливим є спершу фокусування на виробництві продукції широкого вжитку, в т. ч. складання продукції з імпортних вузлів і комплектуючих з подальшою максимальною локалізацією виробництва в регіонах. У Чернівецькій області пріоритетом є використання внутрішнього потенціалу для організації виробництва та експорту надлишкової продукції; у групі IV – орієнтація на задоволення внутрішньорегіональних потреб шляхом активізації використання потенціалу суб'єктів МП, їх кооперації і створенні точок зростання, розширенні їх діяльності і переходу у категорію «середніх» тощо); у Луганській області – подолання моногалузевої спеціалізації, розукрупнення і диверсифікація галузевої структури, особливо монофункціональних міст; включення суб'єктів МП в ланцюги поставок великих компаній; модернізація, зниження ресурсоемності, перепрофілювання нерентабельних виробництв; орієнтація на максимальне забезпечення населення життєзабезпечуючими виробництвами.

Імпортозаміщення у регіонах з середнім рівнем розвитку МП повинне відбуватись в контексті реалізації стратегії інтенсифікації і зміцнення. Фактично, розвиток суб'єктів МП у цих регіонах вже характеризується позитивними тенденціями і потенціалом участі у певних ВЕД, зміцнення, інтенсифікація і диверсифікація продукції яких і стане орієнтиром при впровадженні політики імпортозаміщення. Для досягнення максимального ефекту слід уникати нерационального використання ресурсного потенціалу регіону, здійснювати подолання сировинної експортної орієнтації і переорієнтацію на виробництво кінцевої продукції, що, в т.ч., розширить і внутрішній ринок, стимулювати імпорт новітніх технологій, а також здійснення і комерціалізацію вітчизняних наукових розробок. Для регіонів з максимальною імпортозалежністю (Донецька, Запорізька і Полтавська області) доцільними є орієнтація на формування поліспеціалізованої

структури економіки, модернізація і реструктуризація громіздких виробничих структур з виділенням малих спеціалізованих високотехнологічних виробництв та орієнтація на максимально глибоку переробку промислових відходів. Для посилення позицій суб'єктів МП слід застосовувати різноманітні форми інтеграції і кооперації, фокусуватись на створенні невистачаючих ланок у виробничих циклах.

Найбільш диверсифікованою і максимально спеціалізованою є галузева структура малих підприємств у регіонах груп III, VI, IX (високий рівень розвитку МП). Суб'єкти МП цих регіонів мають найстійкіші позиції і найвищий потенціал розвитку імпортозамінних виробництв, реалізувати який можна в контексті стратегії збереження і нарощення як шляхом розвитку традиційних галузей важкої промисловості та впровадження технологій комплексного використання промислових відходів і мінеральної сировини, максимального забезпечення населення життєзабезпечуючими виробництвами, так і, що найважливіше, шляхом створення високотехнологічних виробництв, підвищення інноваційно-інвестиційної активності, урізноманітнення асортименту, виробництва інноваційної продукції з орієнтацією на масові й індивідуалізовані потреби. Сприятимуть цим процесам розвиток інноваційної інфраструктури та налагодження транскордонної співпраці суб'єктів МП задля презентації вітчизняного наукового потенціалу та запозичень іноземного досвіду. Значна диверсифікація виробничого потенціалу регіонів свідчить про диверсифіковану структуру товарної імпортозалежності, і, як наслідок, диверсифіковану структуру попиту. Відтак, спеціалізація малих підприємств доцільна як на виробництві кінцевої продукції, так і делегуванні їм більшими компаніями функцій технологічної, подетальної, вузлової, модельної спеціалізації та виробництва невеликих обсягів продукції.

Особливості галузевого розвитку суб'єктів МП залежать від їх ролі і функціонального призначення у розвитку конкретних видів економічної діяльності (рис.3.15), що обов'язково має бути враховано при розробці і реалізації програм з розвитку внутрішнього ринку і імпортозаміщення.

Лінія, що перетинає графік, відображає можливість малих підприємств досягти середньогалузевого рівня продуктивності праці: регіони, що знаходяться вище лінії

$x=y$ означають вищий показник, ніж у середньому по галузі, і навпаки. Малі підприємства завжди мали нижчу продуктивність внаслідок порівняно великої частки ручних робіт, недостатньої їх механізації, не кажучи вже про автоматизацію, неможливості і економічної недоцільності впровадження передових форм організації праці тощо.

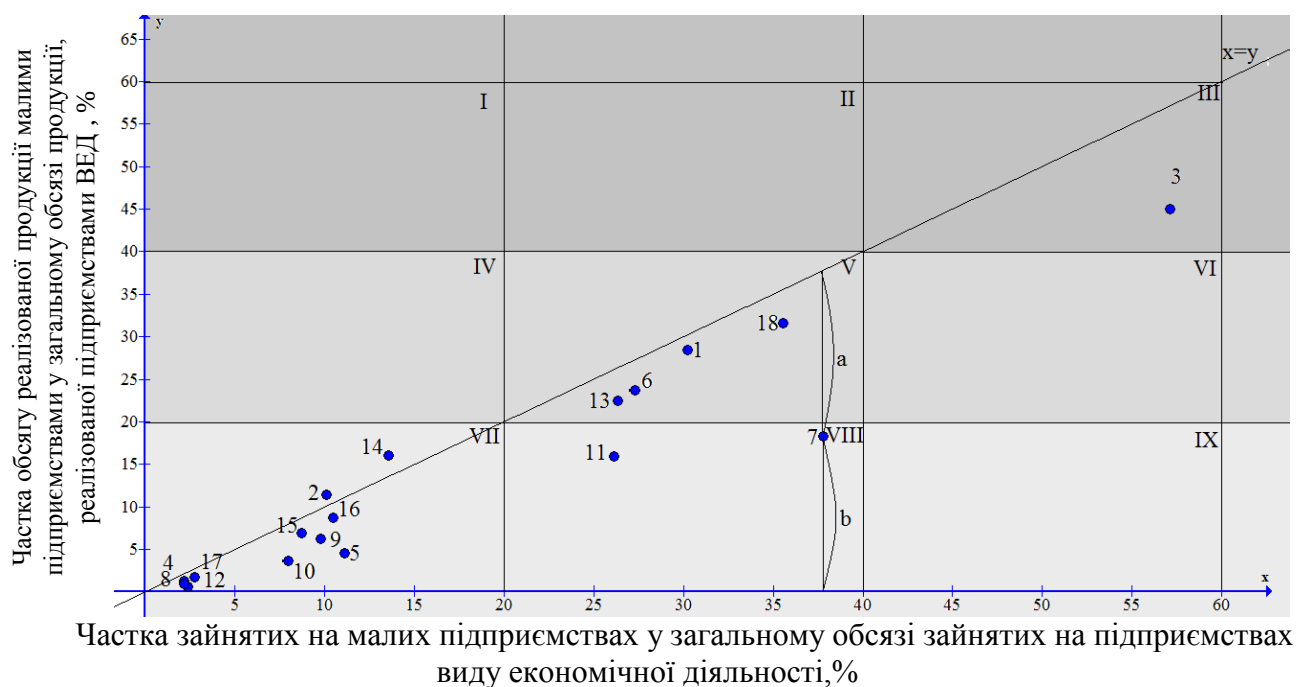

Рис.3.15. Групування видів економічної діяльності за роллю суб'єктів малого підприємництва у їх розвитку

1 - сільське господарство, мисливство; 2 - лісове господарство, лісозаготівлі; 3- рибне господарство; 4- добувна промисловість; 5- харчова промисловість; 6 – текстильне виробництво; 7 - виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність; 8- виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; 9 - виробництво хімічних речовин і продукції; 10 – фармацевтичне виробництво; 11 - виробництво гумових, пластмасових виробів, ін. мінеральної продукції; 12 - металургійне виробництво, 13 - виробництво готових металевих виробів; 14 - виробництво комп'ютерів, електронної, оптичної продукції; 15 - виробництво електричного устаткування; 16 - виробництво машин і устаткування н.в.і.у.; 17 – виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін.; 18 - виробництво меблів, ін. продукції, ремонт/монтаж устаткування)

*розраховано автором

Проте, поява невеликих за параметрами і високопродуктивних за технологічними характеристиками засобів виробництва, впровадження фізико-хімічних, мікробіологічних технологій обробки сировини і матеріалів, безперервних апаратних виробничих систем будь-яких параметрів [183] тощо, дозволяють малим підприємствам значно скоротити відставання за продуктивністю і наздогнати чи навіть перегнати великі «неповороткі» виробничі структури.

Функціональне призначення суб'єктів МП в розвитку галузі визначається їх здатністю швидко перебудовувати виробничі програми під «тиском» ринку. Отож, галузі промислового і сільськогосподарського виробництва можна поділити на 3 групи відповідно до ролі малих підприємств у їх розвитку :

I. «Лідери» (квадрати I, II, III): види економічної діяльності, близько половини продукції яких виготовляється і реалізується суб'єктами МП, найбільш рентабельні та придатні для діяльності МП, задоволення ними потреб проміжного і кінцевого споживання у регіонах; тобто стимулюючі заходи, що застосовуватимуться в контексті реалізації політики імпортозаміщення, матимуть максимальний вплив на пропозицію продукції даного ВЕД та виробництво товарів широкого вжитку. Найдоцільнішою для цих підприємств є стратегія оборони від загроз внутрішнього та зовнішнього ринків та зміцнення позицій (глибокого проникнення та розширення ринків) та інтеграція з підприємствами суміжних галузей.

II. «Переслідувачі» (квадрати IV, V, VI) - ВЕД, 20,0-40,0 % продукції яких виготовляється і реалізується суб'єктами МП; активна політика їх стимулювання, масштабна модернізація та розширення виробництва з часом сприятиме їх переходу в групу «Лідери». Найбільш оптимальними стратегіями для суб'єктів МП цієї групи видів економічної діяльності є стратегія кооперації, об'єднання зусиль з метою спільного виробництва; копіювання, імітація та удосконалення продуктів відомих брендів; диверсифікація переліку послуг, що надаються споживачам різних цінкових груп, заміщення вакантних ринкових ніш окремих регіонів та груп споживачів; стратегія орієнтації на виробництво спеціалізованої продукції.

III. «Нішери» (квадрати VII, VIII, IX) ВЕД, до 20,0% продукції яких реалізується суб'єктами МП. В основному це галузі, що характеризуються високою капітало- та ресурсомісткістю, подекуди (у випадку хімічної промисловості) високою пожежо- та вибухонебезпечністю, тривалістю та інерційністю інвестиційно-виробничих циклів, в яких малі підприємства займають «спеціалізовані ніші» - концентрують свої зусилля на пошуку і орієнтації на задоволення специфічних потреб споживачів, виробництві вузькоспеціалізованої продукції, що характеризується невеликим загальним попитом. Стимулювання суб'єктів МП в

контексті політики імпортозаміщення доцільне з метою використання переваг оптимального розміру для задоволення індивідуалізованих/спеціалізованих споживчих потреб, їх інтеграції та включення в ланцюги постачання більших компаній, здійснення наукоємної та інноваційної діяльності в галузі, апробування нової продукції перед переходом до її масового виробництва. Наприклад, в Японії формуються кластери на основі створення системи субпідрядних і субконтрактних зв'язків між низкою великих і мережею середніх і малих підприємств. Для прикладу, автопромисловий кластер фірми «Тойота» має багатоступеневу мережу із 122 прямих постачальників і майже 36 тисяч субпідрядних МСП [184].

У таблиці 3.10 здійснено матричний розподіл видів економічної діяльності за рівнем імпортозалежності та роллю малого підприємництва у їх розвитку.

Таблиця 3.10

Позиціонування видів економічної діяльності за рівнем імпортозалежності та впливом малого підприємництва на їх розвиток

		Стан імпортозалежності			
		Безпека	Криза		
			Помірна	Глибока	Затяжна
Вплив суб'єктів МП на розвиток галузі	Нішери	Харчова промисловість; лісове господарство та лісозаготівлі	Металургійне виробництво; виробництво гумових, пластмасових виробів, ін. неметалевої мін. продукції; виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін.; виробництво електричного устаткування; фармацевтичне виробництво; виробництво хімічних речовин і продукції; виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; добувна промисловість	Виробництво машин і устаткування н.в.і.у; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
	Переслідувачі	Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	Виробництво меблів, ін. продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування; виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування		Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів
	Лідери				Рибне господарство

*складено автором

Пріоритети розвитку МП за галузями і регіонами в контексті імпортозаміщення відповідно їх ролі у розвитку окремих видів економічної діяльності визначено у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Пріоритети розвитку суб'єктів МП за видами діяльності і регіонами в контексті реалізації політики імпортозаміщення відповідно їх функціонального призначення у галузевому розвитку

ВЕД	Рівень імпорто-залежності	Базова стратегія	Функціональне призначення	Пріоритети розвитку малих підприємств галузі відповідно до їх функціонального призначення	Регіони, малі підприємства яких спеціалізуються на виробництві продукції ВЕД
1	2	3	4	5	6
Рибне господарство	Затяжна Криза	<i>Стратегія реанімації</i>	Лідери	Зміцнення позицій (нaroщення і оновлення виробничого потенціалу; глибоке проникнення, розширення ринків; максимальна диверсифікація рибопродукції, розширення збутової мережі, інтеграція з переробними підприємствами та закладами громадського харчування; об'єднання підприємств галузі з метою захисту і лобіювання їх інтересів), раціональне використання, відтворення водних біоресурсів	АРК, Вінницька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Херсонська, Черкаська, м. Севастополь
Сільське господарство	Безпека	<i>стратегія конкурентного розвитку</i>	Переслідувачі	Формування виробничих, заготівельних, обслуговуючих, збутових та ін. кооперативів з метою максимального задоволення інтересів їх учасників (спільні закупівлі, спільне обладнання, інфраструктура, захист прав, в т.ч. з метою забезпечення адекватного ціноутворення на продукцію), підтримка ферм сімейного типу, інтеграція з переробними підприємствами, великими торговельними мережами, створення виробництв глибокої переробки продукції, органічних виробництв.	Вінницька, Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська, Сумська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Харчова промисловість	Безпека	<i>стратегія конкурентного розвитку</i>	Нішери	Орієнтація на територіально відокремлений бізнес, що задовольняє місцеві потреби; конкурентне виробництво якогось одного товару, зазвичай, зі специфічним, сприятливим для суб'єктів МП, технологічним процесом; виділення виробничих потужностей з великого підприємства.	Вінницька, Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Хмельницька, Харківська, Черкаська, Київ
Лісове господарство	Безпека	<i>стратегія конкурентного розвитку</i>	Нішери	Позиція «нішерів» зумовлена перебуванням понад 90,0 % лісових ресурсів перебувають у державній і комунальній власності.	Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська, м. Київ
Виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність	Легка криза	<i>стратегія поштовху</i>	Нішери	Встановлення прямих зв'язків між лісгоспами і деревообробниками, активізація інтеграційних утворень, між представниками лісового господарства, деревообробної галузі, столярних, меблевих цехів, дилерських мереж. Орієнтація на в-во інноваційної продукції, виготовлення «інженерної» деревини, розроблення нових матеріалознавчо-конструкційних рішень: створення композитів деревини з конструкційними і ізоляційними не деревними матеріалами, ін [177].	Київська, Львівська, Харківська, Херсонська, м. Київ

Продовження табл. 3.11

1	2	3	4	5	6
Виробництво меблів, ін. продукції, ремонт, монтаж машин і устатк.	Легка криза	<i>стратегія поштовху</i>	Переслідувачі	Потенціал до задоволення споживчих потреб за всіма сегментами меблів (побутовими, офісними, спецпризначення), виготовляючи дешеву і дорогу, в т.ч. індивідуалізовану, продукцію. Умовою закріплення існуючих і досягнення лідерських позицій є диверсифікація послуг, що надаються споживачам (дизайн, комплексне обслуговування, індивідуальний підхід), розвиток технологічного потенціалу для розробки конкурентоздатного продукту (нового і імітації імпорту), активізація і комерціалізація інноваційних конструкторських і дизайнерських розробок, організація виробництв комплектуючих, інтеграція з ін. виробниками галузі, дизайнерськими фірмами, включення в процеси здачі «квартир під ключ». Легалізація «гаражних виробників».	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Харківська, м. Київ, м. Севастополь
Добувна промисловість	Глибока криза	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Нішери	Участь в менш капіталомісткому сегменті (розроблення родовищ легкодоступних порід (каменю, піску, глини та ін.), важкодоступних і незначних за обсягами ресурсів, в т.ч. рідкісних і нетрадиційних родовищ, дефіцитної мінеральної сировини, надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості і розроблення кар'єрів). Запобігання діяльності з незаконного видобутку ресурсів в невеликих обсягах, їх легалізація (наприклад, шахт-копанок на сході), забезпечення доступу МП до інфраструктури великих компаній, родовищ, свердловин, що простоюють.	АРК, Житомирська, Донецька, Івано-Франківська, Луганська, Кіровоградська, Полтавська, м. Київ
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	Глибока криза	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Нішери	(наприклад, шахт-копанок на сході), забезпечення доступу МП до інфраструктури великих компаній, родовищ, свердловин, що простоюють.	Донецька, Київська, Полтавська, Харківська, м. Київ
Текстильне виробництво, виробництво одягу, взуття	Затяжна Криза	<i>стратегія реанімації</i>	Переслідувачі	Інтеграція підприємств в єдину агро-хіміко-текстильну систему, створення виробництв повного циклу продукції кінцевого і проміжного споживання, в т.ч. індивідуалізованої продукції, з акцентом на вітчизняну сировину; диверсифікація продукції, імітація продукції світових та створення вітчизняних брендів, їх просування на внутрішньому/зовнішніх ринках (виставки, ярмарки); поєднання роботи за толінгом з виробництвом продукції для внутр. ринку (завантаження потужностей і переймання досвіду); держзакупівлі у вітчизняних товаровиробників.	Київська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, м. Київ
Виробництво хім.речовин і продукції	Глибока криза	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Нішери	Інтеграція з великими виробниками і суб'єктами, відходи діяльності яких є сировиною; створення невеликих гнучких виробничих ліній, що швидко переорієнтовуються на випуск затребуваної в цей момент хім. продукції	м. Київ, м. Севастополь, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Київська
Фармацевтичне виробництво	Глибока криза	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Нішери	глибокої переробки, і інноваційного малотоннажного виробництва, що не потребує великих виробничих приміщень і устаткування і є одним із локомотивів інноваційного розвитку країни (медицина, інформаційні, оптоелектронні технології, каталізatori, мономери, полімери, порох, ракетне паливо, харчові добавки, запашні речовини, парфумерні/ косметичні продукти, інгібітори корозії, суперабсорбенти і модифікатори тканин –це продукція малотоннажного синтезу [185]).	Київська, Харківська обл., м. Київ
В-во гумових, пластмасових виробів, ін. метал. мін. продукції	Легка криза	<i>стратегія поштовху</i>	Нішери		Дніпропетровська, Київська, Львівська, Харківська, м. Київ

Продовження табл. 3.11

1	2	3	4	5	6
Металургійне виробництво	Легка криза	<i>стратегія поштовху</i>	Нішери	Виробництво індивідуалізованої інноваційної продукції, інших готових металевих виробів, зокрема менш капіталомісткого малотонажного сегменту галузі, залучення суб'єктів МП в ланцюги поставок регіональних будівельних, машинобудівних добувних та інших компаній-споживачів, використання їх продукції при реалізації проєктів з модернізації регіональної інфраструктури та ін. сфер реальної економіки. Стимулювання розвитку спеціалізованих міні-металургійних заводів, головна перевага яких полягає у гнучкості й випуску продукції з високою доданою вартістю невеликими партіями (виробництво спеціальних сталей і сплавів, титанових сплавів і прокату, алюмінієвої фольги, створення нових видів цирконієвої продукції підвищеного попиту, каліброваного прокату, гнутих профілів), що економічно недоцільно для великих металургійних підприємств [186].	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Харківська, м. Київ
Виробництво готових металевих виробів		<i>стратегія поштовху</i>	Переслідувачі		
Виробництво комп'ютерів, електронної, оптичної продукції	Затяжна Криза	<i>стратегія реанімації</i>	Нішери		Запорізька, Миколаївська, Харківська, м. Київ, м. Севастополь
Виробництво електричного устаткування	Глибока криза	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Нішери	Орієнтація як на задоволення потреб вітчизняного виробничого комплексу так і розширення зовнішніх ринків збуту. Виробництво високотехнологічної та іншої продукції з низькою металоємністю і високою трудоемністю, точне машинобудування (приладобудування, виробництво радіотехнічних деталей, електронної і оптичної продукції); виробництво вузькоспеціалізованої продукції під замовника; підготовка сировини, виробництво вузлів і комплектуючих для серйозного технологічного процесу більшого підприємства та для компаній, що займатимуться лише складанням готової продукції, одержання від них фінансово-технічної підтримки.	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, м. Київ, м. Севастополь
Виробництво машин і устаткування н.в.і.у.	Затяжна Криза	<i>стратегія реанімації</i>	Нішери		м.Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Харківська,
Виробництво автотр. засобів, причепів, напівпричепів, ін.трансп. засобів	Глибока криза	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Нішери		АРК, Дніпропетровська, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Херсонська, Черкаська, м. Київ, м. Севастополь

*складено автором

Для реалізації пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарського і промислового малого підприємництва слід розробити систему заходів реалізації регіональної політики імпортозаміщення, що повинні спрямовуватись на такі складові як продукція, ринок продукції і сировини, структуру експортно-імпортних операцій, інвестиційно-інноваційну діяльність і регуляторне середовище (рис.3.16).

Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції необхідно сприяти імплементації міжнародних і регіональних стандартів, систем сертифікації, безпеки, якості продукції, санітарних норм, здійснювати контроль наявності у виробників сертифікатів відповідності та підвищити відповідальність вітчизняних суб'єктів: виробників - за виробництво неякісної продукції; посадових осіб - за корупційну складову у сфері сертифікації продукції, особливо харчової, фармацевтичної, хімічної. Окрім того, доцільним є постійний моніторинг споживчих властивостей вітчизняної продукції та імпорту, їх співставлення, визначення причин вітчизняного відставання, розробка пропозицій щодо їх мінімізації і підвищення конкурентоспроможності, оприлюднення результатів проведеного моніторингу та інформування громадськості й інших суб'єктів регіону про якість представлених на ринку товарів.

У сфері ринку доцільним є впровадження заходів антимонопольного регулювання, стимулювання конкуренції та захисту виробників від недобросовісної конкуренції, зокрема контроль за ціноутворенням фірм, що займають панівне становище на ринку, імпортерів та виробників імпортозамінної продукції, запобігання маніпулюванню споживачами та контрагентами з їх боку; обмеження валютних спекуляцій; відстеження та запобігання «змова» між учасниками ринку; підвищення відповідальності за затягування та порушення при судовому розгляді антимонопольних справ; швидка і якісна реакція відповідальних органів на заяви і скарги про порушення конкуренції; контроль та підвищення відповідальності за протекціоністські дії представників влади щодо власних бізнес-інтересів.

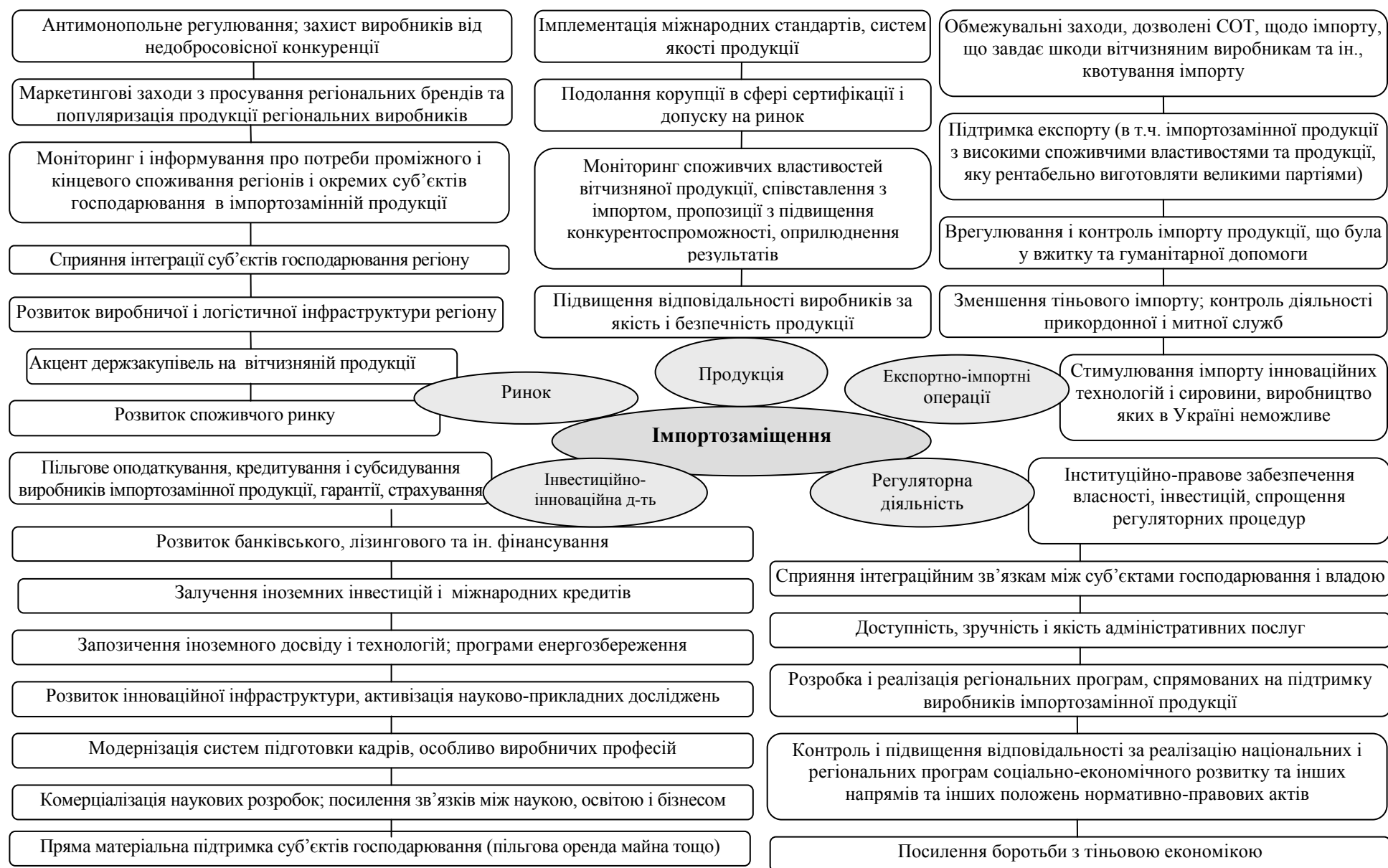

Рис.3.16. Система заходів з реалізації регіональної політики імпортозаміщення

Важливим завданням є моніторинг і інформування про кон'юнктуру внутрішніх ринків, пропозицію та потреби регіонів і окремих суб'єктів господарювання в конкретній імпортозамінній продукції. Інформація про потреби вітчизняних виробників та кінцевих споживачів, в тому числі й державного і муніципального управління, повинна акумулюватись та оприлюднюватись, наприклад, на сайтах торгово-промислових палат, окремих компаній. В цілому, органам регіональної влади та управління слід активізувати роботу з пропагування переваг від використання вітчизняної продукції (акції «Купуй українське» тощо).

Особливої актуальності набуває активізація участі вітчизняних виробників у інформаційних кампаніях, виставках (в т.ч. міжнародних), форумах, інших маркетингових заходах, організація зустрічей в форматі «малий-великий бізнес» з метою просування регіональних брендів та популяризація продукції регіональних виробників, відкриття їм нових (в т.ч. зовнішніх) ринків збуту. Одним із інструментів активізації інтеграційних зв'язків між суб'єктами регіону є створення спеціальних площадок, що стануть місцем зустрічі попиту і пропозиції імпортозамінних товарів. Наприклад, у Росії створюються Центри імпортозаміщення і локалізації, де підприємства можуть заявити про себе, запропонувати власну продукцію, знайти бізнес-партнерів, постачальників для впровадження передових імпортозамінних технологій у виробничі процеси, отримати консультації з питань держпідтримки. Також, в роботі Центрів передбачено проведення щотижневих галузевих ділових заходів – нарад, конференцій, семінарів, презентацій.

Варто відмітити, що особливістю вітчизняних суб'єктів МП є прагнення до самостійності, в той час як зарубіжні - давно усвідомили, що інтеграційні зв'язки між малим підприємництвом і іншими суб'єктами, зокрема великим бізнесом, є запорукою вигідного для обох сторін руху інформаційно-технологічних, трудових, фінансових, сировинних і інших ресурсів, є своєрідною опорою для МП в умовах ринкових коливань. Відтак, особливої актуальності набирає стимулювання розвитку коопераційних зв'язків між малим підприємництвом регіону та іншими суб'єктами господарювання, створення вертикально і горизонтально інтегрованих кластерів з

виробництва і збуту продукції, залучення суб'єктів МП до участі в держзакупівлях (можливе використання досвіду США з розбиття об'єкта держзакупівлі на лоти, впровадження обов'язкової частки держзамовлень у суб'єктів МП, обов'язкової частки держзакупівель вітчизняної продукції, якщо це не нестиме шкоди споживачам).

Невід'ємним напрямом реалізації політики імпортозаміщення є оптимізація та контроль експортно-імпортних операцій. Як зазначалось вище, політика імпортозаміщення передбачає переорієнтацію з експорту сировини на експорт продукції глибокої переробки з високими споживчими властивостями, в т.ч. експорт імпортозамінної продукції, яку рентабельно виготовляти великими партіями. Підтримка експортної діяльності повинна відбуватись як за допомогою фінансової підтримки (пільгові кредити, гарантування), так і інформаційної (створення торгівельних представництв України, окремих регіонів і українських компаній за кордоном, допомога в пошуку партнерів, інформаційно-консультативна підтримка в ознайомленні з правилами торгівлі та вимогами іноземних ринків тощо). Щодо імпорту, то його стимулювання доцільне у випадку інноваційного обладнання і технологій, сировини, особливо тих, виробництво яких в Україні на даному етапі неможливе. Для цього слід застосовувати такі інструменти як зменшення ПДВ, зменшення чи диверсифікація ставок мита залежно від рівня готовності продукту: нижчі ставки на імпорт сировини і новітніх технологій, вищі – готової продукції.

Щодо обмежувальних експортно-імпортних заходів, то можливими для застосування є лише дозволені СОТ заходи, спрямовані на підтримку зовнішнього фінансового стану, врівноваження платіжного балансу, та щодо імпорту, що завдає шкоди вітчизняним виробникам і інтересам нацбезпеки, в т.ч. торговельно-економічним. Варто відмітити, що за даними Global Trade Alert [187] (додаток Є.11) за рівнем протекціонізму у світі Україна посідає 50-ту позицію, реалізуючи 99 протекціоністських заходів, 54 з яких прямо дискримінують іноземні комерційні інтереси і під вплив яких потрапляє 214 товарів і 138 країн, зокрема, проти Росії спрямовано 22 заходи, Білорусі – 14, Китаю – 13, Польщі і Туреччини – по 12, Німеччини – 11. Тоді як відносно України 81-єю країною застосовується 1247 протекціоністських заходів, дискримінаційними з яких є 679: найбільше - країнами

СНД (Росією – 144, Білоруссю – 71, Казахстаном -50), Індією – 37, Польщею – 30. Як бачимо, зовнішньоторговельна політика України виглядає досить ліберально, в той час як для більшості країн світу пріоритетом залишаються національні економічні інтереси. Звісно, розвиток імпортозаміщення не повинен відбуватись за рахунок орієнтації на імпортообмежувальні дискримінаційні заходи, а на структурну перебудову, диверсифікацію виробництва, підвищення конкурентоспроможності і привабливості вітчизняної продукції. Проте, все ж слід активізувати захист вітчизняних виробників та відповідні дії на утиски в торгівельній політиці з боку інших держав в контексті реалізації принципу запобіжних заходів, передбачених Генеральною угодою з тарифів і торгівлі та іншими угодами системи СОТ, зокрема, застосовувати послідовні, логічні, юридично і економічно обґрунтовані інструменти (квотування, держдопомога і пільги вітчизняним виробникам, антидемпінгові, компенсаційні і захисні мита, субсидії, тарифні заходи, держзамовлення). Обов'язковою умовою зростання митного навантаження на імпортовану продукцію повинне стати спрямування акумульованих коштів на кредитування та підтримку вітчизняного виробництва.

Обов'язковим у сфері експорто-імпортних операцій є контроль якості імпорту, достовірності товарно-супровідних документів та підвищення відповідальності за ввезення на митну територію України неякісної, екологічнонебезпечної і такої, що не відповідає міжнародним стандартам продукції.

Варто відмітити, що будь-які імпортні обмеження, зазвичай, мають наслідком зростання обсягів тіньового імпорту, що вкрай небезпечно, адже, за різними оцінками, тіньовий імпорт в Україну вже перевищує 20 млрд. дол. США, тобто офіційні показники імпорту занижені приблизно на 20,0-25,0% [188], при чому ці дані не враховують обсягів контрабанди; тобто дохідну частину бюджету України можна збільшити легалізувавши уже наявні тіньові потоки. Тому, особливої актуальності набирають заходи з виявлення та запобігання незаконному обігу продукції, контрабанди, заниженню митної вартості, задекларованих обсягів та недостовірної класифікації імпорту; «човникового» тіньового імпорту в невеликих кількостях. Щодо ринку «секонд-хенду» то пріоритетною є не заборона на ввезення

товарів, що були у вжитку, а забезпечення виходу цієї сфери з тіні та протидія ввезенню в Україну нової продукції під виглядом гуманітарної допомоги. Обов'язковими умовами при реалізації цих заходів повинне стати матеріально-технічне забезпечення та належна оплата праці працівників прикордонної та митної служб з одночасною жорсткою боротьбою з корупцією, службовими зловживаннями та жорстким контролем за їх діяльністю, а також встановлення жорсткої відповідальності за незаконне ввезення товарів на територію України.

Варто відмітити, що однією з проблем, що стримує розвиток внутрішнього виробництва в Україні є непослідовність політики, що здійснюється регіональними і державними органами а, відтак, і невпевненість суб'єктів господарювання в функціонуванні в майбутньому прийнятих сьогодні законів, програм, податкових спрощень. Надто частка зміна влади призводить до ігнорування наступниками програм та планів заходів, затверджених попередниками, що зумовлює відсутність контролю та відповідальних за їх виконання. Відтак, обов'язковим є посилення контролю та відповідальності за реалізацію і фінансування передбачених програмами соціально-економічного та галузевого розвитку заходів.

Висновки до розділу 3

1. На основі проведеного кореляційно-регресійного моделювання встановлено і обґрунтовано, що максимально позитивний вплив на розвиток малого підприємництва мають економічні і інституційно-інфраструктурні передумови, тоді як зростання екологічних, соціальних, інституційно-інвестиційних та інституційно-інформаційних передумов призводить до зменшення рівня розвитку МП, що свідчить про неефективність окремих складових, що враховувались при розрахунку їх інтегральних значень. На основі пофакторного моделювання встановлено, що максимально позитивним впливом на розвиток МП характеризуються чисельність фахівців вищої кваліфікації зайнятих в економіці і організацій, які виконують наукові і науково-технічні роботи, що свідчить про важливість інноваційної діяльності як передумови розвитку підприємництва; не менш важливим є показник забезпеченості МП

необоротними активами, а також такі складові інституційно-інфраструктурного забезпечення як чисельність бізнес-центрів, лізингових центрів, банкоматів і платіжних терміналів, абонентів мережі Інтернет і забудованої виставкової площі організаторів виставок; серед інституційно-інвестиційних передумов максимально позитивний вплив на рівень розвитку МП мають обсяг прямих іноземних інвестицій, кількість великих підприємств та інвестиційних проектів, що знаходяться на супроводі регіональних центрів інвестицій і розвитку. Водночас, встановлено, що негативним вплив на розвиток МП у регіоні характеризуються кількість студентів та чисельність ВНЗ I-IV рівнів акредитації, що, в першу чергу, спричинено непристосованістю сучасних ВНЗ до вимог сьогодення, низьким рівнем практичної підготовки випускників, а також відсутністю інтеграційних зв'язків між бізнесом і освітою. Окрім того, негативно позначаються на розвитку МП чисельність інвестиційно-інноваційних фондів і компаній та небанківських фінансово-кредитних установ, що свідчить про неефективність співпраці цих елементів інфраструктури із суб'єктами МП.

Розроблено сценарії зміни рівня розвитку малого підприємництва при 5-ти, 10-ти та 15-тивідсотковому рості передумов, що спричиняють позитивний вплив на його розвиток. Встановлено, що у більшості регіонів України кількісне збільшення зазначених передумов зумовить зростання результуючого показника; а зменшення чи повільні темпи зростання рівня розвитку МП у деяких регіонах зумовлені їх значним відставанням в порівнянні з іншими за окремими врахованими при розробці сценаріїв складовими, тобто стимулювання лише включених до моделі передумов в цих регіонах не дозволить отримати швидкого результату та значного зростання рівня розвитку МП, а інструменти, що застосовуються, мають бути більш радикальними і диверсифікованими.

2. Обґрунтовано вибір стратегії стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України залежно від рівня його розвитку, наявності ресурсних передумов та складових підприємницького клімату, відповідно до чого, у регіонах з низьким рівнем розвитку МП доцільно застосовувати стратегію формування і диверсифікації, з середнім – стратегію інтенсифікації і зміцнення, з високим – стратегію збереження і нарощення рівня розвитку малого підприємництва.

3. Визначено основні цілі стимулювання розвитку МП у регіонах, серед яких - формування сприятливого середовища для підприємницької діяльності; нарощення економічного, інноваційного, експортного, виробничого потенціалу і конкурентоспроможності суб'єктів МП та підвищення підприємницької активності, кваліфікації потенційних підприємців; запропоновано і систематизовано інструменти їх досягнення.

4. Обґрунтовано, що одним із основних інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва і мінімізації наявних диспропорцій його розвитку є формування на периферійних, сільських територіях, у згасаючих містах тощо різнорангових «полюсів росту», під якими розуміємо агломерацію суб'єктів господарювання певної територіальної системи, що, шляхом випереджаючого саморозвитку, сприяють розкриттю потенціалу системи у якій вони функціонують, використанню її конкурентних переваг і дають імпульси розвитку її оточуючих елементів. Визначено зв'язки між полюсами росту і їх оточуючими елементами, основні ефекти від створення і функціонування полюсів росту та умови їх поширення на периферію, а також обґрунтовано основні етапи їх створення і розвитку.

5. Встановлено, що в умовах погіршення зовнішньоекономічного сальдо, задоволення кінцевих потреб споживачів і проміжних виробничих потреб у регіонах України за рахунок імпорту, значних коливань валютного курсу, одним із перспективним напрямів розвитку малого підприємництва є орієнтація на виробництво імпортозамінної продукції в рамках реалізації в країні політики імпортозаміщення, під якою розуміємо скорочення імпорту певних видів продукції шляхом налагодження їх вітчизняного виробництва, що стане потужним поштовхом до розвитку місцевих виробників, модернізації промисловості, активізації інноваційної діяльності та розширення внутрішнього ринку. Обґрунтовано основні ефекти від реалізації політики імпортозаміщення на національному, регіональному рівнях та у сфері підприємництва.

6. Визначено основні етапи формування і реалізації політики імпортозаміщення в контексті стимулювання розвитку малого підприємництва. Розроблено типізацію галузевої імпортозалежності і запропоновано стратегії її подолання, зокрема, для галузей, що за рівнем імпортозалежності перебувають у стані безпеки (частка

імпорту у внутрішньому споживанні продукції галузі становить до 30,0%) – стратегія конкурентного розвитку, помірної кризи (30,0-50,0%) – стратегія поштовху, глибокої кризи (50,0-80,0 %) – стратегія агресивного відновлення і затяжної кризи (понад 80,0%) – стратегія реанімації.

7. Розроблено методику аналізу регіональної імпортозалежності на основі розрахунку коефіцієнта імпортозалежності (споживання імпорту на душу населення), відповідно до чого, високі показники імпортозалежності регіонів за певною продукцією зумовлені максимальною концентрацією у цих регіонах ВЕД, що є основними споживачами імпорту продукції даного виду, а також розбіжностями регіонів за рівнем витрат на кінцеве споживання і валове нагромадження. Відповідно встановлено, що загрозливий рівень імпортозалежності спостерігається у м. Київ, високий – у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській і Полтавській областях, помірний – у всіх інших регіонах, окрім Чернівецької області, що характеризується низьким рівнем імпортозалежності.

8. Обґрунтовано перспективи реалізації політики імпортозаміщення виходячи із рівня імпортозалежності регіонів та рівня розвитку в них малого підприємництва, а також визначено регіональні пріоритети спеціалізації малих підприємств на імпортозамінній продукції, що стало передумовою формування стратегічної карти розвитку малого імпортозамінного виробництва;

9. Обґрунтовано, що при розробці і реалізації програм імпортозаміщення має бути враховано роль і функціональне призначення суб'єктів МП у розвитку конкретних видів економічної діяльності, відповідно до чого галузі промислового і сільськогосподарського виробництва пропонується поділити на 3 групи: нішери, переслідувачі і лідери. Визначено пріоритети розвитку суб'єктів МП за видами діяльності і регіонами відповідно ролі малих підприємств у галузевому розвитку.

10. Систематизовано і обґрунтовано заходи з реалізації регіональної політики імпортозаміщення, що спрямовуються на такі складові як продукція, ринок продукції і сировини, структуру експортно-імпортних операцій, інвестиційно-інноваційну діяльність і регуляторне середовище.

Результати досліджень автора за даним розділом апробовані у працях [206-208].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення наукової задачі – розробки механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні. У процесі дослідження зроблено такі висновки:

1. Обґрунтовано, що мале підприємництво слід розглядати як цілеспрямовану самостійну, часто інноваційну діяльність з виробництва та реалізації товарів, робіт і послуг, що реалізує амбіції та економічні інтереси підприємця і характеризується свободою вибору, єдністю власника та управлінця, носить ризиковий характер і є законодавчо обґрунтованою; визначено його природні переваги і недоліки. Доведено важливість малого підприємництва у розвитку регіону через його вплив на такі складові регіональної соціально-економічної системи як регіональна економіка, населення регіону та ресурси регіону. Обґрунтовано моделі розвитку підприємництва в контексті теорій регіонального розвитку, на основі чого визначено фактори, що впливають на розвиток та розміщення осередків підприємництва у регіоні.

2. Обґрунтовано сутність процесу стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні як сукупності різноманітних зовнішніх засобів впливу на мале підприємництво, застосування яких здійснюється з врахуванням інтересів і з метою досягнення цілей як регіону, так і малого підприємництва; обґрунтовано модель учасників, визначено базові засади та принципи цього процесу, розроблено авторський підхід до класифікації інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіоні.

3. Доведено, що при розробці механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України слід враховувати досвід найуспішніших у цій сфері країн-світу, основними засадами стимулювання МП у яких є: удосконалення систем правового забезпечення діяльності МП і законодавства з питань банкрутства; навчання навичкам підприємництва, формування підприємницького мислення населення, активізація підприємництва у різних соціальних групах; активізація фінансово-кредитної підтримки і доступу МП до держзакупівель; підтримка

екологізації, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого підприємництва, мінімізація технічних торгівельних бар'єрів.

4. Розроблено методику регіонального виміру розвитку малого підприємництва, внаслідок чого здійснено позиціонування регіонів України за виявленими передумовами такого розвитку, рівнем його розвитку та впливу на соціально-економічний стан регіонів, що лягло в основу розробки механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва на регіональному рівні.

5. Розроблено факторну модель розвитку малого підприємництва, що дозволило виявити і обґрунтувати силу і напрям впливу різних передумов на рівень розвитку малого підприємництва у регіонах України. На основі апробації моделі обґрунтовано сценарії та визначено пріоритети розвитку малого підприємництва у регіонах України.

6. Обґрунтовано вибір стратегії стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України, що базується на результатах проведеного аналізу; визначено основні цілі стимулювання розвитку МП у регіонах, систематизовано інструменти їх досягнення. Доведено, що одним із основних інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва є формування різнорангових «полюсів росту», під якими розуміється агломерація суб'єктів господарювання певної територіальної системи, що, шляхом випереджаючого саморозвитку, сприяють розкриттю потенціалу системи у якій вони функціонують, використанню її конкурентних переваг і дають імпульси розвитку її оточуючих елементів. Визначено взаємозв'язки полюсів росту, основні ефекти від їх розвитку, обґрунтовано основні етапи їх створення і функціонування.

7. Доведено важливість реалізації політики імпортозаміщення у системі стимулювання розвитку малого підприємництва; обґрунтовано етапи її формування і реалізації, основні ефекти від створення і функціонування імпортозамінних виробництв. Запропоновано типізацію галузевої імпортозалежності і обґрунтовано стратегічні засади її подолання. Розроблено методику аналізу регіональної імпортозалежності на основі розрахунку коефіцієнта імпортозалежності (споживання імпорту на душу населення). Розроблено регіональну модель розвитку

малого імпортозамінного виробництва, яка базується на позиціонуванні регіонів за рівнем імпортозалежності та визначає регіональні пріоритети спеціалізації малих підприємств на виробництві імпортозамінної продукції, що стало передумовою формування стратегічної карти розвитку малого імпортозамінного виробництва. Розроблено і обґрунтовано заходи з реалізації політики імпортозаміщення у регіонах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маркс К. Манифест коммунистической партии [Електронний ресурс] / К. Маркс, Ф. Енгельс. – М.: Госполитиздат, 1955. – Режим доступу : http://royallib.ru/book/engels_fridrih/manifest_kommunisticheskoy_partii.html.
2. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність [Електронний ресурс] / В. Д. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 431 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/17810409/ekonomika/intelektualna_vlasnist_-_bazilevich_vd.
3. Українське суспільство 1992-2010 рр. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с.
4. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Кирпот О. І. Державне регулювання малого підприємництва в Україні і її регіонах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ.управління: спец. 25.00.04 «Регіональне управління» / О. І. Кирпот. – К., 2001. – 14 с.
7. Бейгул С. Б. Розвиток малого підприємництва в регіонах України [Електронний ресурс] / С. Б. Бейгул, Т. В. Романова // Ефективна економіка. – 2011. - №3. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=479>.
8. Буряк Л. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі : навч. посібн. / Л. Д. Буряк. – К. : Вид-во «КНЕУ», 2007. – 423 с.
9. Васьківська К. Фінансово-економічний механізм розвитку малого підприємництва [Електронний ресурс] / К. Васьківська, І. Петрик, С. Ярмольський // Вісник Львівського національного аграрного університету . – 2013. – № 20. – С. 131-137. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vldau_2013_20_23.pdf.
10. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К. : Знання, 2001. – 277 с.
11. Рибак О. В. Розвиток малого підприємництва в регіоні : теоретичні засади, проблеми та перспективи / О. В. Рибак // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – №2 (20). – С.96-100.

12. Кошелева Т. Н. Сущность и значение малого предпринимательства / Т. Н. Кошелева // Общество. Среда. Развитие (Terra Humana). – 2009. – №3. – С.18-25.
13. Батяев А. Кредиты для малого бизнеса [Електронний ресурс] / А. Батяев. – Режим доступу: http://fictionbook.ru/author/andreyi_batyaev/kreditiy_dlya_malogo_biznesa.
14. Говорушко Т. А. Аналіз теоретичних підходів до трактування малого підприємництва і малого бізнесу як загальнонаукових суміжних понять / Т. А. Говорушко, С. С. Говорушко // Економічні науки. – 2011. – № 27. – С. 10-14.
15. Слатвінська М. О. Альтернативні системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва : автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. О. Слатвінська. – Одеса, 2011. – 23 с.
16. Тонюк М. О. Інноваційна активність суб'єктів малого бізнесу / М. О. Тонюк // Економіка підприємства: теорія та практика : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 12 жовт. 2012 р. - К. : КНЕУ, 2012. – С.210-214.
17. Коляда О. В. Мале підприємництво як продуцент середнього класу / О. В. Коляда // Економіка. Проблеми економічного становлення. – 2002.– №2. – С.45-48.
18. Забарна Е. М. Сучасні тенденції фінансування розвитку підприємств / Е. М. Забарна, М. В. Кула // Вісник Сумського державного університету. Сер.: Економіка. – 2013. – №2. – С. 64 - 72.
19. Бавико О. Є. Теоретико-методологічні основи розвитку регіонального економічного простору [Електронний ресурс] / О. Є. Бавико // Ефективна економіка. – 2012. - №5. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1140>.
20. Пилипенко І. О. Механізм формування суспільно-географічних периферій в контексті динамічних концепцій регіонального розвитку / І. О. Пилипенко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. - №.162. – С. 23-27.
21. Качан Є.П. Регіональна економіка : підручник / Є.П. Качан. – К: Знання, 2011. – 670с.
22. Дегтярьова І. Я. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління / І. Я. Дегтярьова // Вісник НАДУ при Президентові України. – 2010. - №4. – С. 141-148.

23. Іщук С. І. Географія промислових комплексів : підручник / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. – К. : Знання, 2011. – 375 с.
24. Фукуяма Ф. Соціальний капітал [Електронний ресурс] / Ф. Фукуяма // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2008. - №53. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>.
25. Україна не зможе подолати нинішню рецесію доти, доки малий бізнес перебуватиме в стагнації [Електронний ресурс] // Вісник Міністерства доходів і зборів України. - 2014. - №11. - Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/6789>.
26. Королёв В. А. Стимулирование и мотивация в свете системно-процессного моделирования [Електронний ресурс] / В. А. Королёв // СертиКом. - Режим доступу: <http://www.certicom.kiev.ua/Stimul-motiv.html>.
27. Економіка [Електронний ресурс] / В.В. Бородін. – 2004. – Режим доступу: <http://econ.me.pn/ekonomika>.
28. Копилов В. О. Методи організації влади - спроба визначення / В.О. Копилов // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я.Мудрого». Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. - 2012. - №1(11). – С.3-15.
29. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс] / Ресурс українських тлумачних словників «Словопедія». – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/38/53392-0.html>.
30. Жданова Т. С. Менеджмент в туризмі [Електронний ресурс] / Т. С. Жданова, Д. Л. Бикташева, Л. П. Гиевая. - М.: Альфа-М, 2010. - 272 с. - Режим доступу: <http://books.google.com.ua>.
31. Нечаюк Л.І. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент : навч. посібник / Л. І. Нечаюк, Н. О. Телеш. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 348 с.
32. Нижник В. Стан стимулювання працівників України / В. Нижник, О. Драч // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9, ч.2. – С. 339-342.
33. Кибанов А. Я. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности : учебник / А.Я. Кибанов, И.А. Баткаева и др. - М.:ИНФРА-М, 2010. - 530 с.
34. Губанова О. Р. Методологічні засади економіко-екологічного стимулювання господарської діяльності [Електронний ресурс] / О. Р. Губанова, О. В. Дончевська //

Наука в інформаційному просторі : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 вересня 2010 р. - Режим доступу: http://www.confcontact.com/20100916/ek_guban.htm.

35. Орлова В. О. Основні напрями стимулювання розвитку малого бізнесу: теоретичний аспект / В. О. Орлова // Європейський вектор економічного розвитку. - 2011. - №2. - С.169-176.

36. Воротіна Л. І. Методологічні питання функціонування підприємств сектору малого бізнесу / Л. І. Воротіна // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб.наук. праць. – 2011. – Вип. 24.– С.183-190.

37. Буркинський Б. В. Інструменти захисту інтересів вітчизняних експортерів за кордоном / Б. В. Буркинський, І. А. Циналєвська // Потенціал підприємництва в парадигмі сталого розвитку регіонів України : матеріали наук.-пр. конференції, 11-12 жовтня 2012 р. / Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень, Український фонд підтримки підприємництва [та ін.]. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – С.108-110.

38. Макаренко М. В. Синергетичний підхід в управлінні формуванням конкурентних переваг регіону / М. В. Макаренко // Вісник Приазовського державного технічного університету. - 2011. - №2(22). - С.44-49.

39. Говорушко Т. А. Концепція забезпечення ефективності розвитку малих підприємств на основі розробки державних цільових програм / Т. А. Говорушко // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. - 2009. - № 30. - С. 36-39.

40. Росецька Ю. Б. Інституційні передумови формування конкурентного середовища в Україні / Ю. Б. Росецька // Господарський механізм: сутність, структура, подальше вдосконалення на сучасному етапі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 18-19 квітня 2008 р. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2008. – С. 167-168.

41. Дічек О. Рейдерство в Україні: реалії ринкової економіки або економічний тероризм? [Електронний ресурс] / О. Дічек // Український союз промисловців і підприємців. – Режим доступу: <http://www.uspp.org.ua/interview/30.reyderstvo-v-ukraini-realii-rinkovoi-ekonomiki-abo-ekonomichniy-terorizm.htm>.

42. Сапа Н. В. Правові засади реалізації механізму антикризового державного управління [Електронний ресурс] / Н. В. Сапа // Державне будівництво. - 2010. - №1.- Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua>.

43. Законодавство України [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>.

44. Бережний Я. В. Проблеми та шляхи формування сприятливого інституційного середовища для підприємницької діяльності в Україні : аналіт. доп. / Я. В. Бережний, Д. В. Ляпін, Д. С. Покришка ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 80 с.

45. Васильєва Т. А. Податкова політика як інструмент стимулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Т. А. Васильєва, Н. В. Винниченко, Л. Л. Гриценко // Оподаткування у промисловому регіоні: теорія, практика та перспективи розвитку : матеріали V міжрегіональної наук.-практ. конф., 18 листопада 2005 р. – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. – С. 343-346.

46. Загреба І. Л. Податкове стимулювання розвитку підприємств / І. Л. Загреба // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Сер.: Економічні науки. - 2013. - Вип. 24. - С.232-237.

47. Ковалюк Б. І. Фінансово-кредитні інструменти стимулювання розвитку малого підприємництва [Електронний ресурс] / Б. І. Ковалюк // Ефективна економіка. - 2014. - №9. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3344>.

48. Доценко О. Ю. Формування інноваційної інфраструктури регіону як елемента регіональної інноваційної системи / О. Ю. Доценко // Економічний вісник Національного гірничого університету. - 2010. – №2. - С. 12-19.

49. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку : монографія / Віталій Володимирович Зянько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. – 397 с.

50. Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України 2014 [Електронний ресурс] / Фонд ім. Фрідріха Еберта. – Режим доступу: www.fes.kiev.ua/new/wb/media/InfrASTRUKTURA.pdf.

51. Бізнес-інкубатор: середовище взаємодії великих і малих підприємств [Електронний ресурс] / Аналітичний центр «Академія». - Режим доступу: <http://www.academia.org.ua/?p=263>.

52. Бізнес-інтеграція: модель економічного співжиття [Електронний ресурс] / Аналітичний центр «Академія». - Режим доступу: <http://www.academia.org.ua/?p=284>.

53. Поповенко Н. С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні / Н. С. Поповенко, О. В. Ганенко // Економіка: реалії часу. - 2012. - №1(2). - С.126-132.
54. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г. О. Андрощук, Р. Є. Еннан // Наука та інновації. - 2009. - Т. 5. № 5. - С. 85-97.
55. Соціальне підприємництво [Електронний ресурс] / Український форум благодійників. - Режим доступу: <http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-2.htm> (Дата звернення: 04.12.2014 р.).
56. Пасічник М.В. Механізми впровадження нового публічного менеджменту: досвід США [Електронний ресурс] / М.В. Пасічник // Державне управління: теорія та практика. – 2009. – № 1 (9). – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2009-1/doc_pdf/Pasichnyk_MV.pdf.
57. Шевчук Б. М. Європейські принципи належного врядування та реформа системи органів виконавчої влади в Україні [Електронний ресурс] / Б. М. Шевчук // Демократичне врядування. - 2012. - Вип. 9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_8.
58. Європейська хартія малих підприємств від 19.06.2000 р. [Електронний ресурс] : міжнародний документ Європейського Союзу / Офіційний веб-сайт Верховної ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_860.
59. Консолідовані версії договору про ЄС та про функціонування ЄС [Електронний ресурс]: документ 2010/C83/01 / Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2010. – 403с. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/23491.
60. Черніков Д. О. Модернізація системи державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні / Д. О. Черніков; за ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2013. – 48с.
61. Overview of regional policy [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/what/index_en.cfm.
62. Small Business Act for Europe 25.06.2008, COM(2008) 394 final [Електронний ресурс] / European Commission. - Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.
63. Індекс політики щодо МСП: Країни Східного партнерства 2012 (хід реалізації Акту щодо малого бізнесу для Європи) [Електронний ресурс] / Організація економічного співробітництва і розвитку, Європейська комісія [та ін.]. - Режим доступу : http://ufpp.gov.ua/content/PDF/krainu_shidnogo_partnerstva_2012_ua.pdf.

64. Regional Implementation of the SBA [Електронний ресурс] / European Commission. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/regional-sme-policies/documents/no.5_regional_imp_en.pdf (Дата звернення: 21.08.2014 р.).

65. Start-up Guide for Germany [Електронний ресурс] / Federal Ministry for Economic Affairs and Energy. – Режим доступу: http://www.existenzgruender.de/imperia/md/content/pdf/publikationen/broschueren/bmwi_start_up_guide.pdf (Дата звернення: 23.08.2014 р.).

66. About enterprise Zone [Електронний ресурс] / Government of the UK. – Режим доступу : <http://enterprisezones.communities.gov.uk/about-enterprise-zones>.

67. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні : [довідк. вид.] / Проект розроблення та впровадж. публ. політики (PRISM) ; уклад.: О. Бей, Г. Томсон. - К. : К.І.С., 2013. - 47 с.

68. Encouraging entrepreneurship at local and regional level : Best Practice Examples from EER Regions [Електронний ресурс] / European Union. Committee of the Regions. - 2012. – 24с. - Режим доступу: <http://cor.europa.eu/en/takepart/eer/Documents/encouraging-entrepreneurship-local-regional-brochure-2012-EER.pdf>.

69. BVMW – The German association for small and medium-sized business [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт BVMW. – Режим доступу : <http://www.bvmw.de/service/sprachen/gb.html> (Дата звернення: 25.08.2014 р.).

70. Evaluation of Market Practices and Policies on SME Rating 2013 (Commissioner: European Commission) [Електронний ресурс] / Center for strategy and evaluation services. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/index_en.htm.

71. EU Action Plan: helping SMEs access more financial resource [Електронний ресурс] / European Commission. - Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-879_en.htm?locale=en.

72. Уланова М. Малый бизнес по-английски [Електронний ресурс] / М. Уланова // EXRUS.eu. – 2011. - №73. – Режим доступу : <http://ru.exrus.eu/MALYY-BIZNYeS-PO-ANGLIYSKI-id4dc7f5636ccc19bb31000047/Artikel1>.

73. Making it easier to set up and grow business [Електронний ресурс] / Government of the UK. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/policies/making-it-easier-to-set-up-and-grow-a-business--6/supporting-pages/getting-banks-lending>.

74. Small and Medium-Sized Enterprises: U.S. and EU Export Activities, and Barriers and Opportunities Experienced by U.S. Firms (Investigation № 332-509; USITC Publication 4169) [Электронный ресурс] / U.S. International Trade Commission. - 2010. - Режим доступа : <http://www.usitc.gov/publications/332/pub4169.pdf>.

75. Financing SMEs and Entrepreneurs 2014: An OECD Scoreboard [Электронный ресурс] / Organisation for Economic Co-operation and Development. - OECD Publishing, 2014. - 339с. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/cfe/smes/SMEs-Scoreboard-2014.pdf>.

76. SMEs, Entrepreneurship and Innovation 2010 [Электронный ресурс] / Organisation for Economic Co-operation and Development. – OECD Publishing, 2010. - 225 с. – Режим доступа : <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/product/8510021e.pdf>.

77. How to support SME Policy from Structural Funds. The Smart Guide to Service Innovation [Электронный ресурс] / European Commission. - 2012. - 42с. - Режим доступа : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/regional-sme-policies/documents/no.4_service_innovation_en.pdf.

78. How to support SME Policy from Structural Funds. Building Entrepreneurial Mindsets and skills in the EU [Электронный ресурс] / European Commission. - 2012. - 80 с. - Режим доступа : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/regional-sme-policies/documents/no.1_entrepreneurial_mindsets_en.pdf.

79. Table of Small Business Size Standards [Электронный ресурс] / U.S. Small Business Administration. – Режим доступа : http://www.sba.gov/sites/default/files/files/Size_Standards_Table.pdf.

80. Strategic Plan. Fiscal Years 2014 – 2018 [Электронный ресурс] / U.S. Small Business Administration. – Режим доступа : http://www.sba.gov/sites/default/files/aboutsba/article/SBA%20FY2014-2018%20Strategic%20Plan%20Final_0_0.pdf.

81. SBIR/STTR programs [Электронный ресурс] / U.S. SBA Office of Investment & Innovation. – Режим доступа : <http://www.sbir.gov> (Дата звернення: 29.08.2014 р.).

82. Economic Diversification and Growth Enterprises [Электронный ресурс] / Canada business network.- Режим доступа: <http://canadabusiness.ca/eng/program/2462>.

83. Tax refunds and Credits [Электронный ресурс] / Canada business network. - Режим доступа: <http://canadabusiness.ca/eng/page/2738/> (Дата звернення: 01.09.2014 р.).

84. The New Building Canada Plan: The largest and longest federal infrastructure plan in Canadian history [Електронний ресурс] / Government of Canada. - Режим доступу : <http://www.infrastructure.gc.ca/alt-format/pdf/NBCP-NPCC-20140521-eng.pdf>.

85. Canada Small Business Financing Program [Електронний ресурс] / Government of Canada. - Режим доступу : https://www.ic.gc.ca/eic/site/csbfp-pfрес.nsf/eng/h_la02855.html.

86. Small and Medium Enterprise Charter approved at the June 18, 2010 Cabinet Meeting [Електронний ресурс] / The Government of Japan. - Режим доступу: http://www.meti.go.jp/english/press/data/pdf/20100618_04a.pdf.

87. Japan's Policy on Small and Medium Enterprises (SMEs) and Micro Enterprises 2013 [Електронний ресурс] / Small and Medium Enterprise Agency. - Режим доступу : http://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/outline/04/20131007.pdf.

88. Розробка стратегії розвитку малого бізнесу в малих містах з урахуванням світового досвіду, визначення першочергових завдань в цій сфері [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September/5.htm>.

89. Буракова Л.А. Почему у Грузии получилось? / Лариса Александровна Буракова. – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2011. – 271с.

90. Doing business 2005, 2014 [Електронний ресурс] / The World Bank. - Режим доступу : www.doingbusiness.org.

91. Закон Грузии «О предпринимателях» от 14.03.2008 г. № 5913 [Електронний ресурс] / Парламент Грузии. – Режим доступу: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/28408/49/ru/pdf>.

92. Налоговый Кодекс Грузии от 17.09.2010 г. №3591 [Електронний ресурс] / Парламент Грузии. - Режим доступу: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/1043717>.

93. Лосаберидзе Д. Местное самоуправление в Грузии / Д. Лосаберидзе, Н. Орвелашвили, К. Канделаки // Государственное управление в переходных экономиках. - 2001. - Январь. - С. 7-8.

94. SME Performance Review [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm.

95. Азизова Е. А. Оценка состояния и развития малого предпринимательства / Е. А. Азизова // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия: Экономика. – 2010.- № 1.- С.145-149.

96. Буев В. В. Интегральные показатели развития малого предпринимательства [Электронный ресурс] / В. В. Буев, С. В. Мігін, Н. В. Смирнов [и др.] // Национальный институт системных исследований проблем предпринимательства. – М., 2007. – Режим доступа: <http://www.smb.ru/analytics.html?id=iprMP>.

97. Соболенко И. А. Формирование конкурентной среды в белорусской экономике на основе развития малых форм хозяйственной деятельности / И. А. Соболенко // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2011. – Вип. 2(10). – С. 140-156.

98. Петрищева И. В. Интегральная оценка развития малых промышленных предприятий (на примере Курской области) / И. В. Петрищева // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. - 2009. - Том 9, вып. 4. – С.140-144.

99. Индекс развития малого и среднего предпринимательства в регионах России в 2010 году [Электронный ресурс] : информационно-аналитический доклад / В. В. Буев, Ф. С. Сайдуллаев, А. М. Шестоперов // АНО «НИСИПП». – Режим доступа: http://www.nisse.ru/work/projects/monitorings/raiting/raiting_3.html.

100. Усик В. Индекс реалізації потенціалу сектора малого та середнього бізнесу як інтегрований показник оцінки розвитку / В. Усик // Економіка. – 2009. - №10. – С.230-233.

101. Филиппов Д. В. Методика оценки уровня развития предпринимательства в регионе / Д.В. Филиппов // Государственное управление. – 2013. – Вып. 36. – С.252-262.

102. Ольвінська О. Ю. Оцінка розвитку суб'єктів підприємництва одеської області за допомогою інтегральних індексів / О. Ю. Ольвінська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. - № 9/1. – С. 156-160.

103. Домбровський В. С. Міжрегіональне порівняння розвитку малого підприємництва на Україні / В. С. Домбровський, О. М. Дугченко, М. М. Рубан // Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер.: Економіка та менеджмент. - 2006. – Вип. 5-6(22-23). – С.42-49.

104. Економіка малого підприємства : навч. посіб. / Т. Г. Васильців, О. І. Іляш, Н. Г. Міценко ; за ред. д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва. - К. : Знання, 2013. - 446 с.

105. Долгальова О. В. Теоретико-методологічні засади механізмів державного управління сталим розвитком підприємств малого бізнесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук держ. управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О. В. Долгальова. - Донецьк, 2007. – 40с.

106. Кампо Г. М. Управління розвитком малого бізнесу регіону (на матеріалах Закарпатської області) : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Г.М. Кампо. – Ужгород, 2009. – 22с.

107. Мохненко А. С. Становлення малого бізнесу регіону та підтримка його розвитку (на прикладі Херсонської обл.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ.наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / А. С. Мохненко. – К., 2002. – 15с.

108. Юрина Н. А. Комплексная оценка развития малого бизнеса Донецкой области / Н. А. Юрина // Економічний вісник Донбасу. – 2011. - № 1 (23). – С.21-26.

109. Мердешев В. И. Интегральные экономические показатели в оценке состояния малого бизнеса Алтайского края / В. И. Мердешев // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2012. - №4(90). –С. 111-115.

110. Рейтинг регионов по уровню развития малого предпринимательства в 2008 году [Электронный ресурс] / А. А. Шамрай. – М.: АНО «НИСИПП», 2009. – Режим доступа: http://www.mspb.ru/ru/analytical_center/otchety_partnerov/niisp/raiting/.

111. Вершинина А. П. К вопросу об оценке развития малого бизнеса в Алтайском крае / А. П. Вершинина // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2014. – №2(34). – С. 35–39.

112. Мухаметова Д. Д. Инструментарий оценки потенциала повышения вклада малого предпринимательства в устойчивое развитие региона с учетом снижения административного давления на бизнес [Электронный ресурс] / Д. Д. Мухаметова // Управление экономическими системами. – 2014. - №9(69). – Режим доступа: <http://uecs.ru/uecs69-692014/item/3046-2014-09-20-06-51-12>.

113. Каримова А. И. Экономико-организационный механизм устойчивого развития малого предпринимательства в регионе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / А. И. Каримова.- Санкт-Петербург, 2014. – 17с.

114. Фанг М. Экономическая и социальная оценка развития предпринимательства в промышленности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук : спец. 08.07.01 «Экономика промышленности» / М. Фанг. – Х., 2006. – 22 с.

115. Кикоть В. И. Подход к определению вклада субъектов малого предпринимательства в региональное развитие / В. И. Кикоть // Экономика и управление. – 2012. - №2. – С. 116-122.

116. Лукань Л. Застосування кластерного аналізу для оцінки розвитку малого підприємництва в регіонах України / Л. Лукань, Г. Цегелик // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип.19. – С. 73-80.

117. Вахович І. М. Формування конкурентоспроможної економіки регіонів України : монографія / Ірина Михайлівна Вахович, Віктор Олександрович Гавура. – Луцьк, 2013. – 306 с.

118. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія / Зоряна Вікторівна Герасимчук, Ірина Михайлівна Вахович. – Луцьк: ЛДТУ, 2002. – 248 с.

119. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В. П. Руденко. - К.: К.-М.Академія. –Чернівці: Зелена Буковина, 1999. - 568 с.

120. Регіональні особливості безробіття [Електронний ресурс] : дослідження «Аналіз Державної політики зайнятості» / Лабораторія законодавчих ініціатив. – Режим доступу: <http://parlament.org.ua>.

121. Транченко Л. В. Безробіття як соціальна проблема ринкового суспільства / Л.В. Транченко // Економіка та держава. – 2012. - №4. – С.12-13.

122. Україна : стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки [Електронний ресурс] / НІСД. – 2004. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/>.

123. Шемчушенко Ю. С. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс] / Циклоп – енциклопедії та словники. – Режим доступу: <http://cyclop.com.ua>.

124. Рейтинг найбільш криміногенних регіонів України: лідирують Схід і Південь [Електронний ресурс] / ZN.ua. - Режим доступу: <http://dt.ua/>.
125. Козлов А. В. Методологические основы оценки предпринимательского климата регионов арктической зоны РФ [Електронний ресурс] / А. В. Козлов, Е. В. Рытова // Международный научно-исследовательский журнал. Серия : Экономические науки. – 2014. – Вып. 09. – Режим доступу: <http://research-journal.org/>.
126. Інфраструктура підтримки підприємництва [Електронний ресурс] / Аналітичний центр «Академія». – Режим доступу: <http://www.academia.org.ua/>.
127. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні 2013, 2014 [Електронний ресурс] / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226>.
128. Немченко А. Б. Бізнес інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури / А. Б. Немченко, Т. Б. Немченко // Наукові праці КНТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – Вип.17. – С.36-41.
129. Українське об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. - Режим доступу: <http://www.uul.com.ua/>.
130. Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/>.
131. Ринок лізингу в Україні зростає швидкими темпами [Електронний ресурс] / Економіст. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com>.
132. Бюлетень НБУ 2013, 2014 [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
133. Незалежна асоціація банків України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://nabu.ua/>.
134. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України 2013 [Електронний ресурс]: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України; відповідальна за випуск І. В. Калачова. – К., 2013. – 44с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

135. Рынок e-commerce в Украине [Електронний ресурс] / КредитпромБанк. – Режим доступу: <http://www.kreditprombank.com/>.
136. Виставкова діяльність в Україні 2013 [Електронний ресурс] : статистичний бюлетень / Державна служба статистики України; відповідальна за випуск І. В. Калачова. – К., 2014. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
137. П'ятницька Г. Т. Вплив виставкової діяльності на соціально-економічний розвиток регіону / Г. Т. П'ятницька, О. В. Сініціна // Економіка і регіон. – 2011. - №3. – С.26-33.
138. Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва» від 21.12. 2000 р. № 2157-III [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
139. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку МСП від 18.09.2012 р. № 44 [Електронний ресурс] / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Режим доступу: <http://www.dktr.gov.ua/> (Дата звернення: 15.01.2015 р.).
140. Асоціація українських банків [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. - Режим доступу: <http://aub.org.ua> (Дата звернення : 24.03.2015 р.).
141. Аналитический отчет «Состояние рынка банковских услуг клиентам малого и среднего бизнеса» (за 1-й квартал 2014 г.) [Електронний ресурс] / SME banking club. – Режим доступу: www.nabu.com.ua/Analytics/nabu.pdf.
142. 50 ведущих банков Украины 2014 [Електронний ресурс] / Банк «Київська Русь». – Режим доступу: http://www.kruss.kiev.ua/presenter/mass_media/1048/.
143. Аналитические отчеты о рынке кредитования малого и среднего бизнеса [Електронний ресурс] / Простобанк Консалтинг. – Режим доступу: <http://www.prostobank.ua/> (Дата звернення : 29.03.2015 р.).
144. Кисляк Р. Что ждет рынок кредитования МСБ? [Електронний ресурс] / Р. Кисляк // Prostobankir. Путеводитель для банкиров. – Режим доступу: <http://www.prostobankir.com.ua> (Дата звернення : 02.04.2015 р.).

145. Підсумки діяльності кредитних установ [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/> (Дата звернення : 04.04.2015 р.).
146. Банкінг для малого и середнього бізнесу [Електронний ресурс] / ПАО «Кредитпромбанк». – Режим доступу: http://kreditprombank.com/upload/content/512/Banking_for_SME.pdf (Дата звернення : 04.04.2015 р.).
147. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за 2013 рік [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрик». – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/non_banks_2013.pdf.
148. Crowdfunding's Potential for the Developing World [Електронний ресурс] / World Bank. – Режим доступу: [http://www.funginstitute.berkeley.edu/sites/default/files/WB_CrowdfundingReport-ES%20\(1\).pdf](http://www.funginstitute.berkeley.edu/sites/default/files/WB_CrowdfundingReport-ES%20(1).pdf).
149. Національний Банк України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: www.bank.gov.ua (Дата звернення : 06.04.2015 р.).
150. Німецько-Український Фонд [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://guf.gov.ua/> (Дата звернення : 08.04.2015 р.).
151. Річний звіт про результати діяльності регіональних центрів з інвестицій і розвитку [Електронний ресурс] / Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/>.
152. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>.
153. Статистичні дані щодо державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [Електронний ресурс] / Державна реєстраційна служба України. – Режим доступу: <http://drsu.gov.ua/> (Дата звернення : 09.04.2015 р.).
154. Небава М. І. Менеджмент організацій і адміністрування : навч. посіб. Ч.1 / М. І. Небава, О. Г. Ратушняк; Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця, 2012. – 105 с.
155. Бутенко А. І. Модернізація механізмів розвитку малого і середнього бізнесу : монографія / А. І. Бутенко, М. П. Войнаренко, В. І. Ляшенко та ін.; НАН України. Ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк, 2011. – 326 с.

156. Чому не працює дерегуляція? : Проект «Популярна економіка. Моніторинг реформ» // Case Україна. – 2013. – 14 жовт., №14. – 29 с.
157. Вахович І. М. Регіональні ринки медичного туризму: особливості формування та розвитку в Україні : монографія / І. М. Вахович, В. В. Малімон; Луц. нац. техн. ун-т. - Луцьк : Волиньполіграф, 2013. - 254 с.
158. Український випускник: погляд роботодавця [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи». – Режим доступу: <http://dif.org.ua/>.
159. Методологія планування регіонального розвитку в Україні [Електронний ресурс] / GIZ InternationalServices. – Режим доступу: <https://www.oda.te.gov.ua>.
160. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні : [довідк. вид.] / Проект розроблення та впровадж. публ. політики (PRISM) ; уклад.: О. Бей, Г. Томсон. - К. : К.І.С., 2013. - 47 с.
161. Вахович, І. М. Ендогенноорієнтований розвиток регіону : стратегія формування та механізми реалізації : монографія / І. М. Вахович, М. С. Забедюк. - Луцьк : Луцький НТУ, 2012. - 269 с.
162. Підгрушний Г. П. Значення полюсів соціально-економічного розвитку у вдосконаленні територіальної організації суспільства / Г. П. Підгрушний // Український географічний журнал. - 2013. - № 4. - С. 40-47.
163. Княгинин В. Государственная политика регионального развития в России [Електронний ресурс] / В.Княгинин // Русский архипелаг. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/authors/knyginin/?library=1147&version=forprint> (Дата звернення: 15.11.2015 р.).
164. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості : зб. матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.
165. Фащевський М. І. Вплив регіонально-просторової організації економіки на активізацію соціально-економічного розвитку регіонів / М. І. Фащевський, І. В. Білоконь // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць / МОН України, ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. О. О. Беляєв. – 2014. – Вип. – 29. – С. 396–412.
166. Бавико О. Є. Формування стратегії постіндустріального розвитку регіонального економічного простору [Електронний ресурс] / О. Є. Бавико // Ефективна економіка. - 2012. - № 7. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1255>.

167. International trade statistic [Електронний ресурс] / World Trade Organization. – Режим доступу: <http://www.wto.org/> (Дата звернення: 19.11.2015 р.).

168. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. №1277 [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://cct.com.ua>.

169. Агробизнес України в графиках и картах (за даними Baker Tilly) [Електронний ресурс] / Business Views. – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/>.

170. Імпорт насіння до України досяг 70% від загальної кількості посівного матеріалу [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт інформаційного агентства «Уніан». – Режим доступу: <http://economics.unian.ua> (Дата звернення 08.09.2015 р.).

171. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України : аналітична доповідь / за ред. к.е.н., с.н.с. Я. А. Жаліла. – К.:НІСД, 2012. – 71 с.

172. Рибне господарство України 2015: поточний стан галузі, можливості та перспективи [Електронний ресурс] : матеріали прес-конференції голови Держрибагентства Я. Коваліва // Офіційний веб-сайт інформаційного агентства «Укрінформ». – Режим доступу: Ukrinform.ua (Дата звернення 15.09.2015 р.).

173. Риболовецький флот України пропишуть в Одесі [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт інформаційного агентства «Укрінформ». - Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/> (Дата звернення : 15.09.2015 р.).

174. Лісове господарство України [Електронний ресурс] / Державне агентство лісових ресурсів України. - Режим доступу: <http://dklg.kmu.gov.ua/>.

175. Непийвода В. Власність на ліси в Україні: сучасний стан та перспективи реформування / В. Непийвода // Вісник Львів. ун-ту. Серія географічна. - 2005. - № 32. - С. 67-74.

176. Наконечна А. Виробництво та реалізація меблів в Україні / А. Наконечна // Товари і ринки. - 2011. - № 1. - С. 82-90.

177. Пінчевська О.О. Актуальні напрями розвитку деревообробної промисловості в Україні [Електронний ресурс] / О.О. Пінчевська // НУБІП України. - Режим доступу: <http://nubip.edu.ua/> (Дата звернення: 15.10.2015 р.).

178. Грод А. М. Оцінка стану конкурентного середовища на ринку меблевої продукції та основні напрями його розвитку / А. М. Грод // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9 (111) – С. 46-54.

179. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку та реформування хімічного комплексу України до 2020 року [Електронний ресурс] / Черкаський НДІТЕХІМ. – Режим доступу: <http://niitehim.ck.ua>.

180. Балабанова Н.В. Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України / Н.В.Балабанова // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. - 2013. – Вип. 5. - С.21-27.

181. Шевченко В. В. Машинобудівний комплекс України на світовому ринку машинобудівної продукції [Електронний ресурс] / В. В. Шевченко // Publishing house Education and Science s.r.o. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/21_DNIS_2009/Economics/49571.doc.htm.

182. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості : наук.-аналіт. доповідь / О. І. Амоша, В. П. Вишневський, Л. О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В. П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.

183. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. – К. : Знання, 2010. – 452 с.

184. Ватченко О. Б. Світовий досвід розвитку малого бізнесу / О. Б. Ватченко // Вісн. Нац.ун-ту «Львівська політехніка». – 2011. - №720. – С.365-370.

185. Смирнова Ю. Малотоннажная химия – ключ к возрождению высоких технологий [Електронний ресурс] / Ю. Смирнова, А.Викторов // Наука в Сибири. – 2013. – №.50 (2935). – Режим доступу: <http://www.sbras.ru/>.

186. Щодо підвищення інноваційного потенціалу металургійної промисловості України [Електронний ресурс] : аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1183/>.

187. Independent monitoring of policies that affect world trade [Електронний ресурс] / Global Trade Alert. – Режим доступу: <http://www.globaltradealert.org>.

188. Светуньков С. Г. Комплекснозначное моделирование теневой экономики в сфере внешней торговли Украины / С. Г. Светуньков, Т. Л. Вышинская // Бізнес Інформ. - 2013. - № 10. - С. 86-92.

189. Франчук Ю. О. Теоретичні засади, проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва / Ю. О. Франчук // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»: збірник наук. праць ЛНТУ. - Вип. 10(37), ч.5. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2013. - С. 155-165.

190. Франчук Ю. О. Механізми стимулювання «зеленого» інвестування регіональної економіки / І. М. Вахович, Ю. О. Франчук // Економічний форум. – 2013. - №3. – С.54-57.

191. Франчук Ю. О. Досвід ЄС та Великобританії для стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України в умовах євроінтеграції / Ю. О. Франчук // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: збірник наук. праць ЛНТУ. - Вип.11 (44). – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. - С. 188-198.

192. Франчук Ю. О. Досвід США щодо стимулювання регіонального розвитку малого підприємництва: перспективи для України / Ю. О. Франчук // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»: збірник наук. праць ЛНТУ. - Вип. 11(43). – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. - С. 254-263.

193. Франчук Ю. О. Теоретичні засади стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах / Ю. О. Франчук // Молодий вчений. – 2015. - №1 (16). – С.88-92.

194. Франчук Ю. А. Критерии соответствия предприятий группе «малый бизнес» / Ю.А. Франчук // Veda a technologie: krok do budoucnosti – 2014 : materiály X mezinárodní vědecko-praktická conference, 27.02 – 05.03.2016. - Ekonomické vedy. – Díl 7.– Praha: Publishing house «Education and Science», 2014. – С.26-29.

195. Франчук Ю. О. Характеристика підходів до визначення категорії «стимулювання малого підприємництва регіону» / Ю.А. Франчук // Nauka i inowacja – 2014 : materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, 07-15.10.2014.

-Ekonomiczne nauki. - Volume 3. - Państwowy zarząd. – Przemysł: Nauka i studia, 2014. – С.50-51.

196. Франчук Ю. А. Малый бизнес в Украине: реалии и необходимость решения проблем / Ю. А. Франчук // Бухгалтерский учет, анализ и аудит: современное состояние и перспективы развития: материалы республиканской научн.-практ. конференции, 14-15 марта 2014 г.- Душанбе: Сохибкор, 2014.- С.355-358.

197. Франчук Ю. О. Реформи Грузії як передумова розвитку малого підприємництва / Ю. О. Франчук // Образованието и науката на ХХІ век : материали за 10-а международна научна практична конференция, 17-25 жовтня 2014 р. - Икономики. - Том 3.– София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2014.- С. 13-18.

198. Франчук Ю. А. Опыт реализации принципов Акта малого бизнеса в странах ЕС как предпосылка развития предпринимательства в регионах Украины / Ю. А. Франчук // Икономиката на България и Европейския Съюз – съвременни предизвикателства и подходи за решения: сборник с доклади Десета юбилейна международна научна конференция на младите учени, 13 ноември 2014 г. – София: УНСС, 2014. – С. 879 -885.

199. Франчук Ю. О. Пріоритетні напрямки розвитку малого підприємництва у регіонах України / Ю. О. Франчук // Проблеми та перспективи економіки і управління: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 19-20 грудня 2014 р.. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 128 с. – С.71-77.

200. Франчук Ю. О. Волонтерська активність населення як передумова розвитку соціального підприємництва в Україні / Ю. О. Франчук // Актуальні питання економічних наук: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 13-14 березня 2015 року); у 2-х частинах. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 2. – С. 120-123.

201. Шейко Ю. О. Капіталізація регіону в умовах фінансової децентралізації : монографія / Вахович І.М., Дорош В.Ю., Іщук Л.І., Ніколаєва А.М., Нужна О.А.,

Поліщук В.Г., Талах В.І., Чапюк О.П., Шейко Ю.О. // за ред. проф. Вахович І.М. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. – С.123-139.

202. Франчук Ю. О. Аналіз банківського забезпечення розвитку малого підприємництва у регіонах України / І. М. Вахович, Ю. О. Франчук // Економічний форум. - 2015. - № 2. - С. 261-268.

203. Франчук Ю. О. Регіональні особливості розвитку малого підприємництва в Україні / І. М. Вахович, Ю. О. Франчук // Економічний форум. - 2015. - № 3. – 175-181.

204. Франчук Ю. О. Фінансове забезпечення національної і регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні / Ю. О. Франчук // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. матер. IX Міжнар. наук.-практ. конфер., присвяченої 85-річчю ХНАДУ, 27 листопада 2015 р. – Х.: ФОП КРАМАРЕНКО Ю. М., 2015. – С.21-22.

205. Франчук Ю. О. Участь міжнародних організацій в підтримці розвитку малого підприємництва в Україні / Ю. О. Франчук // Проблеми і перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., 8 жовт. 2015 р. – К., 2015. - С.27-29.

206. Франчук Ю. О. Визначення необхідності розвитку імпортозаміщення в Україні із залученням суб'єктів малого підприємництва / Ю. О. Франчук // Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва: матеріали II міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 20-21 жовтн. 2015 р. – Тернопіль: Крок, 2015 р. – С.361-363.

207. Шейко Ю.О. Факторна модель розвитку малого підприємництва регіону / Ю. О. Шейко // Моделювання регіональної економіки. – 2015. - №2(26). – С.180-188.

208. Шейко Ю. О. Імпортозаміщення як інструмент стимулювання розвитку малого підприємництва в регіонах України [Електронний ресурс] / Ю. О. Шейко // Ефективна економіка. – 2016. - №2. - <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4779>.

209. Шейко Ю. О. Регіональний вимір стимулювання розвитку малого підприємництва : монографія / Ірина Михайлівна Вахович, Юлія Олександрівна Шейко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. - 272 с.

ДОДАТКИ

Результати національних щорічних вибіркового опитувань 1992-2010 років [3]

1. Як ви ставитесь до розвитку приватного підприємництва (бізнесу) в Україні?

	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
1. Зовсім не схвалюю	4,9	15,3	13,1	13,6	9,3	12,2	10,6	7,8	7,8	7,3	6,9
2. Скоріше не схвалюю	9,7	15,6	14,2	13,3	13,0	10,6	12,7	10,6	11,9	12,2	12,8
3. Важко сказати	31,3	25,0	26,6	27,6	25,0	28,7	29,5	28,8	22,2	23,9	25,4
4. Скоріше схвалюю	24,1	21,4	22,4	21,2	25,1	33,0	34,0	34,6	36,0	34,3	35,1
5. Цілком схвалюю	28,6	22,2	23,7	24,1	26,7	15,2	13,2	16,3	18,4	19,5	18,8
Не відповіли	1,5	0,5	0,0	0,3	0,8	0,3	0,1	1,8	3,7	2,8	1,1
Середній бал	3,6	3,2	3,3	3,3	3,5	3,3	3,3	3,4	3,5	3,5	3,5

2. Як ви ставитесь до передачі у приватну власність (приватизації) великих підприємств?

	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
1. Скоріше негативно	31,6	38,4	45,5	54,0	51,4	55,1	56,1	60,9	67,2	64,1	61,3
3. Важко сказати	41,8	34,2	31,7	28,0	30,0	26,3	26,3	25,3	21,8	21,4	24,5
3. Скоріше позитивно	25,1	24,7	22,8	17,5	17,8	18,3	17,5	13,3	10,6	13,9	12,9
Не відповіли	1,4	2,7	0,0	0,5	0,8	0,2	0,1	0,6	0,4	0,6	1,3
Середній бал	1,9	1,9	1,8	1,6	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,5	1,5

3. Як ви ставитесь до передачі у приватну власність малих підприємств?

	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
1. Скоріше негативно	13,6	18,3	19,3	20,9	18,7	21,4	25,2	23,3	28,6	25,7	28,1
4. Важко сказати	28,8	24,4	27,2	24,9	28,6	27,7	27,6	32,3	27,3	29,0	30,4
3. Скоріше позитивно	56,2	54,8	53,4	53,7	52,0	50,5	47,2	43,7	43,4	44,6	39,8
Не відповіли	1,4	2,5	0,0	0,4	0,8	0,4	0,0	0,7	0,7	0,8	1,7
Середній бал	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1	2,2	2,1

Місце України у Міжнародних економічних рейтингах

Назва рейтингу	Місце України серед інших країн
Ведення бізнесу 2015 (Doing business 2015)	96/189
- реєстрація підприємств	76/189
- отримання дозволів на будівництво	70 /189
- підключення до системи електропостачання	185/189
- реєстрація власності	59/189
- кредитування	17/189
- захист інвесторів	109/189
- податкове навантаження	108/189
- міжнародна торгівля	154/189
- забезпечення виконання контрактів	43/189
- вирішення неплатоспроможності	142/189
Сплата податків 2015 (Paying taxes 2015)	108/189
- загальне податкове навантаження	52,9 %
- час, що витрачається на облік і сплату податків	350 год.
- загальна чисельність платежів	5 од
Індекс економічної свободи 2015	162/177
Індекс глобальної конкурентоспроможності 2013-2014 (The Global Competitiveness Index 2013-2014)	84/148
Індекс сприйняття корупції 2014	142/175
Індекс процвітання Інституту Legatum 2014	63/142

Нормативно-правове забезпечення розвитку підприємницької діяльності

Нормативно-правовий акт	Основні положення
1	2
Конституція України	Визначено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.
Господарський Кодекс України	Визначено основні засади господарювання в Україні і регулювання господарських відносин, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.
Цивільний Кодекс України	Регулює особисті немайнові та майнові відносини юридичних і фізичних осіб-підприємців, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, види права та обов'язки підприємницьких товариств, загальні положення про об'єкти цивільних прав (гроші, цінні папери, майнові права, результати робіт, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація тощо), договірні зобов'язання та ін.
Податковий Кодекс України	Визначає особливості оподаткування суб'єктів підприємництва
ЗУ «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва» (21.12.2000)	Затверджено Національну програму сприяння розвитку МП, основними напрямками якої є: вдосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності; формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності; активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва; сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва; впровадження регіональної політики сприяння розвитку МП.
ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, ФОП та громадських формувань» (15.05.2003)	Регулює відносини у сфері державної реєстрації та припинення юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
ЗУ «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (11.09.2003)	Визначено принципи регуляторної діяльності: доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки. Визначено права суб'єктів господарювання подавати до регуляторних органів пропозиції та брати участь у відкритих обговореннях та розробці проектів регуляторних актів; бути залученими до підготовки аналізів та експертних висновків щодо регуляторного впливу та результативності регуляторних актів.
Указ Президента про «Лібералізацію підпр. діяльності та державну підтримку підприємництва» (12.05.2005)	Постановлено вжити заходів з підтримки підприємництва у сфері сертифікації, оподаткування, інформаційного забезпечення, приведення регуляторних актів у відповідність до принципів державної регуляторної політики, заходів розвитку МП у малих містах, сільській місцевості, на територіях з високим рівнем безробіття, в районах поселень депортованих осіб, залучення суб'єктів малого підприємництва до розвитку пріоритетних для території ВЕД; залучення до підприємницької діяльності малозабезпечених верств населення.
ЗУ «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (06.09.2005)	Визначено правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності; встановлено порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та державних адміністраторів.

1	2
ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (05.04.2007)	Визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю).
Постанова КМУ «Про запровадження в Україні принципів Європейської хартії для малих підприємств» (02.07.2008)	Визначено необхідність створення найсприятливішого середовища для МП через дії у таких напрямках: 1. Навчання та професійна підготовка для МП; 2. Дешевше та швидше відкриття нової компанії; 3. Удосконалення законодавства та регулювання; 4. Наявність кваліфікації; 5. Поліпшення доступу в режимі «он-лайн»; 6. Більша вигода від єдиного ринку; 7. Оподаткування та фінансові питання; 8. Посилення технологічного потенціалу малих підприємств; 9. Успішні моделі електронного бізнесу та найліпша підтримка малого бізнесу; 10. Ефективніше представлення інтересів малих підприємств в ЄС та на національному рівні.
Постанова КМУ «Деякі питання надання МСП кредитно-гарантійної підтримки» (27.01.2010)	Міністерству фінансів та Міністерству економіки під час розробки проекту ЗУ «Про Державний бюджет України на 2010 рік» і проектів на наступні роки передбачити кошти для надання суб'єктам МСП кредитно-гарантійної підтримки в обсязі 0,15 % дохідної частини держбюджету, але не менш як 200000 тис. грн. для підтримки діяльності фондів кредитно-гарантійної підтримки і 100000 тис. грн для кредитування проектів МСП.
ЗУ «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» (19.01.2011)	Затверджено Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та встановлено заборону вимагати від суб'єктів господарювання отримання документів дозвільного характеру, які не внесені до переліку, затвердженого цим Законом.
ЗУ «Про розвиток та державну підтримку МСП в Україні» (22.03.2012)	Визначено правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва та встановлено органи, що реалізують цю політику та їх повноваження.
ЗУ «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (06.09.2012)	Інвестиційним проектом у пріоритетній галузі економіки вважається проект, що передбачається реалізувати на підприємстві, на якому буде проведено реконструкцію або модернізацію та який одночасно відповідає таким критеріям :1) загальна кошторисна вартість для суб'єктів МП перевищує 500 тис. євро; 2) кількість створених робочих місць для суб'єктів МП, які безпосередньо задіяні у виробничих процесах, перевищує 25; 3) середня заробітна плата працівників не менш як у 2,5 рази перевищує розмір мінімальної ЗП, встановленої законом на 1 січня звітного року. Пріоритетні галузі: АПК; ЖКГ; машинобудування; транспортна інфраструктура; курортно-рекреаційна сфера; переробна промисловість.
Методичні рекомендації щодо формування і реалізації рег. та місцевих програм розвитку МСП від 18.09.2012р.	Рекомендовано щорічно при складанні місцевих бюджетів передбачати не менш, ніж 0,5 відсотка доходів регіональних та місцевих бюджетів на підтримку малого та середнього підприємництва
Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку МСП на 2014-2024 рр» (28.08.2013)	Визначено шляхи розв'язання проблем у сфері МП: дерегуляція; розширення доступу суб'єктів МСП до кредитних ресурсів; підтримка інноваційно-орієнтованих суб'єктів МСП; сприяння розвитку інфраструктури підтримки МСП; розвиток соціальної відповідальності бізнесу; удосконалення системи професійної освіти та підвищення кваліфікації кадрів для МСП; співпраця між державою, приватним сектором та громадськими організаціями у сфері навчання підприємництва; удосконалення системи інформаційної підтримки; моніторинг умов провадження підприємницької діяльності; розширення можливостей участі МСП у реалізації проектів державно-приватного партнерства; розробка та виконання місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування регіональних та місцевих програм розвитку МСП; формування фонду нежитлових приміщень та земельних ділянок для надання в оренду суб'єктам МСП на пільгових умовах; державна підтримка формування і поліпшення матеріально-технічної бази с/г виробників.

1	2
Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 2014 р.	Визначено, що сторони розвивають співробітництво у сфері промисловості та підприємництва і покращують умови для підприємницької діяльності для суб'єктів господарювання з особливою увагою до МСП, зокрема: 1) впровадження стратегій розвитку МСП на принципах Європейської хартії малих підприємств; 2) створення кращих базових умов через обмін інформацією та передовим досвідом; 3) спрощення і раціоналізації нормативно-правових актів та практики, обмін провідним досвідом; 4) розвиток інноваційної політики, обмін передовим досвідом щодо комерціалізації НДДКР, кластерний розвиток та доступ до фінансових ресурсів; 5) сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС та органами влади; 6) заходи щодо стимулювання експорту в Україні; 7) модернізація та реструктуризація окремих галузей промисловості України та ЄС. Частиною 2 Глави 10 «Конкуренція» визначено, що будь-яка допомога, надана Україною або країнами-членами ЄС з використанням державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, є несумісною з належним функціонуванням Угоди в тій мірі, в якій вона може впливати на торгівлю між сторонами.
Постанова ВРУ «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» (11.12.2014)	Передбачено заходи щодо: дерегуляції: завершення зменшення кількості контролюючих органів з 56 до 28, функцій - з 1032 до 680; приведення кількості контролюючих органів, їх функцій та регуляторної моделі у повну відповідність стандартам ЄС; прийняття 1500 національних стандартів, гармонізованих із стандартами ЄС, припинення дії на території України стандартів СРСР; створення повнотекстової електронної бази стандартів; розроблення та сприяння прийняттю змін до БКУ і ПКУ щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і стабільних джерел доходів для їх реалізації та ЗУ «Про Державний бюджет України на 2015 рік»; зниження податкового навантаження на МСП: двократне зменшення ставки єдиного податку; встановлення заборони на проведення протягом 2015-2016 років перевірок суб'єктів господарювання контролюючими органами; об'єднання податкової і бухгалтерської звітності, гармонізація з міжнародними стандартами фінансової звітності; підтримка та розвиток МСП на селі: розроблення та сприяння прийняттю ЗУ «Про локальні аграрні ринки»; прийняття і виконання програми мікрокредитування малих сільських господарств.
Указ Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» (12.01.2015)	Визначено першочерговість здійснення реформ з дерегуляції та розвитку підприємництва. Середньостроковою метою є створення сприятливого середовища для бізнесу, розвитку МСП, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці.
ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» (12.02.2015)	Передбачені дерегуляція господарської діяльності, приведення законодавства в певних сферах підприємницької діяльності у відповідність до європейського правового поля, що дасть можливість підвищити позицію України у рейтингу Doing Business. Спрощується процедура започаткування і ведення господарської діяльності, скорочуються дозвільні і погоджувальні процедури, зменшується регуляторний вплив на господарюючі суб'єкти, підвищується рівень захисту прав інвесторів, удосконалюється механізм фінансування діяльності органів Державної реєстраційної служби.
ЗУ «Про державну допомогу» (набуває чинності 02.08.2017 р.)	Державна допомога визнана допустимою, якщо вона надається для: 1) сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, рівень життя в яких є низьким чи рівень безробіття є високим; 2) виконання загальнодержавних програм розвитку або розв'язання загальнонаціональних соціальних та економічних проблем; 3) сприяння окремим видам господарської діяльності або суб'єктам господарювання в окремих економічних зонах (якщо це не суперечить міжнародним договорам України; 4) підтримки та збереження національної культурної спадщини (якщо вплив такої допомоги на конкуренцію є неістотним) . КМУ визначає критерії оцінки допустимості державної допомоги, зокрема підтримка МСП.

Повноваження органів державної і регіональної влади в контексті розвитку малого підприємництва [43]

Орган	Повноваження
Кабінет міністрів України	Сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарювання, заходи антимонопольного регулювання, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; спрямовує, координує та здійснює контроль за роботою центральних виконавчих органів влади у сфері розвитку МСП.
Рада підприємців при КМУ	Є консультативно-дорадчим органом, завданням якої є сприяння взаємодії органів виконавчої влади і суб'єктів господарювання на засадах партнерства та прозорості, зокрема, участь у проведенні експертизи та подання до регуляторних органів пропозицій до нормативно-правових актів, формування державної економічної, податкової, інвестиційної, регуляторної політики у сфері забезпечення захисту інтересів суб'єктів господарювання; контроль за ефективністю використання бюджетних коштів, виділених на ці заходи.
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	Є головним центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику розвитку підприємництва, зокрема: визначення пріоритетів і видів підтримки МСП; забезпечує розробку та виконання державних програм розвитку МСП; вносить пропозиції щодо основних показників розвитку МСП; формує єдину інформаційну систему для забезпечення реалізації держполітики у сфері розвитку МСП; сприяє діяльності громадських організацій, що представляють інтереси МСП; забезпечує популяризацію підприємництва, співпрацю з іноземними державами та організаціями у сфері МСП; сприяє розробленню і виконанню регіональних та місцевих програм розвитку МСП; формуванню інфраструктури підтримки МСП; координація та контроль за діяльністю УФПП.
Рада міністрів АРК та місцеві державні адміністрації	Визначають регіональні пріоритети і види держпідтримки МСП; розробляють, забезпечують виконання та моніторинг регіональних та місцевих програм розвитку; сприяють міжрегіональному співробітництву суб'єктів МСП; забезпечують популяризації підприємництва; налагоджують співпрацю з міжнародними організаціями та територіальними утвореннями іноземних держав з питань розвитку МСП; проводять оцінку розвитку МСП та ефективності держпідтримки; сприяють формуванню інфраструктури підтримки МСП у регіонах, здійсненню заходів розвитку МСП органами місцевого самоврядування.
Верховна Рада АРК та органи місцевого самоврядування	Участь у розробці проектів регіональних та місцевих програм розвитку МСП, їх затвердження та забезпечення виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів і місцевих особливостей, моніторинг виконання; сприяння формуванню інфраструктури підтримки МСП і діяльності громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів МСП. До повноважень органів місцевого самоврядування також належить утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів у сфері розвитку МСП.
Український фонд підтримки підприємництва	Залучення й використання фінансових ресурсів (поворотних і безповоротних), фінансування цільових програм та проектів, часткова сплати відсотків за видані банками кредити підприємцям; забезпечує співробітництво з міжнародними, іноземними та українськими фін. організаціями, участь у реалізації міжнародних договорів у частині фінансового забезпечення розвитку підприємництва, участь в утворенні організацій, що мають за мету надання підтримки підприємству
Антимонопольний комітет	Сприяння розвитку добросовісної конкуренції; державний контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, створення конкурентного середовища у сфері держзакупівель; контроль за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та регулюванням цін на товари суб'єктів природних монополій.
Державна регуляторна служба України	Реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності; координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності.
Державна фіскальна служба	Реалізація державної митної і податкової політики.
Рада стимулювання інвестицій і підпр.ді-ті при ДФС	Внесення пропозицій до діяльності і стратегічних цілей ДФС, щодо умов для поліпшення інвестиційного клімату та провадження підприємницької діяльності, пропозиції щодо проектів нормативно-правових актів, винесених на розгляд Ради; визначає ключові фактори впливу на ведення бізнесу та створює аналітично-презентаційні матеріали, щодо сприятливих умов для інвестиційної діяльності в Україні з метою поширення її серед інвесторів

Основні показники розвитку малого підприємництва в країнах ЄС

Країна	Кількість суб'єктів МП				Зайнятість у суб'єктів МП				Додана вартість суб'єктами МП				Середня к-ть зайнятих у суб'єкта МП, осіб		Додана вартість у розрахунку на 10 тис. суб'єктів МП, млн.євро		Додана вартість у розрахунку на 1-го зайнятого у суб'єктів МП, тис.євро	
	2009		2013		2009		2013		2009		2013							
	од	%	од	%	осіб	%	осіб	%	млн. євро	%	млн. євро	%	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Бельгія	471 202	99,0	516 492	99,0	1 287 221	51,7	1 365 143	53,5	71 317	42,4	80 037	42,9	2,7	2,6	1513,5	1549,6	55,4	58,6
Болгарія	307 697	98,3	298 102	98,4	1 086 374	53,4	1 002 527	54,2	6 337	38,2	7 294	40,3	3,5	3,4	205,9	244,7	5,8	7,3
Чехія	931 193	99,1	1 000 848	99,2	1 727 227	50,0	1 770 634	50,2	27 397	35,6	28 345	34,2	1,9	1,8	294,2	283,2	15,9	16,0
Данія	200 829	98,2	209 666	98,2	720 172	46,8	724 956	45,4	49 145	45,7	55 156	44,4	3,6	3,5	2447,1	2630,7	68,2	76,1
Німеччина	1 966 882	97,0	2 145 140	97,0	10 226 451	42,1	11 275 030	42,3	423 845	34,6	494 770	34,0	5,2	5,3	2154,9	2306,5	41,4	43,9
Естонія	49 111	97,6	59 396	98,1	202 331	53,1	221 595	54,7	2 992	44,3	4 724	47,9	4,1	3,7	609,2	795,3	14,8	21,3
Ірландія	164 192	98,1	141 958	98,0	542 014	47,7	545 728	50,2	26 498	31,1	25 808	28,8	3,3	3,8	1613,8	1818,0	48,9	47,3
Греція	819 378	99,6	651 480	99,6	1 977 814	75,2	1 529 297	74,7	42 990	59,1	26 426	55,6	2,4	2,3	524,7	405,6	21,7	17,3
Іспанія	2 506 751	99,2	2 238 761	99,3	7 628 309	61,9	6 248 304	60,1	240 246	49,7	204 876	46,7	3,0	2,8	958,4	915,1	31,5	32,8
Франція	2 168 667	98,9	2 576 283	99,0	6 967 344	47,5	7 290 889	47,9	339 830	41,9	401 084	44,0	3,2	2,8	1567,0	1556,8	48,8	55,0
Італія	3 837 011	99,4	3 699 110	99,4	10 565 435	67,9	9 679 362	66,9	306 577	51,8	341 573	51,7	2,8	2,6	799,0	923,4	29,0	35,3
Кіпр	46 272	98,8	40 363	98,7	149 254	62,7	128 816	61,4	4 839	55,1	3 974	52,6	3,2	3,2	1045,8	984,6	32,4	30,9
Латвія	76 027	97,9	86 105	98,1	298 425	53,7	313 685	53,8	2 995	40,2	4 601	45,3	3,9	3,6	393,9	534,3	10,0	14,7
Литва	108 907	97,8	131 944	98,2	410 751	50,2	436 135	51,0	2 910	32,9	4 974	38,1	3,8	3,3	267,2	377,0	7,1	11,4
Люксембург	26 493	97,5	28 787	97,5	98 352	43,5	106 285	43,0	7 060	46,8	8 460	42,4	3,7	3,7	2664,9	2938,8	71,8	79,6
Угорщина	543 894	99,1	521 853	99,1	1 342 038	55,3	1 315 248	54,2	15 038	35,3	16 098	34,7	2,5	2,5	276,5	308,5	11,2	12,2
Мальта	26 895	98,8	30 203	98,9	67 228	58,2	69 605	55,4	1 441	50,5	1 777	53,8	2,5	2,3	535,8	588,4	21,4	25,5
Нідерланди	607 051	98,3	793 783	98,8	2 498 190	46,4	2 558 360	48,3	111 085	38,6	118 485	38,6	4,1	3,2	1829,9	1492,7	44,5	46,3
Австрія	283 392	98,0	302 315	98,0	1 235 958	48,8	1 301 828	48,8	56 777	39,5	64 231	38,2	4,4	4,3	2003,5	2124,6	45,9	49,3
Польща	1 406 002	98,7	1 460 103	98,8	4 135 660	49,4	4 129 014	50,1	43 479	29,2	54 743	29,1	2,9	2,8	309,2	374,9	10,5	13,3
Португалія	895 919	99,3	770 287	99,3	2 138 245	64,0	1 819 414	63,2	36 548	47,4	29 450	44,9	2,4	2,4	407,9	382,3	17,1	16,2
Румунія	481 481	98,0	418 626	97,9	1 793 053	45,4	1 860 590	45,9	14 356	32,3	15 506	29,6	3,7	4,4	298,2	370,4	8,0	8,3
Словенія	109 245	98,6	114 520	98,9	310 846	49,9	293 937	52,7	6 890	42,7	7 016	41,0	2,8	2,6	630,7	612,6	22,2	23,9
Словаччина	59 501	95,5	389 590	99,3	356 699	35,5	801 147	56,1	6 451	30,0	17 204	48,9	6,0	2,1	1084,2	441,6	18,1	21,5
Фінляндія	219 785	98,6	219 452	98,6	645 889	45,0	639 931	45,4	32 162	40,9	35 061	40,8	2,9	2,9	1463,3	1597,7	49,8	54,8
Швеція	586 159	99,0	660 674	99,1	1 313 436	46,6	1 452 458	47,4	60 519	40,2	82 746	40,2	2,2	2,2	1032,5	1252,4	46,1	57,0
Великобританія	1 628 465	98,0	1 697 689	98,0	7 093 472	39,3	6 606 509	36,7	288 232	33,4	369 133	35,4	4,4	3,9	1770,0	2174,3	40,6	55,9
Норвегія	264 574	98,8	278 847	98,7	730 169	50,2	750 032	48,9	92 088	57,1	118 490	54,2	2,8	2,7	3480,6	4249,3	126,1	158,0
Хорватія	175 481	98,6	144 182	98,6	584 845	51,0	496 244	49,8	8 659	38,9	6 669	35,1	3,3	3,4	493,4	462,5	14,8	13,4
ЄС-28	20 703 882	98,7	21 347 712	98,8	67 403 033	50,5	65 982 671	49,6	2 236 614	40,0	2 510 221	39,8	3,3	3,1	1080,3	1175,9	33,2	38,0

* розраховано за даними [94]

Систематизація сучасних підходів до оцінки розвитку малого підприємництва в регіонах та його впливу на соціально-економічний розвиток регіону

Вчені	Назва	Методика розрахунку	Параметри оцінки
1	2	3	4
Азізова Є.А. [95]	Зведений інтегральний індекс розвитку МП	Середня геометрична з індексів зміни окремих показників стану і розвитку малого підприємництва за такою формулою $I_{МП} = \sqrt[4]{I_{КР} \cdot I_{ЕВР} \cdot I_{ДК} \cdot I_{СЕ}}.$ Методика передбачає розрахунок чотирьох інтегральних індексів за кількістю тактичних завдань в рамках стратегічної мети щодо розвитку малого підприємництва.	1. Інтегральний індекс якості розвитку МП (зміна кількості МП на 100 тис. населення; зміна частки суб'єктів МП у загальній чисельності підприємств; зміно обороту МП на одного зайнятого на МП; зміна середнього обсягу обороту МП у розрахунку на одне МП; зміна обсягу інвестицій в основний капітал). 2. Інтегральний індекс ефективності використання ресурсів (зміна витрат бюджету на реалізацію державної підтримки МП, зміна частки МП, які отримали підтримку в рамках заходів, затверджених на рівні держави). 3. Інтегральний індекс ділового клімату для малого підприємництва (зміна частки витрат на подолання адміністративних бар'єрів; зміна забезпеченості МП кредитними ресурсами; зміна коефіцієнта «смертності» МП; зміна коефіцієнта «народжуваності» МП; зміна співвідношення створюваних і ліквідованих МП). 4. Інтегральний індекс соціальної ефективності МП (зміна частки зайнятих на МП у загальній чисельності працівників; зміна середнього числа зайнятих на одному МП; зміна середньооблікової чисельності зайнятих на МП на 1 тис. економічно активного населення; зміна «Коефіцієнту соціальної привабливості МП»)
Буєв В.В., Мігін С.В., ін. [96]	Зведений інт. індекс розвитку МП	Середня геометрична з індексів зміни окремих показників стану і розвитку МП: $I_{МП} = \sqrt[4]{I_{КР} \cdot I_{ЕВР} \cdot I_{ДК} \cdot I_{СЕ} \cdot I_{ЕІП}}.$ Передбачено розрахунок п'яти інтегральних індексів за кількістю тактичних завдань в рамках стратегічної мети щодо розвитку МП.	1. Інтегральний індекс якості розвитку малого підприємництва. 2. Інтегральний індекс ефективності використання ресурсів. 3. Інтегральний індекс ділового клімату для малого підприємництва; 4. Інтегральний індекс соціальної ефективності малого підприємництва; 5. Інтегральний індекс ефективності діяльності об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва.
Соболенко І. А. [97]	Інт. індекс розвитку МП	Інтегральний індекс розвитку малих підприємств: $ІРМП = k1 \cdot k2 \cdot k3.$	1. Частка числа МП в загальній кількості підприємств ($k1$). 2. Частка зайнятих на МП у загальній чисельності зайнятих в економіці ($k2$). 3. Частка випуску продукції МП в загальному обсязі випуску продукції всіх галузей економіки ($k3$).

1	2	3	4
Петріщева І.В. [98]	Інт. індекс розвитку малих промислових підприємств	Середня геометрична з індексів зміни соціальних та економічних показників стану і розвитку малих промислових підприємств.: $I_{МПП} = \sqrt[2]{i_{EP} \cdot i_{CP}}$	1. Економічні 1.1. Кількість малих промислових підприємств МПП (динаміка, питома вага в загальній кількості малих підприємств). 1.2. Обсяг виробленої продукції МПП (динаміка, питома вага). 1.3. Інвестиції в основний капітал МПП (динаміка, питома вага). 1.4. Прибуток (динаміка, питома вага). 1.5. Продуктивність праці (динаміка). 2. Соціальні 2.1. Чисельність зайнятого населення на МПП (динаміка, питома вага). 2.2. Соціальна привабливість МПП (динаміка коефіцієнта соц.привабливості МПП).
В.В.Буєв, Ф.С. Сайдулаєв, ін. [99]	Інтегральний індекс розвитку МСП	Розраховується на основі нормованих значень показників оцінки за формулою: $I_3 = \sum_{k=1}^n F_{\pi di}^{\epsilon} * W_k$, де I_i - значення зведеного індексу в і-му регіоні; F_k - нормоване значення показника в і-му регіоні; w_k - ваговий коефіцієнт показника оцінки, n - кількість показників оцінки.	1. Кількість суб'єктів МСП у розрахунку на 100 тис. жителів регіону. 2. Частка середньооблікової чисельності зайнятих на МСП у загальній середньооблікової чисельності зайнятих в регіоні; 3. Виручка від реалізації товарів (робіт, послуг) МСП в розрахунку на 1 зайнятого на малих і середніх підприємствах; 4. Обсяг інвестицій в основний капітал малих і середніх підприємств у розрахунку на 1 зайнятого на малих і середніх підприємствах.
Усик В. [100]	Індекс реалізації потенціалу МСП	Розрахунок інтегрального індексу на основі нормалізованих значень і вагових коефіцієнтів трьох показників: $I = \sum a_i \cdot z_i$, де a_j – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску j-го показника в інтегральний індекс; z_j – нормалізовані значення вхідних показників x_j .	1. Внесок МСП у ВВП країни. 2. Частка зайнятих у секторі МСП у загальній чисельності зайнятих. 3. Кількість МСП на 1000 жителів країни.
Філіпов Д.В. [101]	Зведений індекс рівня розвитку МСП	$I_{РМБ} = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N x_n \cdot W_n$ де n - номер показника, N - загальна кількість показників, x_n - локальний розрахунковий критерій, W_n - питома вага локального розрахункового критерію.	1. Частка вироблених товарів, робіт і послуг малих і середніх підприємств у ВРП. 2. Частка чистих інвестицій у загальному обсязі валових інвестицій малих підприємств (чисті інвестиції : різниця між валовими інвестиціями і амортизацією). 3. Частка зайнятих у малому бізнесі в загальному числі зайнятих в економіці. 4. Відношення середньомісячної ЗП працівника МП до середньої по регіону. 5. Відношення числа малих підприємств до числа великих і середніх підприємств.

1	2	3	4
Ольвінська О.Ю. [102]	Інт. індекс розвитку підприємництва	Розрахунок зведеного інтегрального індексу розвитку МП у регіоні за формулою середньої геометричної часткових коефіцієнтів: $K = \sqrt[n]{K_{частк.1} \cdot K_{частк.2} \cdot \dots \cdot K_{частк.m}}$	1. Кількість підприємств – суб'єктів підприємництва в регіоні, одиниць. 2. Кількість підприємств – суб'єктів підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення регіону, одиниць. 3. Кількість найманих працівників на суб'єктах підприємництва регіону, осіб. 4. Середня ЗП найманих працівників суб'єктів підприємництва регіону, грн. 5. Обсяг реалізованої продукції суб'єктів підприємництва, тис. грн.
Домбровский В.С., Дутченко О.М., Рубан М.М. [103]	Інтегральний комплексний порівняльний аналіз стану сектора малого бізнесу регіонів	Підхід 1. Векторний аналіз: в результаті розрахунків одержується радіус-вектор, що описує стан сектора МП економіки регіону в початковий і кінцевий момент часу, різницею яких є вектор зміни стану малих підприємств регіону за аналізований період. Підхід 2. І: оцінка результатів діяльності регіону, шляхом підсумовування відносних відхилень всіх оціночних показників від їх найкращих значень в інших регіонах: $R_j = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}} + \sum_{i=1}^n \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}},$ де x_{ij} – і-й показник у j-му регіоні; $x_{\max}, x_{\min}$ – макс. та мін. показники в інших регіонах. ІІ. Середнє арифметичне суми рейтингів регіону за всіма показниками: $R_{cpj} = \frac{R_j}{n}$.	1. Середнє число МП на 1000 чоловік населення регіону. 2. Частка зайнятих на МП по відношенню до загальної кількості зайнятих в економіці регіону. 3. Об'єм виробленої МП продукції на одну особу працездатного віку. 4. Об'єм виробленої продукції в перерахунку на одне мале підприємство. 5. Питома вага продукції, виробленої МП, в загальному об'ємі виробництва регіону. 6. Питома вага МП, випускаючих продукцію.
Економіка МП [104]	Інт. індекс зміни стану розвитку СМП	$^2_{\delta} = \sqrt[n]{(i_{m1} + i_{m2} + \dots + i_{mn})/n}$, де i_m – інт. індекс зміни стану розвитку СМП; i_{m1}, i_{m2} – індекси, які відображають відношення показників стану розвитку СМП у звітному році до базових; n – кількість показників, які аналізуються.	1. Індекс кількісного розвитку малого підприємництва. 2. Індекс ефективності використання ресурсів. 3. Індекс ділового клімату для малого підприємництва. 4. Індекс соціальної ефективності малого підприємництва. 5. Індекс ефективності діяльності об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва.

Продовження додатка В.1

1	2	3	4
Долгальова О.В. [105]	Інт. й індекс стану сталого розвитку підприємств малого бізнесу в регіону	Інтегральний індекс розраховується на основі трьох інтегральних індексів, які доповнюються показником, який враховує демографічні (чисельність населення), або ж територіальні (розмір території) характеристики регіону і необхідний для розрахунку групових інтегральних індексів.	1. Інтегральний індекс діяльності з організації підприємств малого бізнесу (кількість суб'єктів господарювання, кількість суб'єктів, що змінили форму власності, кількість об'єктів інфраструктури підтримки підприємств малого бізнесу; кількість об'єктів франчайзингу) 2. Інтегральний індекс інвестиційної діяльності (інвестиції в основний капітал; приріст іноземних інвестицій; обсяг надання банківських кредитів; введення в дію ОЗ) 3. Інтегральний індекс результативності господарювання (обсяг випуску продукції промисловості; обсяг випуску продукції с/г; середньомісячна заробітна плата одного працюючого; зайнятість населення в усіх сферах економічної діяльності; експорт продукції; операційні витрати на гривню реалізованої продукції).
Кампо Г.М. [106]	Регіональний індекс розвитку МП	ІРМБ розраховується за формулою: $I_j = \sum_{k=1}^5 I_{kj} \cdot W_{kij}, \text{ де: } I_{kj} = \sum_{i=1}^n x_{kij} \cdot W_{kij}, \text{ де } I_{kj} - \text{значення } k\text{-ої компоненти на } j\text{-ій території; } W_{kij} - \text{вага, з якою } i\text{-й показник } k\text{-ої компоненти враховується при розрахунку } I_{kj}.$	1. Економічний фактор. 2. Соціальний фактор. 3. Фактор трансакційних витрат малого бізнесу на території. 4. Фактор настроїв суб'єктів малого бізнесу в окремих містах і районах регіону. 5. Фактор інфраструктурного забезпечення малого бізнесу.
Мохненко А.С. [107]	Розвиток МБ в районах області	Крмб – коефіцієнт розвитку підприємств малого бізнесу в районах області: $K_{рмб} = K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4 \times 10^3,$ $10^3 \text{ коефіцієнт диспропорції.}$	1. Частка доходу району в доході регіону (K1); 2. Частка доходу підприємств МП району в структурі доходу району (K2); 3. Коефіцієнт порівняльної дохідності підприємств малого бізнесу в районі (K3); 4. Коефіцієнт порівняльної кількості робітників на підприємствах району (K4).
Юріна Н.А. [108]	Інтегральний коефіцієнт розвитку малого бізнесу	Інтегральні значення (багатовимірна середня) визначається як середня величина із знайдених стандартизованих показників: $p_j = \frac{\sum_{i=1}^m z_{ij}}{m}, \text{ де}$ m - число стандартизованих показників.	1. Питома вага малого бізнесу в кількості суб'єктів підприємництва, %. 2. Питома вага зайнятих у МБ в чисельності зайнятих у підприємстві, %. 3. Рівень зайнятих у малому бізнесі в числі працездатного населення, %. 4. Операційна рентабельність реалізації, %. 5. Операційні витрати на одиницю продукції, коп/грн. 6. Рентабельність операційної діяльності, %. 7. Продуктивність праці, тис.грн./чол. 8. Валові капітальні інвестиції на 1 мале підприємство, тис. грн.

1	2	3	4
Мердешев В.І. [109]	Індекс соціально-економічної діяльності МП	Інтегральний індекс, що відображає розвиток малого підприємництва, розраховується як середнє геометричне індексів зміни окремих показників стану і розвитку малого бізнесу: $I_m = \sqrt[n]{i_{m1} \cdot i_{m2} \cdot \dots \cdot i_{nm}}$	1. Індекс змін кількості МП(кількість малих підприємств, од; кількість МП на 1000чол. економічно активного населення, од); 2. Індекс соціальної діяльності МП (середньооблікова чисельність зайнятих на МП, тис.чол; частка зайнятих на МП, %; середньомісячна нарахована ЗП на МП, грн; розрахунковий ФЗП МП, тис.грн; частка ФЗП МП в загальному, %). 3. Індекс господарської діяльності (обсяг обороту МП, млрд.грн; відношення обсягу обороту МП до чисельності зайнятих МП, млн грн; відношення обсягу обороту організацій до обсягу обороту МП). 4. Індекс інвестиційної діяльності (обсяг інвестицій в осн.капітал МП, млн.грн; середній обсяг інвестицій на 1 МП, млрд грн; частка інвестицій МП в загальному, %).
Шамрай А.А. [110]	Рівень розвитку МП в регіоні	Для побудови інтегрального індексу обрано два альтернативних і доповнюючих методи: 1. Лінійний індекс з ваговими коефіцієнтами, що оцінюються за методу головних компонент. 2. Лінійний індекс з рівними ваговими коефіцієнтами.	1. Число малих підприємств на 100 тис. населення. 2. Частка зайнятих на малих підприємствах у загальній чисельності зайнятих. 3. Продуктивність праці на малих підприємствах (оборот на 1 зайнятого). 4. Середній обсяг інвестицій в основний капітал на 1 малому підприємстві. Для досягнення порівнюваності показників між собою зроблено їх центрування до нуля з подальшим нормуванням по дисперсії.
Вершиніна А.П. [111]	Оцінка розвитку малого бізнесу в регіоні	Порівняння з еталоном, яким виступає досвід зарубіжних країн. Відтак, показник 1.1 повинен бути більше або рівний 60%, так як в найбільш розвинених країнах США і ЄС частка МБ становить 60-70%. Такі показники, як 2.1 і 3.2, в розвинених країнах становлять 50-60%. Показник 3.1 повинен бути не менше 90%, так як заробітна плата працівників малих підприємств не повинна бути нижчою, ніж на інших підприємствах регіону. Значення показника 4.1 необхідно збільшити до 40%. Наприклад, як показує закордонна практика, близько 60% всіх інноваційних розробок в США припадає на сектор малого бізнесу.	Критерії (еталон) 1. Масштаб діяльності суб'єктів малого бізнесу 1.1. Частка МП в загальній кількості, % ($\geq 60,0$ %). 2. Соціальна ефективність малого бізнесу 2.1. Частка зайнятих на МП у загальній чисельності зайнятих в регіоні, % ($\geq 50,0$ %); 2.2. Середнє число зайнятих на одному МП, чол. (≥ 15). 3. Ефективність функціонування малих підприємств 3.1. Частка середньомісячної нарахованої ЗП працівників МП в ЗП регіону, % ($\geq 90,0$ %); 3.2. Частка обороту МП в загальному обороті підприємств регіону, % ($\geq 50,0$ %); 3.3. Продуктивність праці на МП (на одного зайнятого), млн. руб. (≥ 1); 3.4. Ефективність фінансово-кредитної підтримки суб'єктів МСП, од. (≥ 1). 4. Інвестиційна ефективність діяльності малих підприємств 4.1. Частка інвестицій в основний капітал МП в основному капіталі підприємств регіону, % ($\geq 40,0$ %).

Продовження додатка В.1

1	2	3	4
Мухаметова Д.Д. [112]	Рейтингова оцінка показників діяльності МП в регіоні	Рейтингова оцінка темпів приросту показників діяльності проводиться за позиціями, де кожному з показників відповідає бальна оцінка, що варіюється від «-1» до «4» балів: показник зменшився – «-1»; не змінився – «0»; збільшився до 3% - «1»; 3-5% - «2»; 5-10% - «3»; >10% - «4». Відтак, рівень вкладу МП в розвиток регіону: високий (21-32 бали), середній (11-20), низький (від -8 до 11).	1. Кількість суб'єктів МП, зареєстрованих в муніципальному утворенні. 2. Кількість офіційно працюючих на малих підприємствах. 3. Кількість зареєстрованих суб'єктів МП, що не здійснюють фінансово-господарську діяльність і не звітуються. 4. Середня заробітна плата у сфері МП (без урахування інфляції). 5. Сума податкових надходжень з діяльності МСП в консолідований регіональний бюджет. 6. Сума соціальних нарахувань на фонд оплати праці у сфері малого підприємництва. 7. Податкова віддача на 1 зайнятого в сфері малого підприємництва. 8. Розмір соціальних нарахувань на 1 зайнятого в сфері МП.
Карімова А.И. [113]	Оцінка рівня стійкого розвитку МП в регіоні	Рівень сталого розвитку МП: $CP_{ml} = I_{EP}^{0,30} \cdot I_{FP}^{0,20} \cdot I_{CP}^{0,15} \cdot I_{IP}^{0,35}$, де 0,30; 0,20; 0,15; 0,35 – коефіцієнти значимості показників згідно експертного опитування. Інноваційним показникам присвоюється ранг 1, економічним – 2, фінансовим – 3, соціальним – 4. Розрахунок коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена і Кендалла дає результат -1, тобто існує зворотна залежність між «еталонним» і фактичним рангуванням. Віддача переваг соціальним, економічним і фінансовим показникам на шкоду інноваційним є одним з негативних наслідків у розвитку МП.	1. Економічні показники розвитку (частка МП у ВРП,%; частка ОЗ МП в загальному обсязі ОЗ регіону, %; частка податкових надходжень від МП у загальній сумі у регіоні, %; обсяг інвестицій в основний капітал, млн. грн.; продуктивність праці, млн.грн./грн.; фондовіддача, грн./грн.; матеріаловіддача, грн./грн.; рентабельність продукції,%). 2. Фінансові (коефіцієнт абсолютної ліквідності, %; загальний коефіцієнт ліквідності, %; співвідношення власних і позикових коштів; коефіцієнт маневреності, %; коефіцієнт забезпеченості обіговими коштами,%; коефіцієнт автономії,%; коефіцієнт фінансової залежності, %; коефіцієнт постійного активу,%; коефіцієнт фінансової стабільності, %). 3. Соціальні (к-ть суб'єктів МП на 1000 жителів регіону, од.; частка чисельності працюючих на МП у загальній чисельності зайнятих в економіці, %; коефіцієнт стабільності кадрів,%; коефіцієнт рівня заробітної плати). 4. Інноваційні (число підприємств, що здійснюють технологічні інновації, од.; обсяг іннов.товарів МП, тис.грн; к-ть МП, які отримали бюджетні кошти на технологічні інновації, од.; бюджетні ресурси, спрямовані на технологічні інвестиції МП, тис.грн).
Фанг М. [114]	Оцінка соціально-економічного розвитку МСП		1. Загальні показники (індекс приросту робочих місць на МСП у загальній кількості робочих місць області; індекс приросту робочих місць на МСП для молоді (до 30 років) і вікових груп (30-39; 40-50;> 50 років) в їх загальній кількості; темпи зростання і приросту робочих місць на МСП; темпи зниження безробіття в регіоні). 2. Показники ефективності управління (приріст чисельності підприємств у МСП; частка підприємств, що пройшли навчання в загальній кількості; зіставлення темпів зростання робочих місць на МСП і темпів зниження безробіття; рівень тіньової економіки); 3. Показники бюджетної ефективності (віддача від витрат держави і регіону на підтримку МСП на інноваційній основі).

1	2	3	4
Радченко М.В.	Рівень розвитку МП	1. Оцінка соціальної і економічної функцій МП. 2. Побудова інтегрального рейтингу. Розгляд показників економічної функції здійснюється комплексно через знаходження середнього арифметичного, що дозволить уникнути відносного зменшення значущості ефективності соціальної функції сектору МП.	1 Соціальні показники: 1.1. Середнє число МП на 1000 осіб економічно активного населення регіону. 1.2. Частка зайнятих на МП. 1.3. Частка зайнятих в економіці регіону. 2. Економічні показники 2.1. Обсяг виробленої МП продукції на душу населення. 2.2. Частка МП у ВРП.
Кікоть В.І. [115]	Комплексний показник д-ті суб'єктів МП регіону	$KП_{mn} = \sqrt[3]{P_{eкон} * P_{eсоц} * P_{eеколог}} - \sqrt[n]{P_{n_{eкон}} * P_{n_{eсоц}} * P_{n_{eеколог}}}$, де $P_{eкон,соц,еколог.}$ – узагальнюючий показник вкладу МП в розвиток регіону; $P_{n_{eкон,соц,еколог.}}$ – узагальнюючий показник втрат від діяльності МП в регіоні.	1. Показники, що характеризують стан МП у регіоні; 2. Економічні показники вкладу МП в економіку; 3. Показники, що відображають вклад МП у вирішення соціальних проблем; 4. Показники, що відображають вклад МП у вирішення екологічних проблем регіону.
Лобарева Н.С., Лісін Г.Н.		1. Політика (к-ть суб'єктів МП, що беруть участь у політичному житті; назви політичних партій, що підтримуються МП). 2. Рівень життя населення (середньоспискова чис. працівників; середня ЗП; кваліфікаційний склад працівників; обсяг фінансування та види робіт по благоустрою території; середній дисконт знижок суб'єктів МП соц. незахищеним верствам та конкретні групи населення, що отримують знижки; обсяг фінансування та види пам'яток культури в відновленні яких брали участь суб'єкти МП; концентрація, зміна якості товарів і послуг та наявність супровідних послуг у суб'єктів МП). 3. Інфраструктура (фінансування та види послуг суб'єктів МП; фінансування та види об'єктів інфр-ри, в будівництві яких брали участь суб'єкти МП). 4. Місцевий бюджет (сума податкових відрахувань та системи оподаткування, що використовуються суб'єктами МП). 5. Екологія (обсяг фінансування та види заходів з охорони НПС, в яких брали участь суб'єкти МП). 6. Інновації (обсяг фінансування наукових розробок та заходи новаторського характеру, що здійснювали суб'єкти МП). 7. Галузева структура (к-ть суб'єктів МП за ВЕД, оборот та виручка від реалізації товарів, робіт та послуг). 8. Привабливість (вартість трп, що імпортуються/експортуються МП, країни-партнери, інвестиції в ОЗ, конкурс на вакансії, затребувані професії).	
Л. Лукань, Г. Цегелик [116]	Індекс розвитку МП	Стандартизовані показники згруповано в матрицю розміром $m \times n$. Тоді кожен регіон - це деяка точка P_i в n -вимірному векторному просторі. Розраховується відстань між P_i та P_0 (еталоном), а регіони з подібними характеристиками згруповано в кластери.	1. Кількість діючих малих підприємств в регіонах України. 2. Середньорічна кількість зайнятих працівників. 3. Середньорічна кількість найманих працівників. 4. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) МП. 5. Діяльність підприємств сфери послуг. 6. Кількість малих підприємств регіону за видами економічної діяльності.

Показники оцінки природно-ресурсного потенціалу регіонів України*

Регіони України	Потенціал ресурсів у розрахунку на 1 га, у балах							Сукупний ресурсний потенціал на душу населення	Сукупний ресурсний потенціал на одиницю території
	Мінеральних	Водних	Земельних	Лісових	Фауністичних	Природно-рекреаційних	Сукупний		
АР Крим	29	196	117	78	8	132	133	128	134
Вінницька	20	61	138	86	80	95	82	93	82
Волинська	6	69	83	88	40	74	51	84	51
Дніпропетровська	317	75	87	73	160	90	206	145	207
Донецька	603	103	95	74	60	94	279	117	280
Житомирська	12	72	100	81	80	76	59	96	60
Закарпатська	5	279	98	138	20	138	116	105	117
Запорізька	179	132	80	84	120	93	87	97	88
Івано-Франківська	13	250	91	143	20	93	98	84	99
Київська	17	79	130	80	80	88	83	45	83
Кіровоградська	89	68	99	81	100	79	75	126	75
Луганська	337	103	59	70	80	91	199	158	200
Львівська	41	180	84	150	40	113	104	72	104
Миколаївська	17	127	87	58	140	93	72	115	72
Одеська	5	57	97	73	60	192	68	73	69
Полтавська	19	62	105	99	160	78	74	105	74
Рівненська	30	67	99	85	80	73	53	77	53
Сумська	27	82	94	111	120	79	67	94	67
Тернопільська	13	96	145	115	20	70	92	93	92
Харківська	26	72	92	97	100	97	82	70	83
Херсонська	4	108	92	60	140	93	62	123	62
Хмельницька	31	82	120	87	60	73	78	89	79
Черкаська	17	84	137	98	160	76	86	100	87
Чернівецька	15	132	135	141	40	100	95	71	96
Чернігівська	27	68	95	88	140	76	69	130	70

* за підходом В.П. Руденка [119]

Показники оцінки соціальних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Частка екон. акт. населення у загальній чисельності населення 15-70 р.,%					Рівень безробіття у % до економічно активного населення віком 15-70 років, %					Кількість виявлених злочинів у розрахунку на 10 тис. населення, випадків				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	64,4	64,5	65,6	65,9	66,1	6,8	6,2	6,1	5,8	5,7	116,1	169,8	190,7	168,6	176,2
Вінницька	63,6	63,9	64,7	64,6	65,1	10,6	10,0	9,7	8,8	8,4	64,4	77,7	77,5	60,2	91,9
Волинська	63,4	63,6	64,3	64,5	64,8	9,4	8,5	8,3	8,1	7,8	74,7	79,7	81,3	60,8	80,3
Дніпропетровська	64,2	64,9	65,2	65,7	66,5	7,8	7,1	6,8	6,6	6,5	120,7	147,3	141,2	123,8	153,0
Донецька	63,2	63,7	64,8	65,2	65,4	9,4	8,4	8,2	8,0	7,8	118,4	140,0	137,5	111,0	132,5
Житомирська	65,3	65,9	65,8	65,6	66,0	10,7	9,8	10,0	9,7	9,3	68,0	78,8	82,9	79,4	80,3
Закарпатська	63,2	63,1	62,6	63,0	63,5	9,9	8,7	9,6	8,7	7,8	45,1	53,9	57,5	45,6	82,4
Запорізька	63,8	64,3	65,1	65,2	65,6	8,1	7,5	7,2	7,0	6,6	137,0	153,4	153,7	141,4	170,8
Івано-Франківська	57,0	57,0	57,2	58,7	59,8	9,0	8,2	8,7	7,9	7,2	39,6	41,3	42,2	36,1	57,0
Київська	62,8	63,2	63,1	63,2	63,4	8,1	7,3	6,7	6,3	6,1	79,7	95,7	101,1	88,4	101,2
Кіровоградська	62,4	62,4	63,3	64,0	64,5	9,9	8,9	8,6	8,4	7,9	95,0	117,5	123,2	106,5	138,3
Луганська	61,5	61,6	61,3	62,5	63,3	7,7	7,2	6,6	6,4	6,2	126,3	138,2	138,3	116,2	177,5
Львівська	62,5	62,9	63,1	63,2	63,3	8,5	7,8	7,7	7,5	7,1	54,0	67,3	64,1	62,5	81,3
Миколаївська	64,2	64,5	65,1	65,0	65,4	9,3	8,4	8,1	7,9	7,4	97,3	106,2	115,1	87,9	111,4
Одеська	61,0	61,3	61,8	62,8	63,0	6,8	6,1	6,0	5,8	5,3	87,9	103,1	106,0	102,2	130,3
Полтавська	63,2	63,4	64,7	64,8	64,7	10,2	9,7	9,2	8,6	8,2	90,7	109,1	102,6	86,3	122,6
Рівненська	63,5	64,0	65,6	65,6	65,7	12,7	11,4	10,4	9,8	9,4	60,5	64,1	64,0	48,8	76,2
Сумська	62,5	62,7	65,1	65,5	65,1	11,1	10,6	9,1	8,6	7,7	82,5	91,3	91,1	78,1	120,3
Тернопільська	59,6	60,6	61,0	61,6	62,0	11,3	10,5	10,4	9,8	9,4	47,4	49,0	48,9	39,7	51,9
Харківська	63,3	63,9	65,1	65,7	65,7	7,7	7,2	7,0	6,8	6,4	92,3	102,1	129,6	111,9	128,0
Херсонська	64,0	64,4	64,3	64,3	65,2	9,5	8,6	9,0	8,7	8,5	97,3	112,5	124,3	106,2	140,2
Хмельницька	64,6	64,7	64,4	64,6	64,9	9,5	8,6	8,8	8,6	8,0	68,4	81,3	86,4	66,3	71,8
Черкаська	64,3	64,9	65,3	65,3	65,8	10,8	9,9	9,2	9,0	8,9	70,5	74,7	87,5	75,5	105,0
Чернівецька	62,3	62,7	62,9	63,0	63,4	9,4	8,5	8,2	8,0	7,4	64,3	73,0	66,4	53,6	78,8
Чернігівська	65,6	66,2	66,4	66,7	66,8	11,1	10,5	10,4	9,8	9,3	79,1	86,5	85,7	76,3	95,8
м. Київ	67,5	67,5	68,2	68,2	68,4	6,5	5,8	5,6	5,5	5,2	125,5	128,4	132,5	119,4	165,2
м. Севастополь	65,4	66,0	66,0	66,1	66,3	6,7	6,0	6,2	5,9	5,7	135,5	144,2	185,1	168,6	205,5
Україна	63,3	63,7	64,3	64,6	65,0	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2	92,0	106,6	110,2	95,1	121,4

* дані Держстату

Показники оцінки соціальних передумов розвитку малого підприємництва (розвиток освіти) у регіонах України

Регіони України	Кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. наявного населення, чоловік					Кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. наявного населення, чоловік					Фахівці вищої кваліфікації, які зайняті в економіці, на 10 тис. населення, чоловік				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	72	72	65	74	66	307	283	246	244	229	12,6	13,1	13,0	13,9	14,2
Вінницька	113	113	110	115	105	312	309	296	283	268	9,3	9,8	10,2	11,3	11,8
Волинська	97	95	94	101	98	335	324	305	288	275	8,4	9,2	9,9	10,8	11,4
Дніпропетровська	93	94	90	93	84	527	513	490	467	434	18,1	18,4	18,4	19,0	19,3
Донецька	93	95	86	92	83	406	387	361	341	317	13,1	13,5	13,9	14,6	15,1
Житомирська	88	88	85	87	84	351	346	330	316	285	7,3	8,0	8,3	9,0	9,4
Закарпатська	73	74	68	66	56	229	228	219	207	191	7,5	7,7	8,1	8,8	9,0
Запорізька	103	106	101	103	99	592	573	524	485	460	14,6	15,5	15,9	17,0	17,7
Івано-Франківська	90	93	92	94	87	408	397	360	332	316	11,8	12,5	12,9	13,9	14,7
Київська	64	67	62	65	59	229	235	220	213	199	7,8	7,9	7,9	8,4	8,6
Кіровоградська	92	95	85	94	89	293	282	242	211	199	7,2	7,8	8,0	8,5	8,5
Луганська	128	126	114	120	108	472	460	420	389	365	10,1	10,6	11,1	11,8	12,5
Львівська	125	133	132	134	124	638	618	596	576	548	26,1	27,3	28,2	29,4	30,4
Миколаївська	117	122	119	120	109	370	367	349	346	336	9,4	9,8	10,4	10,7	11,1
Одеська	74	78	76	79	76	598	597	569	534	517	22,5	23,1	23,3	23,6	24,0
Полтавська	98	99	97	98	89	456	437	416	390	374	12,2	12,8	13,4	14,2	14,5
Рівненська	111	115	116	116	111	458	432	402	375	356	9,3	9,7	10,2	10,7	11,0
Сумська	112	114	107	108	105	465	445	422	400	378	11,6	12,3	13,0	13,8	14,5
Тернопільська	118	119	116	115	107	538	507	460	421	404	16,1	16,8	17,7	19,1	20,4
Харківська	68	67	63	65	62	966	928	869	810	765	49,3	50,4	51,2	52,5	53,3
Херсонська	96	97	88	91	89	361	354	300	281	276	9,6	10,1	10,1	11,0	10,8
Хмельницька	113	116	112	109	102	393	382	359	329	307	9,8	10,7	11,3	12,2	12,6
Черкаська	75	81	78	81	79	421	407	383	365	353	8,8	9,7	10,4	11,6	12,4
Чернівецька	84	90	84	82	81	419	413	390	371	361	15,1	16,1	16,8	17,9	18,6
Чернігівська	70	74	67	71	66	306	294	268	249	235	7,6	8,1	8,8	9,3	9,8
м. Київ	66	72	66	72	64	2121	1981	1807	1663	1582	101,3	104,2	103,5	103,6	106,1
м. Севастополь	73	76	63	73	68	496	464	444	416	383	25,3	25,4	25,0	26,0	26,0
Україна	92	95	90	93	86	566	544	507	476	452	20,7	21,5	21,9	22,8	23,5

* дані Держстату

Показники оцінки економічних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Вартість необоротних активів у розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис.грн					Рівень зносу основних засобів на малих підприємствах, %				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	165,3	180,2	266,3	201,8	354,3	38,6	37,4	26,6	44,1	40,6
Вінницька	253,5	99,6	144,5	301,8	354,2	68,7	64,5	40,7	35,5	39,1
Волинська	132,4	134,6	154,8	157,8	183,6	40,9	42,9	38,9	40,8	41,8
Дніпропетровська	266,2	273,8	302,6	345,9	281,3	33,5	34,0	19,6	25,4	40,8
Донецька	232,7	231,6	350,4	352,5	366,1	41,8	43,1	37,6	38,3	40,7
Житомирська	90,0	87,8	102,1	110,7	128,3	39,9	40,4	39,2	42,9	43,3
Закарпатська	106,3	137,7	154,0	186,4	209,6	36,2	41,0	37,1	35,5	40,0
Запорізька	116,6	126,1	140,5	147,0	191,0	37,6	43,6	42,2	42,9	43,8
Івано-Франківська	165,2	168,0	255,9	221,4	252,5	32,2	34,9	31,4	32,1	32,9
Київська	224,1	254,0	249,1	240,7	288,7	24,8	26,5	27,4	29,8	32,0
Кіровоградська	114,9	93,2	128,7	151,2	204,2	44,8	45,0	43,9	47,9	45,8
Луганська	140,0	107,7	130,7	147,4	158,7	42,0	48,7	47,6	48,3	45,4
Львівська	104,0	110,4	122,1	142,4	179,1	37,7	39,9	41,2	42,1	40,2
Миколаївська	105,6	109,8	127,2	128,0	182,9	37,4	42,5	35,7	38,4	34,6
Одеська	162,6	161,9	196,0	259,3	235,2	25,0	32,2	30,5	27,6	34,0
Полтавська	127,5	169,3	208,0	171,6	233,3	43,9	46,2	43,8	40,3	45,4
Рівненська	80,9	79,6	88,4	98,3	100,5	37,7	37,7	39,7	41,5	40,7
Сумська	55,3	58,1	73,7	93,0	113,3	43,5	47,0	45,3	44,0	46,0
Тернопільська	130,1	172,4	195,3	241,6	278,3	39,9	38,9	40,3	41,1	43,5
Харківська	144,4	147,3	171,8	202,6	238,5	37,5	35,0	35,2	34,1	36,8
Херсонська	81,6	73,8	97,3	129,7	164,0	39,8	42,8	44,2	40,4	39,1
Хмельницька	67,0	87,9	130,8	160,6	186,0	36,1	34,5	27,7	32,7	33,0
Черкаська	103,5	111,2	124,9	148,7	166,0	37,0	36,3	35,0	37,1	38,2
Чернівецька	114,2	120,0	96,1	109,6	187,3	36,0	38,6	37,8	37,3	38,4
Чернігівська	94,0	89,6	126,8	122,4	158,3	38,6	40,5	40,3	42,6	39,5
м. Київ	469,1	522,6	594,5	531,3	635,5	21,0	25,8	25,1	27,5	30,2
м. Севастополь	106,8	116,2	154,2	206,7	214,1	30,1	32,7	27,3	36,8	43,6
Україна	211,9	223,6	270,0	273,4	317,2	33,9	36,0	32,0	34,1	37,1

* дані Держстату

Інтегральна оцінка ресурсних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України 2009-2013 рр.

Регіони України	Екологічні передумови				Соціальні передумови								Економічні				Інтегральна оцінка	
	Сукупний ПРП на душу населення	Сукупний ПРП на одиницю території	Індекс	Ранг	Рівень безробіття, %	Кількість виявлених злочинів у розрахунку на 10 тис.населення, випадків	Кількість учнів слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення, осіб	Кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення, осіб	Фахівці вищої кваліфікації, які зайняті економіці, на 10 тис. населення, осіб	Індекс	Ранг	Вартість необоротних активів у розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис. грн.	Рівень зносу ОЗ, %	Індекс	Ранг			
																Індекс	Ранг	
АР Крим	0,810	0,479	0,636	4	0,573	0,303	0,536	0,143	0,129	0,323	27	0,416	0,761	0,579	7	0,506	8	
Вінницька	0,589	0,293	0,433	16	0,887	0,816	0,854	0,161	0,101	0,520	7	0,420	0,572	0,494	13	0,478	13	
Волинська	0,532	0,182	0,346	24	0,788	0,806	0,746	0,167	0,096	0,484	14	0,277	0,694	0,471	17	0,432	26	
Дніпропетровська	0,918	0,739	0,826	3	0,651	0,450	0,697	0,267	0,180	0,434	23	0,539	0,892	0,706	2	0,647	1	
Донецька	0,741	1,000	0,866	1	0,782	0,501	0,690	0,198	0,135	0,438	21	0,554	0,711	0,630	4	0,635	2	
Житомирська	0,608	0,214	0,397	20	0,929	0,793	0,664	0,179	0,081	0,489	12	0,188	0,688	0,416	24	0,433	24	
Закарпатська	0,665	0,418	0,536	6	0,837	0,920	0,517	0,118	0,079	0,452	18	0,286	0,751	0,500	12	0,495	9	
Запорізька	0,614	0,314	0,456	12	0,681	0,368	0,787	0,288	0,155	0,436	22	0,261	0,670	0,451	20	0,447	21	
Івано-Франківська	0,532	0,354	0,440	15	0,767	0,995	0,700	0,198	0,127	0,519	8	0,384	0,850	0,600	6	0,518	6	
Київська	0,285	0,296	0,291	26	0,643	0,706	0,487	0,120	0,078	0,382	25	0,458	0,928	0,677	3	0,440	23	
Кіровоградська	0,797	0,268	0,510	7	0,817	0,577	0,699	0,133	0,077	0,428	24	0,249	0,608	0,417	23	0,451	20	
Луганська	1,000	0,714	0,852	2	0,637	0,441	0,915	0,230	0,108	0,438	20	0,250	0,589	0,410	26	0,553	4	
Львівська	0,456	0,371	0,413	18	0,723	0,865	0,995	0,327	0,272	0,610	2	0,238	0,704	0,452	19	0,489	10	
Миколаївська	0,728	0,257	0,474	10	0,768	0,644	0,901	0,195	0,099	0,486	13	0,236	0,760	0,475	16	0,478	14	
Одеська	0,462	0,246	0,350	23	0,561	0,635	0,589	0,309	0,225	0,454	17	0,369	0,897	0,611	5	0,467	17	
Полтавська	0,665	0,264	0,451	14	0,858	0,654	0,739	0,227	0,129	0,492	11	0,327	0,641	0,476	15	0,472	16	
Рівненська	0,487	0,189	0,330	25	1,000	0,881	0,874	0,221	0,098	0,567	4	0,163	0,718	0,414	25	0,433	25	
Сумська	0,595	0,239	0,406	19	0,875	0,711	0,839	0,231	0,126	0,522	6	0,141	0,615	0,358	27	0,427	27	
Тернопільська	0,589	0,329	0,453	13	0,962	0,968	0,883	0,255	0,174	0,607	3	0,366	0,695	0,521	10	0,525	5	
Харківська	0,443	0,296	0,368	22	0,657	0,596	0,499	0,475	0,495	0,543	5	0,327	0,793	0,543	8	0,482	11	
Херсонська	0,778	0,221	0,474	9	0,832	0,577	0,709	0,172	0,099	0,447	19	0,196	0,688	0,421	22	0,447	22	
Хмельницька	0,563	0,282	0,416	17	0,815	0,809	0,848	0,194	0,109	0,517	9	0,225	0,853	0,507	11	0,479	12	
Черкаська	0,633	0,311	0,463	11	0,894	0,770	0,605	0,212	0,102	0,483	15	0,237	0,773	0,481	14	0,475	15	
Чернівецька	0,449	0,343	0,395	21	0,776	0,854	0,647	0,215	0,163	0,502	10	0,227	0,755	0,468	18	0,454	19	
Чернігівська	0,823	0,250	0,509	8	0,957	0,753	0,535	0,148	0,084	0,456	16	0,213	0,705	0,438	21	0,467	18	
м. Київ	0,285	0,296	0,291	26	0,535	0,468	0,522	1,000	1,000	0,688	1	1,000	0,968	0,984	1	0,629	3	
м. Севастополь	0,810	0,479	0,636	4	0,572	0,282	0,542	0,241	0,246	0,369	26	0,287	0,814	0,528	9	0,506	7	

Показники оцінки інституційно-інфраструктурних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Чисельність об'єктів інфраструктури у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од																			
	Бізнес-центри					Бізнес-інкубатори					Лізингові центри					Фонди підтримки підприємництва				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	1,07	1,12	1,12	1,42	1,47	0,25	0,25	0,25	0,31	0,36	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,31	0,31	0,31	0,31	0,31
Вінницька	0,48	0,49	0,49	0,49	0,68	0,18	0,18	0,18	0,18	0,19	0,48	0,49	0,37	0,37	0,56	0,67	0,67	0,67	0,86	0,93
Волинська	0,96	0,96	0,96	0,96	0,96	0,39	0,39	0,39	0,38	0,38	0,58	0,58	0,58	0,58	0,58	1,06	0,96	1,06	1,06	1,06
Дніпропетровська	0,51	0,51	0,51	0,12	0,12	0,06	0,06	0,06	0,03	0,03	0,42	0,42	0,42	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,03	0,03
Донецька	0,51	0,56	0,57	0,64	0,62	0,04	0,09	0,09	0,11	0,14	0,76	0,79	0,77	0,87	0,87	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
Житомирська	0,54	0,47	0,55	0,24	0,24	0,00	0,00	0,08	0,08	0,08	0,78	0,00	0,00	0,00	0,00	0,16	0,16	0,08	0,16	0,16
Закарпатська	0,32	0,32	0,32	0,32	0,32	0,08	0,08	0,08	0,16	0,16	0,24	0,24	0,16	0,16	0,08	0,72	0,72	0,72	0,80	0,80
Запорізька	0,22	0,22	0,22	4,65	0,62	0,06	0,06	0,06	0,11	0,11	0,44	0,44	0,45	0,45	0,45	0,22	0,17	0,17	0,17	0,11
Івано-Франківська	1,30	1,16	0,94	1,16	1,30	0,07	0,00	0,22	0,22	0,22	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,36	0,36	0,36	0,07	0,36
Київська	0,46	0,58	0,64	0,70	0,70	0,23	0,23	0,23	0,29	0,29	0,64	0,70	0,70	0,70	0,70	0,76	0,76	0,76	0,75	0,75
Кіровоградська	2,16	2,18	2,19	2,31	2,33	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,39	0,40	0,40	0,40	0,41	0,59	0,40	0,40	0,40	0,41
Луганська	1,08	0,96	0,92	0,89	1,07	0,17	0,13	0,13	0,13	0,13	0,17	0,17	0,22	0,27	0,27	0,56	0,57	0,57	0,62	0,45
Львівська	0,55	0,67	0,67	0,63	0,63	0,16	0,16	0,08	0,08	0,12	0,47	0,47	0,63	0,59	0,59	0,59	0,59	0,35	0,59	0,32
Миколаївська	1,43	1,44	1,44	1,79	2,57	0,34	0,34	0,34	0,34	0,09	0,67	0,68	0,68	0,68	0,68	0,34	0,34	0,34	0,34	0,34
Одеська	0,54	0,54	1,17	1,29	1,29	0,08	0,08	0,04	0,17	0,17	0,29	0,29	0,25	0,29	0,29	0,42	0,42	0,33	0,42	0,42
Полтавська	0,93	1,14	1,15	0,95	0,96	0,20	0,20	0,20	0,14	0,14	0,53	0,60	0,61	0,68	0,69	0,87	0,87	0,88	0,95	0,96
Рівненська	0,26	0,26	0,26	0,26	0,52	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,35	0,35	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
Сумська	0,26	0,26	0,26	0,52	0,26	0,09	0,09	0,09	0,09	0,44	0,34	0,34	0,35	0,26	0,26	0,60	0,60	0,61	0,61	0,62
Тернопільська	0,64	0,65	0,65	0,65	0,65	0,18	0,18	0,19	0,19	0,19	0,28	0,28	0,28	0,28	0,28	0,18	0,28	0,28	0,19	0,19
Харківська	1,30	1,23	1,24	1,97	1,97	0,18	0,18	0,18	0,07	0,04	8,31	8,35	8,39	1,24	1,24	0,07	0,07	0,07	0,07	0,04
Херсонська	1,37	1,38	1,38	0,65	0,84	0,18	0,18	0,18	0,28	0,28	0,27	0,28	0,28	0,37	0,37	0,91	0,92	0,92	0,93	0,47
Хмельницька	0,37	0,38	0,23	0,23	0,23	0,22	0,23	0,08	0,08	0,08	0,30	0,23	0,23	0,23	0,23	0,22	0,23	0,23	0,23	0,23
Черкаська	0,23	0,23	0,23	0,32	0,40	0,00	0,00	0,00	0,24	0,24	0,46	0,47	0,47	0,39	0,40	0,15	0,08	0,08	0,16	0,16
Чернівецька	0,11	0,11	0,11	0,33	0,33	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	1,11	1,11	1,10	1,10	1,10
Чернігівська	0,36	0,36	0,37	0,19	0,19	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,00	0,00	0,18	0,18	0,18	0,19	0,19
м. Київ	5,13	4,61	4,44	4,15	4,11	0,43	0,36	0,36	0,35	0,35	14,65	13,15	12,65	12,16	12,10	3,16	2,61	2,56	2,43	2,30
м. Севастополь	1,05	1,05	1,05	0,78	0,78	0,00	0,00	0,00	0,26	0,26	0,53	0,53	0,52	0,00	0,00	0,26	0,26	0,26	1,04	1,04
Україна	0,98	0,96	0,98	1,17	1,06	0,15	0,15	0,15	0,17	0,17	1,76	1,66	1,64	1,17	1,18	0,57	0,53	0,51	0,53	0,50

* дані Держпідприємництва

Показники оцінки інституційно-інфраструктурних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Чисельність об'єктів інфраструктури у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од																			
	Інформаційно-консультативні установи					Громадські об'єднання суб'єктів підприємництва					Інвестиційні та інноваційні фонди та компанії					Технопарки		Координаційні ради підприємництва		Центри надання адміністративних послуг
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2013
АР Крим	2,19	2,39	2,39	2,49	2,54	4,94	4,94	4,94	4,94	4,93	0,76	0,76	0,76	0,76	0,76	0,00	0,00	1,37	1,37	1,27
Вінницька	3,57	3,96	3,79	3,44	18,23	4,12	4,27	4,28	4,92	4,94	2,73	2,92	5,02	3,50	4,70	0,12	0,12	2,03	2,10	1,11
Волинська	5,98	5,98	5,97	5,96	5,95	5,69	5,69	5,68	5,67	5,67	1,83	1,64	1,54	1,54	1,54	0,10	0,10	2,02	2,02	1,92
Дніпропетровська	1,64	1,65	1,66	0,21	0,21	3,61	3,66	3,67	3,14	3,16	1,85	1,86	1,87	0,21	0,18	0,00	0,00	1,30	1,31	1,06
Донецька	9,54	10,17	10,58	14,40	14,50	1,19	1,20	2,48	2,63	2,33	6,65	7,08	7,34	7,68	7,73	0,05	0,05	1,05	1,47	1,06
Житомирська	5,37	2,11	4,32	20,02	20,12	6,77	2,03	8,01	10,09	10,14	11,82	0,39	0,79	0,16	0,16	0,08	0,08	2,29	2,30	0,24
Закарпатська	4,18	4,89	5,04	4,62	6,13	6,43	6,41	6,40	6,54	6,52	2,09	2,65	2,56	2,15	2,47	0,00	0,00	1,43	1,43	1,11
Запорізька	1,05	1,11	1,06	1,12	1,18	3,42	3,44	4,19	3,75	4,56	2,37	2,39	2,40	2,41	2,42	0,00	0,00	1,51	1,52	0,28
Івано-Франківська	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	3,69	3,70	3,77	3,76	3,76	0,22	0,22	0,22	0,14	0,14	0,07	0,07	1,38	1,37	0,07
Київська	4,36	4,37	4,77	5,23	5,22	5,75	5,82	5,82	5,81	5,80	0,12	0,29	0,29	0,29	0,29	0,00	0,00	2,15	2,26	1,91
Кіровоградська	5,70	5,74	5,79	5,83	5,87	4,52	4,55	4,59	4,62	4,66	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,00	0,00	2,61	2,63	2,53
Луганська	5,02	5,85	5,72	5,67	6,07	5,32	5,24	5,32	6,47	6,56	1,69	1,79	1,76	1,51	1,70	0,00	0,00	2,35	1,52	0,40
Львівська	3,61	3,62	2,05	2,09	2,09	1,88	1,89	3,31	2,87	2,88	0,63	0,63	0,87	0,87	0,95	0,04	0,08	1,14	1,14	1,34
Миколаївська	17,65	17,92	17,82	20,20	22,68	4,37	4,39	4,41	4,43	2,23	1,18	1,18	1,19	2,05	2,05	0,00	0,00	2,13	0,00	2,05
Одеська	0,00	0,00	1,55	1,04	1,54	2,47	3,85	4,44	4,51	4,51	4,43	4,44	0,92	0,92	0,92	0,00	0,00	1,00	1,38	1,25
Полтавська	16,34	17,61	17,74	25,55	25,79	5,87	5,91	5,96	6,00	6,03	5,53	5,78	5,75	6,68	6,72	0,07	0,07	2,11	2,13	2,06
Рівненська	0,96	0,95	0,95	0,95	0,95	3,91	3,90	3,90	3,89	3,88	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,09	0,09	1,82	1,81	1,73
Сумська	2,73	2,76	2,78	1,75	3,71	4,35	4,65	4,69	4,81	5,83	0,34	0,34	0,35	1,14	0,71	0,00	0,00	2,27	2,29	2,21
Тернопільська	2,20	2,21	2,22	2,23	2,24	1,56	1,57	1,57	4,83	4,84	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	1,67	1,68	1,68
Харківська	6,90	6,93	6,97	18,18	18,67	2,09	2,11	2,12	2,66	2,67	4,44	4,46	4,49	10,82	10,85	0,33	0,44	1,60	1,61	1,53
Херсонська	1,74	1,75	1,75	1,76	1,77	3,66	3,68	3,69	3,71	2,52	1,65	1,65	1,66	1,67	1,68	0,19	0,19	2,04	2,05	0,84
Хмельницька	2,40	2,41	2,42	4,11	4,13	5,47	5,50	5,53	5,56	5,59	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	1,14	2,07	1,15
Черкаська	4,63	4,67	4,70	3,31	3,33	5,10	5,13	5,17	4,41	4,44	0,54	0,31	0,31	0,32	0,32	0,00	0,00	1,97	2,14	2,06
Чернівецька	2,10	1,99	1,99	2,20	2,20	3,32	4,20	4,20	5,51	5,50	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,00	0,00	1,54	1,54	1,43
Чернігівська	0,72	0,73	0,73	0,74	0,75	3,51	3,55	3,58	8,54	4,41	0,81	0,82	0,83	0,09	0,09	0,00	0,00	2,23	2,25	2,34
м. Київ	40,14	40,30	38,77	37,82	37,26	8,19	8,97	9,20	9,56	10,04	76,66	71,41	69,40	66,85	65,60	0,70	0,70	0,04	0,42	0,38
м. Севастополь	0,00	0,00	0,00	0,78	0,78	6,83	6,83	6,82	5,22	5,18	3,15	3,15	3,15	19,56	19,44	0,52	0,52	0,00	0,00	0,26
Україна	6,79	6,92	6,95	8,57	9,33	4,06	4,09	4,55	4,88	4,77	7,05	6,53	6,37	6,65	6,68	0,10	0,11	1,53	1,56	1,23

* дані Держпідприємництва

Показники оцінки інституційно-інфраструктурних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Чисельність об'єктів інфраструктури у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од														
	Небанківські ФК-установи					Банківська інфраструктура									
						Банкомати та платіжні термінали					Відділення банків				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	1,58	1,38	1,43	2,90	2,90	33,4	35,9	40,3	46,3	62,4	6,21	6,02	5,53	5,50	5,02
Вінницька	1,15	0,73	1,04	7,68	7,91	15,7	16,2	18,0	25,0	34,4	3,64	3,41	3,35	3,45	3,44
Волинська	1,74	1,54	1,54	6,15	6,15	24,1	24,4	27,2	34,9	44,5	4,20	3,81	3,57	3,56	3,37
Дніпропетровська	1,91	1,71	1,69	1,78	1,79	43,0	44,7	45,3	59,7	76,0	5,13	4,69	4,60	4,57	4,49
Донецька	1,99	1,56	1,52	8,59	8,52	28,3	28,0	31,8	39,6	53,6	4,42	3,95	3,68	3,87	3,80
Житомирська	0,70	0,47	0,47	2,76	2,77	18,4	18,9	22,1	30,3	40,0	3,31	2,99	2,91	2,88	2,79
Закарпатська	2,09	1,92	1,76	10,20	10,18	17,6	17,8	19,3	23,5	31,5	4,76	4,39	4,06	3,93	3,64
Запорізька	2,59	2,17	2,07	3,36	3,44	35,2	34,1	37,1	45,4	60,7	4,82	4,29	4,07	4,11	4,04
Івано-Франківська	2,10	1,96	1,96	1,88	1,88	21,1	21,6	23,8	30,8	37,7	4,12	3,73	3,41	3,34	3,25
Київська	1,45	1,46	1,45	3,31	3,36	32,4	33,0	38,3	25,2	32,9	4,78	4,36	4,27	4,43	4,39
Кіровоградська	2,16	1,29	1,30	3,92	3,95	21,3	21,7	24,9	34,0	46,3	4,09	3,63	3,49	3,62	3,61
Луганська	2,86	2,44	2,29	5,63	5,58	22,1	22,2	25,5	33,5	44,1	3,56	3,34	3,08	3,35	3,37
Львівська	1,57	1,45	1,46	5,59	5,75	24,4	26,8	29,6	36,5	45,1	4,43	4,03	4,02	4,40	4,42
Миколаївська	1,35	1,01	0,85	15,68	20,11	31,3	31,9	33,3	41,3	52,9	5,67	4,99	4,85	4,99	4,90
Одеська	2,63	1,80	1,76	1,04	1,08	33,2	34,6	38,9	45,7	61,7	5,66	4,95	4,81	5,11	5,55
Полтавська	1,80	1,68	1,56	1,98	1,99	33,1	33,9	38,5	47,1	60,8	5,61	5,32	5,06	4,97	4,98
Рівненська	1,48	1,30	1,30	12,45	12,43	20,3	20,0	21,9	28,4	34,9	3,83	3,38	3,26	3,26	3,19
Сумська	1,19	0,95	0,95	1,75	10,33	23,5	21,8	25,1	33,0	46,0	4,27	3,89	3,86	3,97	4,04
Тернопільська	2,57	2,03	2,13	5,48	5,50	18,6	18,0	20,1	25,4	31,8	3,07	2,68	2,61	2,76	2,64
Харківська	2,13	1,96	1,93	2,15	3,65	27,3	29,4	35,0	44,5	58,9	4,88	4,38	4,50	4,71	4,34
Херсонська	1,37	1,10	1,11	5,75	5,78	26,0	26,4	31,0	38,1	52,4	4,53	4,34	4,08	4,17	4,02
Хмельницька	1,80	1,66	1,67	3,81	3,83	21,9	21,7	24,5	32,3	40,5	3,68	3,31	3,17	3,27	3,21
Черкаська	4,09	3,35	3,21	6,38	6,43	22,8	22,5	25,8	33,7	44,2	6,65	5,73	5,50	5,51	5,44
Чернівецька	1,88	1,77	1,77	3,53	3,52	19,5	20,0	20,5	25,8	36,6	4,67	4,36	4,37	4,39	4,17
Чернігівська	1,98	2,09	2,11	3,90	3,28	22,8	22,1	26,4	34,0	43,8	5,66	5,36	5,04	4,86	4,87
м. Київ	15,80	13,93	13,25	63,59	63,06	54,0	68,4	86,2	121,0	162,5	6,49	5,83	6,07	6,54	6,72
м. Севастополь	5,52	5,25	5,25	19,04	18,92	25,5	32,1	35,4	91,5	115,8	8,02	7,75	7,11	7,04	6,40
Україна	2,83	2,44	2,38	8,70	9,13	28,7	30,2	34,3	43,7	57,6	4,81	4,38	4,24	4,36	4,30

* дані Держпідприємництва, НБУ

Показники оцінки розвитку інфраструктури транспорту і зв'язку та науково-освітньої інфраструктури у регіонах України

Регіони України	Інфраструктура транспорту і зв'язку							Науково-освітня інфраструктура									
	Щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 кв.м	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 кв.м	Кількість абонентів мережі інтернет в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, аб					Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи на 100 тис. осіб наявного населення, од					Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації на 100 тис. осіб наявного населення, од				
	2013	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	23	245	297,7	420,7	526,7	648,3	706,6	2,34	2,24	2,09	1,83	1,68	1,63	1,63	1,58	1,42	1,32
Вінницька	41	339	401,1	535,0	668,2	740,6	571,0	1,33	1,52	1,47	1,29	1,05	1,33	1,34	1,35	1,35	1,36
Волинська	30	288	335,7	434,8	518,0	574,0	625,2	1,35	1,16	1,16	1,15	1,06	1,45	1,45	1,44	1,44	1,25
Дніпропетровська	49	287	618,1	681,6	744,8	600,7	756,6	2,50	2,34	2,20	2,09	1,88	1,76	1,68	1,69	1,63	1,61
Донецька	60	302	309,6	436,3	630,7	789,0	891,1	1,50	1,47	1,43	1,46	1,45	1,88	1,85	1,82	1,76	1,68
Житомирська	34	280	237,2	324,5	306,3	384,6	427,7	0,70	0,70	0,79	0,79	0,79	1,71	1,72	1,73	1,73	1,58
Закарпатська	47	261	200,8	276,6	313,4	403,4	432,8	1,45	1,28	1,20	1,12	1,03	1,37	1,36	1,28	1,28	1,11
Запорізька	36	251	468,6	553,5	737,8	776,9	848,1	1,99	1,83	1,67	1,62	1,46	1,60	1,50	1,45	1,51	1,52
Івано-Франківська	36	296	182,5	262,4	295,6	367,6	413,9	1,59	1,67	1,52	1,52	1,09	1,96	2,03	1,96	1,66	1,59
Київська	28	306	241,0	291,7	419,3	625,4	584,2	1,97	2,10	1,86	1,74	1,39	1,39	1,40	1,45	1,39	1,33
Кіровоградська	36	252	216,2	283,2	334,2	397,9	512,4	1,28	1,49	1,40	1,41	1,32	2,16	2,08	1,90	1,71	1,72
Луганська	41	219	181,3	278,0	371,8	540,7	572,4	2,08	1,79	1,80	1,73	1,52	1,64	1,66	1,54	1,51	1,52
Львівська	58	376	492,6	654,3	730,8	871,4	939,6	3,14	3,22	2,99	2,95	2,99	1,92	1,81	1,73	1,73	1,73
Миколаївська	29	195	482,6	738,6	670,5	740,5	817,4	3,95	3,72	3,65	3,24	2,82	1,35	1,35	1,27	1,45	1,45
Одеська	31	242	1676,7	2040,4	2954,4	4011,8	5664,1	2,59	2,47	2,43	2,25	2,17	1,71	1,76	1,88	1,71	1,71
Полтавська	30	308	423,4	533,7	656,6	550,5	637,1	1,47	1,61	1,56	1,57	1,51	1,53	1,55	1,56	1,43	1,44
Рівненська	29	252	296,1	423,4	456,6	363,0	426,3	1,13	1,21	1,13	1,04	1,04	1,48	1,48	1,47	1,47	1,29
Сумська	30	282	395,0	556,2	635,3	454,0	541,0	1,88	1,46	1,56	1,40	1,32	1,28	1,29	1,30	1,31	1,32
Тернопільська	41	361	331,5	500,9	585,0	686,9	764,9	1,29	1,29	1,30	1,11	1,02	1,74	1,66	1,85	1,86	1,86
Харківська	48	299	694,8	882,7	953,2	634,0	667,1	7,58	7,19	6,89	6,89	6,69	2,53	2,54	2,55	2,55	2,56
Херсонська	16	174	386,0	518,3	643,3	563,0	642,4	2,10	2,57	2,58	2,60	2,14	1,92	1,93	1,75	1,67	1,68
Хмельницька	36	346	345,6	440,1	561,3	503,8	545,5	0,45	0,45	0,45	0,53	0,46	1,50	1,51	1,51	1,60	1,53
Черкаська	28	284	279,5	368,0	408,7	450,8	529,4	2,16	2,18	2,19	1,97	1,98	1,39	1,40	1,49	1,50	1,51
Чернівецька	51	355	265,4	334,0	444,1	591,9	590,0	2,65	2,65	2,32	2,54	2,53	1,88	1,88	1,88	1,87	1,87
Чернігівська	27	227	288,4	400,7	571,4	656,9	753,7	1,98	2,00	1,93	1,86	1,78	1,98	2,00	1,93	1,76	1,78
м. Київ			3078,2	4191,2	3909,3	5733,9	6645,2	12,28	11,90	11,62	11,14	10,88	4,06	4,14	4,16	4,04	3,94
м. Севастополь			704,3	774,7	758,1	571,2	570,1	3,15	3,41	3,67	2,61	2,59	2,37	2,36	2,62	2,61	2,59
Україна	36	275	608,6	799,8	915,6	1111,5	1311,4	2,92	2,85	2,75	2,65	2,52	1,87	1,87	1,85	1,81	1,77

*дані Держстату

Показники оцінки розвитку торгівельної інфраструктури у регіонах України

Регіони України	Торгова площа ринків споживчих товарів на 10 тис. осіб наявного населення, тис.кв.м					Чисельність виставкових заходів (виставок та ярмарків) у розрахунку на 10 осіб населення, од					Забудована виставкова площа організаторів виставок у розрахунку на 10 тис. осіб населення, кв.м.				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	2,59	2,57	2,66	2,50	2,49	0,22	0,29	0,30	0,46	0,49	214,6	263,7	98,3	101,2	115,4
Вінницька	3,35	3,30	3,05	3,05	2,80	0,21	0,22	0,23	0,22	0,22	75,8	80,7	81,5	79,7	80,7
Волинська	2,98	2,98	2,81	2,88	2,87	0,09	0,09	0,09	0,08	0,04	46,1	9,8	14,2	12,1	5,9
Дніпропетровська	2,94	2,94	2,93	2,91	2,87	0,21	0,25	0,21	0,12	0,12	66,8	89,2	96,0	71,5	56,1
Донецька	2,71	2,56	2,58	2,54	2,47	0,10	0,09	0,10	0,05	0,03	93,6	134,4	101,0	139,0	68,2
Житомирська	3,37	3,38	3,39	3,40	3,37	0,32	0,25	0,57	0,60	0,45	265,3	172,3	211,8	231,3	283,6
Закарпатська	2,46	2,50	2,45	2,37	2,38	0,01	0,00	0,02	0,01	0,01	11,6	0,0	5,2	1,0	0,8
Запорізька	3,23	2,89	2,81	2,94	2,97	0,31	0,32	0,11	0,20	0,24	228,6	404,4	213,6	222,6	228,7
Івано-Франківська	4,02	3,99	4,09	4,05	4,03	0,08	0,11	0,10	0,10	0,07	10,7	16,3	8,7	8,0	4,7
Київська	3,32	3,21	3,17	3,20	3,26	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кіровоградська	3,51	3,57	3,51	3,59	3,59	0,21	0,26	0,38	0,38	0,18	148,5	155,3	209,1	201,4	405,0
Луганська	2,66	2,66	2,65	2,71	2,63	0,04	0,06	0,02	0,01	0,00	9,0	7,4	5,3	2,8	0,9
Львівська	1,55	1,60	1,54	1,48	1,48	0,12	0,12	0,12	0,10	0,09	135,2	134,3	112,6	103,1	106,2
Миколаївська	2,76	2,76	2,19	2,06	2,08	0,30	0,27	0,31	0,34	0,25	107,0	119,4	86,1	97,9	53,1
Одеська	4,86	4,73	4,63	3,66	3,63	0,41	0,47	0,50	0,51	0,62	438,6	389,7	315,2	280,9	314,8
Полтавська	3,15	3,04	3,01	2,98	3,02	0,16	0,17	0,19	0,20	0,21	53,8	34,2	34,4	69,5	69,5
Рівненська	3,36	3,34	3,11	2,77	2,98	0,10	0,16	0,22	0,20	0,07	22,6	29,4	49,2	46,3	11,3
Сумська	2,83	2,94	2,92	2,96	2,94	0,08	0,02	0,10	0,25	0,40	42,4	2,5	67,9	162,7	177,8
Тернопільська	2,98	2,93	2,86	2,57	2,53	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Харківська	3,39	2,61	2,94	2,93	2,94	0,10	0,11	0,11	0,15	0,13	133,6	140,6	144,8	232,1	166,1
Херсонська	3,45	3,49	3,63	3,64	3,66	0,36	0,41	0,22	0,25	0,17	69,4	95,1	76,0	85,6	21,7
Хмельницька	3,36	3,65	3,56	3,61	3,70	0,10	0,11	0,12	0,09	0,12	55,5	55,8	64,1	48,3	64,8
Черкаська	2,88	2,91	2,69	2,65	2,62	0,08	0,09	0,09	0,11	0,13	48,6	52,1	47,8	29,9	33,3
Чернівецька	5,08	4,76	4,79	4,77	4,76	0,10	0,20	0,21	0,07	0,08	37,8	37,2	39,0	13,1	9,9
Чернігівська	4,15	3,91	3,80	3,60	3,68	0,25	0,23	0,26	0,12	0,05	87,3	78,5	114,7	65,6	47,7
м. Київ	2,29	2,16	2,16	2,14	2,10	1,39	1,38	1,30	0,92	0,76	2901,7	2759,0	3095,9	2107,3	1744,6
м. Севастополь	4,63	4,62	3,96	3,96	3,68	0,18	0,08	0,05	0,03	0,00	15,2	13,4	15,7	14,6	0,0
Україна	3,10	3,01	2,97	2,89	2,87	0,23	0,25	0,24	0,22	0,20	275,7	277,0	281,1	228,3	200,1

* дані Держстату

Інтегральна оцінка інституційно-інфраструктурних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України у

2009-2013 pp.

Регіони України	Бізнес-центри	Бізнес-інкубатори	Лізингові центри	Фонди підтримки підприємства	Інформаційно-консульт. установи	Громадські об'єднання суб'єктів п-ва	Інвест. та іннов. фонди та компанії	Технопарки	Координаційні ради підприємства	Центри надання адміністративних послуг	Небанківські ФК установи	Банкомати та платіжні термінали	Відділення банків	Щільність залізничних колій загального користування	Щільність автомобільних доріг загального користування	Кількість абонентів мережі інтернет	К-ть організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи	Кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації	Торгова площа ринків споживчих товарів	Чисельність виставкових заходів	Забудована виставкова площа організаторів виставок	Інтегральна оцінка	
																						Індекс	Ранг
АР Крим	0,273	0,699	0,016	0,120	0,062	0,533	0,011	0,000	0,521	0,502	0,080	0,476	0,771	0,383	0,652	0,110	0,175	0,372	0,530	0,349	0,063	0,344	9
Вінницька	0,116	0,449	0,035	0,298	0,173	0,484	0,055	0,171	0,660	0,439	0,090	0,231	0,473	0,683	0,902	0,129	0,115	0,331	0,643	0,203	0,033	0,311	17
Волинська	0,210	0,954	0,045	0,403	0,154	0,614	0,023	0,143	0,783	0,759	0,106	0,336	0,505	0,500	0,766	0,108	0,102	0,345	0,601	0,068	0,007	0,309	18
Дніпропетровська	0,076	0,119	0,023	0,031	0,027	0,374	0,017	0,000	0,632	0,420	0,086	0,587	0,642	0,817	0,763	0,155	0,190	0,412	0,604	0,156	0,030	0,348	8
Донецька	0,128	0,232	0,063	0,070	0,307	0,208	0,105	0,071	0,528	0,418	0,125	0,392	0,539	1,000	0,803	0,128	0,127	0,442	0,532	0,062	0,044	0,328	12
Житомирська	0,088	0,119	0,011	0,056	0,273	0,785	0,035	0,114	0,717	0,094	0,040	0,274	0,406	0,567	0,745	0,073	0,065	0,416	0,700	0,419	0,099	0,305	20
Закарпатська	0,070	0,276	0,013	0,292	0,128	0,697	0,034	0,000	0,708	0,440	0,145	0,240	0,566	0,783	0,694	0,069	0,105	0,314	0,504	0,009	0,001	0,280	26
Запорізька	0,258	0,197	0,035	0,064	0,028	0,416	0,034	0,000	0,561	0,111	0,117	0,466	0,582	0,600	0,668	0,147	0,148	0,373	0,614	0,215	0,106	0,325	13
Івано-Франківська	0,257	0,361	0,011	0,116	0,045	0,403	0,003	0,100	0,549	0,029	0,096	0,294	0,487	0,600	0,787	0,065	0,127	0,452	0,836	0,083	0,004	0,302	21
Київська	0,136	0,627	0,054	0,293	0,124	0,626	0,004	0,000	0,691	0,756	0,082	0,387	0,608	0,467	0,814	0,090	0,156	0,342	0,669	0,000	0,000	0,312	16
Кіровоградська	0,490	0,247	0,031	0,168	0,149	0,495	0,001	0,000	0,929	1,000	0,090	0,313	0,504	0,600	0,670	0,074	0,120	0,470	0,736	0,256	0,101	0,332	11
Луганська	0,216	0,340	0,017	0,214	0,146	0,620	0,024	0,000	0,789	0,159	0,141	0,316	0,457	0,683	0,582	0,080	0,154	0,387	0,551	0,020	0,002	0,286	24
Львівська	0,138	0,294	0,043	0,186	0,069	0,274	0,011	0,086	0,505	0,529	0,099	0,353	0,584	0,967	1,000	0,159	0,265	0,439	0,317	0,099	0,048	0,341	10
Миколаївська	0,385	0,727	0,053	0,132	0,497	0,432	0,022	0,000	0,217	0,811	0,158	0,420	0,694	0,483	0,519	0,151	0,300	0,338	0,490	0,270	0,037	0,348	7
Одеська	0,215	0,265	0,022	0,156	0,022	0,421	0,032	0,000	0,262	0,495	0,092	0,466	0,715	0,517	0,644	0,668	0,206	0,431	0,889	0,478	0,142	0,412	3
Полтавська	0,225	0,435	0,049	0,352	0,534	0,643	0,088	0,100	0,666	0,813	0,083	0,464	0,709	0,500	0,819	0,125	0,134	0,369	0,629	0,176	0,023	0,359	5
Рівненська	0,070	0,643	0,023	0,035	0,025	0,421	0,005	0,129	0,748	0,682	0,136	0,274	0,462	0,483	0,670	0,088	0,096	0,353	0,644	0,133	0,013	0,274	27
Сумська	0,068	0,382	0,024	0,236	0,071	0,522	0,008	0,000	0,780	0,872	0,081	0,320	0,548	0,500	0,750	0,117	0,131	0,320	0,605	0,189	0,043	0,299	22
Тернопільська	0,142	0,460	0,022	0,087	0,057	0,298	0,001	0,129	0,755	0,663	0,129	0,249	0,376	0,683	0,960	0,122	0,104	0,441	0,574	0,000	0,000	0,282	25
Харківська	0,340	0,323	0,414	0,025	0,301	0,250	0,102	0,550	0,625	0,606	0,103	0,414	0,624	0,800	0,795	0,178	0,610	0,626	0,612	0,114	0,070	0,429	2
Херсонська	0,244	0,543	0,025	0,317	0,045	0,375	0,024	0,271	0,695	0,332	0,086	0,373	0,578	0,267	0,463	0,122	0,208	0,440	0,740	0,244	0,027	0,315	15
Хмельницька	0,062	0,340	0,019	0,088	0,080	0,597	0,002	0,214	0,783	0,453	0,096	0,305	0,455	0,600	0,920	0,106	0,041	0,376	0,741	0,100	0,024	0,295	23
Черкаська	0,063	0,235	0,034	0,049	0,106	0,526	0,005	0,000	0,799	0,815	0,189	0,320	0,787	0,467	0,755	0,088	0,181	0,359	0,569	0,097	0,017	0,308	19
Чернівецька	0,044	0,272	0,009	0,427	0,054	0,484	0,005	0,000	0,700	0,565	0,098	0,266	0,601	0,850	0,944	0,094	0,220	0,461	1,000	0,112	0,010	0,358	6
Чернігівська	0,064	0,222	0,004	0,071	0,019	0,499	0,007	0,000	0,720	0,926	0,110	0,320	0,704	0,450	0,604	0,113	0,165	0,464	0,792	0,149	0,031	0,315	14
м. Київ	0,978	0,913	1,000	1,000	1,000	0,988	1,000	1,000	0,507	0,151	1,000	1,000	0,869	0,467	0,814	1,000	1,000	1,000	0,449	1,000	1,000	0,882	1
м. Севастополь	0,205	0,255	0,024	0,233	0,008	0,673	0,144	0,743	0,079	0,102	0,344	0,564	0,990	0,383	0,652	0,159	0,266	0,617	0,862	0,052	0,004	0,397	4

Показники оцінки інституційно-інвестиційних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Вартість кредитів наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) фізичним-особам підприємцям (ФОП) у розрахунку на 10 тис. ФОП, млн. грн.*					Обсяг витрат на виплату одноразової допомоги по безробіттю для організації підпр. д-ті на 10 тис. осіб наявного населення, тис. грн.**				К-ть безробітних, працевлашт. на нові роб. місця суб'єктами МП з компенсацією втрат у розмірі ЄСВ на 10 тис. суб'єктів МП, осіб***	Сума активів інститутів спільного інвестування у розрахунку на одну особу, грн.				Сума активів кредитних спілок у розрахунку на одну особу, грн.			
	2009	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2013	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
АР Крим	23,72	26,27	33,46	38,74	31,01	10,3	17,8	10,0	19,0	26,7	110,8	144,0	140,8	104,9	17,5	20,1	22,7	25,3
Вінницька	13,89	22,98	30,10	28,10	31,93	24,9	31,0	21,4	44,3	31,7	0,0	0,0	0,0	0,0	90,0	104,3	118,6	132,9
Волинська	40,43	54,87	82,15	59,40	44,53	43,6	58,4	40,2	57,7	27,6	9,8	7,3	20,3	22,5	139,4	155,2	171,1	186,9
Дніпропетровська	23,70	33,79	42,42	50,00	49,51	19,5	29,4	19,5	35,0	20,4	6712,3	20119,0	13432,7	5488,2	24,4	26,1	27,8	29,5
Донецька	12,13	14,48	21,41	21,45	28,97	14,9	22,9	15,0	28,8	34,3	815,3	1075,6	1086,3	570,5	94,7	107,2	119,6	132,1
Житомирська	16,10	19,94	26,62	28,35	36,55	16,5	19,3	12,6	25,7	33,9	0,0	0,0	2,8	1,6	24,5	27,6	30,8	34,0
Закарпатська	46,54	30,32	28,85	30,71	36,89	19,8	23,5	18,5	32,8	40,2	0,0	0,0	0,0	0,0	161,8	186,7	211,6	236,5
Запорізька	16,47	22,83	38,68	40,63	34,28	25,7	45,6	30,7	48,7	38,1	300,9	318,1	388,2	231,2	103,4	117,6	131,7	145,9
Івано-Франківськ.	22,45	28,92	40,02	50,13	49,49	33,0	43,9	35,0	56,7	91,2	399,2	1160,0	781,3	322,0	69,6	79,2	88,8	98,4
Київська	20,71	49,32	54,64	43,65	44,07	21,7	41,2	29,8	51,3	23,5	174,8	325,5	262,2	1691,3	58,9	71,3	83,6	96,0
Кіровоградська	13,82	17,15	25,99	26,07	25,96	41,4	57,0	38,8	88,8	40,4	38,4	119,5	78,8	32,1	51,3	58,0	64,7	71,4
Луганська	18,88	21,49	24,91	24,78	28,31	17,5	35,4	23,7	38,3	29,1	0,0	0,0	0,0	0,0	92,1	103,9	115,7	127,5
Львівська	37,18	28,13	47,21	54,62	53,91	14,3	20,9	15,6	34,1	29,1	318,8	436,5	428,7	221,2	123,0	142,6	162,3	181,9
Миколаївська	37,90	45,17	60,57	50,52	32,84	33,6	36,5	27,3	44,5	18,4	16,5	25,7	23,1	11,2	76,8	89,0	101,2	113,4
Одеська	15,85	20,93	28,52	27,69	33,83	19,5	30,1	20,9	43,8	7,9	515,2	706,7	692,9	357,4	838,5	977,6	1116,6	1255,7
Полтавська	25,75	32,75	38,56	42,28	42,19	23,6	25,3	20,3	40,5	34,7	450,0	1241,4	850,6	353,4	70,3	74,1	77,8	81,5
Рівненська	30,95	14,61	21,16	23,31	27,56	37,1	55,1	39,5	76,2	56,7	0,0	0,0	0,0	0,0	24,5	28,3	32,0	35,8
Сумська	29,04	19,72	28,89	28,83	42,39	24,5	30,4	21,1	46,5	53,9	0,0	0,0	0,0	0,0	15,9	18,4	21,0	23,5
Тернопільська	15,98	23,38	32,52	34,91	22,85	23,5	32,6	20,1	37,7	61,0	0,0	0,0	0,0	0,0	95,6	107,2	118,9	130,5
Харківська	22,23	34,73	49,78	47,02	51,97	19,7	34,2	24,1	48,4	40,3	2298,1	3037,3	3062,6	1607,8	163,6	182,0	200,5	218,9
Херсонська	17,84	24,36	34,31	33,70	33,25	40,2	52,6	39,5	73,0	52,8	161,6	756,7	452,5	177,6	86,1	99,5	112,9	126,3
Хмельницька	18,12	22,49	29,12	29,36	32,11	26,6	44,4	30,0	53,6	49,7	0,0	0,0	0,0	0,0	57,9	65,4	73,0	80,6
Черкаська	25,67	31,84	47,03	30,88	38,17	32,9	39,4	33,7	62,1	36,1	47,2	92,1	72,9	32,8	324,0	372,4	420,9	469,3
Чернівецька	24,99	20,46	33,23	27,57	29,66	12,7	21,7	10,7	23,1	32,0	0,0	0,0	0,0	0,0	82,6	92,3	102,1	111,8
Чернігівська	10,96	8,39	14,01	14,48	18,69	25,6	72,3	46,1	90,0	44,0	7,2	3,1	13,6	15,3	75,4	87,6	99,8	112,0
м. Київ	20,71	49,32	54,64	43,65	44,07	36,1	47,6	34,6	58,4	6,4	990,5	1844,3	4398,1	5584,0	334,0	403,9	473,8	543,7
м. Севастополь	23,72	26,27	33,46	38,74	31,01	27,2	35,8	37,1	66,0	1,0	332,3	432,0	422,4	187,2	52,5	60,3	68,1	75,9
Україна	22,22	28,45	37,57	36,55	37,61	23,5	34,9	24,6	45,4	30,7	507,4	1179,4	985,6	630,1	124,0	142,9	161,8	180,6

*дані НБУ, Державної служби зайнятості **У 2009 році фінансування програми було припинено. ***Працевлаштування безробітних на нові робочі місця в пріоритетних ВЕД із здійсненням компенсації витрат роботодавцю у розмірі ЄСВ здійснюється на підставі ст. 27 ЗУ «Про зайнятість населення», який набрав чинності 1.01.2013 р

Показники оцінки інституційно-інвестиційних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол. США					Кількість великих підприємств, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од					Плановий показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис. грн.					Фактичний показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис. грн.					Кількість інвест.проектів на супроводі регіональних центрів інвест. і розвитку на 1000 кв.м. території, од
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2013
АР Крим	367,0	417,0	602,0	747,5	821,9	1,88	0,87	0,71	0,61	0,56	5,00	10,19	10,19	11,50	22,61	3,41	2,17	1,58	3,05	2,66	1,92
Вінницька	112,0	125,3	138,9	152,9	172,5	2,36	0,55	0,80	0,68	0,74	4,57	0,00	4,90	6,98	3,09	4,57	0,00	0,05	1,84	2,30	1,32
Волинська	321,6	211,4	281,6	367,0	326,9	3,47	0,67	0,96	1,15	1,06	7,62	5,96	5,87	2,61	1,87	7,29	5,96	0,00	2,61	0,27	0,85
Дніпропетровська	2098,5	2242,2	2468,6	2547,0	2757,8	5,16	2,13	2,26	2,45	2,03	0,00	1,95	0,90	5,27	2,56	0,00	1,95	0,00	0,00	0,00	1,00
Донецька	366,1	513,5	600,9	728,2	807,6	4,39	2,19	2,45	2,42	2,37	2,24	3,37	4,24	4,28	0,19	1,84	2,29	1,09	3,57	1,77	0,15
Житомирська	184,4	201,1	264,4	285,2	306,1	1,79	0,55	0,39	0,55	0,48	0,12	3,13	4,56	3,94	3,96	0,10	3,13	0,00	2,90	3,50	0,67
Закарпатська	293,0	293,1	279,6	325,1	357,1	0,72	0,48	0,64	0,56	0,48	3,62	0,90	1,60	4,68	1,96	3,34	0,90	0,00	0,76	0,03	4,84
Запорізька	504,6	527,7	550,0	602,8	631,9	2,82	1,44	1,40	1,34	1,30	1,16	2,76	2,34	3,92	2,11	0,69	1,76	0,49	1,59	1,94	2,24
Івано-Франківська	460,8	372,0	453,1	466,4	589,8	1,23	0,51	0,65	0,65	0,51	9,42	10,87	10,87	10,86	10,85	9,42	10,87	6,28	9,92	8,43	2,73
Київська	887,4	940,0	1022,7	1070,1	1134,0	4,47	2,15	2,09	2,85	2,78	0,00	0,00	9,60	10,45	0,00	0,00	0,00	0,00	1,28	0,00	1,28
Кіровоградська	81,3	64,5	72,4	104,5	153,1	1,67	0,40	0,40	0,50	0,51	2,95	3,27	6,98	7,65	15,97	2,95	6,65	2,44	7,54	11,65	1,22
Луганська	275,0	299,3	336,3	370,9	394,0	2,29	1,18	1,32	1,42	1,25	4,72	4,76	6,69	10,40	0,00	4,44	25,47	0,00	8,05	42,08	0,00
Львівська	473,2	496,1	549,7	649,3	676,7	2,63	0,63	0,83	1,14	0,98	1,18	3,23	0,98	1,97	1,97	0,81	1,06	0,16	1,30	0,51	2,43
Миколаївська	136,5	139,5	129,1	208,2	239,7	3,19	0,68	1,02	1,02	0,86	3,03	3,80	2,22	3,94	3,59	2,77	3,93	0,11	2,52	3,01	1,38
Одеська	437,7	465,5	513,4	684,3	700,6	3,39	1,13	0,88	0,96	0,92	1,59	0,63	4,19	7,73	16,07	0,66	0,61	0,00	7,85	10,66	0,06
Полтавська	301,0	371,0	476,2	644,0	731,9	3,93	1,34	1,62	1,64	1,85	1,33	1,34	6,77	13,63	0,00	1,33	1,34	0,00	0,76	4,48	0,35
Рівненська	267,4	268,6	243,4	258,8	270,5	2,08	0,52	0,78	0,52	0,52	2,08	1,26	2,60	2,04	1,38	2,06	1,26	0,35	1,97	1,29	1,94
Сумська	207,1	308,8	313,3	337,4	376,1	1,79	0,43	0,69	0,79	0,71	8,53	1,41	4,34	2,10	20,48	6,91	1,48	0,58	2,04	4,42	0,46
Тернопільська	61,1	55,2	57,4	59,4	63,6	1,56	0,18	0,74	0,56	0,56	1,84	0,00	0,00	1,86	0,00	1,47	1,48	0,00	0,00	0,00	1,67
Харківська	754,6	989,2	1029,7	797,1	813,3	3,65	1,05	1,20	1,31	1,17	0,81	2,03	1,21	8,39	3,52	0,81	0,63	0,58	2,02	2,79	2,48
Херсонська	180,3	186,7	190,4	233,0	260,2	1,65	0,28	0,37	0,28	0,47	1,83	9,81	1,38	25,38	1,40	1,83	0,00	0,00	1,39	0,47	0,67
Хмельницька	164,5	137,9	141,4	156,1	172,5	1,80	0,38	0,45	0,68	0,69	12,41	5,29	5,56	5,46	10,43	3,90	11,83	0,00	3,56	3,18	1,94
Черкаська	171,6	224,9	223,6	695,2	705,9	2,70	0,78	1,17	1,02	0,95	7,72	3,89	3,91	3,94	6,35	7,72	3,89	0,00	0,00	4,29	0,86
Чернівецька	68,6	68,7	68,7	71,1	77,1	1,22	0,00	0,22	0,44	0,33	2,21	3,35	6,87	2,20	2,20	2,18	2,99	0,00	2,04	1,67	5,56
Чернігівська	80,2	86,7	93,0	97,7	120,9	2,43	0,27	0,55	0,56	0,47	4,51	3,64	5,97	7,42	22,97	3,50	1,81	2,30	6,89	10,16	0,28
м. Київ	7031,9	7936,2	9006,9	9783,0	9958,7	10,88	4,82	5,33	5,59	5,58	211,10	83,95	84,01	7,03	104,58	32,32	44,39	30,29	7,03	0,17	60,00
м. Севастополь	419,9	405,7	437,4	409,9	499,7	2,89	0,53	0,79	1,04	0,52	2,63	0,00	1,31	12,65	2,98	0,66	1,31	0,00	0,00	1,81	25,00

* дані Держстату, Держпідприємництва

Інтегральна оцінка інституційно-інвестиційних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України
у 2009-2013 рр.

Регіони України	Вартість кредитів наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) ФОП у розрахунку на 10 тис. ФОП, млн. грн.	Обсяг витрат на виплату одноразової допомоги по безробіттю для організації підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, тис. грн	Кількість безробітних, працевлаштованих на нові робочі місця в пріоритетних ВЕД суб'єктами МП з компенсацією втрат роботодавцю у розмірі ЄСВ на 10 тис. суб'єктів МП, осіб	Плановий показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис.грн	Фактичний показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис.грн	Сума активів кредитних спілок у розрахунку на одну особу тис. грн.	Сума активів інститутів спільного інвестування у розрахунку на одну особу, тис. грн	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол.США	К-ть великих п-в у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од	Кількість інвестиційних проектів (національних, регіональних та ін.), що знаходяться на супроводі РЦП, од	Інтегральна оцінка	
											Індекс	Ранг
АР Крим	0,525	0,228	0,293	0,187	0,115	0,020	0,011	0,066	0,130	0,032	0,146	23
Вінницька	0,430	0,489	0,348	0,077	0,077	0,085	0,000	0,016	0,130	0,022	0,141	24
Волинська	0,939	0,830	0,303	0,060	0,126	0,124	0,002	0,035	0,179	0,014	0,228	6
Дніпропетровська	0,680	0,416	0,224	0,053	0,009	0,220	0,997	0,278	0,417	0,017	0,334	2
Донецька	0,337	0,326	0,376	0,054	0,109	0,110	0,074	0,068	0,443	0,003	0,175	15
Житомирська	0,438	0,301	0,372	0,057	0,090	0,022	0,000	0,028	0,093	0,011	0,114	26
Закарпатська	0,621	0,386	0,441	0,050	0,040	0,152	0,000	0,036	0,101	0,081	0,154	20
Запорізька	0,512	0,607	0,418	0,048	0,057	0,104	0,026	0,065	0,258	0,037	0,181	12
Івано-Франківська	0,652	0,688	1,000	0,167	0,389	0,076	0,058	0,054	0,109	0,046	0,242	3
Київська	0,712	0,571	0,258	0,105	0,026	0,065	0,082	0,116	0,462	0,021	0,227	7
Кіровоградська	0,369	0,892	0,443	0,118	0,272	0,048	0,006	0,011	0,085	0,020	0,177	14
Луганська	0,409	0,458	0,319	0,114	0,505	0,083	0,000	0,038	0,243	0,000	0,198	9
Львівська	0,761	0,334	0,319	0,030	0,039	0,126	0,029	0,065	0,167	0,041	0,168	16
Миколаївська	0,767	0,591	0,202	0,055	0,101	0,073	0,002	0,019	0,167	0,023	0,182	11
Одеська	0,433	0,451	0,087	0,105	0,216	0,815	0,047	0,064	0,184	0,001	0,238	4
Полтавська	0,623	0,445	0,380	0,128	0,051	0,070	0,063	0,056	0,302	0,006	0,190	10
Рівненська	0,419	0,829	0,622	0,030	0,067	0,023	0,000	0,031	0,110	0,032	0,152	21
Сумська	0,521	0,489	0,591	0,077	0,115	0,015	0,000	0,035	0,122	0,008	0,150	22
Тернопільська	0,435	0,461	0,669	0,016	0,016	0,086	0,000	0,007	0,094	0,028	0,124	25
Харківська	0,694	0,496	0,442	0,081	0,066	0,213	0,207	0,102	0,222	0,041	0,234	5
Херсонська	0,486	0,829	0,579	0,231	0,042	0,086	0,035	0,024	0,065	0,011	0,180	13
Хмельницька	0,449	0,618	0,545	0,101	0,164	0,053	0,000	0,018	0,102	0,032	0,162	18
Черкаська	0,586	0,680	0,396	0,069	0,086	0,303	0,005	0,044	0,184	0,014	0,207	8
Чернівецька	0,466	0,270	0,351	0,048	0,076	0,074	0,000	0,008	0,045	0,093	0,113	27
Чернігівська	0,230	0,897	0,482	0,130	0,232	0,072	0,001	0,011	0,086	0,005	0,162	19
м. Київ	0,712	0,721	0,070	0,855	0,743	0,367	0,358	1,000	1,000	1,000	0,677	1
м. Севастополь	0,525	0,664	0,011	0,111	0,019	0,059	0,028	0,050	0,134	0,417	0,165	17

Показники оцінки інституційно-інформаційних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України

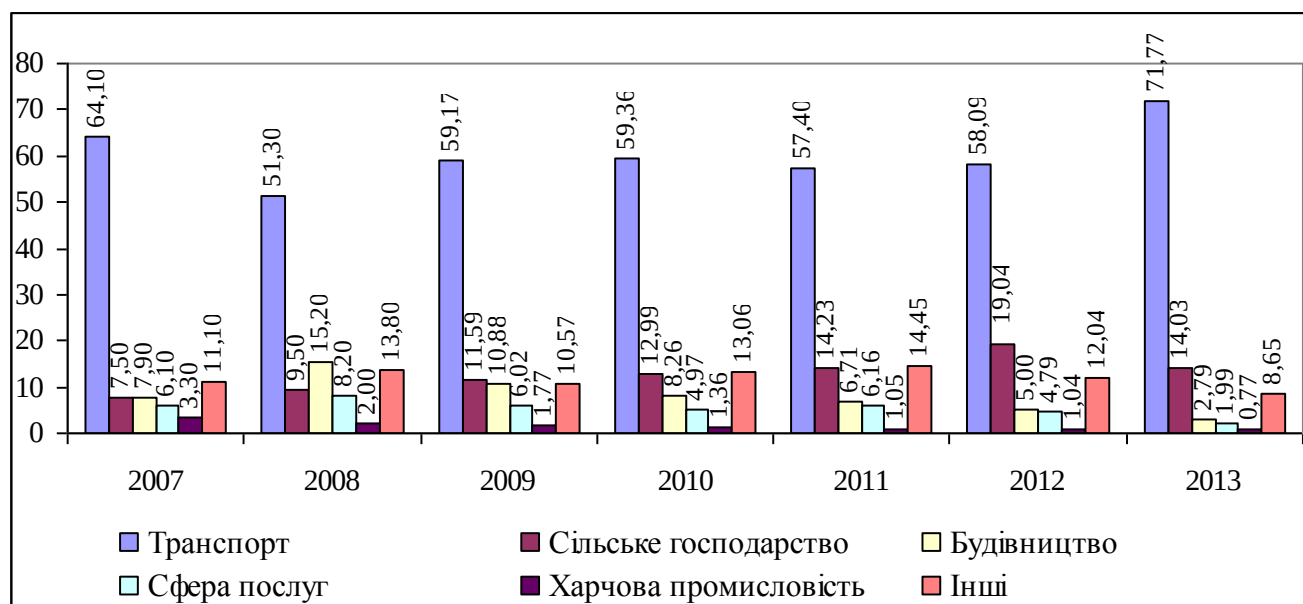
Регіони України	К-ть осіб старше 45 р., що отримали ваучер на навчання та підвищення кваліфікації на 10 тис. населення, осіб	Чисельність осіб, охоплених профорієнтаційними послугами в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, осіб					Чисельність безробітних громадян, які проходили профнавчання в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, осіб					Кількість виданих документів дозвільного характеру у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од					Кількість наданих консультацій дозвільними центрами у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од				
	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	5,2	531,8	601,5	729,3	690,3	706,5	37,4	40,6	44,0	46,3	36,5	23,4	29,5	157,0	203,5	84,2	123,5	123,5	126,5	152,7	218,1
Вінницька	4,1	768,6	822,7	858,9	914,0	892,2	48,5	51,7	52,4	53,7	55,8	83,6	105,4	87,2	159,5	71,0	145,8	145,8	108,3	211,4	757,2
Волинська	5,5	757,8	848,5	1077,9	1103,4	1074,5	40,8	51,9	51,0	53,9	53,9	36,7	27,0	70,5	184,0	76,1	98,6	98,6	77,1	106,8	224,6
Дніпропетровська	4,0	616,9	604,1	682,4	673,1	735,9	27,3	40,4	44,3	38,9	36,7	50,4	32,4	60,9	162,6	35,0	177,6	177,6	148,6	310,9	305,5
Донецька	2,8	509,2	530,6	537,1	502,7	544,7	20,0	33,6	35,9	31,1	33,5	67,4	30,9	30,9	106,6	57,8	125,3	125,3	88,4	171,9	240,6
Житомирська	4,0	1029,6	981,0	1354,9	1042,2	897,8	32,6	39,3	41,1	42,8	44,2	39,7	40,7	43,4	234,7	47,3	122,3	122,3	52,4	205,5	293,8
Закарпатська	3,6	805,4	1166,7	1524,0	1390,0	1319,3	28,6	34,7	35,7	39,4	38,2	21,7	34,5	35,3	128,0	56,0	85,9	85,9	56,3	126,2	79,7
Запорізька	5,1	759,1	853,1	844,9	966,4	1031,1	28,1	42,3	47,8	56,1	61,6	127,5	113,3	60,3	124,7	75,8	86,2	86,2	47,8	106,3	222,0
Івано-Франківська	5,9	740,6	1111,2	1116,4	1019,3	961,8	23,2	53,8	58,3	70,0	72,0	32,6	31,2	34,5	104,8	45,7	94,2	94,2	73,3	144,8	64,6
Київська	3,4	851,1	748,3	838,2	885,6	1062,0	28,7	31,6	33,5	34,8	32,7	68,0	72,8	82,0	253,5	71,6	215,3	215,3	147,2	362,8	294,2
Кіровоградська	5,6	1108,0	1322,4	1416,2	1301,1	1591,7	64,6	72,5	78,9	82,0	80,0	115,0	112,9	158,5	384,7	71,9	209,0	209	143,3	293,3	567,0
Луганська	4,3	1025,1	1104,4	1079,4	1076,9	1081,3	31,4	41,4	42,0	41,1	34,0	63,6	88,6	74,2	84,2	46,1	138,5	138,5	86,2	206,6	368,2
Львівська	3,9	629,8	834,5	1168,5	912,8	742,0	39,9	42,0	44,6	46,8	48,2	50,2	49,9	57,3	95,8	34,1	78,4	78,4	78,5	109,1	104,6
Миколаївська	5,2	808,3	894,8	1116,0	943,6	1109,8	51,0	51,5	53,5	58,7	59,4	91,6	86,2	87,7	346,4	114,8	318,5	318,5	241,3	345,5	630,3
Одеська	3,4	572,5	718,4	751,1	732,8	743,8	21,5	29,5	33,7	35,0	36,1	125,5	129,8	73,8	222,3	62,2	203,0	203	130,7	333,0	248,3
Полтавська	5,7	1062,0	1348,5	1310,3	1424,0	1613,5	52,0	58,2	67,0	68,3	68,9	78,7	83,3	95,5	522,0	167,7	326,9	326,9	148,3	489,6	398,9
Рівненська	6,9	1008,9	1031,2	1144,6	1165,7	1143,3	66,1	81,5	82,8	86,3	83,7	36,5	45,1	53,8	168,6	70,0	106,2	106,2	74,2	170,1	76,1
Сумська	6,3	711,0	744,7	869,0	902,6	846,4	29,5	52,0	53,1	56,4	57,1	56,3	41,3	42,2	240,0	48,4	175,0	175	194,9	231,6	847,7
Тернопільська	6,0	943,9	1011,0	1136,6	1039,7	1071,1	29,4	41,4	49,3	55,0	57,2	72,6	75,6	74,3	175,4	92,0	124,7	124,7	90,2	171,8	185,2
Харківська	4,7	786,3	970,5	1142,1	1018,3	999,9	46,0	55,6	58,2	59,7	61,0	87,4	86,4	100,0	196,0	77,5	153,2	153,2	116,3	156,4	342,9
Херсонська	5,4	634,1	665,4	880,4	1020,9	1236,9	32,5	58,7	62,1	65,4	60,0	65,8	62,5	35,9	228,9	41,5	121,1	121,1	115,9	154,0	94,0
Хмельницька	5,2	1279,1	1142,8	1277,5	1323,0	1353,5	51,5	61,9	62,4	62,3	61,9	124,4	126,6	103,7	292,0	110,4	170,7	170,7	97,5	205,1	443,1
Черкаська	7,4	1069,4	1107,0	1100,7	1106,5	1204,6	49,6	63,4	68,9	72,2	72,3	35,5	34,2	49,1	310,6	72,3	80,9	80,9	61,6	112,7	207,0
Чернівецька	3,9	705,7	673,1	855,3	807,1	807,7	33,5	45,6	46,8	49,1	46,6	66,3	58,6	48,1	139,9	63,1	167,4	167,4	107,0	264,1	661,0
Чернігівська	6,1	844,0	978,3	1010,5	871,8	818,0	32,6	39,9	47,2	49,6	43,5	29,7	55,5	44,4	341,4	76,6	211,6	211,6	236,1	336,9	165,8
м. Київ	3,2	374,2	389,1	350,3	358,3	381,5	15,6	24,3	24,2	24,2	21,2	77,6	45,7	80,1	164,4	135,3	32,4	32,4	69,0	16,1	90,9
м. Севастополь	0,9	940,2	1158,7	1316,6	1281,2	1306,8	13,6	15,3	16,1	16,2	15,9	76,2	78,8	83,8	114,0	51,1	47,6	47,6	38,5	47,7	233,4
Україна	4,5	753,2	837,0	935,5	897,0	920,7	34,2	44,4	47,3	48,5	47,8						140,9	140,9	108,3	196,4	291,0

* дані Державної служби зайнятості, Держпідприємництва

Інтегральна оцінка інституційно-інформаційних передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України
у 2009-2013 рр.

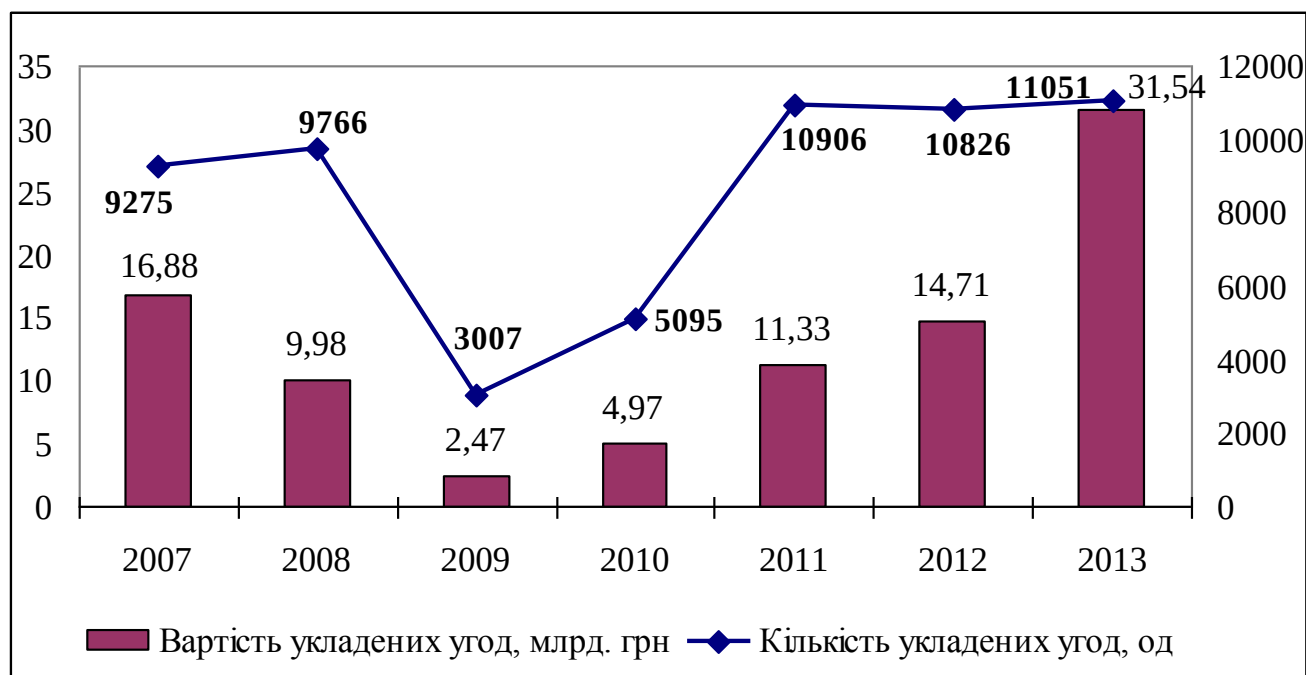
Регіони України	Кількість осіб старше 45 р, що отримали ваучер на навчання та підвищення кваліфікації від державної служби зайнятості на 10 тис. осіб наявного населення, осіб	Кількість осіб, охоплених профорієнтаційними послугами державної служби зайнятості на 10 тис. осіб наявного населення, осіб	Кількість безробітних громадян, які проходили профнавчання від державної служби зайнятості на 10 тис. осіб наявного населення, осіб	Кількість виданих документів дозвільного характеру у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од	Кількість наданих консультацій дозвільними центрами у розрахунку на 10 осіб наявного населення, од (у 2013 р. включно з центрами надання адмін послуг)	Інтегральна оцінка	
						Індекс	Ранг
АР Крим	0,703	0,453	0,514	0,450	0,370	0,451	22
Вінницька	0,554	0,594	0,658	0,518	0,533	0,568	7
Волинська	0,743	0,674	0,628	0,365	0,281	0,486	18
Дніпропетровська	0,541	0,461	0,467	0,339	0,540	0,456	21
Донецька	0,378	0,367	0,382	0,360	0,354	0,365	26
Житомирська	0,541	0,742	0,499	0,326	0,346	0,473	19
Закарпатська	0,486	0,858	0,441	0,228	0,222	0,418	24
Запорізька	0,689	0,620	0,581	0,614	0,241	0,505	15
Івано-Франківська	0,797	0,689	0,677	0,240	0,250	0,459	20
Київська	0,459	0,610	0,404	0,499	0,603	0,526	12
Кіровоградська	0,757	0,935	0,945	0,794	0,628	0,819	2
Луганська	0,581	0,751	0,475	0,380	0,412	0,502	17
Львівська	0,527	0,596	0,555	0,307	0,230	0,420	23
Миколаївська	0,703	0,676	0,688	0,668	0,880	0,724	3
Одеська	0,459	0,490	0,386	0,646	0,551	0,513	13
Полтавська	0,770	0,938	0,785	0,767	0,817	0,819	1
Рівненська	0,932	0,766	1,000	0,330	0,279	0,580	6
Сумська	0,851	0,567	0,612	0,380	0,670	0,559	8
Тернопільська	0,811	0,725	0,574	0,498	0,341	0,538	11
Харківська	0,635	0,684	0,700	0,568	0,429	0,594	5
Херсонська	0,730	0,610	0,687	0,389	0,329	0,503	16
Хмельницька	0,703	0,891	0,751	0,765	0,478	0,713	4
Черкаська	1,000	0,781	0,812	0,379	0,245	0,549	9
Чернівецька	0,527	0,536	0,551	0,398	0,557	0,506	14
Чернігівська	0,824	0,634	0,529	0,371	0,631	0,546	10
м. Київ	0,432	0,260	0,272	0,569	0,125	0,299	27
м. Севастополь	0,122	0,834	0,193	0,449	0,165	0,373	25

Вартісний розподіл договорів фінансового лізингу за галузями у 2007 - 2013 р. [129]

(* зростання вартості угод у галузі транспорту у 2013 р. зумовлене укладанням однією з компаній договору з Укрзалізницею на суму понад 27 млрд. грн.)

Динаміка надання послуг фінансового лізингу у 2007-2013 рр. [129; 130]

Використання інформаційно-комп'ютерних технологій на малих підприємствах

Характеристика малих підприємств	Кількість малих підприємств, які прийняли участь в обстеженні, од			Кількість працівників (уключаючи штатних та позаштатних), осіб			Обсяг реалізованої продукції робіт, послуг без ПДВ та акцизу за рік, тис.грн.			Кількість персональних комп'ютерів на підприємствах (у т.ч. орендованих), од										
	36684			785641			545954213,4			249736										
Малі підприємства, які використовували комп'ютери упродовж року	Кількість малих підприємств, які використовували комп'ютери упродовж року, од			Кількість працівників (уключаючи штатних та позаштатних), що використовували комп'ютер, осіб			Обсяг реалізованої продукції робіт, послуг без ПДВ та акцизу за рік, тис.грн.			Кількість персональних комп'ютерів на підприємствах (у т.ч. орендованих), од										
	32526			283997			523470567,6			249411										
Частка підприємств, які використовували комп'ютери	К-ть п-в, які використовували комп'ютери упродовж року			Кількість працівників			Обсяг реалізованої продукції робіт, послуг без ПДВ та акцизу за рік			комп'ютерів на підприємствах (у тому числі орендованих)										
	91,1			29,4			99,0			99,9										
Доступ працівників малих підприємств до ІКТ	Середня кількість працівників (уключаючи штатних та позаштатних) на підприємствах, що прийняли участь в обстеженні						Середня кількість працівників (уключаючи штатних та позаштатних), що використовували комп'ютер			Середня кількість працівників (штатних та позаштатних), що регулярно використовували приєднаний до Інтернет комп'ютер										
	усього		жінок		чоловіків		усього		жінок		чоловіків									
	785641		319440		466201		283997		150492		133505		246441		129647		116794			
Використання комп'ютерів та комп'ютерних мереж	Кількість малих підприємств, які прийняли участь в обстеженні, од		Кількість підприємств, які використовували комп'ютери упродовж року		них малі підприємства, які:															
					використовували внутрішню комп'ютерну мережу		використовували бездротовий доступ для своєї внутрішньої мережі		мали домашню сторінку у внутрішній комп'ютерній мережі (Інтранет)		мали розширену внутрішню комп'ютерну мережу									
	36684		32526		18034		6048		6576		4905									
Види зовнішнього зв'язку з Інтернет	К-ть малих п-в, які використовували комп'ютери упродовж року		Кількість малих підприємств, які мали доступ до Інтернет		з них малі підприємства, які використовували наступні види зовнішнього зв'язку з Інтернет:															
					аналоговий модем (Dial-Up (доступ через телеф. лінію) або ISDN)		широкосмуговий (DSL, xDSL, ADSL, SDSL тощо)		інший стац. зв'язок (кабельний, виділена лінія, Frame-Relay, лінії електропередачі PLC)		мобільний зв'язок (GSM, GPRS, UNITS, EDGE, CDMA2000 1xEVDO)									
	32526		30546		9314		10418		11658		6641									
Напрями використання Інтернет	К-ть п-в, які мали доступ до Інтернет		з них використовували Інтернет для:																	
			отримання банк. та фін. послуг		отримання послуг освіти (навч. курси)		отримання інформації		отримання форм (податкових)		Повернення заповнених форм		виконання адмін. процедур		подання пропозицій в рамках електронних тендерних систем					
	30546		26483		1893		23951		24390		19175		11529		2926					
Можливості веб-сайту при використанні Інтернет	К-ть п-в, які мали доступ до Інтернет		К-ть п-в, що мали веб-сайт або домашню сторінку		з них підприємства, у яких веб-сайт забезпечував наступні можливості:															
					каталоги продукції або прейскуранти		замовлення або бронювання он-лайн (ф-я «Додати в кошик»)		платежі он-лайн		персоніфіковане інформ.наповнення веб-сайту для постійних клієнтів		Відкриті вакансії у режимі он-лайн		пропозиції щодо виготовлення продукції згідно вимог клієнта або можливість самостійно розробляти дизайн продукції					
	30546		10722 (35,1 %)		7120		1800		3405		1689		2156		2949					
Цілі здійснення автоматизованого обміну даними	К-ть малих п-в, що використовували комп'ютери упродовж року		К-ть п-в, які здійснювали автоматизований обмін даними		з них підприємства, які користувалися автоматизованим обміном даних для наступних цілей:															
					надсилання замовлень постачальникам		отримання рахунків-фактур		отримання замовлень від клієнтів		відправлення рахунків-фактур		Обмін інф. про продукцію		Обмін трансп.документацією		Відпр.платіжних доручень фін. установам		Обмін даними з держустановами (звітність тощо)	
	32526		19997 (61,5 %)		10067		12364		9867		10562		10765		5365		14389		17251	

* за даними Держстату [134]

Структура фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва

Регіони України	Компенсація відсотків за банківськими кредитами		Фінансування бізнес-проектів на поворотній основі, пільгове кредитування		Формування інфраструктури, поповнення статутного та оборотних фондів		Навчально-методична робота		Виставкові заходи, видання інформ. бюлетенів, проспектів, довідників		Інші заходи	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
АР Крим	338,1	191,2	-	-	66,4	93,6	165,7	36,0	30,0	144,1	-	58,0
Вінницька	117,9	-	70,0	-	42,0	60,0	-	15,0	68,9	246,7	-	50,0
Волинська	-	-	-	-	225,0	-	-	-	46,6	28,1	-	-
Дніпропетровська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Донецька	450,0	-	-	-	1022,6	630,1	28,6	74,7	61,4	65,2	-	-
Житомирська	-	-	-	-	-	-	180,0	193,0	33,0	81,5	155,0	167,5
Закарпатська	-	-	0,4	-	-	-	-	-	14,4	3,5	80,0	-
Запорізька	-	-	60,0	5,0	58,9	137,4	26,1	-	138,1	122,0	-	79,6
Івано-Франківська	-	-	1202,9	1025,1	82,4	88,0	35,3	33,7	50,3	18,9	-	-
Київська	-	-	-	-	-	-	70,0	-	140,0	-	10,0	-
Кіровоградська	-	-	100,0	-	-	120,0	-	-	650,2	1030,6	-	-
Луганська	1000,0	-	291,5	-	-	-	-	-	-	-	525,8	9424,5
Львівська	-	-	-	-	-	-	-	-	330,0	-	-	130,0
Миколаївська	-	-	-	-	178,2	56,2	-	-	117,6	283,9	-	11,8
Одеська	-	-	1810,5	2192,0	-	17,5	39,8	250,0	30,0	96,3	-	-
Полтавська	-	-	-	646,4	93,6	-	-	-	17,5	7,5	-	-
Рівненська	17,7	-	-	-	10,0	-	40,0	-	160,0	149,1	-	-
Сумська	-	-	-	250,0	232,9	237,5	-	2,3	-	4,4	-	6,3
Тернопільська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	-	-	172,4	763,9	380,9	-	-	-	-	-	-	-
Херсонська	20,0	-	80,0	-	-	-	20,0	-	30,0	50,0	-	-
Хмельницька	-	-	360,0	330,0	-	-	107,6	-	-	86,2	-	-
Черкаська	-	-	-	540,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	100,0	-	-	100,0	60,0	-	20,0	23,1	5,4	23,1	-	-
Чернігівська	100,0	-	450,0	320,0	-	-	103,1	68,6	90,0	131,9	-	563,9
м.Київ	2000,0	-	-	-	-	-	-	-	-	50,0	-	-
м.Севастополь	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70,0	-	-
Україна	4143,7	191,2	4597,7	6172,4	2452,9	1440,3	836,2	701,8	2013,4	2693,0	770,8	10491,6

* дані Держпідприємництва

Додаток Г.21

Переваги та умови залучення різних форм фінансування для суб'єктів МП

	Переваги для суб'єктів малого підприємництва	Умови (вимоги) до суб'єктів МП
Внутрішнє фінансування, кошти знайомі	Відсутність витрат пов'язаних із залученням кредитів. Швидкість одержання коштів. Контроль над підприємством з боку засновників. Фінансова стійкість і платоспроможність.	Вимога прибутковості суб'єкта господарювання. Менші прибутки обмежують можливості фінансування. Обмеженими є і фінансові заощадження (власні та оточення). Контроль за ефективністю та якістю використання коштів здійснюють засновники.
Банківські кредити	Значний обсяг кредитних портфелів банків. Широка використання кредитних ресурсів. Позитивна кредитна історія (в .ч. співпраця з одним банком) полегшить доступ до фінансування в майбутньому. Придбане майно надходить у повну власність позичальника.	Висока вартість, високі вимоги до застави, бізнес-плану, техніко-економічного обґрунтування, позитивної кредитної історії та платоспроможності.
Лізинг	Можливість випробування обладнання перед покупкою, оновлення матеріально-технічного забезпечення, конкурентні переваги. Поліпшення структури балансу. Можливість довгострокового фінансування. Відсутність потреби одноразового великого платежу та необхідності застави. Спрощені вимоги до фінансової звітності. Швидкість оформлення договору. Крок до створення власної кредитної історії. Податкові преференції (віднесення лізингового платежу на витрати, податковий кредит з ПДВ).	Вища кінцева вартість порівняно із купівлею об'єкта лізингу, висока комісія для компенсації лізингодавцем ризику застарілого обладнання. Великий розмір початкового внеску (≈25,0%). Сплата лізингових платежів протягом дії договору, навіть при невикористанні обладнання та незалежно від фінансового стану. Вимога позитивної фінансової історії.
Факторинг	Передача обслуговування заборгованості знімає навантаження з фінансових служб. Відсутність необхідності застави. Додаткове фінансування оборотних засобів, яке зростає зі збільшенням об'ємів продаж і не збільшує показник кредитної заборгованості у балансі. Оптимізація грошових потоків, платоспроможність. Захист від втрат у разі несплати чи несвочасної сплати боргу дебіторами. Переваги для клієнтів (розрахунки з відстрочкою платежу, зниження потреб у банківському кредитуванні), формування позитивного іміджу.	Перехід на обслуговування в банк-фактор. Стабільне надходження виручки в банк. Певний строк роботи з покупцями. Обмеження мінімальної суми, що передається на факторинг. Відсутність кредитів-овердрафтів. Позитивна кредитна історія.
Краудфандинг	Отримання безповоротного фінансування. Економія на посередниках і трансакційних витратах. Реклама стартапу, нарощення клієнтської бази. Аналіз споживчого ринку та отримання відгуків на потенційну продукцію під час збору коштів. Налагодження соціальних зв'язків. Спонсори становлення бізнесу можуть стати і спонсорами його розвитку.	Постійна робота з потенційними спонсорами по просуванню проекту, подоланню недовіри. Інколи фінансування здійснюється в якості передоплати за продукцію (необхідність швидко реалізувати проект після отримання коштів для задоволення спонсорів), рідше – як вимога участі в капіталі.
Франчайзинг	Фінансування у формі кредитів, участі у капіталі, надання лізингового обладнання. Позбавлення від труднощів на етапі заснування. Використання досвіду, репутації, підтримки і технологій франчайзера. Часто – проведення франчайзером допроектного дослідження ринку. Можливість отримання пільг при розрахунку за сировину, комплектуючі від франчайзера, використання результатів його рекламних кампаній.	Висока вартість франшизи і роялті. Дотримання умов реалізації продукції, що встановлюються франчайзером, залежність від його репутації. Ризик відмови продовження дії договору франшизи, обмеженість проникнення на інші ринки, підприємницької ініціативи, закупівель та асортименту.
Фінансування міжнародних фінансових установ	Відсоткові ставки зазвичай нижчі, ніж за звичайними банківськими кредитами, можуть передбачати пільговий період погашення кредиту. Спрощена процедура отримання кредитів через застосування інноваційних фінансових технологій (інколи процедура довша через затвердження кредитів безпосередньо міжнародною фін. установою). Можливість одержання довгострокового кредитування. Кредити, часто, враховують специфічні потреби різних секторів економіки.	Вимога якісного професійного бізнес-плану. Інколи проекти мають вибіркове спрямування: фінансування пріоритетних галузей (с/г, промисловість), регіонів (сільська місцевість, райони шахт тощо) окремих категорій підприємців (молоді, жінок). Вимоги до екологічності виробництва, акцент на дотримання міжнародних стандартів. Енергоефективність. Високі вимоги до вартості застави, її страхування та частки позичальника у фінансуванні проекту.

* розроблено автором

50 провідних банків України в номінації «Кредити малому і середньому бізнесу» [142]

2012		2013		2014				
Місце	Банк	Місце	Банк	Місце	Банк	% ставка для позичальника І категорії якості	Заявлена комісія за видачу кредиту	Максим. термін кредиту, місяців
1	Райффанзен Банк Аваль	1	Креді Агріколь Банк	1	Райффанзен Банк Аваль	18,20 %	0,99 %	84
2	Ощадбанк	2	Укрексімбанк	2	Укрексімбанк	20,70 %	1 %	120
3	Укргазбанк	3	Укргазбанк	3	Креді Агріколь Банк	20,40 %	0,5 % (для агроклієнтів), 1 % (для ін.)	84
4	Ерсте Банк	4	Дочірній банк «Сбербанк Росії»	4	ПУМБ	21,00 %	0,5 %	60
5	Укесоц банк	5	Банк Кредит Дніпро	5	Укргазбанк	18,18 %	1 %	84
6	ПриватБанк	6	ОТП Банк	6	Приватбанк	24,00 %	відсутня	4
7	УкрПрофБанк	7	Брокбізнес банк	7	Всеукраїнський Банк Розвитку	20,80 %	1 %	84
8	ОТП Банк	8	Дельта Банк	8	Укесоцбанк	24,40 %	1 % (мінімум 1000 грн)	84
9	Правекс-банк	9	Укесоцбанк	9	«Київська Русь»	23,00 %	0,5 %	60
10	Кредобанк	10	Віейбі Банк	10	«Південний»	19,40 %	0,5 %	60

Програми та проекти фінансування мікро-, малого та середнього підприємництва (ММСП) в Україні

Установа	Програми (проекти) фінансування	Умови фінансування
1	2	3
ЄБРР	Програма кредитування ММСП в Україні орієнтована на сприяння розвитку нових кредитних продуктів, у тому числі для фінансування підприємств у сільській місцевості та агробізнесу і збільшення обсягів фінансування мікро-, малих та середніх підприємств в Україні (понад 55 млн. дол.).	
	Проект УКЕЕР «Українська програма підвищення енергоефективності». це кредитна лінія розміром у 150 млн. євро., що надається через українські банки (Укресімбанк, Банк Форум, Отрбанк) на проекти з підвищення енергоефективності та створення джерел відновлювальної енергії. Підприємства, які відповідають умовам фінансування, мають можливість отримати безкоштовну консалтингову підтримку міжнародних спеціалістів з енергозбереження.	
Німецько-Український фонд (засновники KfW, НБУ та Мінфін)	Програма мікрокредитування НУФ. Мета: запровадження системи кредитування ФОП, ММСП через відібрані банки - партнери з метою фінансування інвестицій та обігових коштів ММСП України.	Умови кредитування для банків-партнерів: %-ва ставка: EURIBOR + 2,5% річних; валюта кредиту - євро. Максимальний розмір кредиту: до 25% від регулятивного капіталу НУФ. Термін кредиту: до 5 років.
	Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості спрямована на ФОП, МСП, що розташовані у сільській місцевості, в більших містах і працюють в аграрному секторі.	Умови кредитування для МСП Максимальний розмір кредиту: ФОП та мікропідприємства – 25 тис.євро, малі підприємства – 100 тис. євро, середні - 250 тис.євро. % ставка : ринкова. Валюта кредиту для МСП: гривня, євро. Термін кредиту: інвестиції в обіговий капітал – 3 р., інвестиції в ОЗ – 5 років.
	Програма кредитування ММСП за пріоритетними галузевими напрямками з обмеженою процентною ставкою. До пріоритету №1 відносяться: с/г, легка промисловість, харчова промисловість, рибне господарство енергоефективність, зелений туризм, готельний бізнес, створення робочих місць в депресивних регіонах. До пріоритету №2 відноситься фінансування інвестиційних проектів МСП в інших галузях економіки України.	Умови кредитування для банків-партнерів: %-ва ставка: в грн. – облікова ставка (ОС) НБУ + 2% річних або EURIBOR + 2,5% річних. Валюта кредиту для банків: грн/євро Макс. розмір кредиту: до 25% від регулятивного капіталу НУФ. Термін кредиту для банків: до 5 років. Середній розмір кредиту у портфелі банка-партнера не повинен перевищувати – 50 000 євро Умови кредитування для МСП: Розмір кредиту: до 100 тис.євро, для великих інвест. проектів – до 260 тис.євро. Валюта кредиту для: гривня, євро. Термін кредиту: інвестиції в обіговий капітал – 3 р., в ОЗ – 5р. %-ва ставка: 1) для інвестиц. кредитів в грн.: пріоритет 1 – ОС НБУ + 7% річних; пріоритет 2 – ОС НБУ + 8% річних; 2) на оборотні кошти: пріоритет 1 – ОС НБУ + 9% річних; пріоритет 2 – ОС НБУ + 10% річних. 3) для кредитів в євро: EURIBOR+7,5% річних.
МБРР	Розвиток ММСП в рамках Державної програми структурної перебудови вугільної галузі. Позичальник повинен мати юр. й факт.адреси в регіонах шахт, що закриваються (Луганська, Донецька, Волинська, Кіровоградська, Черкаська, Львівська, Закарпатська, Житомирська, Дніпропетровська обл.). Проектом повинне бути передбачене створення робочих місць для працевлаштування.	Сума кредиту - до 75 % від вартості проекту: мінімальна - 15 000 дол. США; максимальна - 2 250 000 дол. США. Власний внесок Позичальника - не менш 25 % від вартості проекту. До реалізації проекту співвідношення «борг (+ кредит МБРР): власний капітал» не більше 75:25. Вартість кредиту включає річну % ставку, яка розраховується залежно від суми активів позичальника, ставки LIBOR і спред LIBOR. Також включає одноразові комісійні НБУ й Банку в розмірі 1,125% від основної суми кредиту.
Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), ПАТ«Укресімбанк», АТ «Ощадбанк»	Програма кредитування МСП та установ із середньою капіталізацією поширюється на українські МСП, проекти у галузі енергоефективності, охорони довкілля та інші пріоритетні проекти розвитку місцевого приватного сектору, подолання наслідків змін клімату, адаптації до них.	Типи позичальників: малі та середні підприємства (до 250 працівників). Категорія кредиту. Кредит А. Сума проекту. Не більше ніж екв. 25,0 млн. євро Сума фінансування за рахунок коштів ЄІБ: не більше ніж екв. 12,5 млн. євро. Здійснюється фінансування основного і оборотного капіталу.

Продовження додатка Г.23

1	2	3
Кредитна установа для Відбудови (KfW (ФРН)) «Укрексім банк»	Програма сприяння кредитуванню МСП спрямована на розширення обсягів виробництва, покращення якості та розширення асортименту продукції, підвищення продуктивності праці та створення нових робочих місць. Сектори економіки: переробна промисловість, виробництво, с/г, сфера послуг або торгівля.	Кредитна історія. Відсутність прострочень погашення основного боргу та інших платежів. Валюта кредиту. Долари США або національна валюта України. Сума та термін кредиту. транш А - 25 000 – 500 000 дол. США (до 5 років), транш Б 500 000 – 2 000 000 дол. США (від 3 до 5 років). Власний внесок в проект. Не менше 20% від вартості проекту. Забороняється фінансування проектів з високим екологічним ризиком та небезпекою для НС.
Міжн. програма «Міжнародний молодіжний бізнес», Асоціація аналітичних гром. організацій «СЕСП»	Програма «Молодіжний бізнес України» є складовою мережі програм, метою якої є розвиток молодіжного підприємництва, надання рівних можливостей незахищеним молоді в сфері створення власного бізнесу та включення в економічні процеси регіону, країни.	Цільова аудиторія: соціально-незахищені молоді люди у віці 18-35 р., що не мають доступу до фінансових ресурсів банківського сектору, сім'ї, друзів з причин: бідності, соціальної ізоляції, нестачі знань, низького рівня освіченості. Термін кредиту: від 1 до 3-ох років. Сума кредиту: 17,5 тис.грн; Безкоштовні консультаційні послуги з розробки і експертної оцінки бізнес-плану; пільгові умови кредиту, без застави чи поручительства; Регулярна менторська підтримка початківцям.
Агентство США з міжнар. розвитку USAID	Програма передбачає підтримку розвитку аграрного сектору в Львівській, Херсонській і Харківській областях і є допомогою по збільшенню кредитування, що надають кредитні спілки с/г виробникам.	Кредитування кредитних спілок на суму до 6 млн доларів протягом наступних 8 років. Кредитні спілки «Анісія» (м. Львів), «Вигода» (Стрий, Львівська обл.), «Народна довіра». «Громада» (Херсон), «Харківська каса взаємодопомоги».
Міжнародна фінансова корпорація (МФК (IFC))	В рамках Глобальної програми торгового фінансування МФК надає часткові і повні гарантії кредитування підприємств-експортерів. Одержувачі: «Укрексімбанк», Райффайзен банк Аваль, ОТП Bank, Банк Форум.	Умови кредитування для МСП: Термін: 1-3 роки; %-ва ставка: 8,0-12,0 % річних. Заставою найчастіше виступає закуповуваний товар. Визначальними є зовнішньоекономічний досвід позичальника та надійність контрагентів.
МФК (IFC), Австрійське мінфін, агентство Нідерландів з економ.розвитку	Проект Agri-Finance має на меті сприяння доступу фермерів до фінансування та спрямований на розробку інструментів управління ризиками (допомога службовцям кредитних відділів зрозуміти процеси с/г виробництва і впевнено оцінювати ризики). Значна увага приділяється зерновому та олійному господарствам.	Загальна сума кредитування від МФК 20 млн. доларів, що будуть використані на близько 150 кредитів для, щонайменше, 100 окремих фермерських господарств.
Фонд Східна Європа, УФПП, Британська Рада, Erste Bank	Проект «Сприяння соціальному підприємництву» має на меті створення передумов розвитку соціального підприємництва в регіонах України і передбачає надання підприємцям, що прагнуть розвивати соціальний бізнес, юридичної, фінансової та консультативної допомоги.	
Агентство ООН з промисл. розвитку, Глобальний Еколог. Фонд	«Підвищення енергоефективності та стимулювання використання відновлювальної енергії в агро-харчових та інших малих підприємствах України»	
Північна екологічна фін.корпорація (NEFCO)	Програма «Чисте виробництво» - кредитування інвестиційних проектів з модернізації виробництва, що дозволяють отримати економічний та екологічний ефект.	Максимальний розмір кредиту від 50 до 350 тис. євро. Фінансується 90,0% проекту, 10,0% - внесок позичальника. Кредит надається на період до 4 років. %-ва ставка 6,0% річних в євро і доларах США. Необхідність забезпечення в обсязі 125,0% від суми позики.

* складено автором

Інтегральна оцінка передумов розвитку малого підприємництва у регіонах України у 2009-2013 рр.

Регіони України	Ресурсні передумови					Підприємницький клімат					Передумови					Інтегральна оцінка	
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	Індекс	Ранг
АР Крим	0,502	0,495	0,516	0,474	0,542	0,271	0,278	0,345	0,326	0,315	0,382	0,383	0,428	0,398	0,424	0,403	15
Вінницька	0,453	0,408	0,448	0,545	0,541	0,313	0,328	0,316	0,329	0,357	0,381	0,368	0,381	0,433	0,446	0,401	16
Волинська	0,428	0,428	0,413	0,440	0,451	0,304	0,340	0,347	0,355	0,339	0,365	0,383	0,380	0,397	0,394	0,384	22
Дніпропетровська	0,636	0,634	0,659	0,687	0,618	0,412	0,382	0,377	0,384	0,338	0,520	0,502	0,511	0,528	0,471	0,506	2
Донецька	0,616	0,611	0,625	0,665	0,659	0,283	0,299	0,272	0,293	0,286	0,440	0,447	0,437	0,467	0,461	0,450	4
Житомирська	0,435	0,436	0,416	0,431	0,449	0,268	0,274	0,271	0,329	0,302	0,349	0,353	0,342	0,379	0,373	0,359	27
Закарпатська	0,489	0,491	0,478	0,517	0,502	0,261	0,276	0,273	0,300	0,285	0,371	0,380	0,371	0,404	0,389	0,383	24
Запорізька	0,449	0,449	0,424	0,449	0,467	0,318	0,352	0,298	0,333	0,349	0,382	0,399	0,360	0,390	0,407	0,387	20
Івано-Франківська	0,506	0,505	0,517	0,529	0,533	0,270	0,332	0,323	0,383	0,349	0,383	0,416	0,417	0,454	0,438	0,421	11
Київська	0,445	0,452	0,421	0,437	0,447	0,332	0,350	0,347	0,395	0,320	0,388	0,400	0,383	0,416	0,382	0,394	19
Кіровоградська	0,457	0,449	0,424	0,449	0,475	0,376	0,419	0,417	0,453	0,425	0,416	0,434	0,420	0,451	0,450	0,434	7
Луганська	0,576	0,554	0,519	0,556	0,563	0,305	0,343	0,302	0,339	0,323	0,434	0,444	0,406	0,443	0,438	0,433	8
Львівська	0,488	0,490	0,462	0,492	0,514	0,297	0,301	0,315	0,311	0,300	0,389	0,393	0,386	0,399	0,403	0,394	18
Миколаївська	0,469	0,467	0,459	0,481	0,514	0,398	0,419	0,394	0,412	0,380	0,433	0,443	0,426	0,446	0,446	0,439	6
Одеська	0,466	0,455	0,447	0,497	0,473	0,344	0,406	0,367	0,427	0,369	0,404	0,430	0,406	0,462	0,420	0,424	9
Полтавська	0,461	0,474	0,457	0,484	0,485	0,409	0,432	0,395	0,491	0,439	0,435	0,453	0,425	0,487	0,462	0,452	3
Рівненська	0,438	0,443	0,411	0,433	0,442	0,305	0,315	0,315	0,342	0,341	0,370	0,377	0,362	0,387	0,390	0,377	25
Сумська	0,429	0,431	0,400	0,436	0,437	0,296	0,301	0,307	0,330	0,394	0,361	0,364	0,353	0,382	0,415	0,375	26
Тернопільська	0,509	0,531	0,500	0,541	0,545	0,278	0,305	0,303	0,305	0,328	0,389	0,413	0,398	0,418	0,433	0,410	12
Харківська	0,472	0,483	0,454	0,496	0,504	0,397	0,409	0,416	0,418	0,413	0,434	0,446	0,435	0,456	0,458	0,446	5
Херсонська	0,446	0,440	0,408	0,459	0,481	0,277	0,333	0,311	0,384	0,327	0,359	0,386	0,359	0,421	0,402	0,385	21
Хмельницька	0,448	0,464	0,475	0,497	0,510	0,368	0,389	0,340	0,376	0,381	0,408	0,426	0,406	0,435	0,444	0,424	10
Черкаська	0,466	0,479	0,455	0,485	0,493	0,308	0,339	0,330	0,370	0,389	0,385	0,407	0,391	0,426	0,440	0,410	13
Чернівецька	0,455	0,458	0,423	0,454	0,481	0,307	0,315	0,300	0,318	0,337	0,379	0,385	0,360	0,384	0,407	0,383	23
Чернігівська	0,464	0,467	0,448	0,465	0,492	0,282	0,301	0,348	0,393	0,337	0,370	0,381	0,397	0,429	0,412	0,398	17
м. Київ	0,624	0,634	0,620	0,633	0,633	0,581	0,626	0,632	0,580	0,581	0,603	0,630	0,626	0,606	0,607	0,614	1
м. Севастополь	0,502	0,511	0,500	0,517	0,502	0,290	0,313	0,303	0,330	0,298	0,392	0,409	0,398	0,420	0,396	0,403	14

Показники кількісного розвитку суб'єктів малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од.					Кількість фізичних осіб-підприємців у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од.					Динаміка змін кількості суб'єктів МП на 10 тис. осіб наявного населення відносно попереднього року, %					Кількість припинених суб'єктів господарювання (ФОП та юр. осіб) у розрахунку на 1 тис. створюваних, од.				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	88	71	63	67	79	593	306	283	263	312	107,1	55,4	91,8	95,4	118,5	620	490	879	900	697
Вінницька	54	45	45	50	54	604	389	282	260	272	107,2	66,0	75,3	94,8	105,2	704	623	1390	1184	1043
Волинська	53	47	44	46	50	551	355	244	230	257	106,7	66,6	71,6	95,8	111,2	565	497	1113	972	941
Дніпропетровська	80	77	76	78	81	547	356	268	243	239	107,2	69,1	79,4	93,3	99,7	727	656	1214	961	646
Донецька	58	58	61	60	62	447	348	271	245	268	110,5	80,4	81,8	91,9	108,2	812	612	1102	1160	940
Житомирська	55	45	45	45	49	544	368	277	258	242	107,5	68,9	78,0	94,1	96,0	732	610	1248	936	869
Закарпатська	67	44	42	43	46	546	373	275	257	263	107,7	68,0	76,0	94,6	103,0	687	562	1582	1056	894
Запорізька	88	76	79	76	79	665	395	293	272	310	104,4	62,5	79,0	93,5	111,8	809	661	1395	1292	1039
Івано-Франківська	60	53	53	53	56	513	393	266	240	241	111,7	77,8	71,5	91,8	101,4	797	768	2073	1491	956
Київська	82	82	90	96	102	635	475	351	307	343	110,1	77,7	79,2	91,4	110,4	584	554	1174	723	513
Кіровоградська	78	63	62	66	71	524	339	264	234	264	107,3	66,8	81,1	92,0	111,7	876	668	1291	1076	960
Луганська	53	44	45	44	48	516	368	283	264	284	107,6	72,4	79,6	93,9	107,8	916	670	1338	1108	893
Львівська	82	76	62	64	70	470	327	225	225	252	117,7	73,0	71,2	100,7	111,4	439	500	978	842	684
Миколаївська	100	91	68	84	89	730	496	342	313	356	110,4	70,7	69,8	96,8	112,1	828	727	1690	1313	1073
Одеська	107	100	94	99	105	694	474	338	325	365	110,5	71,7	75,3	98,1	110,8	708	523	1112	927	704
Полтавська	72	59	60	62	65	578	401	303	275	292	106,6	70,8	78,9	92,8	105,9	974	873	1501	1313	1066
Рівненська	49	41	39	40	42	463	351	246	226	247	104,9	76,6	72,7	93,3	108,6	969	769	1764	1285	1212
Сумська	56	42	43	44	48	506	365	266	257	203	106,0	72,4	75,9	97,4	83,4	862	715	1608	1429	1142
Тернопільська	49	41	43	42	46	476	319	242	220	244	108,9	68,6	79,2	91,9	110,7	675	558	1361	1009	856
Харківська	86	89	89	86	91	660	444	330	322	342	107,2	71,4	78,6	97,4	106,1	619	466	884	779	617
Херсонська	76	62	58	68	72	695	437	293	269	299	106,1	64,7	70,3	96,0	110,1	986	813	1351	1293	1151
Хмельницька	55	45	45	47	50	656	471	353	318	297	106,9	72,6	77,1	91,7	95,1	967	887	1650	1465	1047
Черкаська	62	52	52	52	59	534	394	287	277	296	111,0	74,8	76,0	97,1	107,9	1134	902	1662	1180	862
Чернівецька	57	56	39	42	44	708	508	309	312	342	107,6	73,7	61,7	101,7	109,0	688	504	1326	1133	1264
Чернігівська	55	43	47	50	54	458	378	274	255	284	103,8	82,1	76,2	95,0	110,8	1046	814	1428	1151	916
м. Київ	258	295	314	252	290	754	449	329	320	371	110,6	73,5	86,4	89,0	115,6	351	298	612	442	315
м. Севастополь	87	97	97	97	107	737	543	391	359	410	106,2	77,7	76,3	93,4	113,4	437	462	837	646	497
Україна	82	78	77	76	82	579	394	290	271	292	108,5	71,4	77,8	94,6	107,8	710	599	1212	995	778

* дані Держстату

Показники господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва у регіонах України

Регіони України	Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами регіону в розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис.грн					Обсяг реалізованої продукції ФОП регіону в розрахунку на одного зайнятого у ФОП регіону, тис.грн					Частка підприємств, які одержали прибуток до оподаткування у % до загальної кількості малих підприємств регіону, %					Валові капітальні інвестиції в розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис.грн				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	124,6	154,7	187,0	212,2	219,2	52,9	58,2	93,1	115,5	113,7	62,7	56,0	60,0	61,1	63,7	16,5	10,0	23,5	16,7	16,7
Вінницька	135,8	168,0	220,3	244,3	255,6	49,2	89,2	96,6	120,7	127,8	61,5	57,6	68,1	68,8	70,6	9,9	5,9	12,0	9,3	9,3
Волинська	118,6	145,8	184,3	215,3	250,6	40,2	75,0	87,6	102,6	112,1	59,4	56,3	61,1	63,4	65,3	10,1	6,8	12,1	9,7	9,7
Дніпропетровська	272,9	350,7	353,5	381,4	381,6	46,5	81,6	88,1	114,6	120,4	57,9	56,7	64,6	63,0	65,3	16,8	12,3	14,0	14,4	14,4
Донецька	222,2	299,7	317,7	342,1	354,5	39,8	63,3	82,6	102,3	107,4	62,1	62,1	69,7	68,8	68,0	10,0	7,0	13,7	10,2	10,2
Житомирська	114,2	139,2	159,6	177,8	185,3	45,0	85,4	84,3	105,7	113,3	58,3	54,0	60,7	61,8	63,6	7,6	4,8	8,0	6,8	6,8
Закарпатська	102,4	116,2	160,1	174,1	177,8	50,2	97,7	91,6	110,8	113,4	75,2	64,8	72,3	72,8	73,5	14,6	15,0	35,4	21,7	21,7
Запорізька	192,3	227,7	262,3	261,9	257,5	44,9	82,4	89,3	119,0	118,3	62,0	59,1	68,0	63,9	66,7	8,9	6,3	6,1	7,1	7,1
Івано-Франківська	123,3	167,8	189,5	207,2	204,1	41,3	64,7	69,2	86,9	191,2	70,2	68,8	73,2	73,1	73,4	13,0	9,0	12,7	11,6	11,6
Київська	209,2	268,6	308,0	373,7	364,2	56,4	102,7	106,7	128,5	157,1	60,2	60,1	66,6	68,3	68,6	13,5	10,8	11,8	12,0	12,0
Кіровоградська	175,2	195,0	273,1	301,6	289,6	38,0	71,3	76,8	90,8	104,1	69,2	62,5	75,4	74,2	74,9	7,8	5,6	17,2	10,2	10,2
Луганська	190,9	222,3	238,1	272,8	261,5	44,0	72,9	82,7	105,3	105,4	63,8	60,4	67,1	68,0	66,9	7,6	6,3	8,9	7,6	7,6
Львівська	124,7	152,4	199,2	232,5	251,1	35,1	80,1	83,0	101,6	107,2	61,9	61,8	61,6	62,8	64,9	14,8	9,9	10,4	11,7	11,7
Миколаївська	176,4	221,7	286,0	272,0	268,3	41,3	61,5	78,7	97,3	99,0	63,4	61,1	69,0	68,4	72,9	11,1	6,4	10,0	9,2	9,2
Одеська	221,7	283,0	288,7	321,7	318,9	41,5	74,8	87,8	112,4	116,3	58,4	56,4	63,5	65,0	68,5	11,9	10,7	12,0	11,5	11,5
Полтавська	199,7	245,7	266,4	296,8	299,0	47,7	81,4	98,7	105,7	108,1	64,8	58,7	68,9	69,4	68,5	11,9	7,8	11,2	10,3	10,3
Рівненська	101,2	120,1	162,5	199,7	205,2	40,5	64,0	74,9	88,1	92,1	57,3	54,8	62,0	62,1	63,6	8,8	5,5	8,8	7,7	7,7
Сумська	124,1	134,8	174,5	216,3	215,1	39,1	66,0	72,3	96,4	102,6	64,8	55,5	63,9	64,1	64,3	6,7	3,9	4,6	5,1	5,1
Тернопільська	100,6	125,4	170,8	198,6	216,2	37,7	113,4	70,6	88,3	93,8	67,1	60,9	69,0	70,4	69,7	8,2	17,7	10,3	12,1	12,1
Харківська	190,6	258,3	290,9	331,9	312,3	53,4	91,7	98,8	128,3	138,9	56,9	57,1	63,0	63,1	64,1	12,7	11,3	16,6	13,5	13,5
Херсонська	187,8	216,6	271,7	268,8	273,7	42,6	75,1	81,3	99,5	97,3	61,2	57,0	67,0	64,8	68,4	11,6	6,6	9,0	9,1	9,1
Хмельницька	112,6	138,7	176,1	197,5	219,4	41,2	74,7	76,8	99,8	108,0	61,8	59,6	67,6	67,3	68,0	8,0	5,6	9,0	7,5	7,5
Черкаська	156,0	192,1	231,4	295,4	282,5	58,2	115,4	101,3	124,3	130,0	64,5	60,7	67,7	69,8	69,7	9,6	8,2	8,8	8,9	8,9
Чернівецька	104,0	123,0	170,1	172,1	178,5	39,6	91,3	90,8	123,6	131,4	63,4	66,2	60,9	61,5	63,6	7,5	6,8	7,6	7,3	7,3
Чернігівська	114,9	148,8	168,7	199,3	219,9	40,3	65,7	74,4	103,1	104,6	62,4	56,1	64,8	66,9	66,8	6,6	4,5	5,2	5,4	5,4
м. Київ	351,9	446,4	448,1	518,4	528,0	66,7	110,6	122,7	168,8	185,6	53,8	57,1	62,5	58,3	61,2	31,4	28,3	28,3	29,3	29,3
м. Севастополь	165,3	232,5	260,7	269,6	286,9	55,2	125,4	97,1	124,9	132,7	56,0	50,9	55,7	58,2	58,0	18,1	11,0	12,5	13,9	13,9
Україна	207,3	262,5	290,6	327,9	333,3	46,4	81,9	89,1	112,7	122,4	60,1	58,6	65,0	64,4	66,0	15,3	12,4	15,5	14,4	14,4

* дані Держстату

Показники оплати праці на малих підприємствах у регіонах України

Регіони України	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників на малих підприємствах, грн					Відношення середньомісячної заробітної плати на малих підприємствах до середньомісячної ЗП штатних працівників, %				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	976,95	1096,89	1309,53	1586,54	1651,95	57,2	55,1	57,1	59,8	58,0
Вінницька	881,52	1029,47	1296,66	1613,44	1719,67	58,3	57,8	62,5	66,3	64,9
Волинська	846,65	974,96	1181,74	1387,58	1533,50	59,3	57,6	59,3	59,3	59,4
Дніпропетровська	1079,55	1209,91	1474,36	1715,05	1849,18	55,0	51,1	52,8	54,7	55,4
Донецька	1166,47	1279,21	1600,77	1904,40	2051,02	55,1	50,2	52,3	54,5	54,6
Житомирська	902,31	1042,61	1245,23	1474,34	1553,94	60,4	58,4	60,1	62,2	60,7
Закарпатська	957,32	1087,62	1234,38	1509,84	1566,18	61,3	58,9	59,7	64,2	61,3
Запорізька	1004,93	1136,09	1359,15	1639,72	1740,63	54,5	51,9	52,1	56,0	55,4
Івано-Франківська	946,15	1065,54	1175,14	1371,00	1525,66	58,2	55,3	53,1	54,0	56,9
Київська	1147,55	1260,65	1510,90	1860,92	2001,15	57,8	54,9	54,7	58,9	59,7
Кіровоградська	851,17	994,02	1257,97	1442,04	1630,85	55,4	54,8	59,5	59,4	62,5
Луганська	941,24	1069,01	1300,16	1567,64	1677,54	50,3	47,1	47,4	50,7	50,3
Львівська	949,60	1076,76	1324,83	1554,99	1673,27	57,0	55,5	59,0	60,3	60,0
Миколаївська	907,22	1047,51	1299,90	1451,62	1620,08	50,2	49,4	53,1	51,4	52,4
Одеська	937,54	1058,77	1382,46	1593,02	1794,74	52,5	51,7	57,9	59,0	60,9
Полтавська	948,42	1075,60	1368,90	1678,07	1805,54	54,7	51,2	55,2	58,9	60,4
Рівненська	928,66	1023,03	1243,06	1472,88	1540,87	57,5	52,2	56,2	57,2	54,2
Сумська	959,37	1077,02	1272,41	1533,14	1670,46	60,2	57,7	58,4	61,3	61,8
Тернопільська	819,53	995,85	1253,58	1428,28	1522,41	58,0	60,0	67,0	65,4	64,5
Харківська	985,42	1071,20	1298,11	1657,25	1759,29	54,6	52,0	53,9	60,2	59,1
Херсонська	872,91	1019,64	1253,54	1433,50	1563,22	58,9	58,8	63,6	63,2	63,4
Хмельницька	863,24	1025,19	1273,37	1510,27	1602,62	56,8	57,4	61,4	62,3	60,7
Черкаська	954,95	1088,57	1252,36	1636,33	1716,03	62,3	59,3	58,1	65,2	64,0
Чернівецька	920,33	1037,37	1266,73	1467,15	1553,16	60,4	58,5	63,8	63,0	62,5
Чернігівська	884,41	995,68	1214,02	1406,59	1541,24	60,4	58,2	61,5	60,9	61,6
м. Київ	1660,15	1838,19	2216,48	2739,74	2829,07	52,5	53,6	55,2	59,5	56,5
м. Севастополь	993,01	1129,71	1412,89	1776,82	1650,71	52,8	52,1	57,1	61,5	53,0
Україна	1109,13	1244,22	1520,17	1839,13	1961,49	58,2	55,6	57,7	60,8	60,1

* дані Держстату

Показники впливу малого підприємництва на соціальний розвиток регіонів України

Регіони України	Частка зайнятих на малих підприємствах у загальній чисельності зайнятих працівників на підприємствах регіону, %					Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній чисельності найманих працівників на підприємствах регіону, %					Частка зайнятих у ФОП у загальній чисельності зайнятих у регіоні, %					Частка найманих працівників у ФОП у загальній чисельності найманих працівників регіону, %					Частка доходів від підпр. діяльності та самозайнятості у загальному обсязі грошових доходів, %				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	33,9	34,0	33,4	32,6	33,4	31,3	31,4	31,1	31,5	31,7	43,1	30,0	31,6	31,0	34,5	26,0	17,4	20,4	19,3	21,0	7,5	8,5	6,2	5,1	5,2
Вінницька	31,1	32,3	31,3	33,2	34,6	30,1	31,3	30,9	32,1	33,2	43,8	36,5	33,2	32,6	33,3	19,2	17,0	18,1	18,8	18,3	6,8	4,2	5,3	4,0	4,7
Волинська	29,9	31,1	29,1	29,3	30,6	28,8	29,9	28,3	28,2	29,4	43,1	35,2	31,5	31,5	33,9	24,0	19,0	19,4	20,3	21,3	5,5	5,3	4,4	3,0	4,0
Дніпропетровська	19,9	20,1	21,1	19,4	19,2	18,4	18,5	19,9	18,6	18,4	27,3	20,3	18,2	17,2	16,6	12,6	9,1	9,5	9,4	8,6	6,1	4,6	2,6	1,6	2,2
Донецька	17,3	17,4	16,8	17,8	17,5	17,0	17,1	16,6	17,2	16,9	26,7	20,9	19,0	17,7	19,0	13,3	8,8	9,2	8,8	8,9	3,8	4,7	2,3	2,9	3,9
Житомирська	34,1	34,9	33,8	34,3	35,1	33,4	34,2	33,4	33,2	34,0	42,0	34,5	32,6	32,7	31,4	20,7	16,4	18,0	19,0	17,3	5,3	5,3	5,9	3,0	4,4
Закарпатська	37,9	37,4	33,8	34,3	34,6	36,3	35,8	33,1	32,3	32,3	49,7	41,9	39,0	40,1	41,4	26,5	21,6	22,4	24,6	25,2	20,6	19,4	17,4	17,7	20,7
Запорізька	24,5	25,2	25,2	25,9	26,2	23,4	24,0	24,7	24,8	24,9	35,7	25,2	22,7	22,5	24,7	17,2	10,8	11,4	12,1	12,4	4,5	8,1	5,4	8,3	6,1
Івано-Франківськ	39,7	41,3	39,7	38,9	39,5	38,9	40,5	39,2	37,4	37,4	51,5	46,8	42,1	40,7	40,5	29,0	25,5	26,5	26,3	25,2	10,2	13,4	9,5	10,2	9,9
Київська	29,5	27,2	27,8	27,0	26,8	28,0	25,8	26,8	26,1	25,9	33,6	26,3	22,8	19,4	20,4	14,4	10,4	10,7	9,1	8,8	5,7	6,1	2,7	2,4	4,6
Кіровоградська	34,9	35,2	34,9	37,5	38,2	32,9	33,0	34,5	35,5	35,9	42,8	33,6	30,7	29,7	31,9	21,9	16,1	16,6	17,6	18,3	5,9	7,6	4,3	6,2	5,0
Луганська	18,9	19,0	18,3	17,9	19,0	18,2	18,3	17,9	17,3	18,2	33,6	25,7	23,1	22,9	24,4	16,7	10,9	11,3	11,6	11,8	4,0	2,0	4,2	5,7	3,3
Львівська	30,7	30,9	30,4	29,0	29,0	29,8	30,0	29,7	28,1	27,8	33,1	25,9	22,3	23,1	25,5	17,7	12,6	12,4	13,1	14,2	2,9	6,1	4,2	3,3	3,1
Миколаївська	34,8	35,7	32,7	35,1	36,3	33,0	33,4	32,3	32,9	34,0	42,3	34,1	30,6	29,6	32,3	16,2	12,0	13,6	14,3	14,8	8,8	9,5	10,4	9,2	7,2
Одеська	32,0	32,8	33,0	32,8	34,4	29,8	30,5	31,6	31,6	32,8	35,2	28,0	24,5	24,6	27,1	12,9	9,4	10,2	10,5	11,1	4,9	7,0	3,2	6,7	2,4
Полтавська	24,4	24,6	23,7	23,6	23,4	23,6	23,5	23,1	22,7	22,3	36,7	29,0	26,6	25,3	26,0	18,6	13,7	14,8	14,7	14,6	6,4	14,5	2,1	2,9	3,6
Рівненська	35,8	37,4	34,4	34,3	35,6	33,9	35,5	32,6	33,3	34,3	43,6	38,5	35,4	36,2	38,2	24,2	20,4	21,6	23,1	24,0	5,8	8,9	4,3	4,2	1,8
Сумська	29,0	30,5	29,0	28,1	28,2	28,3	29,7	28,6	27,2	27,2	43,6	34,4	31,7	32,0	26,8	27,8	18,1	19,4	20,1	15,6	5,2	5,4	4,6	4,3	5,9
Тернопільська	37,5	39,0	36,1	35,3	36,3	36,5	38,0	35,5	34,1	34,7	46,5	40,0	37,8	36,9	38,7	25,3	22,1	23,5	23,8	24,5	1,9	6,9	4,5	1,6	2,9
Харківська	28,0	28,9	29,7	28,9	29,5	27,6	28,5	29,4	28,1	28,5	38,2	29,6	26,4	25,8	26,6	19,9	13,6	13,7	13,5	13,2	4,7	2,1	3,1	1,9	3,9
Херсонська	37,4	38,9	37,6	39,9	42,4	35,3	36,7	36,7	38,0	40,2	49,7	39,6	36,0	35,3	37,6	26,2	18,8	21,0	21,3	21,6	13,2	11,9	10,3	13,2	6,7
Хмельницька	35,8	37,5	37,1	36,0	36,1	33,5	35,1	35,2	34,6	34,6	47,9	41,9	38,4	37,9	35,5	23,1	19,6	20,4	21,0	18,0	5,7	7,4	9,2	2,7	5,5
Черкаська	30,0	30,8	30,0	30,1	31,2	28,1	28,9	28,7	29,0	30,1	39,4	33,7	30,6	31,1	32,2	19,9	16,4	17,5	18,1	17,9	7,5	7,0	9,8	3,5	2,3
Чернівецька	40,7	42,3	40,7	41,6	41,0	39,4	40,8	40,1	40,3	39,2	57,4	47,5	41,1	43,0	46,1	31,4	18,0	20,6	22,6	23,8	11,9	11,4	11,1	6,5	5,0
Чернігівська	31,8	33,0	32,3	33,3	34,0	30,7	31,9	31,3	32,5	32,9	41,6	34,4	31,2	31,5	34,0	25,3	16,3	17,6	18,4	19,3	5,5	3,1	2,3	3,4	5,6
м. Київ	24,3	25,5	25,8	26,0	26,5	23,8	24,9	25,2	25,2	25,4	14,3	9,8	8,0	8,3	9,3	4,3	2,9	2,7	3,1	3,3	3,6	8,5	6,8	2,5	3,1
м Севастополь	39,3	38,6	37,4	36,4	39,6	39,1	38,4	37,2	35,7	38,7	46,4	42,1	32,8	33,3	36,1	26,1	25,6	17,7	18,5	19,2	3,5	3,4	2,6	5,8	2,9
Україна	26,7	27,2	26,9	26,7	27,1	25,3	26,1	26,1	25,7	26,0	33,6	26,1	23,3	22,9	23,9	15,9	11,4	11,9	12,1	12,0	5,9	6,8	5,3	4,5	4,5

* дані Держстату

Показники впливу малого підприємництва на економічний розвиток регіонів України

Регіони України	Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції підприємствами регіону, %					Частка продукції ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції регіону, %					Частка валових капітальних інвестицій малих підприємств у загальному обсязі капіт. інвестицій регіону, %			Частка єдиного податку у загальному обсязі податкових надходжень регіону, %				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	25,1	25,3	25,1	19,6	19,3	19,3	10,7	14,8	12,8	13,6	22,0	13,0	12	3,39	2,90	2,75	4,68	5,82
Вінницька	24,9	25,7	27,4	29,0	29,8	18,4	19,5	16,0	17,3	17,7	16,9	9,3	12,3	3,58	3,45	3,18	6,64	8,32
Волинська	11,0	14,1	16,3	13,7	14,7	8,6	11,2	10,9	9,3	10,0	13,6	14,1	15,7	3,70	3,41	3,10	6,63	8,18
Дніпропетровська	14,2	14,0	12,1	12,6	12,2	4,4	4,0	3,1	3,9	3,8	16,5	11,7	10	2,21	2,10	1,74	3,48	4,69
Донецька	10,8	9,6	7,0	8,3	9,2	3,9	3,0	2,5	2,9	3,6	9,8	7,5	7,8	2,44	2,24	1,97	3,67	4,36
Житомирська	28,4	30,3	26,3	25,8	24,9	19,2	21,8	16,6	17,9	16,6	11,2	11,7	14,2	3,87	3,67	3,46	6,82	8,55
Закарпатська	25,2	22,1	19,9	19,9	17,8	24,3	26,3	17,7	19,8	18,8	24,3	26,2	38,1	5,33	4,85	4,47	9,79	11,93
Запорізька	18,2	17,6	17,0	17,1	17,4	8,7	7,8	6,3	8,0	9,1	12,7	6,5	7,4	2,67	2,47	2,16	4,51	5,78
Івано-Франківська	21,3	22,7	21,6	20,7	18,2	16,0	15,7	12,6	13,2	22,8	12,9	8,5	11,8	3,93	3,67	2,90	6,30	7,86
Київська	18,1	17,1	15,9	16,4	15,5	7,7	7,9	5,5	4,8	6,0	10,4	8,8	6,3	3,41	3,16	2,76	5,93	7,70
Кіровоградська	32,4	28,2	31,4	27,6	24,8	13,1	12,9	10,0	8,6	9,9	9,2	10,0	16,4	2,84	2,61	2,37	5,09	5,96
Луганська	15,9	15,2	12,7	14,9	16,0	8,9	8,3	6,8	8,7	9,9	10,0	8,0	8,6	2,37	2,30	2,10	4,38	5,39
Львівська	18,9	19,4	19,3	19,2	19,8	7,9	10,3	7,0	8,0	9,1	23,0	13,9	10,2	3,93	3,67	3,37	6,65	8,67
Миколаївська	22,7	25,8	27,0	25,7	24,3	10,1	9,4	9,1	9,9	10,5	12,7	7,9	10,8	3,51	3,30	3,30	6,19	7,59
Одеська	23,6	27,5	26,3	27,5	28,3	7,0	7,9	7,3	8,8	10,0	12,3	14,2	16	3,70	3,39	3,24	7,18	8,90
Полтавська	17,5	14,1	13,6	14,2	14,7	9,0	7,2	7,2	6,7	7,4	7,6	7,3	8	2,98	2,71	2,12	4,32	5,73
Рівненська	24,1	23,7	22,6	25,9	23,7	17,2	17,4	14,2	15,9	15,6	11,1	11,3	12	3,90	3,42	3,28	6,28	7,83
Сумська	22,9	22,7	20,9	21,9	22,0	16,1	16,1	12,2	14,1	12,0	10,5	7,5	6	3,05	2,92	2,50	5,34	6,97
Тернопільська	21,6	25,3	15,8	12,2	13,0	15,8	28,1	9,9	8,3	8,9	17,8	28,9	12,8	5,06	4,56	4,31	7,56	9,42
Харківська	18,5	23,6	23,3	24,5	25,0	10,3	10,9	8,7	10,2	12,0	16,9	18,8	17,2	3,86	3,74	3,32	7,32	9,55
Херсонська	34,1	34,8	38,9	40,9	40,8	17,0	16,9	14,9	17,2	17,1	19,3	14,9	13,3	4,16	3,83	3,97	7,34	9,29
Хмельницька	26,6	30,0	28,5	25,8	26,3	20,0	23,7	17,3	18,1	16,5	9,9	9,2	11,8	4,13	3,90	3,73	7,36	8,73
Черкаська	21,0	20,8	19,9	21,0	21,1	14,5	17,1	11,4	11,7	12,8	13,5	14,4	13	3,39	3,18	2,92	6,26	8,06
Чернівецька	28,6	33,5	34,8	32,5	32,7	26,5	34,8	24,1	29,7	33,5	7,2	11,1	10,9	5,04	4,80	4,56	9,20	10,84
Чернігівська	25,2	28,0	24,8	23,1	24,4	16,5	16,4	13,4	14,2	14,9	13,1	9,9	8,6	4,02	3,77	3,31	6,40	8,07
м. Київ	15,1	15,6	14,0	14,9	15,8	1,9	1,6	1,3	1,7	2,1	33,5	21,4	16,2	1,85	1,82	2,79	6,55	9,95
м. Севастополь	27,4	25,2	31,0	36,3	41,8	16,7	20,3	13,1	18,8	21,6	22,2	14,7	14,7	4,29	3,92	3,60	6,41	8,24
Україна	16,7	16,9	15,2	16,0	16,6	6,7	6,4	5,0	5,8	6,6	17,7	14,2	12,5	2,99	2,80	2,72	5,61	7,28

* дані Держстату

Основні показники діяльності суб'єктів малого підприємництва України за видами економічної діяльності у 2013 році

Вид економічної діяльності	Кількість суб'єктів МП					Зайнятість у суб'єктів МП					Обсяг реалізованої продукції суб. МП				
	Розподіл загальної кількості суб'єктів МП за видами економічної діяльності, %			Частка малих п-в та ФОП у загальній кількості суб'єктів МП, %		Розподіл зайнятих у суб'єктів МП за видами економічної діяльності, %			Частка малих п-в та ФОП у загальній зайнятості у суб'єктів МП, %		Розподіл обсягу реалізованої продукції суб'єктами МП за видами економічної діяльності, %			Частка малих п-в та ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктами МП, %	
	Суб'єкти МП	з них		мп	ФОП	Суб'єкти МП	з них		мп	ФОП	Суб'єкти МП	з них		мп	ФОП
		мп	ФОП				мп	ФОП				мп	ФОП		
Сільське господарство	4,0	12,5	1,6	68,9	31,1	6,4	11,9	1,7	86,3	13,7	5,8	7,3	1,8	90,9	9,1
Промисловість	6,8	11,6	5,4	37,5	62,5	12,0	17,2	7,4	67,1	32,9	10,2	11,5	7,0	80,8	19,2
Будівництво	3,0	9,4	1,3	67,5	32,5	4,6*	9,7	-*	-*	-*	6,0*	8,3	-*	-*	-*
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів	52,1	28,5	58,7	12,0	88,0	42,3	23,5	58,8	26,1	73,9	54,3	51,9	60,4	68,6	31,4
Тимчасове розміщення, організація харчування	3,0	2,6	3,2	18,7	81,3	4,5	3,1	5,8	31,6	68,4	1,5	0,8	3,2	38,1	61,9
Транспорт, складське г-во, поштова та кур'єрська д-ть	5,3	4,1	5,7	17,0	83,0	6,0	5,5	6,4	43,3	56,7	4,9	4,3	6,4	63,4	36,6
Інформація та телекомунікації	5,0	3,9	5,4	16,8	83,2	3,7	4,0	3,5	50,1	49,9	3,3	2,5	5,2	55,2	44,8
Фінансова і страхова діяльність	0,6	1,2	0,5	43,2	56,8	0,5*	1,1	-*	-*	-*	1,0*	1,4	-*	-*	-*
Операції з нерухомим майном	5,4	9,2	4,3	37,7	62,3	5,1	7,2	3,2	66,4	33,6	4,4	4,4	4,2	72,6	27,4
Освіта	0,5	0,6	0,5	27,4	72,6	0,6	0,7	0,4	62,5	37,5	0,2	0,2	0,3	60,7	39,3
Професійна, наукова і технічна діяльність	5,7	8,9	4,8	34,4	65,6	5,0	7,0	3,3	64,8	35,2	4,4	4,4	4,4	71,7	28,3
Діяльність у сфері адмін. і допоміжного обслуговування	2,3	4,4	1,7	41,9	58,1	3,4	5,4	1,6	75,1	24,9	2,1	2,2	1,7	77,0	23,0
Охорона здоров'я, надання соціальної допомоги	1,0	1,2	1,0	26,1	73,9	1,4	1,9	0,9	64,8	35,2	0,4	0,4	0,6	59,7	40,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,7	0,6	0,7	19,4	80,6	0,2*	0,5	-*	-*	-*	0,1*	0,2	-*	-*	-*
Надання інших видів послуг	4,5	1,3	5,4	6,2	93,8	0,6*	1,3	-*	-*	-*	0,2*	0,3	-*	-*	-*
	100,0	100,0	100,0	22,0	78,0		100,0		46,9	53,1		100,0		71,8	28,2

дані Держстату

(-*) дані вилучено з метою забезпечення виконання Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації

(*) – без врахування вилучених даних

Розрахунок коефіцієнтів локалізації галузей малого підприємництва регіонів України

Регіони України	Структура обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності																					
	С/г, мисливство, лісове господарство	Локалізація	Промисловість	Локалізація	Будівництво	Локалізація	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Локалізація	Діяльність готелів та ресторанів	Локалізація	Діяльність транспорту та зв'язу	Локалізація	Фінансова діяльність	Локалізація	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Локалізація	освіта	Локалізація	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Локалізація	Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	Локалізація
АР Крим	1,04	+	0,80		1,65	+	0,90		3,30	+	1,78	+	0,35		0,88		2,00	+	1,92	+	1,46	+
Вінницька	2,80	+	1,26	+	0,74		0,97	+	0,77		0,72		0,45		0,52		1,00	+	1,14	+	0,69	
Волинська	1,26	+	1,29	+	0,76		1,00	+	1,64	+	1,18	+	0,24		0,87		1,67	+	0,61		0,54	
Дніпропетровська	0,80		1,01	+	0,86		1,14	+	0,45		0,67		0,65		0,71		1,00	+	0,47		0,65	
Донецька	0,48		1,07	+	1,02	+	1,12	+	0,91		0,73		0,54		0,75		1,00	+	1,19	+	0,81	
Житомирська	1,53	+	1,48	+	1,02	+	0,98	+	0,83		0,86		0,25		0,59		2,33	+	0,69		1,42	+
Закарпатська	0,72		1,27	+	1,11	+	0,96	+	2,61	+	1,64	+	0,37		0,78		2,00	+	1,00	+	0,85	
Запорізька	1,63	+	1,15	+	0,91		1,05	+	1,27	+	0,85		0,82		0,48		0,67		1,22	+	0,66	
Івано-Франківська	0,90		1,31	+	1,54	+	0,95	+	1,28	+	0,86		1,11	+	0,67		2,00	+	1,31	+	1,31	+
Київська	1,47	+	1,43	+	1,16	+	0,93		0,87		0,98	+	0,26		0,81		1,00	+	0,69		0,84	
Кіровоградська	4,38	+	0,87		0,84		0,95	+	0,50		0,54		0,19		0,37		0,33		0,42		0,74	
Луганська	1,04	+	1,11	+	0,96	+	1,12	+	0,49		0,74		0,32		0,55		1,00	+	0,92		0,69	
Львівська	0,73		1,29	+	1,15	+	0,99	+	1,88	+	1,11	+	0,60		0,75		2,00	+	1,31	+	1,16	+
Миколаївська	2,82	+	0,83		0,94		1,00	+	0,92		1,08	+	0,32		0,53		1,00	+	0,83		0,73	
Одеська	1,01	+	0,68		1,14	+	0,99	+	1,23	+	2,16	+	0,54		0,90		1,00	+	0,69		1,00	+
Полтавська	2,23	+	1,03	+	1,11	+	0,99	+	0,68		1,01	+	0,67		0,59		1,00	+	0,50		0,54	
Рівненська	1,33	+	1,31	+	1,46	+	0,96	+	1,10	+	1,15	+	0,20		0,62		1,00	+	0,89		0,47	
Сумська	2,48	+	1,09	+	0,92		1,02	+	1,14	+	0,53		0,17		0,55		0,67		0,69		1,00	+
Тернопільська	3,70	+	1,51	+	0,60		0,82		0,87		0,99	+	0,60		0,62		1,00	+	1,00	+	1,24	+
Харківська	1,11	+	1,53	+	0,82		0,98	+	0,82		0,50		0,88		0,92		1,00	+	1,00	+	0,89	
Херсонська	2,71	+	0,80		0,67		1,09	+	1,14	+	0,75		0,32		0,39		1,00	+	1,11	+	0,73	
Хмельницька	2,94	+	1,25	+	1,06	+	0,91		1,10	+	0,92		0,22		0,58		1,00	+	1,00	+	0,74	
Черкаська	3,65	+	1,11	+	1,01	+	0,89		0,88		0,84		0,58		0,50		1,00	+	0,89		0,77	
Чернівецька	1,37	+	1,35	+	1,12	+	1,00	+	1,70	+	0,82		0,33		0,56		2,00	+	1,53	+	1,27	+
Чернігівська	2,43	+	1,16	+	0,72		0,95	+	1,46	+	1,31	+	0,43		0,63		1,00	+	0,72		1,08	+
м. Київ	0,05		0,74		0,97	+	0,95	+	0,86		1,02	+	2,03	+	1,68	+	1,67	+	1,11	+	1,35	+
м. Севастополь	0,04		1,09	+	1,15	+	1,08	+	2,00	+	1,71	+	0,61		0,53		2,67	+	2,28	+	0,96	+

*розраховано автором

Розрахунок коефіцієнтів спеціалізації суб'єктів малого підприємництва регіонів України

Регіони України	С/г, мисливство, лісове господарство	Локалізація	Промисловість	Локалізація	Будівництво	Локалізація	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Локалізація	Діяльність готелів та ресторанів	Локалізація	Діяльність транспорту та зв'язку	Локалізація	Фінансова діяльність	Локалізація	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Локалізація	освіта	Локалізація	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Локалізація	Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	Локалізація
АР Крим	0,63		0,49		1,02	+	0,56		2,01	+т	1,10	+	0,22		0,54		0,95	+	1,19	+	0,89	
Вінницька	1,40	+	0,63		0,37		0,49		0,39		0,37		0,22		0,26		0,39		0,57		0,35	
Волинська	0,55		0,56		0,34		0,44		0,71		0,52		0,11		0,38		0,58		0,27		0,24	
Дніпропетровська	1,00	+	1,27	+	1,08	+	1,43	+	0,56		0,84		0,83		0,89		0,97	+	0,60		0,81	
Донецька	0,38		0,86		0,82		0,90		0,73		0,59		0,44		0,60		0,62		0,97	+	0,65	
Житомирська	0,69		0,68		0,47		0,45		0,38		0,40		0,11		0,27		0,82		0,32		0,65	
Закарпатська	0,23		0,42		0,37		0,32		0,86		0,55		0,13		0,26		0,51		0,34		0,28	
Запорізька	1,47	+	1,05	+	0,83		0,96	+	1,15	+	0,78		0,76		0,44		0,49		1,12	+	0,59	
Івано-Франківська	0,35		0,51		0,60		0,37		0,50		0,34		0,44		0,26		0,60		0,52		0,51	
Київська	1,69	+	1,65	+	1,34	+	1,08	+	0,99	+	1,15	+	0,30		0,94		0,89		0,82		0,97	+
Кіровоградська	3,04	+т	0,60		0,59		0,65		0,35		0,38		0,13		0,25		0,19		0,28		0,50	
Луганська	0,60		0,64		0,56		0,66		0,29		0,43		0,19		0,32		0,45		0,54		0,41	
Львівська	0,48		0,85		0,77		0,66		1,23	+	0,73		0,40		0,50		1,02	+	0,87		0,76	
Миколаївська	2,35	+т	0,69		0,80		0,85		0,77		0,92		0,27		0,44		0,65		0,70		0,61	
Одеська	1,17	+	0,79		1,34	+	1,16	+	1,42	+	2,54	+т	0,63		1,05	+	0,91		0,82		1,15	+
Полтавська	1,79	+	0,83		0,90		0,79		0,55		0,82		0,55		0,48		0,63		0,40		0,43	
Рівненська	0,49		0,50		0,56		0,37		0,41		0,44		0,08		0,24		0,29		0,34		0,17	
Сумська	1,15	+	0,51		0,43		0,48		0,53		0,25		0,08		0,26		0,25		0,33		0,47	
Тернопільська	1,33	+	0,55		0,22		0,30		0,31		0,36		0,22		0,23		0,28		0,37		0,45	
Харківська	1,09	+	1,51	+	0,81		0,97	+	0,81		0,50		0,88		0,91		0,76		1,01	+	0,87	
Херсонська	1,94	+	0,58		0,48		0,79		0,82		0,54		0,24		0,28		0,56		0,81		0,53	
Хмельницька	1,31	+	0,57		0,49		0,42		0,50		0,42		0,10		0,26		0,35		0,47		0,33	
Черкаська	2,27	+т	0,71		0,64		0,56		0,54		0,53		0,37		0,31		0,49		0,57		0,48	
Чернівецька	0,48		0,48		0,40		0,35		0,60		0,30		0,12		0,20		0,55		0,55		0,45	
Чернігівська	1,12	+	0,54		0,34		0,44		0,67		0,61		0,20		0,29		0,36		0,33		0,50	
м. Київ	0,27		3,74	+т	4,93	+т	4,81	+т	4,34	+т	5,15	+т	10,30	+т	8,47	+т	6,29	+т	5,65	+т	6,77	+т
м. Севастополь	0,04		1,10	+	1,18	+	1,10	+	2,04	+т	1,75	+	0,62		0,54		2,12	+т	2,36	+т	0,98	+

*розраховано автором

Визначення ефективності спеціалізації суб'єктів малого підприємництва регіонів України

Регіони України	С/г, мисливство, лісове господарство	Локалізація	Промисловість	Локалізація	Будівництво	Локалізація	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Локалізація	Діяльність готелів та ресторанів	Локалізація	Діяльність транспорту та зв'язку	Локалізація	Фінансова діяльність	Локалізація	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Локалізація	освіта	Локалізація	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Локалізація	Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	Локалізація
АР Крим	0,79		0,68		1,02	+	0,71		1,02	+	0,93		0,62		0,57		0,78		0,93		0,72	
Вінницька	1,01	+	0,81		0,61		0,75		1,07	+	0,50		0,65		0,47		0,45		0,81		0,46	
Волинська	0,45		0,77		0,48		0,58		0,69		0,68		0,29		0,68		1,01	+	0,53		0,36	
Дніпропетровська	1,18	+	1,39	+	1,08	+	1,28	+	0,92		0,99	+	1,01	+	1,01	+	0,92		0,70		0,94	
Донецька	0,81		1,23	+	1,03	+	1,08	+	0,88		0,78		0,73		0,70		0,89		1,00	+	0,71	
Житомирська	0,44		0,56		0,68		0,64		0,91		0,58		0,77		0,48		0,84		0,48		0,75	
Закарпатська	0,51		0,48		0,59		0,58		0,75		0,75		0,41		0,49		1,02	+	0,60		0,51	
Запорізька	1,16	+	1,08	+	0,81		0,97	+	0,88		0,76		1,15	+	0,57		0,92		0,93		0,74	
Івано-Франківська	0,68		0,62		0,67		0,61		0,71		0,67		0,86		0,55		0,74		0,78		0,68	
Київська	1,15	+	1,19	+	1,05	+	1,00	+	1,08	+	0,99	+	0,68		1,08	+	0,93		0,95	+	0,92	
Кіровоградська	1,23	+	0,76		0,90		1,08	+	0,84		0,53		0,34		0,47		0,60		0,65		0,64	
Луганська	0,92		0,82		0,84		1,03	+	0,65		0,65		0,34		0,49		0,85		0,87		0,57	
Львівська	0,81		0,71		0,69		0,59		0,71		0,69		0,51		0,56		0,86		0,80		0,67	
Миколаївська	1,23	+	0,78		0,87		1,26	+	0,76		0,91		0,68		0,52		0,82		0,81		0,78	
Одеська	0,94		0,96	+	1,34	+	1,21	+	1,10	+	1,27	+	0,85		0,92		0,75		0,89		0,81	
Полтавська	1,39	+	0,93		0,93		1,06	+	0,81		1,01	+	1,32	+	0,67		0,74		0,76		0,61	
Рівненська	0,52		0,59		0,61		0,57		0,81		0,69		0,47		0,46		0,54		0,61		0,44	
Сумська	0,88		0,62		0,50		0,65		1,00	+	0,46		0,24		0,35		0,31		0,98	+	0,63	
Тернопільська	0,92		0,61		0,44		0,62		0,57		0,73		0,59		0,40		0,98	+	0,51		0,54	
Харківська	1,38	+	1,16	+	0,92		0,90		0,96	+	0,69		0,76		0,72		0,79		0,96	+	0,84	
Херсонська	1,14	+	0,74		0,69		1,11	+	0,93		0,78		0,45		0,48		0,97	+	0,79		0,53	
Хмельницька	1,02	+	0,59		0,67		0,66		0,77		0,65		0,27		0,49		0,59		0,52		0,55	
Черкаська	1,46	+	0,76		0,74		0,85		1,17	+	0,86		0,62		0,57		0,77		0,94		0,65	
Чернівецька	0,69		0,60		0,59		0,54		0,78		0,44		0,37		0,44		0,80		1,05	+	0,55	
Чернігівська	0,64		0,63		0,51		0,60		1,01	+	0,70		0,39		0,54		1,26	+	0,72		0,54	
м. Київ	2,42	+	1,67	+	1,62	+	1,31	+	1,54	+	1,73	+	1,34	+	1,90	+	1,60	+	1,64	+	2,49	+
м. Севастополь	0,26		0,91		0,78		0,89		1,30	+	1,20	+	0,54		0,46		1,28	+	0,89		0,80	

* дані Держстату

Показники інноваційної активності підприємств за їх розміром

	Розподіл кількості підприємств, од									
	Загальна кількість обстежених підприємств	підприємства з інноваційною активністю	У тому числі						Не інноваційно активні підприємства	
			підприємства з технологічними інноваціями	з них				підприємства тільки з марке- тинговими та/або організаційними інноваціями (не технологічними)		
				з них						
				підприємства з продуктовими інноваціями	підприємства з процесовими інноваціями	підприємства з продуктовими та процесовими інноваціями	підприємства з продовжуваною або перерваною інноваційною діяльністю			
	2008-2010									
Малі	26521	4874	1849	334	731	670	114	3025	21647	
Середні	7467	1799	1004	155	328	448	73	795	5668	
Великі	2364	966	722	83	184	412	43	244	1398	
	2010-2012									
Малі	24657	4170	1562	280	502	624	156	2608	20487	
Середні	7069	1767	1049	147	360	450	92	718	5302	
великі	2288	993	794	98	218	433	45	199	1295	
	Розподіл кількості працюючих, %									
	Кількість працюючих в інноваційно активних підприємствах		Кількість працюючих в підприємствах з технологічною інновацією		Кількість працюючих в п-вах з маркетинговою, організаційною інновацією		Кількість працюючих в п-вах з технологічною інновацією, не технологічною інновацією		Кількість працюючих не інноваційно активних підприємств	
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012
Малі	19,3	17,6	3,4	3,4	11,8	10,8	4,1	3,5	80,7	82,4
Середні	25,3	26,5	7,2	8,9	10,5	10,3	7,5	7,4	74,7	73,5
Великі	47,3	50,8	13,6	14,9	7,2	7,7	26,5	28,3	52,7	49,2
	Розподіл обсягу реалізованої продукції, %									
	Обсяг реалізованої продукції інноваційно активними підприємствами		Обсяг реалізованої продукції підприємствами з технологічною інновацією		Обсяг реалізованої продукції підприємствами з не технологічною інновацією		Обсяг реалізованої продукції підприємствами з технологічною та не технологічною інновацією		Обсяг реалізованої продукції не інноваційно активними підприємствами	
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012
Малі	19,8	19,2	1,4	1,5	16,3	15,2	2,0	2,5	80,2	80,8
Середні	32,9	25,6	2,9	3,7	13,9	17,4	16,0	4,5	67,1	74,46262
Великі	56,2	62,5	11,4	11,1	16,1	13,4	28,7	38,0	43,8	37,5

* дані Держстату

Показники інноваційної активності підприємств з технологічними інноваціями за їх розміром

	Розподіл підприємств з технологічними інноваціями за напрямками інноваційної діяльності. %																
	Внутрішні НДР		Зовнішні НДР		Придбання обладнання , машин , прогр.забезпечення		Придбання зовнішніх знань		Навчальна підготовка для інноваційної діяльності		Ринкове запровадження інновацій		Проект		Інше		
	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	2010	2012	
Малі	19,1	20,7	7,1	7,4	71,6	74,6	9,6	11,0	23,8	17,8	21,2	12,8	18,6	15,2	29,3	20,4	
Середні	20,0	18,1	7,0	7,1	75,6	78,9	10,8	9,5	26,2	20,8	20,2	12,1	16,3	12,2	29,8	21,2	
Великі	30,1	25,8	24,5	18,8	81,2	80,7	17,2	12,5	38,9	29,8	28,5	18,0	24,1	16,6	41,8	30,4	
	Розподіл обсягу витрат на технологічні інновації за видами витрат, %																
	Внутрішні НДР				Зовнішні НДР		Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення				Придбання зовнішніх знань						
	2010		2012		2010	2012	2010		2012		2010		2012				
Малі	16,1		31,8		6,7	3,6	76,2		56,6		0,9		8,1				
Середні	8,2		9,3		6,1	3,3	81,9		81,0		3,8		6,4				
Великі	10,0		16,0		3,2	3,1	75,6		72,8		11,2		8,0				
	Розподіл підприємств з технологічними інноваціями за найважливішими джерелами інформації для інноваційної д-ті, %																
	Внутрішні		Ринкові джерела				Інституційні джерела				Інші джерела						
	У межах п-ва, групи підприємств		Постачальники		Клієнти, покупці	Конкуренти, інші п-ва галузі	Консультанти, комерц.лабораторії, приватні НДІ		Університети та інші ВНЗ	Державні НДІ	Конференції, ярмарки, виставки	Наукові журнали та торгові/технічні публікації		Проф. та промислові асоціації			
Малі	29,9		23,4		22,9	10,5	4,7		2,0	3,9	13,6	8,4		3,8			
Середні	26,7		24,3		18,4	9,1	4,2		1,8	3,9	13,8	7,9		3,9			
Великі	34,3		28,7		22,8	11,7	6,9		4,4	7,5	19,5	13,3		6,7			
	Розподіл підприємств з технологічними інноваціями, які отримували державну фінансову допомогу для інноваційної діяльності, %																
	Усього					центральный уряд					місцеві та регіональні органи влади						
	2008-2010					2010-2012		2008-2010		2010-2012		2008-2010			2010-2012		
Малі	2,6					2,8		0,4		1,0		1,8			1,8		
Середні	3,9					5,1		2,4		1,6		2,0			3,7		
Великі	6,2					5,4		4,5		3,6		2,8			2,3		
	Розподіл підприємств з технологічними інноваціями за найбільш важливими інноваційними цілями, %																
	Розширити номенклатуру товарів або послуг	Замінити застарілі продукти або процеси	Вийти на нові ринки чи збільшити частку ринку	Поліпшити якість товарів або послуг	Скоротити час, необх. для виходу інновації на ринок	Підвищити гнучкість при виробництві	Збільшити потужності для виробництва	Зменшити витрати праці на од. продукції	Зменшити витрати матеріалів, енергії на од.продукції	Зменшити вплив на НПС	Поліпшити якість здоров'я та рів.безпеки						
Малі	39,9	26,9	37,7	40,3	11,2	13,6	17,8	19,0	16,2	12,1	17,9						
Середні	41,5	25,5	37,5	37,5	12,3	12,8	20,0	20,9	18,6	15,3	18,6						
великі	45,9	36,1	44,8	45,2	16,4	18,8	29,7	31,7	33,7	26,7	27,3						

Інтегральна оцінка рівня розвитку малого підприємництва у регіонах України у 2009-2013 рр.

Регіони України	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од	Кількість ФОП на 10 тис. осіб наявного населення, од	Кількість припинених суб'єктів господарювання у розрахунку на 1 тис. створюваних, од	Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами регіону в розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис.грн	Обсяг реалізованої продукції ФОП регіону в розрахунку на одного зайнятого у ФОП регіону, тис.грн	Валові капітальні інвестиції в розрахунку на одне мале підприємство, тис.грн	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників на малих підприємствах, грн	Інтегральна оцінка	
								Індекс	Ранг
АР Крим	0,264	0,713	0,762	0,388	0,659	0,536	0,588	0,549	7
Вінницька	0,178	0,725	0,576	0,442	0,724	0,299	0,575	0,490	15
Волинська	0,172	0,655	0,700	0,393	0,622	0,313	0,524	0,471	20
Дніпропетровська	0,280	0,665	0,674	0,762	0,675	0,469	0,651	0,589	6
Донецька	0,214	0,653	0,607	0,669	0,588	0,330	0,708	0,528	8
Житомирська	0,171	0,683	0,648	0,337	0,652	0,220	0,552	0,452	23
Закарпатська	0,174	0,694	0,615	0,316	0,706	0,694	0,566	0,525	9
Запорізька	0,285	0,775	0,535	0,527	0,676	0,232	0,610	0,508	12
Івано-Франківська	0,197	0,668	0,434	0,387	0,643	0,376	0,544	0,456	22
Київська	0,323	0,861	0,779	0,659	0,823	0,393	0,689	0,635	3
Кіровоградська	0,244	0,658	0,573	0,535	0,569	0,326	0,545	0,486	16
Луганська	0,168	0,703	0,567	0,519	0,618	0,247	0,580	0,474	18
Львівська	0,254	0,608	0,792	0,413	0,601	0,383	0,583	0,510	11
Миколаївська	0,311	0,899	0,480	0,534	0,569	0,297	0,561	0,511	10
Одеська	0,362	0,891	0,712	0,627	0,642	0,376	0,596	0,591	5
Полтавська	0,228	0,752	0,441	0,570	0,672	0,335	0,605	0,504	13
Рівненська	0,151	0,624	0,420	0,339	0,546	0,250	0,552	0,402	27
Сумська	0,167	0,647	0,458	0,374	0,562	0,165	0,578	0,410	26
Тернопільська	0,158	0,609	0,651	0,348	0,612	0,400	0,532	0,463	21
Харківська	0,315	0,854	0,796	0,600	0,765	0,439	0,598	0,613	4
Херсонська	0,242	0,791	0,456	0,532	0,600	0,295	0,544	0,484	17
Хмельницька	0,174	0,850	0,408	0,364	0,599	0,244	0,554	0,441	24
Черкаська	0,198	0,732	0,441	0,499	0,807	0,290	0,587	0,494	14
Чернівецька	0,171	0,874	0,583	0,324	0,696	0,238	0,555	0,473	19
Чернігівська	0,179	0,681	0,494	0,367	0,578	0,177	0,536	0,419	25
м. Київ	1,000	0,893	1,000	1,000	0,971	0,960	1,000	0,974	1
м. Севастополь	0,346	0,995	0,871	0,527	0,811	0,453	0,616	0,645	2

* розраховано автором

Інтегральна оцінка впливу малого підприємництва на соціально-економічний розвиток регіонів України у 2009-2013 рр.

Регіони України	Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції підприємствами регіону	Частка продукції ФОП у загальному обсязі реалізованої продукції регіону	Частка валових капітальних інвестицій малих підприємств у загальному обсязі валових капітальних інвестицій підприємств регіону	Частка єдиного податку у загальному обсязі податкових надходжень регіону	Частка зайнятих працівників у ФОП у загальній чисельності зайнятих у регіоні	Частка зайнятих працівників на малих підприємствах у загальній чисельності зайнятих на підприємствах регіону	Частка найманих працівників у ФОП регіону у загальній чисельності найманих працівників регіону	Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній чисельності найманих працівників на підприємствах регіону	Частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості у загальному обсязі грошових доходів домогосподарств регіону	Інтегральна оцінка	
										Індекс	Ранг
АР Крим	0,610	0,497	0,496	0,561	0,720	0,806	0,769	0,782	0,340	0,613	11
Вінницька	0,719	0,606	0,404	0,691	0,760	0,782	0,680	0,785	0,261	0,622	10
Волинська	0,367	0,342	0,457	0,688	0,742	0,722	0,771	0,720	0,231	0,547	16
Дніпропетровська	0,346	0,131	0,404	0,396	0,419	0,480	0,363	0,467	0,176	0,348	26
Донецька	0,239	0,108	0,265	0,418	0,436	0,418	0,360	0,422	0,182	0,311	27
Житомирська	0,721	0,628	0,390	0,731	0,735	0,829	0,678	0,838	0,250	0,633	9
Закарпатська	0,560	0,727	0,926	0,996	0,901	0,857	0,894	0,846	1,000	0,851	1
Запорізька	0,462	0,271	0,280	0,486	0,550	0,611	0,470	0,607	0,342	0,448	21
Івано-Франківська	0,555	0,541	0,348	0,686	0,942	0,959	0,984	0,963	0,557	0,711	4
Київська	0,441	0,217	0,271	0,630	0,515	0,666	0,393	0,661	0,221	0,436	23
Кіровоградська	0,767	0,373	0,371	0,522	0,713	0,870	0,670	0,856	0,303	0,591	13
Луганська	0,395	0,289	0,280	0,456	0,547	0,448	0,459	0,448	0,204	0,388	24
Львівська	0,510	0,285	0,500	0,728	0,548	0,723	0,517	0,724	0,207	0,516	20
Миколаївська	0,662	0,335	0,329	0,666	0,714	0,840	0,526	0,825	0,476	0,587	14
Одеська	0,702	0,278	0,448	0,717	0,589	0,794	0,401	0,778	0,255	0,538	19
Полтавська	0,393	0,258	0,241	0,501	0,607	0,577	0,565	0,574	0,303	0,440	22
Рівненська	0,634	0,548	0,363	0,691	0,816	0,855	0,843	0,845	0,262	0,637	8
Сумська	0,585	0,482	0,254	0,570	0,712	0,697	0,742	0,702	0,265	0,546	17
Тернопільська	0,475	0,472	0,642	0,879	0,850	0,887	0,887	0,890	0,187	0,666	7
Харківська	0,603	0,353	0,560	0,754	0,619	0,698	0,544	0,708	0,162	0,544	18
Херсонська	0,995	0,567	0,503	0,794	0,838	0,944	0,806	0,931	0,583	0,765	3
Хмельницька	0,727	0,651	0,324	0,776	0,856	0,879	0,757	0,862	0,321	0,670	6
Черкаська	0,549	0,458	0,433	0,649	0,709	0,732	0,667	0,721	0,319	0,575	15
Чернівецька	0,855	1,000	0,309	0,957	0,995	0,993	0,857	0,995	0,482	0,809	2
Чернігівська	0,666	0,515	0,335	0,718	0,732	0,791	0,714	0,793	0,204	0,594	12
м. Київ	0,399	0,058	0,754	0,567	0,208	0,617	0,120	0,620	0,259	0,380	25
м. Севастополь	0,842	0,607	0,544	0,750	0,806	0,921	0,793	0,942	0,192	0,695	5

* розраховано автором

Перелік передумов розвитку малого підприємництва для визначення тісноти зв'язку

Група передумов	Передумови
Ресурсні передумови	Сукупний природо ресурсний потенціал на душу населення (X1); сукупний природо ресурсний потенціал на одиницю території (X2); рівень безробіття у % до економічно активного населення віком 15-70 років, %(X3); кількість виявлених злочинів у розрахунку на 10 тис. населення, випадків (X4); кількість учнів слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення, осіб (X5); кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення, осіб (X6); фахівці вищої кваліфікації, які зайняті в економіці, на 10 тис. населення, осіб (X7); вартість необоротних активів у розрахунку на одного зайнятого на малих підприємствах, тис. грн. (X8); рівень зносу основних засобів малих підприємств, % (X9)
Підприємницький клімат	Чисельність бізнес-центрів у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X10); чисельність бізнес-інкубаторів у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X11); чисельність лізингових центрів у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X12); чисельність фондів підтримки підприємництва у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X13); чисельність інформаційно-консультативних установ у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X14); чисельність громадських об'єднань суб'єктів п-ва у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X15); чисельність інвестиційних та інноваційних фондів і компаній у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X16); чисельність технопарків у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X17); чисельність координаційних рад підприємництва у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X18); чисельність у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од; чисельність ЦНАП у розрахунку на 100 тис. осіб наявного населення, од (X19); чисельність небанківських ФК установ на 100 тис. осіб наявного населення, од (X20); чисельність банкоматів і платіжних терміналів на 10 тис. осіб наявного населення, од (X21); чисельність відділень банків на 10 тис. осіб наявного населення, од (X22); щільність залізничних колій загального користування (X23); щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям (X24); кількість абонентів мережі Інтернет у розрахунку на 10 тис. осіб населення, од (X25); кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи у розрахунку на 10 тис. осіб, од (X26); кількість ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. осіб, од (X27); Торгова площа ринків споживчих товарів на 10 тис. осіб, тис. кв. м (X28); Чисельність виставкових заходів у розрахунку на 10 тис. осіб населення, од (X29); забудована виставкова площа організаторів виставок на 10 тис. осіб, тис. кв. м (X30); вартість кредитів наданих депозитними корпораціями (крім НБУ) фізичним-особам підприємцям (ФОП) у розрахунку на 10 тис. ФОП, млн. грн. (X31); обсяг витрат на виплату одноразової допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності на 10 тис. осіб наявного населення, тис. грн. (X32); кількість безробітних, працевлаштованих на нові робочі місця в пріоритетних ВЕД суб'єктами МП з компенсацією втрат роботодавцю у розмірі ЄСВ на 10 тис. суб'єктів МП, осіб (X33); плановий показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис.грн. (X34); фактичний показник затверджених бюджетних коштів на виконання регіональних програм розвитку МП в розрахунку на 10 тис. населення, тис.грн (X35); сума активів кредитних спілок у розрахунку на одну особу тис. грн. (X36); сума активів інститутів спільного інвестування у розрахунку на одну особу, тис. грн. (X37); прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу, дол.США (X38); кількість великих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, од (X39); Кількість інвестиційних проектів (національних, регіональних та ін.), що знаходяться на супроводі РЦІР, од (X40); кількість осіб старше 45 р, що отримали ваучер на навчання та підвищення кваліфікації від державної служби зайнятості на 10 тис. осіб, осіб (X41); Кількість осіб, охоплених профорієнтаційними послугами державної служби зайнятості на 10 тис. осіб наявного населення, осіб (X42); кількість безробітних громадян, які проходили професійне навчання від державної служби зайнятості на 10 тис. осіб наявного населення, осіб (X43); Кількість виданих документів дозвільного характеру у розрахунку на 10 тис. осіб, од (X44); Кількість наданих консультацій дозвільними центрами у розрахунку на 10 тис. осіб, од (у 2013 р. включно з центрами надання адміністративних послуг (X45)

[illegible]

Продовження табл.Е.2

[illegible]

Продовження табл.Е.2

	X31	X32	X33	X34	X35	X36	X37	X38	X39	X40	X41	X42	X43	X44	X45
34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Y	0,376	-0,027	-0,614	0,787	0,503	0,386	0,387	0,875	0,859	0,846	-0,563	-0,491	-0,580	0,032	-0,287
X1	-0,381	0,012	-0,020	-0,347	-0,062	-0,337	0,163	-0,340	-0,315	-0,316	0,043	0,223	0,004	0,000	0,146
X2	-0,173	-0,437	-0,183	-0,087	0,082	-0,141	0,402	0,065	0,236	-0,023	-0,444	-0,324	-0,442	-0,405	-0,136
X3	-0,355	0,227	0,617	-0,366	-0,340	-0,358	-0,335	-0,465	-0,508	-0,444	0,627	0,437	0,615	0,052	0,174
X4	-0,047	-0,046	-0,586	0,221	0,189	0,020	0,302	0,294	0,389	0,299	-0,408	-0,290	-0,401	0,138	-0,027
X5	-0,025	-0,051	0,287	-0,281	-0,056	-0,270	-0,152	-0,297	-0,277	-0,327	0,319	0,184	0,413	-0,002	0,191
X6	0,280	0,051	-0,317	0,863	0,654	0,377	0,314	0,900	0,792	0,839	-0,231	-0,482	-0,307	-0,003	-0,320
X7	0,302	0,029	-0,355	0,856	0,610	0,351	0,306	0,890	0,774	0,864	-0,322	-0,485	-0,370	-0,017	-0,337
X8	0,244	-0,107	-0,362	0,766	0,536	0,271	0,471	0,857	0,880	0,708	-0,416	-0,636	-0,501	-0,055	-0,246
X9	-0,357	-0,016	0,280	-0,432	-0,200	-0,402	-0,418	-0,539	-0,511	-0,476	0,336	0,344	0,422	0,070	0,282
X10	0,297	0,268	-0,298	0,826	0,703	0,244	0,118	0,771	0,676	0,753	-0,163	-0,293	-0,149	0,270	-0,158
X11	0,513	0,259	-0,122	0,470	0,302	0,004	-0,155	0,384	0,364	0,368	0,144	-0,233	0,051	0,110	-0,073
X12	0,311	0,127	-0,298	0,899	0,662	0,276	0,254	0,908	0,814	0,844	-0,215	-0,442	-0,263	0,062	-0,273
X13	0,336	0,096	-0,356	0,799	0,598	0,206	0,009	0,730	0,624	0,773	-0,299	-0,338	-0,338	0,034	-0,119
X14	0,331	-0,017	-0,340	0,744	0,571	0,138	0,113	0,731	0,750	0,655	-0,163	-0,248	-0,148	0,315	0,062
X15	0,127	0,094	-0,360	0,577	0,519	0,059	-0,095	0,490	0,372	0,594	-0,219	0,098	-0,310	0,148	-0,098
X16	0,217	0,120	-0,382	0,962	0,720	0,280	0,217	0,949	0,847	0,943	-0,324	-0,463	-0,398	0,023	-0,317
X17	0,221	0,226	-0,304	0,680	0,428	0,119	0,141	0,667	0,548	0,841	-0,418	-0,173	-0,339	-0,010	-0,418
X18	-0,266	0,180	0,461	-0,432	-0,241	-0,267	-0,251	-0,503	-0,437	-0,664	0,619	0,374	0,605	0,258	0,426
X19	0,019	0,247	0,058	-0,252	-0,312	-0,046	-0,146	-0,288	-0,192	-0,369	0,515	0,228	0,496	0,491	0,568
X20	0,226	0,212	-0,395	0,919	0,692	0,229	0,134	0,887	0,764	0,960	-0,301	-0,380	-0,373	-0,026	-0,349
X21	0,299	0,084	-0,586	0,791	0,524	0,286	0,458	0,866	0,830	0,846	-0,429	-0,484	-0,502	0,096	-0,248
X22	0,210	0,078	-0,627	0,385	0,134	0,311	0,180	0,410	0,406	0,540	-0,345	-0,228	-0,430	0,156	-0,099
X23	0,017	-0,520	-0,100	-0,548	-0,052	-0,055	0,294	0,260	0,239	0,383	-0,572	-0,212	-0,325	-0,395	-0,133
X24	0,147	-0,404	0,115	-0,347	-0,279	-0,114	0,046	0,058	0,066	0,352	-0,185	0,001	-0,053	-0,097	-0,040
X25	0,143	0,057	-0,482	0,812	0,608	0,721	0,210	0,810	0,726	0,745	-0,325	-0,557	-0,429	0,109	-0,197
X26	0,358	0,085	-0,399	0,810	0,574	0,314	0,288	0,838	0,739	0,811	-0,284	-0,475	-0,323	0,030	-0,231
X27	0,108	0,181	-0,311	0,816	0,619	0,255	0,250	0,808	0,670	0,879	-0,388	-0,381	-0,398	-0,014	-0,374
X28	-0,403	0,215	0,127	-0,217	-0,138	0,121	-0,122	-0,303	-0,373	-0,126	-0,082	0,172	0,017	0,117	0,208
X29	0,066	0,089	-0,390	0,845	0,602	0,428	0,177	0,792	0,632	0,714	-0,158	-0,505	-0,233	0,200	-0,109
X30	0,177	0,131	-0,356	0,973	0,739	0,362	0,210	0,947	0,814	0,887	-0,229	-0,510	-0,331	0,071	-0,281
X31	1,000	-0,036	-0,222	0,190	0,018	0,038	0,266	0,308	0,350	0,214	-0,062	-0,092	-0,071	-0,064	-0,126
X32		1,000	0,207	0,196	0,225	-0,005	-0,120	0,082	0,024	0,161	0,375	0,268	0,380	0,237	-0,112
X33			1,000	-0,270	-0,111	-0,371	-0,232	-0,377	-0,481	-0,416	0,654	0,302	0,585	-0,155	-0,074
X34				1,000	0,795	0,277	0,177	0,941	0,789	0,903	-0,171	-0,477	-0,312	0,047	-0,290
X35					1,000	0,246	0,042	0,692	0,573	0,651	-0,061	-0,261	-0,204	0,000	-0,200
X36						1,000	-0,013	0,269	0,261	0,213	-0,167	-0,279	-0,250	0,102	-0,132
X37							1,000	0,451	0,470	0,173	-0,195	-0,368	-0,212	-0,143	0,002
X38								1,000	0,907	0,880	-0,279	-0,554	-0,396	-0,034	-0,301
X39									1,000	0,729	-0,350	-0,568	-0,437	0,043	-0,173
X40										1,000	-0,421	-0,358	-0,470	-0,050	-0,395
X41											1,000	0,294	0,816	0,244	0,165
X42												1,000	0,516	0,382	0,140
X43													1,000	0,385	0,268
X44														1,000	0,613
X45															1,000

*розраховано автором

Оцінка якості побудованої моделі

Параметри та критерії кореляції та регресії за результативним підходом		Параметри																
		a0	a6	a7	a8	a10	a12	a16	a20	a21	a25	a26	a27	a30	a34	a38	a39	a40
Незміщена оцінка дисперсії залишків		0,0257																
Стандартні помилки оцінок параметрів		0,0685	0,0002	0,0040	0,0002	0,0161	0,0174	0,0041	0,0053	0,0012	0,00002	0,0128	0,0310	0,0001	0,0017	0,00002	0,0180	0,0035
Значущість коефіцієнта множинної кореляції		21,813																
Значущість побудованої моделі		29,737																
Значущість параметрів моделі		7,6654	-1,6651	0,4252	1,0347	1,1742	0,6550	-0,6595	-1,7410	0,0046	2,4262	1,7647	-1,5717	0,4895	-2,3042	0,6494	1,7838	3,0532
Довірчі інтервали параметрів моделі	Ниж-ній	0,3727	-0,0007	-0,0073	-0,0002	-0,0170	-0,0274	-0,0118	-0,0209	-0,0026	0,0000	-0,0060	-0,1177	-0,0002	-0,0078	0,0000	-0,0080	0,0029
	Верх-ній	0,6781	0,0001	0,0107	0,0006	0,0548	0,0502	0,0064	0,0026	0,0026	0,0001	0,0513	0,0203	0,0002	-0,0001	0,0001	0,0723	0,0183

*розраховано автором

Ефекти реалізації політики імпортозаміщення у регіонах України

Цілі	Економічні	Соціальні
Загальнонаціональні	- збільшення ВВП і податкових надходжень; - досягнення і зростання позитивного сальдо зовнішньоекономічної діяльності; покращення платіжного балансу; - збільшення у структурі імпорту частки продукції, виробництво якої в Україні є неможливим/нерентабельним, продукції інвест. призначення; - збільшення частки вітчизняної продукції у структурі проміжного і кінцевого споживання; - розвиток сучасних виробництв і систем управління; - зменшення обсягів тіншового імпорту	- підвищення рівня розвитку трудового потенціалу; - підвищення рівня і якості життя населення; нарощення середнього класу; - обмеження неякісного імпорту, забезпечення населення якісною продукцією, що відповідає міжнародним стандартам
Регіональні	- збільшення ВРП та податкових надходжень; - підвищення конкурентоспроможності, іміджу та інвестиційної привабливості регіону; - забезпечення ефективної спеціалізації регіону; - розвиток і активізація використання інноваційного та інфраструктурного потенціалів регіону	- збільшення кількості робочих місць і підвищення зайнятості, якості та рівня життя, купівельної спроможності населення, створення умов для відтворення робочої сили, скорочення відпливу «мізків»; - збільшення довіри населення до продукції вітчизняного виробництва; розширення асортименту реалізовуваних товарів і послуг; - підвищення ефективності і раціоналізація використання ресурсного потенціалу шляхом впровадження новітніх технологій і виробництва продукції відповідно до світових стандартів
У сфері підприємництва	- підвищення щільності підприємницьких структур шляхом розширення діяльності існуючих та створення нових господарюючих суб'єктів, їх постійна модернізація і підвищення ефективності діяльності, вихід на нові ринки; запровадження виробництва продукції повного циклу, підвищення якості, конкурентоспроможності та диверсифікація продукції вітчизняного виробництва; - скорочення витрат на імпорт товарів проміжного споживання, задоволення потреб проміжного споживання вітчизняною продукцією; розширення д-ті суб'єктів господарювання що здійснюють різноаспектне обслуговування підприємницьких структур; - активізація інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, трансфер знань і технологій - активізація коопераційних та субпідрядних зв'язків між суб'єктами господарювання регіону	- підвищення рівня кваліфікації персоналу, заробітної плати; - створення можливостей для реалізації підприємницьких здібностей і ініціатив; - безпечність виробництва через використання новітніх технологій

*складено автором

Показники зовнішньої торгівлі товарами за регіонами світу

	Всього	Країни СНД	Інші країни	в тому числі:					
				Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія	Інші
2002									
Експорт	17957,1	4377,4	13579,7	6515,8	5067,7	1055,2	936,9	4,1	
Структура		24,4	75,6	36,3	28,2	5,9	5,2	0,0	
Імпорт	16976,8	8968,2	8008,6	5751,1	1171,6	177,3	856,7	51,5	
Структура		52,8	47,2	33,9	6,9	1,0	5,0	0,3	
Сальдо	980,3	-4590,8	5571,1	764,7	3896,1	877,9	80,2	-47,4	0
Сальдо, %	5,5	-104,9	41,0	11,7	76,9	83,2	8,6	-1156,1	
2005									
Експорт	34286,8	10739,7	23547,1	10892,7	8403,5	2405,7	1831,2	13,7	0,3
Структура		31,3	68,7	31,8	24,5	7,0	5,3	0,0	0,0
Імпорт	36141	17030,3	19110,9	12670,1	4644,5	426,2	1265,6	104	0,5
Структура		47,1	52,9	35,1	12,9	1,2	3,5	0,3	0,0
Сальдо	-1854,2	-6290,6	4436,2	-1777,4	3759	1979,5	565,6	-90,3	-0,2
Сальдо, %	-5,4	-18,3	12,9	-5,2	11,0	5,8	1,6	-0,3	0,0
2008									
Експорт	66954,4	23809,4	43145,1	19732,8	15231	3902,4	4144	63,7	
Структура		35,6	64,4	29,5	22,7	5,8	6,2	0,1	
Імпорт	85535,4	33569,4	51965,9	30477	15306,2	1559,1	4190,6	431,7	
Структура		39,2	60,8	35,6	17,9	1,8	4,9	0,5	
Сальдо	-18581	-9760	-8820,8	-10744,2	-75,2	2343,3	-46,6	-368	
Сальдо, %	-27,8	-41,0	-20,4	-54,4	-0,5	60,0	-1,1	-577,7	
2009									
Експорт	39702,9	13473,9	26229	10269,6	12131,8	2628,6	1124,4	21,6	
Структура		33,9	66,1	25,9	30,6	6,6	2,8	0,1	
Імпорт	45435,6	19692,7	25742,9	16233,8	6541	617,6	2198	149,4	
Структура		43,3	56,7	35,7	14,4	1,4	4,8	0,3	
Сальдо	-5732,7	-6218,8	486,1	-5964,2	5590,8	2011	-1073,6	-127,8	
Сальдо, %	-14,4	-46,2	1,9	-58,1	46,1	76,5	-95,5	-591,7	
2013									
Експорт	63320,7	22077,3	41243,4	17064,2	16813	5094,7	2163,6	40,1	67,8
Структура		34,9	65,1	26,9	26,6	8,0	3,4	0,1	0,1
Імпорт	76986,8	27941,6	49045,2	28566,2	15237,3	749,8	4339,9	93,7	58,2
Структура		36,3	63,7	37,1	19,8	1,0	5,6	0,1	0,1
Сальдо	-13666,1	-5864,3	-7801,8	-11502	1575,7	4344,9	-2176,3	-53,6	9,6
Сальдо, %	-21,6	-26,6	-18,9	-67,4	9,4	85,3	-100,6	-133,7	14,2

*дані Держстату

Використання імпортої продукції у проміжному споживанні видів економічної діяльності в Україні у 2012-13 роках, %

	Сільське, лісове та рибне г-во	Добувна промисловість	Харчова промисловість	Текстильне виробництво	В-во з деревини, паперу	В-во коксу, нафтоперероблення	В-во хім. продукції	Фармацевтичне в-во	В-во з гуми, пластмаси та ін.	В-во металів і мет. виробів (крім машин)	В-во комп'ютерів, електронної, оптичної п-ції	В-во електричного устаткування	В-во решти машин і устаткування	В-во автотранспортних засобів	В-во меблів, ремонт і монтаж устаткування	Постачання електроенергії, газу, пари та ін	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	Будівництво	Торгівля, ремонт авто	Транспорт, складське г-во, поштова д-ть	Д-ть готелів і ресторанів	Видавнича д-ть, д-ть з кіно-, відео, радіо-ва	Телекомунікації	Діяльність у сфері інформатизації	Фінансова, страхова д-ть	Операції з нерухомим майном	Д-ть з права, бух обліку, архітектури тощо консультування; технічні дослідження	Наукові дослідження	Рекламна, проф., технічна і ветеринарна д-ть	Д-ть з адмін. та допоміжного обслуговування	Держуправління, оборона; соц. страхування	Освіта	Охорона здоров'я, соц. допомога	Мистецтво, спорт, відпочинок	Надання інших видів послуг	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
Сільське, лісове г-во	2,8	0,6	18,4	80,5	0,5	0,0	15,2	13,2	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	23,4	0,0	0,0	0,8	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,3	0,5	0,5	0,5	0,0	0,0	7,7	
Добувна пром-ть	61,2	30,4	62,0	62,2	62,3	62,0	61,3	86,7	42,3	51,3	57,5	60,9	61,2	61,0	50,6	55,9	44,3	36,0	46,6	61,7	63,0	40,1	60,8	58,3	25,5	59,2	37,2	58,6	67,3	40,7	54,8	55,2	58,4	59,7	58,7	54,6
Харчова пром-ть	11,3	5,6	16,5	62,5	5,5	5,1	5,5	5,8	6,3	5,4	3,3	10,0	5,4	20,2	53,6	5,7	8,7	5,2	5,4	5,4	5,6	5,0	8,7	0,0	5,4	6,4	5,3	5,6	5,6	5,5	5,4	5,4	5,0	5,9	14,1	
Текстильне в-во	44,0	40,8	66,1	99,6	61,1	41,4	40,6	53,9	84,5	40,8	45,0	39,9	41,7	40,6	45,3	41,0	40,3	41,1	41,1	41,0	40,9	46,4	38,8	25,0	33,3	40,8	36,7	50,0	41,3	41,0	41,0	40,7	97,9	59,7	40,9	64,5
В-во з деревини, паперу	21,7	22,9	24,7	20,9	57,5	21,6	21,3	21,4	21,5	21,3	21,1	21,2	21,4	21,7	38,2	21,4	21,3	78,6	21,5	26,6	21,3	93,8	21,3	21,3	22,7	22,2	22,2	21,5	21,4	21,1	21,5	23,4	21,3	22,0	21,4	38,3
В-во коксу, нафтопереробка	62,9	50,6	73,6	58,2	56,3	37,0	42,6	55,0	54,6	40,0	55,3	43,7	57,8	51,6	60,8	60,0	60,9	61,0	59,6	60,5	60,4	58,3	57,7	55,3	57,8	59,9	60,5	62,8	60,5	61,4	63,3	62,0	62,3	61,5	61,7	55,4
В-во хім. продукції	87,6	21,0	52,4	22,5	76,7	19,7	98,1	92,8	85,8	90,6	19,5	30,7	20,6	27,5	19,9	22,4	19,7	66,8	92,0	57,1	19,6	19,9	21,1	20,8	20,0	19,7	40,0	19,8	20,0	36,6	27,7	20,0	42,2	99,3	20,2	75,3
Фармацевтичне в-во	71,8	72,1	71,8	71,2	83,3	70,8	72,3	71,8	71,5	70,4	0,0	83,3	75,0	68,3	72,9	73,2	73,3	71,5	71,8	71,0	71,4	0,0	100	71,8	0,0	71,7	75,3	73,3	72,5	72,9	71,8	71,4	75,6	72,9	72,5	73,5
В-во з гуми, пластмас, ін	22,1	22,3	22,0	90,2	32,1	20,7	80,8	37,9	48,8	21,3	44,8	31,0	87,0	36,6	42,6	20,5	23,2	43,6	24,6	29,9	46,0	26,6	24,3	19,6	24,3	17,9	25,1	20,6	25,8	23,0	15,3	14,5	16,7	17,8	22,0	35,8
В-во металів, готових мет. виробів (не машин)	22,7	13,8	21,2	2,3	2,9	2,7	2,8	3,1	2,8	46,9	21,7	63,9	48,4	24,3	35,7	2,6	2,7	37,1	3,0	45,6	2,4	2,6	2,7	0,0	2,2	3,0	3,0	2,9	3,3	2,8	3,1	3,1	3,2	3,4	2,2	36,6
В-во комп'ютерів, електронної, оптичної продукції	97,7	73,0	98,6	43,8	36,6	37,9	69,6	32,5	76,2	84,2	99,2	98,4	93,2	95,2	96,4	86,7	37,9	90,4	89,4	92,7	36,6	79,5	84,7	91,0	70,4	37,2	66,4	89,3	36,9	37,2	79,2	38,9	35,7	38,1	89,6	90,0
В-во електричного устаткування	26,8	26,5	26,4	25,0	25,8	27,0	26,7	26,7	26,9	77,8	56,2	95,9	69,0	83,3	74,6	49,9	26,4	73,6	26,5	26,7	26,7	23,8	25,9	25,5	26,6	26,6	26,4	26,3	27,0	26,4	26,6	27,3	26,2	26,7	26,4	60,3
В-во решти машин і устаткування	44,0	68,6	49,5	18,8	18,3	18,6	18,4	18,5	18,4	76,0	18,4	68,4	94,1	83,2	88,1	18,4	18,4	58,7	82,7	71,5	18,3	20,0	26,2	29,2	23,6	18,1	18,9	18,3	17,9	18,1	18,1	9,7	20,4	17,7	18,0	69,4
В-во автотр. засобів	47,3	27,5	45,1	0,0	0,9	0,0	1,0	0,0	0,9	35,5	0,0	0,0	0,9	66,7	14,2	0,9	0,8	30,8	49,2	29,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,9	0,0	0,0	0,0	0,7	1,1	0,9	0,0	0,0	0,0	48,3
Виробництво меблів, монтаж устаткування	2,5	2,5	2,6	5,6	2,6	2,6	2,5	3,0	2,5	2,6	2,4	2,2	2,5	2,6	14,0	2,5	2,7	2,6	4,4	2,6	2,5	0,0	2,6	1,9	2,6	2,6	2,5	2,2	2,4	2,6	2,6	2,5	2,6	2,7	19,7	4,6

Продовження додатка Є.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	
Водопостачання; поводж. з відходами	2,4	2,5	2,4	4,2	2,3	2,2	2,3	4,0	2,7	2,4	0,0	2,8	2,3	2,3	2,2	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	0,0	0,0	0,0	2,2	2,4	2,8	3,4	0,0	2,4	2,5	2,5	2,5	2,4	2,3	2,4	
Будівництво	1,3	1,3	1,3	0,0	1,9	0,7	1,5	1,0	1,2	1,3	0,7	0,8	0,6	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,3	1,4	0,0	1,1	0,0	1,4	1,3	1,2	0,0	0,0	1,3	1,3	1,2	1,3	0,6	0,8	1,3	
Торгівля, ремонт авто	6,0	6,1	6,0	4,7	6,5	2,9	5,7	6,0	5,8	5,3	5,5	6,1	5,8	5,9	5,9	5,8	6,0	6,0	6,0	6,0	6,9	6,0	6,0	5,8	6,2	5,9	6,2	6,9	5,8	5,9	5,9	6,3	6,0	5,9	5,7	6,0	
Транспорт, поштова складська д-ть	35,8	35,9	35,7	35,4	34,7	35,8	35,8	32,8	35,4	35,8	34,8	35,5	35,2	35,5	34,9	35,2	35,0	35,6	35,0	35,7	34,9	22,9	30,2	32,5	25,5	34,3	33,8	34,4	29,8	33,0	34,4	30,9	30,5	33,7	34,9	35,2	
Д-ть готелів, ресторанів	52,4	51,8	52,1	52,2	53,2	50,0	52,2	50,9	52,4	52,0	51,6	51,9	52,0	52,1	52,0	52,1	53,8	52,0	52,0	52,1	52,0	51,1	52,0	52,2	52,2	51,9	52,0	52,0	52,1	51,9	51,9	52,0	51,8	52,0	52,1	52,0	
Видавнича д-ть, д-ть кіно-, відео, радіо в-ва	15,8	15,7	15,0	11,1	15,0	22,5	18,3	14,9	15,9	15,0	26,7	15,6	15,3	15,5	14,9	15,5	14,5	15,5	15,0	14,9	14,6	15,0	15,0	14,9	15,1	15,2	14,9	14,3	15,0	15,4	0,0	14,8	14,8	14,9	14,9	15,0	
Телекомунікації	12,1	12,1	12,1	12,6	12,2	12,4	11,8	12,9	11,7	11,7	12,2	12,4	11,9	12,5	12,1	12,1	11,8	12,0	12,0	12,0	12,2	12,0	12,0	12,0	11,9	12,0	12,0	12,2	12,2	12,0	12,0	12,1	11,9	12,0	12,3	12,0	
Інформатизація	29,6	29,2	29,4	30,0	28,4	30,6	30,7	29,0	29,3	29,6	29,0	32,3	29,4	29,9	29,3	29,5	29,9	29,6	29,4	29,4	29,5	29,5	29,4	29,4	29,3	29,3	29,5	30,0	29,4	29,6	29,5	29,3	29,7	29,5	29,6	29,4	
Фінансова, страхова д-ть	8,8	8,8	8,8	8,6	8,8	8,8	8,8	8,8	8,7	8,8	8,7	8,8	8,7	8,8	8,8	8,8	8,7	8,7	8,8	8,8	8,7	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,7	8,8	8,8	8,8	8,8	8,7	8,7	8,9	8,8	
Операції з нерухомим майном	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	0,8	1,3	1,1	1,3	1,3	1,7	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4	1,3	1,4	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3	1,4
Д-ть з права, бух обліку, архітектури, інжинірингу; консультування; технічні дослідж.	8,7	8,7	8,7	9,2	8,6	8,5	8,8	8,7	8,7	8,8	8,9	8,5	8,6	8,7	8,7	8,7	8,6	8,7	8,7	8,7	8,6	8,8	8,8	8,8	8,7	8,8	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,9	8,7	
Наукові дослідження	18,6	17,3	16,0	0,0	20,2	0,0	12,7	17,8	10,0	20,8	8,3	21,6	19,1	15,1	23,8	20,5	20,8	17,7	18,1	18,4	0,0	0,0	0,0	9,4	0,0	18,1	17,8	18,0	17,4	25,0	18,1	17,9	18,2	0,0	0,0	17,9	
Рекламна д-ть, інша проф., наукова та технічна д-ть; ветеринарна д-ть	11,1	10,9	11,1	11,1	10,9	12,3	11,1	11,0	10,8	11,0	9,7	11,5	10,7	10,9	11,0	10,1	9,7	11,1	11,1	11,0	11,0	11,2	11,1	11,0	11,1	11,1	11,1	10,8	11,1	11,1	0,0	10,7	11,3	11,2	11,0	11,1	
Д-ть з адмін. і допоміжного обслуговування	4,8	4,8	4,8	3,4	4,7	5,3	4,9	5,3	4,8	4,8	4,7	4,8	4,9	5,1	4,6	4,7	4,9	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7	4,8	4,7	4,8	4,9	4,9	4,3	4,8	4,9	0,0	5,6	4,7	4,9	4,9	4,8	
Держуправління, оборона; обов'язкове соц. страхування	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Освіта	0,0	3,1	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	7,1	7,1	0,0	2,9	0,0	6,3	2,9	3,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	0,0	0,0	5,0	3,6	4,1	4,0	3,2	0,0	3,8	
Охорона здоров'я	4,8	4,2	4,1	0,0	0,0	4,0	3,8	0,0	4,1	4,2	0,0	3,8	3,7	4,3	4,0	4,0	4,8	3,8	4,4	4,3	3,7	0,0	6,7	0,0	4,2	4,8	0,0	0,0	0,0	3,6	4,2	4,1	4,3	4,1	5,8	4,2	
Мистецтво, спорт, відпочинок	28,6	31,3	31,2	0,0	0,0	33,3	50,0	0,0	39,3	22,5	0,0	41,7	29,7	33,3	50,0	33,3	16,7	41,7	28,6	30,3	28,6	29,7	25,0	29,2	0,0	29,0	29,6	0,0	29,5	30,2	29,7	29,7	29,7	29,6	29,6	29,7	
Надання ін. послуг	43,3	20,0	43,8	5,6	8,3	0,0	36,9	6,3	0,0	39,1	0,0	66,7	3,8	0,0	32,5	27,6	28,5	44,8	29,8	29,0	32,1	3,6	40,4	23,2	45,6	29,0	27,5	0,0	24,2	45,0	0,0	50,8	42,9	43,2	31,4	30,7	
Всього	23,9	20,9	21,9	62,3	46,2	55,9	60,4	52,2	44,8	41,1	59,8	53,9	49,6	47,2	33,9	40,9	11,5	25,3	22,8	35,0	11,2	25,8	12,5	24,6	9,1	7,3	12,0	22,2	15,1	15,1	18,1	11,7	41,1	20,8	26,4	30,3	

* дані Держстату

Додаток Є.4

**Використання імпортої продукції у кінцевому споживанні та валовому
нагромадженні за видами економічної діяльності в Україні у 2012-13 рр., %**

	Кінцеве споживання				Валове нагромадження основного капіталу
	Домо- господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства	загальне державне управління	разом	
Сільське, лісове г-во	14,9	2,1	0,5	14,5	49,1
Добувна пром-ть	67,2		58,3	66,2	0,0
Харчова пром-ть	21,9		5,5	21,9	0,0
Текстильне в-во	94,9		41,0	94,4	0,0
В-во з деревини, паперу	42,8		20,8	42,7	0,0
В-во коксу, нафтоперероблення	63,4		63,0	63,4	0,0
В-во хім. продукції	38,8		20,0	38,7	0,0
Фармацевтичне в-во	74,2		71,9	74,2	0,0
В-во з гуми, пластмас	56,8		23,6	56,6	0,0
В-во металів, готових мет. виробів (не машин)	55,5			55,0	7,9
В-во комп'ютерів, електронної, оптичної продукції	95,6		37,8	95,3	97,2
В-во електричного устаткування	50,9			50,9	93,5
В-во решти машин і устаткування	9,6	67,0	17,8	10,4	93,3
В-во автотр. засобів	71,1	45,6		70,9	69,9
Виробництво меблів, монтаж устаткування	86,5	30,6		86,4	87,0
Постачання електроенергії, газу	3,4	13,8		3,0	
Водопостачання; поводж. з відходами	2,4	2,1		1,6	
Будівництво	1,3	2,4		1,3	1,0
Торгівля, ремонт авто	6,1	11,2		6,1	
Транспорт, поштова, складська д-ть	35,6	23,6		27,3	
Д-ть готелів, ресторанів	52,0	27,1		52,0	
Видавнича д-ть, д-ть з кіно-, відео, радіо в-ва	14,9	28,6		14,1	
Телекомунікації	12,0	27,1		12,0	
Інформатизація	29,3	16,3		29,1	28,7
Фінансова, страхова д-ть	8,7	12,9		8,7	
Операції з нерухомим майном	1,4	12,1		1,3	1,4
Д-ть з права, бух обліку, архітектури, інжинірингу; консультування; технічні дослідж.	7,9	9,2		2,2	8,2
Наукові дослідження	0,0	9,8		0,0	19,4
Рекламна д-ть, проф., наукова, технічна, ветеринарна д-ть	11,2	10,6		9,1	
Д-ть з адмін. і допоміжного обслуговування	4,8	8,4		4,7	
Держуправління, оборона; обов'язкове соц. страхування	0,0	4,9	2,5	2,5	
Освіта	4,0	3,2	0,0	0,5	
Охорона здоров'я	4,1	9,4	0,0	0,6	
Мистецтво, спорт, відпочинок	29,7	17,1	0,0	14,3	
Надання ін. послуг	10,9	23,7	0,0	7,1	9,1
Всього	28,4	22,7	1,1	19,7	34,6

* дані Держстату

Сучасний стан та стратегічні пріоритети галузевого розвитку в рамках реалізації політики імпортозаміщення

ВЕД	Рівень імпорто-залежності	Сучасний стан галузі	Базова стратегія	Пріоритети розвитку галузі
1	2	3	4	5
Сільське господарство	Безпека	Галузь має потужну сировинну базу (1/10 світових площ чорнозему, країна займає 1-ше місце в світі за в-вом олії, соняшнику, 4-те – зернових і кукурудзи, 8-ме – пшениці), але характеризується екстенсивним способом ведення господарства. Землі страждають від різних форм деградації (ерозії піддається понад 50,0% родючих земель [169]). Особливістю є нижчі від світових продуктивність с/г культур і недовикористання потенціалу рослинництва (за виробництвом цукрових буряків потенціал використовується на 25,0-35,0%, плодів та ягід – 70,0-80,0% (Дод. Є.6)). Зростання імпортозалежності за продукцією тваринництва (в основному менш якісною, але дешевшою) зумовлюють низька продуктивність і високі темпи скорочення галузі (потенціал використовується на 18,0% - за поголів'ям ВРХ, 38,0-39,0% - свиней, 19,0% - овець та кіз, 83,0-90,0% - птиці, 50,0% - в-вом м'яса, 10,0% - вовни). С/г характеризується недостатнім матеріально-технічним забезпеченням; сировинною спрямованістю експорту (готові харчові продукти - 21,0-25,0%); зростанням імпорту інноваційної продукції, зокрема насіння, імпортозалежність за яким становить 70,0% (цукрових буряків - 90%, соняшнику і кукурудзи - 70%) [170].	стратегія конкурентного розвитку	Розвиток інтеграційних та коопераційних процесів; забезпечення адекватного ціноутворення на сільгосппродукцію; активізація фінансово-кредитної (держпідтримка, банківські кредити, лізинг), інфраструктурної (виробнича, переробна, складська, логістична інф-ра тощо) та інформаційної підтримки; розвиток місцевих ринків, виставкових заходів, диверсифікація кола контрагентів; розвиток науки, технологій, активізація інноваційної діяльності, раціоналізація використання та активізація відтворення ресурсного потенціалу; пришвидшення впровадження міжнародних стандартів і систем якості продукції; зупинення незаконного імпорту харчових продуктів
Харчова промисловість	Безпека	Галузь характеризується розвиненою сировинною базою та стабільним попитом, що спричинило незначне зменшення обсягів виробництва під час кризи, проте, не зважаючи на достатню наповненість внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва, частка імпорту у структурі внутрішнього споживання зросла з 11,4% в 2005 році до 19,2% у 2013-му. Найвагомішу частку імпорту становить продукція, що не виробляється в Україні (какао, екзотичні фрукти,) тютюнові вироби, жири та олії (зокрема пальмова, оливкова), напої і оцет, дитяче харчування.	стратегія конкурентного розвитку	Пріоритет - підгалузі, що вже мають високий потенціал в-ва продукції глибокої переробки, сировинно-технологічну базу, високий експортний потенціал, що організаційно і технологічно готові скласти конкуренцію імпорту: овочепереробне в-во, в-во соусів, дитячого, дієтичного харчування, алкогольних напоїв. Доцільним є обмеження імпорту небезпечної для споживачів і неякісної продукції [171], незаконного імпорту. Акцент на виробництво біологічно чистої продукції.
Рибне господарство	Затяжна Криза	У 2013 році обсяг вилову становив 225,8 тис. т, відповідно наявний потенціал (розрахований за відношенням фактичного обсягу виробництва продукції рибного господарства до максимального за 1990-2013 рр. (додаток Є.6) використовується лише на 24,6 %, що є вкрай негативною тенденцією для країни, що характеризується найбільшим риболовецьким фондом та площею водойм серед країн Європи [172]. Чверть сторіччя тому Україна мала 230 океанічних риболовецьких суден, на сьогодні - 9 [173].	стратегія реанімації	Залучення інвестицій; модернізація галузі (риболовецьких суден, рибних портів), відтворення водних біоресурсів; розвиток науки, відмова від застарілих технологій вилову, зберігання, переробки; боротьба з корупцією; браконьєрством, заміщення виробництв АРК і Донбасу (≈60,0% ринку).

Продовження додатка Є.5

1	2	3	4	5
Лісове господарство	Безпека	Стан безпеки галузі спричинений здійсненням імпорту/експорту через інші ВЕД (деревообробну промисловість тощо). Загалом, лісистість України становить 15,9 % (8 місце в Європі за площею), зосереджуючись в основному в Карпатах і на Поліссі, і не досягає оптимального рівня (20,0 %), при якому найефективніше використовуються земельні ресурси, формується екологічно стабільне середовище й найповніше виявляється весь комплекс корисних властивостей лісу [174]. Понад 90,0 % лісових ресурсів перебувають у державній і комунальній власності. Варто відмітити, що державне фінансування не покриває навіть нагальних потреб на відтворення лісів, а монопольна власність держави в умовах ринкової економіки може виявитися сприятливим підґрунтям для корупції, насамперед при наданні ліцензій на заготівлю деревини приватним підприємствам [175].	стратегія конкурентного розвитку	Реформування ринку лісу (кооперування різних форм власності з урахуванням значення лісового господарства в регіональній соціально-економічній системі, наслідків приватизації). Підвищення лісистості регіонів, лісовідтворення; невиснажливого лісокористування, захисту лісів від природних та антропогенних загроз, в т.ч. незаконної вирубки, введення новітніх механізмів заготовки деревини. Обмеження експорту деревини, як ресурсу, що вичерпується, що може зашкодити вітчизняним деревообробним підприємствам.
Виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність	Легка криза	Виробники деревообробного ринку характеризують нинішній стан як «стабільно важкий» і вважають, що впевнено нині почуваються ті, хто працює на експорт, тоді як ті, хто працює на внутрішньому ринку, залежать від розвитку систем кредитування. Для відновлення нормальної діяльності потрібна підтримка держави й переорієнтація галузі з «виробництва дров» на глибинне перероблення деревини [176].	стратегія пошитову	Модернізація, орієнтація на в-во прогресивної продукції (виготовлення відсортованої за міцністю «інженерної» деревини, створення нових матеріалознавчо-конструкційних рішень: композитів деревини з конструкційними та ізоляційними не деревними матеріалами [177]),
Виробництво меблів, ін. продукції, ремонт, монтаж машин і устаткування	Легка криза	Меблева галузь має значні перспективи розвитку в Україні: орієнтація на традиційну сировину - деревина і метал, значний потенціал ринку, що швидко розвивається (активізація житлового будівництва, зростання попиту на заміну меблів) та експортний потенціал (обсяги експорту перевищують імпорт). Близько 90,0 % імпорту меблів спрямовується на кінцеве споживання. Імпортується, в основному, продукція з Китаю, а також продукція з Європи, що характеризується вищими споживчими властивостями (якістю, ексклюзивністю, брендом). Дешеві меблі користуються популярністю все менше, в більшості реалізуються великими вітчизняними виробниками (стандартизована продукція): співвідношення імпортних і вітчизняних меблів дешевого і середнього цінового сегменту – 35,0 і 65,0% відповідно, у сегменті дорогих меблів – 70,0 і 30,0% [178].	стратегія пошитову	ресурсозбереження, активізація використання вторсировини, деревних відходів. Розвиток систем пільгового комерційного (забезпечить модернізацію) і споживчого кредитування (розширить попит та купівельну спроможність), лізингу, активізації участі у вітчизняних та зарубіжних маркетингових заходах та залученні суб'єктів МП до участі в держзакупівлях, надання в користування комунальних та інших приміщень, включення в юридичне поле «гаражних виробників», що створюють нерівноправну конкуренцію на ринку.
Добувна промисловість	Глибока криза	Імпортозалежність за продукцією добувної промисловості спричинена імпортом ресурсів, родовищ який в Україні немає, або вони не розвідані, ресурсо- та енергоємністю проміжного споживання і побутового сектору.	стратегія агресивного відновлення	Виведення з експлуатації збиткових малопотужних об'єктів, шахт; розвідування рідкісних родовищ і зменшення залежності від ресурсів, невластивих Україні. Запобігання незаконному видобутку корисних копалин. Освоєння виробництв з комплексної переробки ресурсів. Модернізація промисловості, впровадження програм енергозбереження, розробка і використання джерел альтернативної енергії
Виробництво коксу, продуктів нафто-переробки				

Продовження додатка Є.5

1	2	3	4	5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, взуття	Затяжна Криза	Частка галузі у структурі реалізованої промислової продукції зменшилась з 10,8 % у 1991р. до 0,7 % у 2013 р. Галузь характеризується високою імпортозалежністю сировинної бази (бавовни, синтетичних ниток і волокон, трикотажних полотен) і занепадом її вітчизняної складової. Зокрема, потенціал вирощування льону-довгунця використовується лише на 1,0 %, потенціал виробництва бавовни - лише на 8,7-11,8 %, потенціал виробництва основних видів продукції легкої промисловості, також недовикористовується (додаток Є.6). Галузь характеризується спадом виробництва за всіма напрямками, вітчизняна продукція або не відповідає співвідношенню ціна/якість, тенденціям моди та потребам в асортименті, або є якісною і дорогою, не може конкурувати з дешевим імпортом (новим і секонд-хенду і новим, що ввозиться під виглядом секонд-хенду), тому $\approx 85,0\%$ продукції виробляється на основі переробки давальницької сировини і експортується, а вітчизняний ринок заповнений імпортом (переважно дешевим китайським). Особливістю галузі є нестача кадрів у сферах виробництва сировини, технології і дизайну одягу, низький рівень оплати праці та низька кваліфікація нового персоналу; неефективні системи управління.	стратегія реанімації	Розвиток вітчизн. сировинної бази природного і хімічного походження, інтеграція підприємств в агро-хіміко-текстильну систему, створення виробництва повного циклу продукції масового вжитку та індивідуалізованої продукції з акцентом на вітчизняну сировину (льону, суміші льону з бавовною, вовни ін), імітація зарубіжних та створення вітчизняних брендів, їх просування на внутрішньому і зовнішніх ринках; поєднання роботи за толінгом з в-вом продукції для внутрішнього ринку (завантаження потужностей і переймання досвіду); держзакупівлі у вітчизняних товаровиробників; допомога у пошуку постачальників сировини; модернізація технічної бази виробництва; активізація науково-прикладних досліджень; модернізація системи підготовки кадрів легпрому; залучення іноземних менеджерів до роботи з представниками легпрому регіону; встановлення правил торгівлі секонд-хендом, боротьба з контрабандою одягу; антидемпінгові заходи; контроль за якістю імпорту, впровадження міжнародних стандартів.
Виробництво хімічних речовин і продукції	Глибока криза	Хімічна промисловість є одним з локомотивів економічного розвитку, адже об'єднує велику кількість спеціалізованих галузей, має високий експортний потенціал (аміак, сірчана кислота, азотні добрива) і потужну сировинну базу. Проте, спрямованість галузі на виробництво сировинної продукції (частка продукції середнього та низького технологічного переділу у структурі виробництва становить близько 72,0 %[179]), та ін. труднощі, з якими стикається більшість вітчизняних підприємств (зношеність ОЗ, низька продуктивність, ресурсоемність, нестача кваліфікованих працівників та держпідтримки) призводять до кризового стану імпортозалежності. Основну частку імпорту складає фармацевтична продукція, продукція органічної хімії: пластмаси, полімерні матеріали, каучук і вироби з них та інші продукти перероблення (хімічні нитки і волокна, шини, косметичні засоби і побутова хімія, ефірні олії, добрива (із вмістом 2-ох/3-ох поживних елементів, засоби захисту рослин) тощо.	стратегія агресивного відновлення	Розвиток сучасної науково-технічної бази галузі; модернізація галузі, підвищення її енергетичної безпеки, диверсифікація виробництва з акцентом на більш глибоку і комплексну переробку сировини та розширення номенклатури кінцевої продукції, виробництво нових матеріалів та високотехнологічної наукоємної продукції. демонополізація
Фармацевтичне виробництво	Глибока криза		стратегія поштоху	Фінансово-кредитна, інфраструктурна, інформаційна підтримка вітчизняних виробників галузі, розширення асортименту їх продукції з орієнтацією на різні сегменти споживачів на внутрішньому ринку
В-во гумових, пластмасових виробів, ін. неметалевої мінерал. продукції	Легка криза			

Продовження додатка Є.5

1	2	3	4	5
Металургійне виробництво	Легка криза	Металургія є базовою галуззю української економіки. Проте, сировинна орієнтація експорту, техніко-технологічна відсталість та відсутність інноваційних зрушень в галузі призводять до зростання імпортозалежності від імпорту високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю, феросплавів та ін. В основному, найбільшу залежність від імпорту продукції металургії демонструють регіони, в яких зосереджено основні споживачі продукції галузі, тобто добувні, металургійні, машинобудівні, будівельні підприємства.	стратегія поштовху	Розширення кола зовнішніх контрагентів і максимальна орієнтація на задоволення потреб внутрішнього ринку; модернізація і екологізація виробництва; раціональне використання і глибинна переробка сировини, зниження залежності від високотехнологічного імпорту.
Виробництво готових метал. виробів				
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	Затяжна Криза	Незважаючи на окремі успіхи в авіакосмічній, виробництві енергетичного устаткування, важкому, транспортному машинобудуванні та ін., стан галузі у цілому не відповідає сучасним вимогам вітчизняної і світової економіки [180]. Експортоорієнтованість забезпечується за рахунок метало- і енергоємної продукції з низьким рівнем доданої вартості і технологічності (орієнтація на Росію, СНД). Під час кризи індекс продукції галузі у 2009 році становив 52,5 %, при показнику по промисловості 79,4%. Поглиблюють кризове становище комплексу значна зношеність виробничих фондів (75,0-85,0%), низькі техніко-економічний рівень і інноваційна активність, відсутність держпідтримки, низька конкурентоспроможність продукції (невідповідність сучасним вимогам і потребам, неекономність, ненадійність, високі витрати з експлуатації). Галузь характеризується низьким показником використання потенціалу виробництва машинобудівної продукції (додаток Є.6) та наданням переваги з боку споживачів новому та б/в імпорту. Найбільша імпортозалежність - за легковими і вантажними автомобілями, с/г та побутовою технікою, комплектуючими, високотехнологічним обладнанням для модернізації вітчизняних виробництв (переважно з ЄС і Китаю). Небезпечність ситуації посилюється тим, що відволікання валютних надходжень на закупівлю імпортних технологій і споживчих товарів обмежує фінансування науково-технічних досліджень, що призводить до атрофії НДДКР, подальшого спаду виробництва та експорту, посилює ресурсну та фінансову залежність від країн-постачальників і прискорює сповзання української економіки на периферію світового господарського розвитку [181].	стратегія реанімації	Диверсифікація виробництва, орієнтація на розширення асортименту і освоєння виробництва нової конкурентоспроможної техніки; на розширення зовнішніх ринків збуту і задоволення потреб вітчизняних кінцевих споживачів і виробничого комплексу, в т.ч. виробництво обладнання для підвищення ресурсо- і енергоефективності виробничих процесів, альтернативної енергетики. Реконструкція/ закриття нерентабельних підприємств. Активізація, максимальна підтримка інноваційно-інвестиційної діяльності в галузі; створення наукоємних і високотехнологічних машинобудівних підприємств, що призведе до підвищення якості та зменшення матеріалоемності вітчизняної продукції; залучення вітчизняних машинобудівних компаній до участі в держзакупівлях і реалізації інфраструктурних проектів.
Виробництво електричного устаткування	Глибока криза		стратегія агресивного відновлення	
Виробництво машин і устаткування н.в.і.у.	Затяжна Криза		стратегія реанімації	
Виробництво автотр. засобів, причепів і напівпричепів, ін. тр. засобів	Глибока криза		с. агресивного відновлення	

*складено автором

Використання потенціалу виробництва деяких видів сільськогосподарської та
промислової продукції в Україні

Вид продукції	Період*	Максимальне значення		Фактичне значення		Використання потенціалу, %	
		Рік	Обсяг в-ва	2013	2014	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8
Сільське господарство, мисливство							
Поголів'я ВРХ, тис.голів	1990-2014	1990	25194,8	4645,9	4534,0	18,4	18,0
Поголів'я свиней, тис.голів	1990-2014	1990	19946,7	7576,7	7922,2	38,0	39,7
Поголів'я овець і кіз, тис.голів	1990-2014	1990	9003,1	1738,2	1735,2	19,3	19,3
Поголів'я птиці, млн. голів	1990-2014	1990	255,1	214,1	230,3	83,9	90,3
М'ясо, тис. т.	1990-2014	1990	4357,8	2389,4	2359,6	54,8	54,1
Молоко, тис. т.	1990-2014	1990	24508,3	11488,2	11132,8	46,9	45,4
Яйця, млн. шт	1990-2014	2013	19614,8	19614,8	19587,3	100,0	99,9
Вовна, т.	1990-2014	1990	29804	3520	2602	11,8	8,7
Зернові та зернобобові культури, тис. т.	1990-2014	2014	63859	63051	63859	98,7	100,0
Цукрові буряки, тис. т.	1990-2014	1990	44264	10789	15734	24,4	35,5
Насіння соняшнику, тис. т.	1990-2014	2013	11051	11051	10134	100,0	91,7
Картопля, тис. т.	1990-2014	2011	24248	22259	23693	91,8	97,7
Овочі, тис. т.	1990-2014	2012	10017	9873	9638	98,6	96,2
Плоди та ягоди, тис. т.	1990-2014	1990	2902	2295	1999	79,1	68,9
Льон-довгунець (волокно), тис. т.	1990-2014	1990	108,1	1,1		1,0	
Рибне господарство							
Риба (водні біоресурси), тис. т.	1991-2014	1991	918,3	225,8	91,3	24,6	9,9
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів							
Вироби ковбасні, тис. т.	1991-2014	1991	852	294	267	34,5	31,3
Соки натуральні, включаючи концентровані, тис. т.	2003-2014	2007	547	463	440	84,6	80,4
Соки купажовані натуральні, тис. т.	2003-2014	2007	467	286	246	61,2	52,7
Олія соняшникова нерафінована, тис. т.	1991-2014	2014	4359	3403	4359	78,1	100,0
Маргарин і продукти аналогічні, тис. т.	2003-2014	2010	363	283	271	78,0	74,7
Масло вершкове, тис. т.	2003-2014	2003	137	94,3	114	68,8	83,2
Спреди та суміші жирові, тис. т.	2003-2014	2005	83,8	53,9	52,5	64,3	62,6
Сир свіжий неферментований, кисломолочний, тис. т.	2003-2014	2006	93,2	83,7	74,7	89,8	80,2
Сири жирні, тис. т.	2003-2014	2005	274	165	130	60,2	47,4
Продукти кисломолочні, тис. т.	2003-2014	2007	532	522	473	98,1	88,9
Борошно, тис. т.	1998-2014	1998	3900	2565	2346	65,8	60,2
Крупи, тис. т.	1998-2014	1998	409	367	350	89,7	85,6
Вироби хлібобулочні, тис. т.	2000-2014	2005	2500	1561	1357	62,4	54,3
Печиво солодке і вафлі, тис. т.	2003-2014	2012	392	388	299	99,0	76,3
Цукор білий кристалічний, тис. т.	1991-2014	1991	4786	1262	2053	26,4	42,9
Шоколад та ін продукти готові з вмістом какао,брикетах, пластинах чи плитках, тис. т.	2003-2014	2010	352	331	235	94,0	66,8
Вироби кондитерські з цукру без какао, тис. т.	2003-2014	2004	310	202	185	65,2	59,7
Вироби макаронні без начинки, не піддані тепловому обробленню і не приготовлені, тис. т.	2003-2014	2011	134	102	102	76,1	76,1
Вироби макаронні з начинкою, піддані тепловому обробленню, сушені, заморожені, тис. т.	2003-2014	2007	110	100	93,5	90,9	85,0
Коньяки, бренді, млн. дал.	2003-2014	2011	4,7	4,5	2,6	95,7	55,3
Горілка, інші міцні спиртові напої, млн. дал.	2003-2014	2009	42,3	28	21,5	66,2	50,8
Лікери, солодкі наливки, спиртові настоянки, млн. дал.	2003-2014	2007	25,42	11,5	10,4	45,2	40,9

Продовження додатка Є.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Спирт етиловий неденатурований (> 80 об%), млн. дал.	2003-2014	2006	33,7	18,8	13,9	55,8	41,2
Вино «Шампанське», млн. дал.	2003-2014	2006	4,5	3,1	2,6	68,9	57,8
Пиво солодове, в т.ч. безалкогольне (<0,5% алк), млн. дал.	2003-2014	2008	320	278,5	244,6	87,0	76,4
Води натуральні мінеральні негазовані, млн. дал.	2003-2014	2013	40,4	40,4	36	100,0	89,1
Води натуральні мінеральні газовані, млн. дал.	2003-2014	2007	130	88,6	82,6	68,2	63,5
Напої безалкогольні, млн. дал.	2003-2014	2007	196	126	117	64,3	59,7
Сигарети, які містять тютюн/суміші тютюну з заміниками, млрд. шт.	2003-2014	2008	130	86,1	86	66,2	66,2
Текстильне виробництво							
Пряжа бавовняна, тис. т.	2003-2014	2007	12,7	1,9	2,2	15,0	17,3
Тканини, млн.м ²	1991-2014	1991	1030	93,6	80,6	9,1	7,8
Білизна постільна, млн. шт.	2003-2014	2007	16,1	9,7	9,6	60,2	59,6
Килими та вироби килимові, млн.м ²	2003-2014	2013	8,5	8,5	6,8	100,0	80,0
Матеріали неткані і вироби з них, тис. т.	2003-2014	2012	20	19	19,1	95,0	95,5
Полотна трикотажні машинного/ручного в'язання, тис. т.	2003-2014	2004	6,3	5,4	5,6	85,7	88,9
Вироби панчішно-шкарпеткові трикотажні машинного/ручного в'язання, млн. пар	2003-2014	2011	90	76	74,2	84,4	82,4
Пальта, напівпальта, накидки, плащі, куртки чоловічі, тис. шт.	2003-2014	2003	875	522	476	59,7	54,4
Пальта, напівпальта, накидки, плащі, куртки жіночі, тис. шт.	2003-2014	2004	3637	1500	1300	41,2	35,7
Костюми чоловічі та хлопчачі, тис. шт.	2003-2014	2004	1860	418	317	22,5	17,0
Костюми жіночі та дівчачі, тис. шт.	2003-2014	2005	893	198	148	22,2	16,6
Піджаки, блейзери, джемperi та ін. чоловічі, тис. шт	2003-2014	2005	1917	804	812	41,9	42,4
Жакети, блейзери, піджаки, джемperi та ін. жіночі, тис. шт	2003-2014	2004	4772	1300	1400	27,2	29,3
Сукні та сарафани жіночі та дівчачі, тис. шт.	2003-2014	2011	1700	1600	1500	94,1	88,2
Светри, джемperi, пуловери, жилети трикотажні машинного чи ручного в'язання, тис. шт.	2003-2014	2003	6324	1200	1000	19,0	15,8
Трикотаж спідній, млн. шт.	2003-2014	2007	31,2	29	20,1	92,9	64,4
Пальта і напівпальта, шуби з натур. хутра, тис. шт.	2003-2014	2014	25,3	7,7	25,3	30,4	100,0
Взуття, млн. пар	1991-2014	1991	177	30,5	27,5	17,2	15,5
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність							
Деревина, уздовж розпиляна/розколота (> 6 мм), тис.м3	2003-2014	2007	2525	1811	1781	71,7	70,5
Фанера клеєна, тис.м ³	2003-2014	2014	191	179	191	93,7	100,0
Плити деревостружкові необроблені, тис.м ³ умовн	2003-2014	2007	1641	1389	1313	84,6	80,0
Вікна, двері, їх рами та пороги, дерев'яні, тис.м2	2003-2014	2008	3796	3310	2583	87,2	68,0
Папір/картон для графічних робіт некрейдовані, тис. т	2003-2014	2006	47,0	13,7	8,7	29,1	18,5
Папір побутового/сан.-гігієнічного призначення, тис. т	2003-2014	2014	147	146	147	99,3	100,0
Папір та картон спеціальні некрейдовані; папір сигаретний, не розрізаний, тис. т	2003-2014	2013	533	533	480	100,0	90,1
Коробки, ящики, сумки з гофрованих паперу/ картону, млн.м ²	2003-2014	2013	967	967	906	100,0	93,7
Шпалери, аналог. покриття з паперу, млн. умов. кусків	2003-2014	2013	196	196	189	100,0	96,4
Зошити, млн. шт.	2003-2014	2007	841	400	288	47,6	34,2
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції							
Барвники синтетичні, т	2003-2014	2013	7457	7457	5476	100,0	73,4
Кислота сірчана, тис. т	2003-2014	2007	1657	1218	581	73,5	35,1
Гідроксид натрію (сода каустична), тис. т	2003-2013	2004	210	36,3		17,3	
Аміак синтетичний, тис. т	2003-2014	2005	5214	3480	2419	66,7	46,4
Добрива азотні мінеральні чи хімічні, тис. т	1998-2014	2011	2940	2127	1531	72,3	52,1
Пластмаси у первинних формах, тис. т	2003-2014	2007	538	101,8	63,6	18,9	11,8
Волокна хімічні, тис. т	1998-2014	2007	40,3	12,6	11,1	31,3	27,5
Вироби ізолюючі багатошарові зі скла, тис.м2	2003-2014	2012	3490	3458	2454	99,1	70,3
Ємності зі скла для напоїв, харчових продуктів, млн. шт.	2003-2014	2008	2932	1409	1329	48,1	45,3
Плити та плитки керамічні, млн.м ²	2003-2014	2012	62,2	57,3	50,6	92,1	81,4

Продовження додатка Є.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Цемент, млн. т	1991-2014	1991	21,7	9,9	8,6	45,6	39,6
Вапно, тис. т	2003-2014	2007	5688	3892	3107	68,4	54,6
Цегла керамічна невогнетривка будівельна, млн. шт. умов.цегли	2003-2014	2007	2312	1050	1175	45,4	50,8
Блоки та цегла з цементу, штучного каменю чи бетону для будівництва, млн. шт. умов. цегли	2003-2014	2007	2225	1325	1350	59,6	60,7
Елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону, штучного каменю, тис.м ³	2003-2014	2007	4597	2005	1685	43,6	36,7
Листи гофровані, шифер та аналогічні вироби з азбестоцементу, млн. умов. плит	2003-2014	2005	811	298	168	36,7	20,7
Вироби з асфальту/аналог. матеріалу в рулонах, млн.м ²	2003-2014	2006	56,6	32,5	27,0	57,4	47,7
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів							
Чавун, млн. т	1998-2014	2007	35,6	29,1	24,8	81,7	69,7
Феросплави, млн. т	2003-2014	2007	2,0	1,1	1,4	55,0	70,0
Сталь без напівфабрикатів, отриманих безперервним литтям, млн. т	1998-2014	2002	34,5	15,1	12,7	43,8	36,8
Напівфабрикати, отримані безперервним литтям, млн. т	2003-2014	2013	18,1	18,1	14,7	100,0	81,2
Прокат готовий чорних металів, млн. т	1991-2014	1991	32,8	17,8	14,3	54,3	43,6
Труби великого та малого діаметрів, профілі пустотілі з металів чорних, тис. т	1991-2014	1991	5561	1800	1600	32,4	28,8
Вироби, одержані холодним штампуванням і гнуттям, зі сталі нелегованої, тис. т	2003-2014	2008	400	315	255	78,8	63,8
Дріт зі сталі, тис. т	2003-2014	2007	592	383	318	64,7	53,7
Конструкції збірні будівельні з чавуну чи сталі, тис. т	2003-2014	2007	148	78,3	55,6	52,9	37,3
Конструкції інші, частини конструкцій, плити, панелі, аналог. вироби з металів чорних або алюмінію, тис. т	2003-2014	2007	651	449	322	69,0	49,5
Резервуари, цистерни металеві (> 300 л), тис. т	2003-2014	2003	47,9	20,5	12,9	42,8	26,9
Радіатори центрального опалення без електричного підігріву, з металів чорних, тис. т	2003-2014	2003	33,4	20,3	9,9	60,8	29,6
Котли центрального опалення, тис. шт.	2003-2014	2006	427	272	277	63,7	64,9
Котли парові або парогенеруючі інші, котли, які працюють на перегрітій воді, шт.	2003-2014	2005	14426	4100	3300	28,4	22,9
Машинобудування							
Двигуни та силові установки гідравлічні та пневматичні лінійної дії, тис. шт.	2003-2014	2013	1300	1300	100	100,0	7,7
Насоси відцентрові для перекачки рідин інші та підйомники рідин, тис. шт.	2003-2014	2003	544	231	205	42,5	37,7
Крани мостові на нерухомих опорах, шт.	2003-2014	2007	235	133	91	56,6	38,7
Крани інші (козлові і мостові пересувні, порталні, дерик-крани суднові), шт.	2003-2014	2008	372	136	112	36,6	30,1
Конвеєри та елеватори, шт.	2003-2014	2007	6550	4100	4900	62,6	74,8
Устаткування холодильне і морозильне промислове та насоси теплові, тис. шт.	2003-2014	2013	265	265	39,7	100,0	15,0
Трактори для сільського/лісового господарства, шт	2003-2014	2011	6800	4300	4100	63,2	60,3
Борони дискові, шт.	2003-2014	2011	7400	2000	2000	27,0	27,0
Розпушувачі та культиватори, тис. шт.	2003-2014	2006	11,5	4,4	3,7	38,3	32,2
Сівалки, тис. шт.	2003-2014	2005	11,3	3,6	3	31,9	26,5
Косарки, тис. шт.	2003-2014	2005	3,8	2,7	2,9	71,1	76,3
Комбайни зернозбиральні, шт.	2003-2014	2011	399	68	30	17,0	7,5
Верстати токарні, розточувальні, свердлувальні, фрезерувальні, шт.	2003-2014	2004	496	117	66	23,6	13,3
Преси та машини кувальні, шт.	2003-2014	2003	298	11	7	3,7	2,3
Верстати для оброблення дерева, шт.	2003-2014	2004	4165	1300	1000	31,2	24,0

Продовження додатка Є.6

Конвертери і машини ливарні, виливниці, ковші для металургії/ливарного в-ва, тис. шт.	2003-2014	2003	13,7	2,7	0,8	19,7	5,8
Валки до прокатних станів, тис. шт.	2003-2014	2007	20	8	6,6	40,0	33,0
Машини бурильні та прохідницькі, шт.	2003-2014	2006	3456	900	500	25,0	14,5
Екскаватори, шт.	2003-2014	2007	1044	48		4,5	
Машини та устаткування для перероблення м'яса тварин чи свійської птиці, шт.	2003-2014	2012	33600	18900	10300	56,3	30,7
Машини пральні, тис. шт.	2003-2014	2004	345	225	220	65,2	63,8
Електродвигуни, генератори постійного струму, тис. шт.	2003-2014	2007	327	41,9	30,8	12,8	9,4
Електродвигуни та генератори змінного струму, електродвигуни універсальні, тис. шт	2003-2014	2004	1155	233	205	20,2	17,7
Трансформатори електричні, млн. шт	2003-2014	2007	19,5	4,8	6,1	24,6	31,3
Апаратура електрична високовольтна, тис. шт	2003-2014	2005	682	393	231	57,6	33,9
Апаратура електрична низьковольтна, млн. шт	2003-2014	2003	82,9	10,8	7,8	13,0	9,4
Провід ізольований обмотувальний, тис. т	2003-2014	2008	17,0	10,5	5,4	61,8	31,8
Проводи, кабелі електричні низьковольтні (< 1000 В), тис. км	2003-2014	2007	591	143	140	24,2	23,7
Проводи, кабелі електричні високовольтні (>1000 В), тис. км	2003-2014	2012	24,3	18,2	12,6	74,9	51,9
Телевізори, тис. шт.	2003-2014	2005	651	319	438	49	67,3
Прилади для вимірювання фізичн./хім. величин, тис. шт	2003-2014	2011	9400	6400	5900	68,2	62,8
Лічильники електроенергії, в т.ч. калібрувальні, тис. шт	2003-2014	2012	1900	1700	1500	89,5	78,9
Прилади та апаратура для автоматичного регулювання та керування, тис. шт.	2003-2014	2007	1887	26,1	19,4	1,4	1,0
Автомобілі легкові, тис. шт.	2003-2014	2008	402	45,8	25,9	11,4	6,4
Автобуси, тис. шт.	2003-2014	2008	10,2	2,6	0,9	25,5	8,8
Автомобілі вантажні, тис. шт.	2003-2014	2005	14	2,0	1,2	14,3	8,6
Причепи, напівпричепи (крім житл/турист.), тис.шт	2003-2014	2014	34,3	29,8	34,3	86,9	100,0
Вагони вантажні несамохідні, тис.шт.	2003-2014	2011	52,7	25,3	5,8	48,0	11,0

* Інформація подана за зменшений період у зв'язку з її відсутністю чи внесенням змін до Номенклатури продукції промисловості та неспівставністю даних

Визначення спеціалізації регіонів України за імпортом продукції (за групами згідно УКТ ЗЕД) у 2011-2013 рр.

Регіони України	I. I. Живі тварини; продукти тваринного походження	II. Продукти рослинного походження	III. Жири, олії тваринного/рослинного походження	IV. Готові харчові продукти	V. Мінеральні продукти	VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VIII. Шкури необроблені, шкура вичищена	IX. Деревина і вироби з деревини	X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	XI. Текстильні матеріали та вироби	XII. Взуття, головні убори парасольки	XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	XIV. Перли, дорогоцінне, напівдорогоцінне каміння	XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	XVI. Машини, обладнання; механізми; електротехнічне обладнання	XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVIII. Прилади, апарати оптичні, фотографічні	XX. Різні промислові товари	XXI. 97 Твори мистецтва	Товари, придбані в портах
АР Крим	0,150	0,461	0,006	0,209	0,111	0,069	0,142	0,040	0,483	0,079	0,195	0,053	0,200	0,017	0,257	1,091	1,076	0,368	0,186	1,764	2,586
Вінницька	0,372	0,188	0,397	0,104	0,132	0,247	0,155	0,041	0,832	0,062	0,380	0,015	0,198	0,249	0,171	0,132	0,298	0,069	0,220	0,000	0,121
Волинська	1,746	0,227	0,004	0,444	0,311	0,163	1,058	0,037	4,012	0,355	0,445	0,014	0,406	0,016	0,485	0,685	2,231	0,072	0,534	0,000	0,776
Дніпропетровська	0,988	0,458	0,436	0,858	1,118	1,530	2,085	0,537	0,475	1,546	0,689	0,382	1,412	0,058	3,234	1,292	0,729	1,046	0,920	0,000	0,476
Донецька	0,445	0,249	1,941	0,760	1,387	0,413	0,471	0,167	0,307	0,290	0,186	0,032	1,336	0,390	1,556	0,484	0,237	0,419	0,419	3,375	0,278
Житомирська	0,226	0,289	0,542	0,138	0,091	0,132	0,374	0,747	0,569	0,268	0,627	0,098	1,356	0,000	0,200	0,189	0,148	0,080	0,174	0,000	0,227
Закарпатська	0,078	0,226	0,014	0,910	1,167	0,124	0,927	2,439	0,399	0,439	1,942	0,810	0,525	0,007	0,335	2,204	1,078	0,706	0,726	0,000	0,210
Запорізька	1,444	0,329	1,919	0,179	0,633	0,283	0,362	0,184	0,171	0,240	0,222	0,115	1,082	0,182	2,379	0,945	0,436	1,328	0,343	1,995	0,578
Івано-Франківська	0,118	0,029	0,015	0,074	0,297	0,918	0,871	0,589	0,158	0,946	0,543	0,027	0,303	0,000	0,233	0,403	0,110	0,140	0,107	0,000	0,865
Київська	3,185	3,039	0,476	3,309	0,888	2,315	2,014	1,053	1,364	3,647	0,836	0,255	1,463	0,275	1,460	1,360	2,668	1,191	1,854	0,000	0,673
Кіровоградська	0,763	0,186	1,975	0,024	0,022	0,071	0,091	0,000	0,015	0,019	0,180	0,000	0,030	0,048	0,161	0,331	0,247	0,036	0,309	0,000	0,118
Луганська	0,073	0,101	0,000	0,031	3,734	0,277	0,516	0,000	0,089	0,577	0,507	0,000	0,778	0,306	0,668	0,481	0,380	0,172	0,088	0,000	0,943
Львівська	1,993	1,261	0,418	0,878	1,223	0,329	0,903	3,345	1,246	1,086	1,667	0,188	0,886	0,053	0,716	0,468	0,171	0,238	0,455	0,000	0,488
Миколаївська	0,571	0,106	0,000	1,061	0,506	0,255	0,179	0,911	0,249	0,039	0,247	0,003	0,558	0,019	0,853	0,791	0,742	0,152	0,226	0,000	0,000
Одеська	1,075	4,039	7,185	0,925	1,045	0,337	0,675	1,731	1,257	0,431	3,112	7,294	1,948	0,097	0,764	0,890	0,556	0,637	3,479	0,000	4,314
Полтавська	0,239	0,033	0,290	0,110	1,164	0,352	0,305	0,000	0,067	0,414	0,624	0,046	0,282	0,098	0,704	0,542	0,793	0,496	0,114	0,000	0,768
Рівненська	0,290	0,231	0,021	0,038	1,393	0,176	0,339	0,000	0,514	0,060	0,267	0,003	0,767	0,690	0,193	0,355	0,276	0,442	0,096	0,000	0,693
Сумська	0,164	0,668	0,310	2,917	0,140	0,444	0,456	1,086	0,201	0,127	0,126	0,514	0,386	0,000	0,506	0,416	0,110	0,306	0,061	0,000	0,263
Тернопільська	0,155	0,100	0,009	0,228	0,001	0,165	0,357	0,052	0,113	0,138	0,215	0,002	0,097	0,085	0,194	0,463	0,251	0,183	0,200	0,000	0,000
Харківська	1,421	0,499	1,086	0,249	0,207	0,394	1,355	0,644	0,488	0,947	0,730	0,152	0,568	0,045	0,701	0,530	0,644	0,665	0,567	0,000	0,057
Херсонська	0,000	0,172	0,004	0,293	0,027	0,112	0,212	0,000	1,448	0,173	0,070	0,007	0,263	0,000	0,166	0,253	0,091	0,072	0,313	0,000	0,328
Хмельницька	0,145	0,317	0,000	0,059	0,053	0,035	1,043	0,027	0,295	0,124	0,551	0,055	0,216	0,010	0,321	0,483	0,219	0,053	0,112	0,000	0,437
Черкаська	0,165	0,740	0,452	0,409	1,169	0,828	0,196	0,004	0,057	0,584	0,452	0,012	0,286	0,774	0,115	0,207	0,090	0,106	0,128	0,000	0,351
Чернівецька	0,102	0,125	0,000	0,105	0,004	0,068	0,175	0,121	1,528	0,054	1,110	0,196	0,106	0,000	0,163	0,060	0,130	0,068	0,122	0,000	0,098
Чернігівська	0,032	0,157	0,000	0,190	0,054	0,351	0,941	1,515	0,186	1,545	0,825	0,341	0,190	0,000	0,091	0,146	0,335	0,051	0,188	0,000	0,506
Київ	4,776	5,968	1,893	6,804	3,519	8,826	4,965	6,089	6,741	6,351	5,256	7,916	4,432	13,750	2,677	6,228	7,604	9,487	7,366	8,347	5,106
Севастополь	1,926	0,573	0,000	0,259	0,031	0,021	0,071	0,053	0,580	0,089	0,113	0,063	0,113	0,013	0,292	0,242	0,317	0,078	0,082	0,000	0,000

* розраховано автором

Розрахунок коефіцієнта імпортозалежності (споживання імпортової продукції на душу населення)

Регіони України	Сільське господарство	Добувна промисловість	Харчова промисловість	Текстильне в-во, в-во одягу, взуття шкіри	В-во з деревини, паперу, поліграф. д-ть	В-во коксу та продуктів нафтопереробки	В-во хім. речовин і хім. продукції	Фармацевтичне виробництво	В-во гумових і пластмас. виробів, неметалевої мінер. продукції	Металургійне в-во, в-во метал. виробів, крім машин і устатк	В-во комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	В-во електричного устаткування	В-во машин і устаткування, не віднесені до ін. угруповань	В-во автотр. засобів, причепів і напівпричепів і ін. транспортних засобів	В-во МСБ, ін. продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	електроенергії, газу, пари та кондиц. повітря	Водопостачання; каналізація, пов. з відходами
АР КРИМ	0,81	0,58	0,86	0,86	0,44	0,68	0,77	1,01	0,59	0,30	0,98	0,96	1,07	1,07	0,90	0,92	0,76
Вінницька	1,09	0,49	0,95	0,79	0,68	0,70	0,89	0,83	0,53	0,23	0,62	0,57	0,49	0,58	0,75	0,82	0,71
Волинська	0,81	0,29	0,81	0,85	1,26	0,61	0,70	0,70	0,56	0,35	0,61	0,59	0,56	0,60	0,84	0,84	0,57
Дніпропетровська	0,94	1,89	0,99	1,08	1,09	1,66	1,35	0,95	1,35	2,83	1,01	1,13	1,33	1,21	1,10	1,04	1,67
Донецька	0,89	2,19	0,96	1,00	0,70	1,49	1,09	0,96	1,24	2,62	1,02	1,20	1,34	1,19	1,05	1,00	1,35
Житомирська	0,81	0,33	0,78	0,97	1,01	0,59	0,83	0,82	0,66	0,28	0,51	0,46	0,40	0,46	0,74	0,81	0,61
Закарпатська	0,54	0,32	0,61	0,83	0,58	0,46	0,53	0,63	0,38	0,32	1,29	0,63	0,51	0,68	0,68	0,72	0,44
Запорізька	0,90	1,70	0,96	1,01	0,64	1,09	0,87	0,92	0,89	2,56	1,02	1,27	1,06	1,06	1,05	1,02	1,17
Івано-Франківська	0,69	0,76	0,75	0,86	1,32	0,66	1,11	0,71	1,02	0,37	0,61	0,73	0,50	0,57	0,78	0,84	0,72
Київська	1,38	0,84	1,19	1,05	1,92	1,32	1,51	1,16	1,72	0,73	1,49	1,45	1,53	1,45	1,10	1,01	1,15
Кіровоградська	1,21	0,43	1,02	0,78	0,63	0,86	0,84	0,75	0,57	0,47	0,73	0,60	0,62	0,65	0,77	0,81	0,75
Луганська	0,60	1,65	0,70	0,87	0,70	0,88	1,16	0,73	0,64	1,35	0,72	0,75	0,90	0,93	0,82	0,85	0,98
Львівська	0,85	0,45	0,88	0,96	1,12	0,67	0,67	0,95	0,72	0,30	0,72	0,68	0,60	0,68	0,86	0,88	0,73
Миколаївська	1,07	0,74	0,99	0,99	0,65	0,89	0,74	0,78	0,80	0,96	0,72	0,72	0,85	0,68	0,89	0,90	0,87
Одеська	0,97	0,66	1,07	1,13	0,68	0,98	1,01	1,03	0,89	0,50	0,93	0,96	0,75	0,88	1,10	1,16	0,85
Полтавська	1,35	2,34	1,11	0,85	0,67	1,09	1,09	0,84	0,83	0,70	0,93	1,02	1,44	1,56	0,87	0,85	0,96
Рівненська	0,67	0,73	0,71	0,80	0,90	0,59	1,11	0,67	0,73	0,24	0,49	0,52	0,34	0,44	0,72	0,79	0,63
Сумська	0,83	0,56	0,79	0,82	0,50	0,73	1,09	0,77	0,64	0,77	0,55	0,54	0,76	0,51	0,73	0,79	0,66
Тернопільська	0,78	0,29	0,74	0,75	0,44	0,57	0,76	0,69	0,45	0,21	0,53	0,51	0,41	0,51	0,68	0,74	0,52
Харківська	1,17	0,79	1,20	1,18	1,09	0,85	0,81	1,16	1,03	0,71	0,99	0,97	0,80	0,80	1,11	1,17	1,00
Херсонська	0,85	0,29	0,82	0,77	0,81	0,61	0,75	0,72	0,49	0,28	0,50	0,48	0,35	0,47	0,72	0,82	0,60
Хмельницька	0,86	0,46	0,80	0,86	0,48	0,64	0,90	0,70	0,83	0,33	0,60	0,57	0,41	0,50	0,74	0,80	0,62
Черкаська	1,43	0,73	1,17	0,89	1,05	0,90	1,76	1,12	0,73	0,26	0,63	0,56	0,48	0,63	0,80	0,87	0,85
Чернівецька	0,56	0,23	0,63	0,79	0,36	0,45	0,48	0,62	0,47	0,21	0,50	0,48	0,35	0,43	0,69	0,77	0,47
Чернігівська	1,06	0,40	0,94	0,87	0,99	0,68	0,78	0,74	0,42	0,15	0,57	0,47	0,39	0,51	0,75	0,84	0,71
Київ	2,01	1,10	2,15	2,21	3,31	2,22	1,32	3,22	2,96	1,31	3,42	3,31	3,19	3,09	2,40	2,15	2,23
Севастополь	0,88	0,39	1,07	1,14	0,66	0,67	0,28	1,00	0,71	0,64	1,00	1,13	0,85	0,86	1,26	1,17	0,94

* розраховано автором

Визначення спеціалізації малих промислових підприємств у регіонах України

Регіони України	Добувна промисловість		Харчова промисловість		Текстильне в-во, в-во одягу, взуття шкіри		В-во з деревини, паперу, поліграф. д-ть		В-во коксу та продуктів нафтопереробки		В-во хім. речовин і хім. продукції		Фармацевтичне виробництво		В-во гумових і пластмас. виробів, неметалевої мінер. продукції		металургійне в-во, в-во метал. виробів, крім машин і устат.		В-во комп'ютерів, електронної та оптичної продукції		В-во електричного устаткування		В-во машин і устаткування, не віднесені до ін. угруповань		В-во автор. засобів, причепів і напівпричепів і ін. транс. засобів		В-во меблів, ін. продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування		Постачання електроенергії, газу, пари та кондиц. повітря		Водопостачання; каналізація, пов. з відходами	
АР КРИМ	1,16	с	0,69		0,28		0,34		0,28		0,56		0,16		0,69		0,24		0,16		0,28		0,16		1,29	с	0,30		0,69		0,75	
Вінницька	0,83		1,14	с	0,16		0,63		... ¹		0,48		... ¹		0,48		0,33		0,50		0,79		0,34		0,18		0,35		0,36		0,50	
Волинська	0,98		0,97		0,63		0,82		... ¹		... ¹		0,00		0,84		0,56		... ¹		0,20		0,39		0,18		0,20		0,24		0,39	
Дніпропетровська	0,61		1,01	с	0,77		0,79		0,64		2,50	с(т)	0,94		1,69	с	2,08	с(т)	0,53		1,06	с	1,07	с	1,43	с	1,42	с	0,66		1,31	с
Донецька	1,79	с	0,57		0,65		0,33		1,68	с	0,99		0,72		0,93		1,44	с	0,56		1,10	с	1,29	с	0,19		1,20	с	0,53		1,06	с
Житомирська	1,90	с	0,57		0,91		0,99		... ¹		0,45		... ¹		0,91		0,62		0,14		... ¹		0,67		0,27		0,32		0,73		0,49	
Закарпатська	0,75		0,85		0,47		0,94		... ¹		... ¹		... ¹		0,24		0,13		0,22		0,03		0,04		0,06		0,10		0,29		0,33	
Запорізька	0,22		1,42	с	0,55		0,56		0,21		0,86		0,53		0,66		1,84	с	1,54	с	1,60	с	2,08	с(т)	0,65		1,08	с	0,65		1,05	с
Івано-Франківська	1,32	с	0,57		0,38		0,78		... ¹		1,02	с	... ¹		0,60		0,35		0,42		0,49		0,30		... ¹		0,27		1,11	с	0,49	
Київська	0,92		2,07	с(т)	1,78	с	1,38	с	2,01	с(т)	1,65	с	4,72	с(т)	2,53	с(т)	1,61	с	0,72		0,91		1,50	с	2,49	с(т)	1,17	с	1,39	с	1,78	с
Кіровоградська	1,01	с	0,92		0,66		0,55		... ¹		0,87		... ¹		0,40		0,58		... ¹		0,22		1,11	с	... ¹		0,47		0,18		1,05	с
Луганська	2,06	с(т)	0,28		0,55		0,28		... ¹		0,91		... ¹		0,56		0,98		0,32		0,33		1,35	с	0,47		0,67		0,75		0,82	
Львівська	0,71		0,72		1,50	с	1,42	с	0,38		0,90		0,93		1,08	с	0,83		0,57		0,41		0,29		0,61		0,67		0,77		0,94	
Миколаївська	0,84		1,15	с	1,28	с	0,24		... ¹		0,30		... ¹		0,34		0,56		1,02	с	0,97		1,05	с	2,18	с(т)	0,55		0,11		1,10	с
Одеська	0,06		1,35	с	0,76		0,44		... ¹		0,29		... ¹		0,99		0,43		0,32		0,92		0,71		1,11	с	0,84		0,19		1,11	с
Полтавська	1,80	с	1,11	с	1,39	с	0,46		6,38	с(т)	0,51		... ¹		0,41		0,83		0,37		0,36		0,71		1,70	с	0,64		0,69		0,70	
Рівненська	0,67		0,99		0,41		0,79		... ¹		0,32		... ¹		0,57		0,24		0,11		0,24		0,23		0,82		0,22		0,57		0,26	
Сумська	0,10		0,70		0,37		0,40		... ¹		0,66		... ¹		0,49		0,33		... ¹		... ¹		1,58	с	... ¹		0,46		1,31	с	0,57	
Тернопільська	0,74		0,96		0,40		0,57		... ¹		0,05		... ¹		0,59		0,59		0,23		0,86		0,09		0,14		0,18		0,19		0,59	
Харківська	0,46		1,15	с	1,27	с	1,28	с	1,08	с	0,99		1,69	с	1,27	с	1,26	с	2,63	с(т)	3,24	с(т)	2,19	с(т)	0,92		1,61	с	2,79	с(т)	1,46	с
Херсонська	0,11		0,98		0,04		1,41	с	... ¹		0,46		... ¹		0,70		0,30		0,28		0,60		0,37		2,13	с(т)	0,34		0,33		2,08	с(т)
Хмельницька	0,77		1,02	с	1,32	с	0,39		0,00		... ¹		... ¹		0,70		0,35		0,12		0,48		0,33		0,83		0,28		0,45		0,35	
Черкаська	0,21		1,28	с	0,93		0,91		... ¹		0,49		... ¹		0,72		0,31		0,64		0,31		0,89		1,07	с	0,54		0,96		0,70	
Чернівецька	0,39		0,71		0,27		0,82		... ¹		0,22		... ¹		0,48		0,18		0,77		... ¹		0,33		... ¹		0,25		0,22		0,50	
Чернігівська	0,01		0,91		0,90		0,76		... ¹		... ¹		... ¹		0,31		0,25		0,23		0,34		0,12		0,35		0,31		0,16		0,91	
Київ	2,74	с(т)	1,84	с	4,25	с(т)	5,23	с(т)	4,71	с(т)	3,64	с(т)	6,31	с(т)	2,87	с(т)	3,15	с(т)	7,09	с(т)	3,60	с(т)	2,77	с	3,73	с(т)	4,90	с(т)	4,99	с(т)	2,11	с(т)
Севастополь	0,49		0,74		0,82		0,60		0,00		1,01	с	... ¹		0,99		0,66		1,36	с	3,47	с(т)	0,60		1,89	с	2,26	с(т)	0,93		1,06	с(т)

* розраховано автором

Визначення спеціалізації малих сільськогосподарських підприємств у регіонах України

Регіони України	Сільське, лісове та рибне господарство		в т.ч.																							
			Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг		в т.ч.																		Лісове господарство та лісо-заготівлі		Рибне господарство	
					Рослинництво	в т.ч.						Тваринництво	Змішане сільське господарство	Допоміжна д-ть у с/г та післяурожайна діяльність	Мисливство, відловлювання тварин і надання пов'язаних із ними послуг											
						Вирощування однорічних і дворічних культур		Вирощування багаторічних культур		Відтворення рослин																
АР КРИМ	0,53		0,53		0,53		0,50		2,72	с(т)	0,45		0,39		0,10		1,03	с	1,90	с	0,10		2,30	с(т)		
Вінницька	1,55	с	1,56	с	1,64	с	1,61	с	4,33	с(т)	0,51		0,92		0,94		1,19	с	0,85		1,35	с	1,26	с		
Волинська	0,52		0,49		0,34		0,32		1,93	с	0,70		1,98	с	1,78	с	0,26		1,75	с	2,35	с(т)	0,80			
Дніпропетровська	1,00	с	1,02	с	1,08	с	1,08	с	0,55		1,96	с	0,52		0,67		1,11	с	0,50		0,07		0,67			
Донецька	0,42		0,42		0,43		0,43		0,14		0,67		0,41		0,25		0,23		1,71	с	0,29		0,41			
Житомирська	0,78		0,79		0,72		0,72		0,69		0,43		1,55	с	2,00	с(т)	0,32		0,38		0,87		0,11			
Закарпатська	0,19		0,15		0,09		0,08		0,79		1,92	с	0,88		0,10		0,05		0,03		2,82	с(т)	0,15			
Запорізька	1,30	с	1,33	с	1,45	с	1,46	с	0,68		0,43		0,59		0,00		0,54		0,11		0,05		2,27	с(т)		
Івано-Франківська	0,41		0,37		0,32		0,32		0,65		0,08		0,79		0,42		0,56		0,43		2,88	с(т)	0,28			
Київська	1,74	с	1,77	с	1,66	с	1,66	с	0,92		7,59	с(т)	2,21	с(т)	5,99	с(т)	1,99	с	1,31	с	0,78		1,11	с		
Кіровоградська	3,22	с(т)	3,30	с(т)	3,62	с(т)	3,67	с(т)	0,13		0,00		0,78		3,06	с(т)	0,79		0,00		0,15		1,21	с		
Луганська	0,62		0,63		0,68		0,68		0,24		1,77	с	0,38		0,08		0,25		0,01		0,14		0,15			
Львівська	0,48		0,48		0,32		0,32		0,15		0,42		2,20	с(т)	1,01	с	0,62		0,73		0,73		0,24			
Миколаївська	2,21	с(т)	2,26	с(т)	2,46	с(т)	2,49	с(т)	0,52		1,20	с	0,84		0,44		1,16	с	1,03	с	0,15		2,03	с(т)		
Одеська	1,21	с	1,23	с	1,32	с	1,27	с	4,74	с(т)	0,44		0,35		0,28		1,45	с	0,28		0,20		2,25	с(т)		
Полтавська	1,50	с	1,55	с	1,62	с	1,64	с	0,11		1,18	с	1,01	с	0,24		1,07	с	3,45	с(т)	0,14		0,40			
Рівненська	0,49		0,46		0,34		0,34		0,27		0,07		1,94	с	0,01		0,23		1,33	с	2,47	с(т)	1,03	с		
Сумська	1,21	с	1,22	с	1,17	с	1,19	с	0,12		0,21		2,21	с(т)	0,04		0,44		2,28	с(т)	1,63	с	0,16			
Тернопільська	1,28	с	1,30	с	1,24	с	1,25	с	0,64		0,04		1,56	с	2,45	с(т)	2,25	с(т)	0,06		0,49		0,44			
Харківська	1,11	с	1,14	с	1,21	с	1,23	с	0,24		0,55		0,71		0,24		0,41		0,70		0,19		0,99			
Херсонська	1,74	с	1,78	с	1,89	с	1,87	с	3,48	с(т)	0,70		0,49		1,20	с	1,80	с	0,59		0,07		2,03	с(т)		
Хмельницька	1,22	с	1,23	с	1,25	с	1,27	с	0,61		0,44		0,98		1,73	с	0,90		0,64		1,37	с	0,21			
Черкаська	2,13	с(т)	2,17	с(т)	2,07	с(т)	2,09	с(т)	0,48		0,09		2,17	с(т)	2,07	с(т)	5,33	с(т)	1,88	с	0,69		1,89	с		
Чернівецька	0,47		0,46		0,35		0,32		2,09	с(т)	1,77	с	1,87	с	0,18		0,33		0,28		0,73		0,87			
Чернігівська	1,24	с	1,25	с	1,17	с	1,19	с	0,05		0,02		1,79	с	4,54	с(т)	0,88		2,83	с(т)	1,64	с	0,43			
Київ	0,45		0,27		0,17		0,16		0,30		0,90		0,55		1,11	с	2,17	с(т)	1,11	с	5,33	с(т)	0,55			
Севастополь	0,14		0,03		0,03		0,02		0,61		0,02		0,01		0,00		0,11		1,57	с	0,27		12,37	с(т)		

* розраховано автором

Рейтинг країн за реалізацією заходів щодо лібералізації чи протекціонізму (дискримінаційні заходи) власного ринку, та підпаданням під дію таких заходів [187]

Рейтинг країн за реалізацією лібералізаційних/дискримінаційних заходів							
Рейтинг країн	Кількість заходів	в тому числі			Кількість категорій продуктів, що підпадають під дискримінац. заходи	Кількість секторів, що підпадають під дискримінац. заходи	Кількість країн-партнерів, що підпадають під дискримінаційні заходи
		лібералізаційні	потенційно дискримінаційні	дискримінаційні			
1. Індія	772	213	97	462	1145	52	214
2. Росія	726	193	96	437	794	69	183
3. США	627	94	209	324	584	65	153
4. Бразилія	592	264	79	249	905	57	208
5. Аргентина	417	46	53	318	529	75	153
6. Білорусь	359	122	31	206	264	49	118
7. Китай	354	113	65	176	827	59	196
8. Німеччина	347	72	85	190	1053	70	190
9.Великобританія	336	72	78	186	1140	48	203
10. Індонезія	330	83	56	191	954	54	188
50. Україна	99	19	26	54	214	76	138(Росія - 22, Білорусь -14, Китай -13, Польща/ Туреччина-12, Німеччина-11)
Рейтинг країн за підпаданням під дію лібералізаційних/дискримінаційних заходів							
Рейтинг країн	К-ть заходів	в тому числі			з них імплементовані	Кількість країн, що застосовують дискримінаційні торговельні заходи	
		лібералізаційні	потенційно дискримінаційні	дискримінаційні			
1. Китай	3694	939	595	2160	2588	112	
2. США	2938	1014	394	1530	2025	108	
3. Німеччина	2646	875	394	1377	1828	97	
4. Франція	2333	768	346	1219	1586	93	
5. Італія	2319	768	339	1212	1561	86	
6. Корея	2282	752	357	1173	1566	92	
7.Великобританія	2276	737	355	1184	1584	99	
8. Японія	2237	796	341	1100	1543	99	
9. Іспанія	2014	667	304	1043	1350	86	
10. Індія	1980	671	339	970	1344	99	
30. Україна	1247	394	174	679	830	81(макс.: Росія -144, Білорусь -71, Казахстан - 50, Індія -37, Польща -30)	

* за даними [199]